

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК
СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књ. XIII

Уредник

Академик АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ
управник Института за српскохрватски језик

СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ

ЈЕЗИК ИВАНА АНЧИЋА
(БОСАНСКОГ ПИСЦА XVII ВЕКА)

БЕОГРАД

1958

СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ

ЈЕЗИК ИВАНА АНЧИЋА
(БОСАНСКОГ ПИСЦА XVII ВЕКА)

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES

INSTITUT DE LA LANGUE SERBOCROATE
RECUEIL DE DIALECTOLOGIE SERBE

N° XIII

Rédacteur

ALEXANDRE BELIĆ

Membre de l'Académie

Directeur de l'Institut de la langue serbocroate

SVETOZAR MARKOVIĆ

LA LANGUE D'IVAN ANČIĆ
(ÉCRIVAIN BOSNIAQUE DU XVIIème SIÈCLE)

Présenté à la Vème séance de la Classe de littérature et de linguistique
le 14 juin 1958

B E O G R A D
1958

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК
СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књ. XIII

Уредник

Академик АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ
управник Института за српскохрватски језик

Marković, Svetozar.

СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ

ЈЕЗИК ИВАНА АНЧИЋА
(БОСАНСКОГ ПИСЦА XVII ВЕКА)

Примљено на V скупу Одељења литературе и језика
14 јуна 1958 године

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА

БЕОГРАД

1958

AS
346
10447
v. 13

СКРАЋЕНИЦЕ

Глас	— Глас Српске академије наука
Диј. мст. и јуж. Срб.	— А. Белић, Дијалекти Источне и Јужне Србије
Истор.	— Maretić, Istorija hrvatskoga pravopisa
ЈФ	— Јужнословенски филолог, Београд
НЕСт	— Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка Ст. Станојевића, I—IV
Рад	— Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
Р-К	— Светомир Ристић и Јован Канрга, Речник српскохрватског и немачког језика
Срп. акц.	— Бура Даничић, Српски акценати
Št. D.	— Milan Rešetar, Der Štokavische Dialekt

САДРЖАЈ

	Страна
УВОД	1
ПРВИ ДЕО: ПИСМО, ПРАВОПИС, АКЦЕНАТ и КВАНТИТЕТ	3
Писмо	3
Правопис	9
Акцент и квантитет	12
Геминате	24
ДРУГИ ДЕО: ГЛАСОВИ	28
<i>А. Самогласници</i>	28
ѡ („јат“)	28
Остали самогласници	49
Сажимање самогласника	54
Покретни самогласници	56
Покретне речце	59
<i>Б. Сугласници</i>	60
Сугласник <i>х</i>	60
Сугласник <i>ј</i>	66
Сугласник <i>л</i>	72
Јовање	74
Редукција сугласничких група и губљење сугласника	78
Сажимање сугласника	81
Асимилација и дисимилација сугласника	83
Палјатализација	85
Разно	87
ТРЕЋИ ДЕО: МОРФОЛОГИЈА	90
<i>Именице</i>	90
Промена именица (дат., инстр., лок., мн. и ген. мн.)	90
Остали облици	98
Појединачне именице	100
Придевске речи	101
Заменице	103
Бројеви	109
Промена бројева	109
Поређење придева	112
Вид придева	113

	Страна
<i>Глаголи</i>	115
Презент	115
Императив	118
Прилог времена садашњег	119
Имперфекат	120
Трпни придев	122
Инфинитив	123
Аорист	123
Радни глаголски придев	124
Глаголски прилог прошли	125
Футур	125
Помоћни глаголи и сложени глаголски облици	125
Појединачни глаголи	127
Глаголски вид	130
Додатак глаголима	131
Прилози	132
Предлози и префикси	132
Остале речи	133
ЧЕТВРТИ ДЕО: ЗАКЉУЧАК	135
Списак употребљене литературе	140
Résumé	141

У В О Д

1. Као реакција на штампање реформаторских књига на народном језику јављају се у Босни почетком XVII века противреформаторска религиозна дела писана народним језиком, штампана најпре ћирилицом, а доцније латиницом. Носиоци те књижевности на народном „словинском“, „илирском“ или „босанском“ језику били су босански фрањевци, а први и најпознатији међу њима, „отац босанске књижевности“, како га назива Ј. Јеленић у својој Био-библиографији Фрањеваца Босне Сребреничке (стр. 84), био је Матија Дивковић, из источне Босне, који је писао „босанчицом“. Ћирилицом су писали своја дела и фрањевци С. Матијевић, П. Посиловић и П. Папић. У првој половини XVII века јављају се и дела писана латиницом. Први од писаца чија су дела штампана латиницом био је И. Бандулавић, а затим следе И. Анчић, М. Радвић, писци друге половине XVII века, и читав низ других.

2. Иван Анчић, чији је језик предмет овога рада, рођен је у селу Липи на Дувањском Пољу, на граници Босне и Херцеговине. Година рођења је непозната. Обично се узима да је рођен „око 1600“ (исп. Енциклопедија Југославије I, 98). Службовао је у разним местима „Босне Аргентине“ (Нашице, Брод, Београд). Боравио је дуже времена у Италији, где је писао и штампао своја дела, а тамо је и умро, 1685 год.

Свој језик називао је Анчић „думанским“ („Ovo ja složi u naš jezik dumanski“ Vr I XII₆)¹, „илирчким“ („U pravi jezik ilirički“ Vr I XII₁₆) или „нашким“ („Oće reći naši: gospodin“ Vr I² 47₁₆), а свој народ „Илирицима“ („Za . . . korist našega naroda Ilirika“ Vr I 56₂₀, „Ovo mi Ilirici slidimo“ Vr I 156₂₀).

3. Анчић је написао три дела у пет књига, сва три религиозног карактера. То су:

- 1) Vrata nebeska i život vični (2 књиге),
- 2) Svitlost krstianska² i slast duhovna (2 књиге) и
- 3) Ogledalo misničko.

¹ Б. објашњење у т. 3.

² О изговору в. т. 24.

Сва су Анчићева дела штампана у Анкони (Јакин) у раздобљу од четири године: Врата небеска 1678, Свितлост крстианска 1679, Огледало мисничко 1681.

Грађу за овај рад црпао сам из свих Анчићевих дела изузев II књиге Врата небеских (в. напомену уз т. 35)¹.

Прва књига Врата има, поред предговора, који је обележен римским цифрама (I—XL), две пагинације: од 1—330 и од 1—106. Предговор и прву пагинацију обележавам са Vг I, а другу са Vг I², Свиглост са S I (прву књигу) и S II (другу књигу), а Огледало са O.

¹ I књигу Врата нашао сам у Универзитетској библиотеци у Београду (вероватно једини примерак у Београду), Свиглост (обе књиге) у библиотеци Земалског музеја у Сарајеву, а Огледало у библиотеци „Мале браће“ у Дубровнику.

П Р В И Д Е О

ПИСМО И ПРАВОПИС, АКЦЕНАТ И КВАНТИТЕТ

А. Писмо

4. Први је задатак испитивача текста писаног латиницом да одреди систему знакова коју је употребљавао писац тога текста. Својом Историјом хрватског правописа Маретић је знатно олакшао тај задатак, али га није потпуно решио. Маретић није могао детаљно проучити сваког писца и његову систему, тако да његов закључак није увек тачан, као што ћемо видети код неких Маретићевих закључака о систему знакова код Анчића.

За штампање својих дела Анчић је употребио следећих 26 слова латинске азбуке: а, b, c (= с), ċ (= ч), d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, ſ, t, u, v, x (= ж), y, z, од којих 18 имају сталну гласовну вредност. Од осталих 8 *g* има две гласовне вредности (г и ђ), зависно од самогласника који је за њим, *h* је најчешће само графички знак, *i* и *u* имају вредност гласа *и* и *j*, *s* и *ſ* (= *ш*) бивају често међусобно замењени, а исто тако *и* и *џ*.

5. За обележавање неких гласова за које није имао једног знака Анчић је употребљавао словне комбинације, за неке и по неколико комбинација.

Тако је глас *ћ* најчешће обележавао комбинацијом *ch*: Ançich, treche, mechemo, romoch, ropoch, svicha, ochemo, moguchstvo, nasitiche se, nemoch, kuchu, obecha, kcher, zlocha, vechma, placha, pochas, romochnica, voche, obuchu, mladich и сл.

У неколико случајева комбинација *ch* проширена је (испред вокала) са *i*, *u* или *j*, те тако поред *ch* имамо за обележавање гласа *ћ* и ове три комбинације:

chi: chie Vr I¹⁹, bichie 2²⁸, ochiuti 7⁹, suichiu (свићу) 7¹⁰, nechie 7¹⁵, vechie 7²³, cichia 11²¹, mechiu 69², chiu 169²⁴, kchieri Vr I², 46²⁷ итд.;

chy: vechye Vr I 1¹⁴, 4³⁸, bichye 2²⁵, chyef 4³², trechye 14¹² итд.

chj: vidichjemo Vr I 3¹⁰, mechjemo 4³⁹, u kuchju 6²¹.¹

¹ У одељку о писму страна и ред означени су само уз ређе примере.

За обележавање гласова *љ* и *њ* Анчић налази узор у босанској ћирилици.

Глас *љ* обележен је обично комбинацијом *chl*, врло ретко талијанским *gl*, а само једном са *chli*: *chliuchl* (= љуљ) Vr I 285₃₈:

chl: *chlubav*, *bochle*, *razdichleno*, *zemchla*, *vechlača*, *izpravchleno*, *nedichla*, *kchluče*, *pristochla*, *krachl*, *pochla*, *chlubiti*, *duchlina*, *dragovochlno*, *laxchlive*, *pozdravchla*, *čechlad* и сл.;

gl: *nevogle* Vr I 9₃₃, *bogle* 135₃₂, *bogli* 151₃₇, *zemgli* 207₃₅, 215₇, *bogoglubstvo* 230₂, *vogle* 235₂₆.

На сличан начин обележен је и глас *њ*, тј. обично као *chn*, а само три пута талијанским *gn* :

chn: *kchniga*, *lipchna*, *chnegovom*, *chnima*, *machne*, *machnkaju*, *učichneno*, *gospodchne*, *zimchne*, *prolitchne*, *litchne*, *zabrachneni*, *poslidchne*, *pustichnak*, *chnega*, *klachna* и сл.

gn: *malignau* Vr I 151₂₉, *maligna* 306₃, *magne* Vr I² 84₁₃.

Талијански утицај се огледа и у употреби знака *g*: испред вокала средњег и задњег реда — *a*, *e*, *y* — има вредност гласа *g*, а вокали предњег реда, *e* и *i*, дају му гласовну вредност *ђ*.

Међутим када треба обележити глас *ђ* испред вокала задњег реда, Анчић то чини на разне начине. Најчешће комбинацијом *gi*, а врло ретко са *gj* и *gy*. Ређе, али ипак доста често, налазимо у Vr I за глас *ђ* и знакове *ch*, *chi*, *chj* и *chy*, први чешће, а остала три врло ретко. Према томе, од свих гласова *ђ* је на најразноврсније начине обележен.

Када се испред вокала *e* и *i* нађе *g* са својом основном гласовном вредношћу, између *g* и тих вокала Анчић умеће једно *h*. Маретић у својој Историји није сматрао потребним да ову чињеницу истакне, објашњавајући (на стр. 130) да се „*g* обично пише знаком *g*, али се *kašto* налази и знак *gh*“.

g = z: *druga*, *drugo*, *kchniga*, *Boga*, *prisvetoga*, *chnegovo*, *progonstvo*, *govori*, *koga*, *mного*, *drugo*, *slugu*, *sluga*, *hegu*, *saxegu*, *lagan*, *kuga*, *могу*, *drugu* и сл.;

gh = z: *kchnighe*, *drughe*, *mnoghe*, *tughe*, *razloghe*, *slughe*, *mnoghe*, *sinagoghe*, *dughe*, *draghe*, *kughe*, *bilighe*; *drughi*, *ghibchlu*, *mnoghim*, *poghibyu*, *poghibe*, *prighiba*, *pridraghim*, *bukaghie*, *sinagoghi* и сл.;

g = ђ: *takoger*, *izvagen*, *potvargen*, *nage*, *naregena*, *angeli*, *obage*, *prige*, *Arkangeo*, *gragena*, *izage*, *doge*, *sage*, *evangelye*, *oslobogeni*, *tuge*, *mlage*, *rogen* и сл.; *vogi*, *naslagivati se*, *pogite*, *pogargivati*, *prigi*, *igite*. *potugila se*, *tuginom*, *potugio se*, *sagi*, *pogi*, *nagi*, *tugi*, *mlagi* и сл.

gi, *gj*, *gy = ђ*: *lagia*, *gragia*, *igiafe*, *naslagiuyu se*, *xegiafe*, *naregiuje*, *igiu*, *nagie*, *potvargiuye*, *daxgia*, *nagiofe*, *smargiafe*, *otigiofe*, *ragia*, *tugiu*, *pogiofe*, *kragia* и сл.; *sigjafе*, *zagju*, *ragja*, *dogagjai*, *megju*, *pogargiuye*; *potvargyuue*, *daxgya*;

ch, *chi*, *chj*, *chy = ђ*: *izachi* (императ.) Vr I 1₂₃, *takoher* 2₁, 12₁₈, *nache* 7₁₀, *dochofe* 7₁₇, 79₃, 141₃₇, *poche* 9₃₀, *potvarchuye* 12₂₁, *mechu* 14_{5, 16}, *doche* 17₁₇, 33₄, 64₂₇ итд., *xuchafe* 18₂₄, *dochef* 47₃₅, *xechu* 60₂₅, *pogarchuyu* 62₂, *prochu* 69₇, *prichofe* 84₃₁; *takochier* 2₃₅, *nachiofe* 3₉, 4₁₄,

potvarchuje 8₁₆, naslachiuyu 28₁₀, sachie 55₁; vichjenja 3₁₃, takochjer 3₃₅; sachye 8₃₆.

6. Мешање ζ и ς и замена s и $\jmath$, одн. u и v не претстављају неку нарочиту тешкоћу за читање текста сем у неким речима.

7. За глас μ Анчић није употребљавао посебног знака, већ га је, у оно неколико (турских и талијанских) речи које је употребио с тим гласом бележио знаком ζ , тако да се не може поуздано утврдити да ли је ту изговарао μ или ν , напр. уеџег Vr I 46₂₅, уеџек 46₃₁ (тур. jejegek, PJA IV, 569), уеџека 46₃₀, кувунџиуа Vr I 275₂₄, Vr I² 81₂₈, SI 198₂₃, џиганта (ген. јд.) Vr I 51₃₄, 52₃, 299₂₉ (тал. gigante — див, горостас), џардин Vr I 12₂₇ (тал. giardino — врт).

У PJA прва реч је дата у обе варијанте, тј. *jecek* и *jegek*, а примери из Анчића наведени су код прве варијанте. Друге две PJA даје само са $\acute{g}$, уз објашњење „nalazi se i pisano s -č- mj. $\acute{g}$ “ (код друге), одн. „može biti да је $\acute{c}$ pisano samo mjesto $\acute{g}$ “ (код треће).

Четврта реч, иако говори у прилог претпоставци да је Анчић знаком ζ обележавао и глас μ , показује како иста ствар може бити различито схваћена. Анчићева реченица „*Ćardin, alti giardin, alti vartao illi cvitchnak*“ цитирана је у PJA на два места: у I књ. (Даничићева обрада) код речи *ĉardin* (*ĉardin alti ĉardin*), а у III књ. (Будманијева обрада) код *ĝardin* (*ĉardin alti ĝardin*). Даничић је Анчићево *giardin* прочитао као *ĥardin* и вероватно би ту реч други пут обрадио под словом *ĥ*, а не под μ као што је то учинио Будмани. Мислим да је овде Даничић у праву, али што се тиче прве речи (*ĉardin*), биће да су обојица погрешили. Анчић је ту реч знао као талијанску, а како је изговор талијанског *gi* (испред *a, e, u*) између нашег μ и *ĥ*, то се може претпоставити да се Анчић колебао између *ĝardin* и *ĉardin*, па је тако и написао, употребивши знак ζ за глас μ (*ĉardin alti giardin*). И Маретић је у својој Историји означио да је $d\acute{x}$ = ζ , дајући у загради као пример *jecek*.

Код речи *sarĉba* и *svidoĉba*, које Анчић употребљава доста често, нарочито прву, вероватно је ζ испред *b* остало без промене (в. т. 17—19), тако да и одатле не можемо извући неки поузданију закључак о обележавању гласа μ .

По свој прилици су на погрешно место дошле и речи које Анчић обележава са *gentil* (Vr I 31₃₂, 186₃, Vr I² 18₂₃) и *generao* (0 69₃), а које су у PJA унесене као *gentil* и *generao* (III, 534 и 533). Анчићев начин писања (*ge* = *ĥe*) и талијанско порекло ових речи (*gentile* — поганин, незнабожац, *generale* — генерал, ђенерал) упућују на изговор *ĥенџил*, *ĥенерао*.

8. Талијански утицај на Анчићеву ортографију види се и у обележавању гласа *k*. Најчешће то чини знаком *k*, али су доста бројни и примери са *ch*, а има и неколико случајева употребе знака *c*, и не само у талијанским речима већ и у нашим.

ch = *k*: *bafunich* Vr I 12₁, 33₁, *buche* 55₅, *gorchi* 74₁₄, *svachi* 91₁₂, 131₁₂, 133₂₁..., *vinschim* 98₂, *prislatchi* 101₆, 109₃, *misniĉchim* 114₇₀, *nebeschi* 124₂, 126₃₃, 154₁₂..., *yachi* 126₁₈, *pomazanicha* 129₄, *ĉovich*

143₄, tachi 147₁₆, 150₃₇, 296₂₆, yachim 147₁₇, bilifche 218₁₀, svidoch Vr I² 92₂₅ и сл.;

$c = k$: miracula Vr I 13₁₈, iscanyu 22₇, miraculo 23₂₅, scripati 25₂₈, praticati 86₁₀ (али: pratika 86₈, u pratikanyu 87₄), sacri 99₁₉, 297₁₈.

Употреба ck са гласовном вредношћу k могла је настати под утицајем немачке ортографије, али би могла бити и последица замене h са k , тј. обична штампарска грешка.

$ch = k$: çovick Vr I 14₃₃, dackle 44₁₈, napockochne 206₁₈, svack 238₁₅.

Додајмо овоме обележавање гласа ϕ у страним речима словима ph , односно напоредну употребу ph и f : Pharizei Vr I 39₁₂, 149₁₄, Luciferu 72₁₇, Filozoph 103₂, methaphisika 103₂, Pharaunu 128₂₁, Pharizea 149₁₁, Pharizeoçku 149₃₇ поред: Farizeyi Vr I 39₃₉, Farizei 45₁₈, lucifer 72₁₁, и сл. и, такође у страним речима, употребу th у вредности гласа θ , katholiçi Vr I 7₁₀, katholiçanski 19₃₄, Egipath 84₂, Vr I² 29₂₀, Iskarioth Vr I 96₄, methaphisika 107₂, katholiçim 186₂₁, theoloji 288₂₄, habith Vr I² 46₁₂ и сл.

9. Вокално p Анчић је редовно обележавао групом ar : parve, çarkve, smart, dovarfi, vartechi, çetvarta, uskars, darxe, sarpachn, martvi, varlo, odart, varsta, barzo, parst и сл.

Знак $\bar{}$ изнад вокала a , o , e , у место m и n код Анчића је доста редак: do kōplita Vr I 6₁₁, himā 7, sedā 55₃₆, razū 71₁₂, s çarkvā 97₂₀, konopimā 114₃₅, ludimā 280₃₂, pucimā 314₁₇, tobō Vr I² 31₁₀, nā SI 105₁₈, barē 116₄, andelō 193₄, çovikō 193₅, životō 195₁₄, u sakramētū Vr I 76₁₀, amē 119₁₈, 123₅, 129₁₀, evāgelja 185₃₂, 186₁, ōda 215₂₇, mekā SI 102₂, kātati 161₁₉, rogēju 193₁₀, ponižēstvo 194₂₄, çoviçāstvo 195₂₅ и сл.

10. Недостатака у Анчићевој азбуци има доста ($çhn$ је знак за њ, али се на исти начин обележавају и гласови $\tilde{h}n$: romochnica Vr I 110₂₅, nemochna Vr I 124₇₀, 125₁, kuchni Vr I 55₄; глас $\tilde{h}$ бележи се на седам начина, i се понекад употребљава само као графички знак: çiuui (= чују) поред çudo, kçieri поред kçer, vechie (= веће), sachie (= сађе) поред veche, sage и сл.). Кад се томе дода велики број грешака, на свакој страни по неколико, делом Анчићевих, а још више слагачевих („Mnoga su nam slova utekla za druga“ — вели сам Анчић — SII XII₁₃), добија се јаснија слика тешкоћа на које се наилази при читању оваквог текста. Дајући исправку штампарских грешака (којом је обухваћен само незнатан део њихов), Анчић додаје и једну напомену којом објашњава како је до њих дошло. „I veche (тј. више) bi bilo zabilixit slova, alise more lasno osititi od chni, zatoyi nebilixim: imai chlubav brate yersam bio nemochan, tako i nebi mogao vazda dobro prigledati; a stampatur nezna nafega yezika, zatosunam utekla nika slova“.

И недостаци и грешке најјаче су се испољили у обележавању гласова j и x , који обично задају највише посла испитивачу сваког старог текста на нашем језику. Зато ћу употребу та два гласа и начин њихова обележавања овде посебно обрадити.

11. За обележавање гласа j Анчић је употребљавао три знака: y , j и i . Први знак је најчешћи, други најређи. Неког система у упо-

треби нема, а врло често се *j* испушта (в. т. 82), и из свега тога једва да се може извући понеко правило о начину обележавања овога гласа.

У почетку речи и између два вокала (од којих ниједан није *i*) много је чешће у него *i*. Могло би се рећи да употреба *i* у овом положају претставља изузетак (*j* се јавља свугде где и *y*, само у знатно мањем обиму). Супротно томе, на крају речи глас *j* је, са врло ретким изузецима, обележен искључиво знаком *i*. У положају између сугласника и самогласника употребљавају се подједнако и *y* и *i*.

Не треба, мислим, ни наглашавати да се између два вокала од којих је један (или су оба) *i* употребљава само *y* (уколико се *j* не испушта).

У неким речима или облицима речи употребљава се искључиво или претежно један од ова два знака. Тако напр. у 2 л. јд. императива редовно се јавља *i*, које се задржава и у 1 и 2 л. мн. Изузеци су врло ретки. Речца *нај* редовно има *i* без обзира да ли је за њим сугласник (укључујући и *j*: *naiuace* Vr I 234²⁰, *naiuaca* 234^{21, 24}) или самогласник (чак и испред *i*, исп. *naizvarstitia* Vr I 27²⁶, Vr I² 4²⁷, *naizvarstityi* Vr I 227¹). За ово је карактеристичан следећи пример: у Vr I врло често наилазимо на реч *naipria* која је само једном отштампана са *y* (*naupria* Vr I 5³⁷), али је и за тај једини пример Анчић дао исправку. Код глаголских именица и у инструменталу именица *-i* основа код којих се *j* чува (в. т. 93) *y* је много обичније него *i*.

12. *y = j*: а) у почетку речи: *ye, ya, yezik, yurve, yedno, yezika, yednoç, yizbina, yedan, yere, yednako, yer, yesen, yakost, yao, yedabi, Yeruzalim, yisti, yu, yamu, yoi, yaçi, yedinstvu, yasle, yida, yabuka, yutarchna, yagam* и др.;

б) између вокала: *koye, toyest, priporuçuye, odgovarayu, moye, broyeva, izgovarayu, dayem, moye, ostaye, machnkayu, narastayuch, koyom, kraja, okuyak, prikazuyu, voyevao, znayu, svakoyako, bayalice, broyu, zlamenuye, zatajati, zayam, moyoi, rayu, voyuye, laye, gospoya* и др.;

в) на крају речи: *day, svakoju*;

г) Између сугласника и самогласника односно између самогласника и сугласника: *poštenye, bratyì, pomochyu, vladanye, spasenye, odripenye, zaçetye, poglavyy, mayka, zlamenye, govorenuyu, otaystvo, oblaçenye, smartyy, razboyniçi, pametyu, raskofye, riçyu, syedichnena, zdravye, pomazanye, obliçye, klachnayte se, obyavchleno, xiryu, oruxye* и др.;

д) између два самогласника од којих је један (или су оба) *i*: *koyi, koyim, nayide se, izdayi, niye, stoyi, uyisti, moyim, razumniye, napoyiste, biya, ftiye, svetiye, sviye, Iliyi, pristoyi, svoyi, Yeremiyi, tvoyi, stariyim, dviyu, zmiye, stariyi, u parokiyi, pokriye, Mariyi, oboyi, piye, zmiya, likariyi, tvoyim, boyi se*.

13. *i = j*: а) у почетку речи: *ie* (које је писано заједно с претходном реч: *koyae, Isusie, namie* и сл.), *Iustinu, Iakov, Ieruzolim, iurve* и сл.;

б) између самогласника: *toiest, zataianyi, svoioi, svoiom, raia* (ген.), *svakoiako, koia* и др.;

в) на крају речи: *koyoi, broi, svoi, Isusovoi, trechoi, parvoi, yoi, gledai, rai, obiçai, putniçkoi, virui, pitai, dai, moi, ne pristai* (пре-), *saçuvai, nikoi* (некој), *krai, yednoi, ubogoi, pokoi, zalogai* и др.;

г) између сугласника и самогласника и обратно: *obiçaino, Troistva, oxuika, dofastia, poglavie, voiske, zlamenie, naipria, uffaimo, oruxie, (miseca) ruina, aime, otaistvi, aiduk, naivechu, poçivaimo, obuimise, ne boite se, naitexi, Moisiyeva, bratio, maika, razboinik, pametiu, dostoini, uboistvo, zaimite* и др.

14. $j=j$: је, *jeda bi, jedno, jedanpuht, s jednom, jof, ju, jezika* и сл.; *tojest, poznaje, koju, koje, razpisuje, troja, zajedno, svojoi, bojati se, bojечи se, zajaukaje, ftujemo, kojoi, svoja, koje, koja, naregiujef, zlamenuje, dilluje* и сл.;

vapij, moyoj, probij;

zlamenje, ukazanje, trojstva, uskarsnutja, propetje, kamenju, vladanje, sjedini, utifenje, kripostju, oruxje, bratju, zdravje, znanje, milosardje и др.

Многе од наведених речи пишу се на два начина, а није мали број ни оних које се пишу и на сва три начина. Да поменемо само неке: *poglavue* и *poglavie, mayka*, и *maika, otaystva* и *otaistvi, troistva* и *trojstva, toyest, toiest* и *tojest, zlamenuje, zlamenie* и *zlamenje*.

За колебање у употреби знакова *i* и *j* при обележавању гласа *j* карактеристичан је пример са објашњењем речи *alleluja*. Најпре имамо: *riç alleluja* (Vr I 127_o), затим следи објашњење сваког слога, од којих је пети, последњи, објашњен као *ia* и на крају је поновљена цела реч: *alleluia*. Из овога се ипак може закључити да је Анчић више био склон обележавању гласа *j* знаком *i* него *y*.

15. Овакво стање у обележавању гласа *j* отежава у знатној мери правилно одређивање неких језичких црта. Узмимо као пример при својне придеве на *-ији* или *-ји*, од којих се код Анчића најчешће јавља *бож(и)ји*, а доста често и *враж(и)ји* и *човеч(и)ји*. Та три придева Анчић пише на три начина 1. *boxiyi, boxiyeti, boxijit* и сл., *vraхији, vraхије* и сл., *çoviçiyit, çoviçiyе* и сл.; 2. *boxuit, boxuy, boxue, boxja* и сл.; 3. *boxiega, boxiu, boxioi* и сл., *vraхиega, vraхиa* и сл., *çoviçioi, çoviçiu* и сл.

Иако се примери под 3. могу читати на два начина: као $i=j$ или са испуштеним *j* иза *i* (в. т. 85), јасно је из примера под 1. и 2. да је Анчић употребљавао оба облика ових придева, тј. *божји, вражји, човечји* и *божји, вражји, човечји* (исп. и т. 89).

Одрични облик глагола *имати* пише Анчић, сем у једном случају, са *i*: *neita, neitaš, neimadu* и сл., али *неита* Vr I 138. Овај један пример могао би бити и штампарска грешка, тј. у м. *i*. Сличних словних грешака има код Анчића много и оне су навеле Маретића да у поменутој књизи на основу четири непоуздана примера (*nye, gnye, pogardnyu, çarustyu*) тврди да у има гласовну вредност *ij*. Међутим, сва су четири примера штампарске грешке у којима је *i* испуштено (исп. *niye* Vr I XIII₃₀, XIV₁, 103₂₄, 196₂₀, итд., *griye* Vr I 22₁₀, 24₃₆, 29₂₀,

42₁₁, итд., (smart) naipogardniu Vr I 24₂₁, naiplemenitiye 74₈, naipotribitiyi i nainesrichniyi 159₂₇ и сл.). У четвртом примеру или је *i* замењено са *y* или је испуштено (исп. т. 89).

16. О употреби гласа *x* код Анчића вели Маретић у Историји хрватског правописа следеће: „Glas *h* nije Ančić izgovarao, za to ga nije znao ni bilježiti kako valja. Protiv pravoga upotrebljavanja znaka *h* griješi Ančić trojako: 1) meće ga onamo gdje mu nema mjesta, 2) izostavlja ga gdje bi ga trebalo pisati, 3) premješta ga s pravoga mjesta na krivo“ (Istor., 131). За сваку од ових тачака Маретић наводи већи број примера: 1. glahs, puht, glahd, sihn, satarh, umroh, duhšu, vlahda, buhdi итд., 2. prokleti (ген. пл.), biau, mogau, poslua, očemo, odila (ходила) итд., 3. svaruh, ghana, vhaliti, vahr, kruah итд. (Istor., 131).

Ови Мартићеве закључци само су делимично тачни. Оне важније чињенице Маретић, изгледа, није уочио. А није их ни могао уочити у једном тако обимном послу као што је ова Историја, за коју је требало прегледати дела деведесет петорице старих писаца. Тек детаљном анализом и проверавањем великог броја примера могао се стећи одређенији суд о употреби гласа и знака *h* код Анчића.

Иако није изговарао глас *x*, Анчић је често употребљавао знак којим се обележава тај глас, тј. *h*, називајући га у предговору „izdanutja bilig“ (Vr I, XI). Међутим у огромној већини примера *h* је претстављало само графички знак, али знак са специјалним функцијама, које су, углавном, резултат страног утицаја. Једна од њих је раније поминута употреба *h* између *g* и самогласника предњег реда да би знак *g* задржао вредност гласа *z*. Највећи део примера које је Маретић навео као потврду да Анчић употребљава знак *h* где му није место карактеристичан је по томе што у њима *h* стоји у дугом слогу, а што значи да га је Анчић употребљавао за обележавање дугог самогласника. Према томе, употребу *h* код Анчића треба посматрати двојачко: као глас и као графички знак који је у тесној вези са квантитетом гласова. Ово питање биће разматрано у вези са акцентом (в. т. 22—33), док ће се о *h* као гласу расправљати у одељку о сугласницима (в. т. 73—81).

Б. Правопис

17. Из прегледа сугласничких група које је Маретић дао у Историји види се да је Анчићев правопис био и стимолошки и фонетски. Да ли је он при томе имао неког одређеног система, то се код Маретића не види.

Не би се могло рећи да је код Анчића постојао неки доследно примењиван систем, али неки систем је ипак постојао. Два су чиниоца одлучивала, преплићући се један с другим: 1. да ли је писац у свести имао претставу стварне гласовне вредности или пак првобитне (у првом случају ни граница речи није претстављала препреку за примену фонетског правописа, исп. т. 18) и 2. каква је била морфолошка веза у додиру два гласа, тј. да ли су два сугласника дошла у додир везом

предлога и основе или везом основе и наставка. У првој вези имамо углавном етимолошко бележење гласова, у другој углавном фонетско, и једно и друго под утицајем оног првог чиниоца, услед чега се на први поглед добија утисак потпуне несистематичности.

У погледу правописа Анчић се, уосталом, не разликује нарочито од већине наших старих писаца и пре и после њега (исп. напр. Г. Ружачић, Језик П. Зоранића, стр. 21—28, Р. Алексић, Језик М. А. Релковића, стр. 20—22 и др.).

18. *Веза њредлога (њрефикса) и основе.* Док код већине префикса имамо у потпуности или претежно етимолошко бележење гласова, предлог *s*, било да је префикс или предлог, асимилује се, готово без изузетка, према следећим звучним сугласницима:

а) фонетски: *zdrži se* Vr I XIII₂₀, 155₁₈, 318₁₂, *zdrže se* 27, 23₃₂, *zgađau se* 40₂₂, *zgađa* 192₁₄, *zgrađena* 98₅, *zgraditi* 205₂₅, *združi* 183₂₆, *združio* 210₄, *združiti* 210₂₇, *zditna* Vr I² 43₃₆, *zгледа* 56₁; *z Bogom* Vr I XIV₁, 7₂₇, 46₁₃ итд., *z друђбом* XXIII₂, XXIV₆, XXV₁₀ итд., *z Dizdom* 10₂₅, *z dilimami* 22₂₉, *z družim* 29₂₇, 113₂₅, *z гриом* 45₂₆, 92₁₈, 136₂₆, итд., *z гришници* 85₁₈, 86₉, *z grisimam* 93₉, *z dobrim* 75₂₂, 88₄, 122₂₇ итд., *z бођанством* 76₁₀, Vr I² 48₃₉, *z diavlom* Vr I 92₁₈, 109₁₁, 125₁₄, *z dušom* 130₂₉, 137₁, *z drage (voļe)* 139₅, *z бођјом* 157₁₄, 164₂₅, 171₂₅ итд., *z допушњем* 162₁₅, *z Davidom* 165₈, 254₁₀, *z Grgurom* 175₈, *z bratom* 247₂₁ и др.

б) етимолошки: *sgodi (mu se)* Vr I 52₁₅, *s Bogom* 65₃₄, 116₂, 120₂₆, *s бођјом* 157₃₁, *s гришником* 73₈, *s desne* Vr I² 13₁₀.

Други предлози:

iz а) етимолошки: *izpravit* Vr I XV₂₄, *izpravi* XV₂₇, 260₃₃, *izpravleno* XV₃₄, *izpraviti* 146₂₉, *izповидник* XXII₂₇, 248₁₁, *izповиди* 5₃, 60₂₀, *izповида* 29₂₇, *izповист* 30₇, 179₁, *izповид* 94₃₀ и др., *izтиче* XXIV₂, 284₉, *izтекоше* 106₁₅, *izток* 8_{30,37}, *izточном* 1₂₃, *izточни* 22₂₀, 283₂₉, 284₅ итд., *izточну* 131₈, 283₃₅, *izточному* 284₁, *od izтока* Vr I² 92₃₀, *izпросити* Vr I 4₇, 249₃₉, *izпрашау* 4₉, *izпрашњено* 8₃₅, *izпразно* 16₂₁, 104₂₆, *izкушати* 17₂₉, *izкушње* 157₂₄, *izкушани* 267₂₁, *izпунити* 35₂₉, 48₁₈, *izпросише* 81₁₃, *izпастити* 90₁₀, *izкварити* 91₃, *izкопа* 99₁₄, *izкривити* 146₂₉, *izписе* (ѓ.к. mn.) Vr I² 53₁₀ и др.

Чак је и придев *istiniti* схваћен као сложен од *iz* + *tiniti* и тако поред *istiniti* имамо и три пута *iztiniti* (Vr I 18₂₆, 61₁₃, 96₂) и једном *iztinitom* Vr I 122₅;

б) фонетски: *istok* Vr I XXII₅, XXXIV₁₄, 3₂₂, *istoka* 8₃₉, 91₇, Vr I² 92₃₃, *istočni* Vr I 207₉, 183_{31,33}, 284₉, 288₂₅, *istočnoga* 284_{3,15}, *istomačiti* 15₉, *iskušat* 78₂₅, 129₁, *iskušaću* 268₇, *ističe* 149₃₀, *ispovisti* 230₂₈;

nad (само етимолошки): *nadskoči* Vr I 35₉, *nadskače* 188₁₅;

ob (само етимолошки): *obslužiteļa* Vr I I, *obslužiti* XXXVII₂, *obslužuje* 81₀, *obslužider* 113₆, *obsluživši* 143₈, *obsluži* 144₂, *obslužiću* 165₉, *obslužuj* 165₂₀, *obslužujući* I91₅;

od а) етимолошки: *odkuda* Vr I XIII₁₀, 2₂₈, *odkud* 16₉, *odkućemo* 173₂₀, *odkupi* XVII₃, 3₂₄, *odkupljen* 5₂₈, 8₃₉, *odkupiti* 8₂₇, *odkupio* 13₃₂, *odkupa* 34₂₄, *odpadnik* 7₂₁, *odpadnici* 11₃₅, 166₂, 213₁₈, *odpadnuvši* 90₂₁, *odpali* 308₃₈, *odkriše* 13₂₁, *odstupiše* 15₂₈, 62₁₆, *odstupio* 36₂₄, *odstupi* 38₂₈, *odstupaše* 39₂, *odstupim* 282₁₄, *odpuštenje* 5₁₈, *odpusti* 249₉, *odpušćamo* 249₉, *odpuste* 281₂₀, *odsić* 26₂₄, *odsiče* 51₁₇, 277₂₀, *odpratiti* 26₃₇, *odсле* 50₂₉, 80₂₇, 116₁₂ итд., *odtvorivši* 79₁₆, *odtvoriti* 299₁₁, *odtvorise* 299₁₅, *odtvrdnuvši* 108₇, *odtvrdnosti* 260₂, *odtvrdstvo* SI 83₉, *odtvrdnuta* Vr I² 103₁₁;

б) фонетски: *otvrdnosti* Vr I 259₃₈, 39, *otvoriti* 299₁₄;

pod (само етимолошки): *podpuno* Vr I 28₃, 141_{26,34}, 185₉, *podsicati* 160₁₆, *podpomoći* 257₂₁, *podpisano* Vr I² 72₃;

raz а) етимолошки: *razpisuje* Vr I 3_{13, 15}, 71₃₁, *razpetju* 9₈, *razkošja* 10₃₁, *razkošje* 17₃₉, 62₂₃, *razkošju* 62₂₇, *razpade* 13₃₀, *razpanutje* 284₃₀, *raztribiti* 24₃₂, *razstavilo* 46₁₃, *razstavio* 46₁₇, *razstavljan* 46₂₁, *razstavja* 115₃₉, *razstati* 211₃, *raztresenim* 111₂₉, *raztresenju* 146₃₃, *razprti* 134₃₆, *razпустiti* 210_{2, 5}, *razparaše* Vr I² 51₁₀;

б) фонетски: *raširena* Vr I 7₁, *raširuje* 76₂₈, *rastati* 46₁₈, 211₃, *rastaviti* 131₃₆, *rastavla* 210₄, *raskošju* 62₂₄, *raskošjem* 62₂₃, *rasuti* 70₂₉, 128₁₅, 133₂₉, *rasap* 113₂₈, *rasutak* 175₇₂, *rasipan* 225₄, *rastresa* 123₃₂.

uz а) етимолошки: *uztrpljenje* Vr I 9₉, *uzkrisiti* 30₁₆, *uzkrisi* 53₁₄, *uzkrisuje* 310₃₈, *uzkrsne* 35₄¹ *uzkrsnuli* 35₅, 220₃₀, *uzkrsnutje* 155₅, *uzprosite* 46₂, *uztrgaо* 117₃₆, *uztegnuti* 121₂₄, 130₂₄, *uztegnutje* 130₁₇, *uzteže* 132₂₁, *uztegnete* 271₉, *uzčiniš* 149₃₆, *uzčinite* 309₆, *uzслуša* SII 182₃, *uzželi* 0 96₂₃.

б) фонетски: *ustrpljenje* Vr I XIII₃, *ustrpleni* 10₁₈, *uskrsnem* 30₂₀, *uskrsnu* 80₂₅, 310₅, *uskrsnuti* 80₂₆, *uštiješ* (< *uztiješ*) SII XII₁₉.

Остали случајеви:

svakdañi Vr I 56₂₃, 172₂, *svakdañega* 175₂₃, *svakdañe* 175₂₄; *vazda* Vr I XVI₁₁, 21, 6₂₄, 19₃₆, *povazdan* 106₃₃.

19. *Вега основе и насљавка.*

а) етимолошки: *bogolubstvo* Vr I 229₂₂, 230₈, 236₅, 272₃₄, *dvobrazstva* 292₉, *jednačstvo* XV₂₈, XVI_{8, 10}, *jisbina* (< *jistbina*) 130₁₉, 143_{10, 13}, 124₇, *jisbine* 126₉, 175₃₇, *lažka* XVII₃₀, *lažcem* 13₁₈, *lažce* 92₂₂, *lažci* 266₁₂, 324₁₅, 328₃₈, *libca* 83₁₀, *lupežstvu* 9₂₉, *množtva* 80₁₁, *množtvo* 228₄, *robstvu* 262₂₃, *sudcem* 42₃₃, 147₆, Vr I² 86₃₆, *sudca* Vr I 196₁₄, 263₃₅, *sudci* 61₂₃, 208₃₄, 219₂₀, 249₁₆, *sudcu* 237₁₃, *sudce* Vr I² 45₂₂, *ubožtvo* 11₁₁, *ulizćemo* Vr I² 74₁₂.

б) фонетски: *biliška* Vr I 217₃₃, *biliške* 218₁₀, *društvu* 60₃₅, *gospocko* 176₁₂, *jizbina* XIII₂₅, 122₁₈, 138_{17, 25, 26}, 137₉, *jizbinu* 86₁₁,

¹ За Анчићев правопис карактеристична је исправка дана за ову реч. У тексту је отштампано *uzkarsne*, а на крају је дата исправка *uzkarsne*, тј не само што је избачено сувишно *e* већ је и фонетски написан префикс *uz* преправљен на етимолошко *uz*.

jizbinom 127³², љuckim 8²⁶, 87³², 88⁶, љucka 43²⁶, љucku 59²⁷, 135¹⁹, љucke 107²⁶, љuckoga 174¹⁰, љucki 190³⁹, 194³⁷, mrsko 36³⁸, mrsci 37¹⁴, 279³⁴, mrska 107¹, mrsko 137¹⁴, мушко 18¹⁹, 210²², slatka XIII²⁵, slatka 18²², slatki 93³⁸, 10²⁵, 148²⁸, Vr I² 1²⁴, slatkoga Vr I 106³, prislatici 86³⁸, 88⁶ итд., prislatko 117³⁶, teško 145¹, 262¹⁰, tešci 145², 262⁹, teška 145¹, 290⁷, oteščala 145¹⁴, teško 145³⁰, tešku Vr I² 59², uboštvo Vr I 81¹⁴, Vr I² 99¹⁵, ubošta Vr I 222³⁴, uritko 75¹⁴, ulisti 1²³, 8²⁰, 32¹⁴ итд., zipci 6³¹, zipku 7⁹.

О речима srčba Vr I 35¹⁶, srčbe 43³⁸, 50²⁵, 245⁹, srčbu 132²⁴, 181⁴, svidočba 180⁶, svidočbe 144⁷, svidočbu 180⁸ в. т. 7.

Сасвим је разумљиво да се речи у којима у свести пишчевој није било претставе о првобитној гласовној вредности, као напр. *орџе*, пишу само фонетски: орџени Vr I 98²⁶, 288¹³, орџену 45³⁶, 137²⁰, орџена 176³⁸, 285¹², и орџину 25¹³, 60²¹, 176³⁸, орџити 85³⁰, орџеци 85²⁷, орџи 150³⁷, орџио 150³⁷.

20. За Зоранићев језик Ружичић је установио да „бележење гласова у гласовним групама зависи и од карактера самих гласова“ (пом. д., 23), тј. од природе сугласника. Тако је напр. асимилација звучних експлозивних према потоњим муклим ређа него асимилација звучних фрикативних. Из изложеног материјала видимо да је и код Анчића нешто слично: сугласник *z* (у префиксима *iz-*, *gaz-*, *uz-*) често се асимилује према беззвучним сугласницима, док сугласници *b* и *d* (у префиксима *pad-*, *ob-*, *od-*, *rod-*) сстају готово увек неизмењени пред таквим сугласницима.

21. Поменуто је напред (т. 17) да граница речи није претстављала прспреку за једначење гласова по звучности, тј. правопис је у таквим случајевима одговарао изговору. Поред наведених примера са предлогом *s* у т. 18 таква су још и следећа два: *pros* која Vr I 89²⁵ (али: *proz drvo* SI 173²) и *bres tila* (писано заједно) Vr I 65²⁵ (али: *brez timupa* Vr I 2¹⁷, *brez krifosti* 3¹¹ и сл.)

В. Акценат и квантитет

22. Да би се стекао поуздан суд о језику једног писца, није увек довољно прегледати једно његово дело, па макар оно било и таквог обима као што је I књига Анчићевих „Врата небеских“, која има укупно 446 страна. Маретић је за приказ Анчићева правописа употребио 370 страна I књиге Врата небеских, тј. Vr I са предговором, и установио је да се „у Анчића nalazi samo znak \, a i taj je rijedak“. Тако је у целом том делу, тј. у Vr I и Vr I².

Међутим, већ од првих страна SI наилазимо и на други акценат, /, који се, и поред мешања са оним првим, у употреби јасно разликује од њега. Док је у првом свом делу за обележавање дугог слога употребљавао знак *h*, у осталим делима Анчић, вероватно под утицајем дубровачко-далматинских писаца, дужину слога обележава и знаком /. Према томе, ова два проблема, тј. употреба знака *h* као

знака за обележавање дужине и знака / у истом својству, морају се посматрати заједно, а при томе се и код једног и код другог знака мора указати и на случајеве где они означавају или би могли означавати и нешто друго а не квантитет гласа. Одвојено од њих мора се посматрати знак \.

Обележавање дугог слога помоћу *h*, што је вероватно немачки утицај, вршио је Анчић на два начина: стављањем *h* иза самогласника (чешће) или удвајањем самогласника и уметањем *h* између удвојеног самогласника. Овај систем је често био поремећен (изостављањем *h*, пребацивањем на друго место, употребом по аналогiji, или на неки други начин):

Ни обележавање дугог слога помоћу знака / није Анчић доследно вршио. Напротив, употребљавао га је доста ретко, одн. више га није стављао него што јесте, а има и мешања оба знака, / и \, и доста грешака. Сем тога, треба додати да је понекад, и не тако ретко, Анчић на истој речи комбиновао оба начина.

Код Златарића Вајан налази да се „овај акценат јавља нарочито на вокалу наставка, било на крајњем слогу (*davá=dāvā*), било на првом слогу двосложног наставка (*čekaše = čkāše*); редак је на кореновом елогу“ (A. Vaillant: „La langue de Dominko Zlatarić, I, стр. 95). Анчић је дуг слог помоћу *h* најчешће обележавао у кореновом слогу, сасвим ретко у наставку, док је знак / стављао доста често и на вокал наставка, али обележавање дугог вокала на кореновом слогу ипак преовлађује.

23. Дуг вокал у кореновом слогу најчешће је означен у једнословним речима, врло ретко у вишесловним. То нарочито вреди за именице, међу којима доминирају именице м. рода, јер су оне и иначе у језику врло бројне.

а) самогласник + *h* = дуг самогласник: *Bohg* Vr I XII₃₇, XXXIII₂₃, 25, 3₂₀ итд. (исп. редовно *Boga, Bogu*), *Bohge* (ак. мн.) Vr I I4₂₀, 116₁₄ (али: *Bozi* Vr I 14₁₄, 26); *bohs* Vr I 168₁₆, 18, 175₁₈; *cviht* Vr I 285₁₅ (али: *cvit* Vr I 98₂₃, 25, 26, 287₃₂); *dahn* Vr I XV₆, 8 ..., 69₁₁, 131₁₂, 225₂₄, SI 64₄, 130₂₈, 165₃ итд., *dahna* (ген. мн.) Vr I XV₆, 18 ..., 44₂, 54₄, SI 135₂₆ итд. (исп. *sutradahn* Vr I 95₂₁ и *sutradan* Vr I 48₁₀); *dahr* Vr I 162₃₀, 34, 163₁₆, 184₃₂ итд., SI 171₂₃, 179₇, *dahra* Vr I 235₃₇, 255₂₅, *dahru* Vr I 233₂₀, 235₂₉, *dahri* (ном. мн.) SI 170₂₇, *dahri* (ген. мн.) Vr I 232₅, 11, 16, 236₁₁, 246₁ итд., *dahre* (ак. мн.) Vr I 152₁₇ (исп. *darovi, darova, darove, darovni*); *deh* (узв., исп. т. 237) Vr I 155₃, Vr I² 15₁₇, 34₂₁, *dohm* Vr I 34₃₈, 40₁₅, 87₂₆ итд. (исп. *doma* Vr I 89₂₀); *drahg* Vr I 21₁₉; *duhšu* Vr I 29₉ (али: *dušu* Vr I 24₁₁, *dušom* Vr I XIII₂₈, *duše* Vr I 29₁₂); *duhg* (имен.) Vr I 180₂₉, SI 178₁₂, 179₇, *duhga* (ген. јд.) Vr I 210₂₆, *pod duhgom* Vr I 117₃, *duhg* (прид.) Vr I 180₂₉; *dvohr* Vr I 64₁₀, 14, 16, SI 148₉, 157₂₃; *glahd* Vr I 11₁₁, 55₇, 134₁₂; *glahs* Vr I 21₃, 101₁₈ (али: *glas* Vr I 33₉, 165₅, 194₂₄); *goh* Vr I 63₃₆, 81₁₂, 168₁₆, 175₁₈; *grahd* Vr I 147₂₃, 226₅, 245₂₉, 309₁₁, SI 198₁₈ (али: *grad* Vr I 30₂₃, 80₂₇, 262₂₉); *idoh* (= идол) Vr I 127₁₅ (али: *ido* Vr I 127₃₇); *kihp* Vr I 15₁₆ (али: *kira* Vr I 31₆, 18, 51₀ 15); *kohr* SI 123₁₅; *lehd* Vr I 276₄,

lihn SI 99₁; lihs (лес) Vr I² 5₁₅, lihsa Vr I² 56₃₅ (али: lisa Vr I² 5₅);
 luhd Vr I 119₃₃; luhg SI 59₂₈; mehd Vr I² 124, 25; mihr Vr I 313₁, 330₁₅
 (али: mir Vr I 159₃₀, 280₈, mira Vr I 62₈, nemir Vr I² 62₉); mlahd
 Vr I 131₁₇; peht Vr I XII₉, XXXIV₅, 4₁₈ итд., SI 190₁₂, pehtoga SI
 209₂₈, pehti SI 206₃₈, 208₂; pogahni (лок. јд.) Vr I 228₃₀, pohst Vr I
 XXVII₂₉, XXVIII₂₈, 83₉ итд. (исп.: posta, postom, po postu, postovi,
 postove); pohte (= по те) Vr I² 35₆; puhk Vr I 12₂₀, 23₆, 50₃ итд.,
 puhku Vr I 313₂₈, 314₂ (али: puk Vr I 37₃₈, 38₂, 54₃₁ итд., puku 170₆,
 puka 52₁₄, 55₁₈, 169₁, pukom 48₁₀, puci 79₁₁); puhst SI 103₂₂; puht
 (Weg) Vr I 10₁₉, 19₃₉, 25₃₅ итд. (исп. jedanpuht Vr I 6₂₅), puhta Vr I
 166₂₃, 322₃₃, Vr I 259₅, puhtu Vr I 89₂₄, 165₁₁, puhtem SI 132₂₇, puhti
 (ном. мн.) Vr I 165₃₇, 167₁₂, SI 139₂₁, puhta (ген. мн.) Vr I 167₁₇,
 puhte (ак. мн.) Vr I 165₁₀, SI 132₁₉, puhtimam Vr I 167₄ (али: puta
 Vr I 165₅, 165₃₉, 253₁₃, putu 168₂₈, 188₃₈, puti 159₁₀, 164₁₈, pute 46₃₉,
 170₆, 191₃, putimam 167₂₈); rahna (Nahrung) Vr I 117₂₉, 146₁, 172₆,
 221₂₈, rahne Vr I XIII₂₈, 63₂₂, 198₂, 200₂₃; rahnu Vr I XIII₇, 59₃₁, 74₁₄
 итд., SI 205₆, rahnom Vr I 127₃₂, 179₃₂, SI 203₂, rahniti (füttern) Vr I
 54₁, 139₂₃, 284₂₄ итд., rahni (3 л. јд. през.) Vr I 125₂₅, 176₂₉, 187₂₂,
 rahnio 144₄, rahniće 286₂, odrahní (аор.) 62₇ (али: rachen Vr I 160₂₇,
 pararniti 169₂₃), (исп. ranu za ranu (Wunde) Vr I 241₃₉, ranami 242₁₆);
 raht Vr I 33₂₇, Vr I² 82₃₂; rehd Vr I 215₁, 212₂₆, 218₉, SI 204₃₃, rehdu
 (дат.) SI 205₁, 9, rehdova SI 206₂₂ (али: reda Vr I 217₃₈, 218₁₂, SI 204₂₁,
 redovi Vr I 218₁₀); ruhghe Vr I 72₂₂; sahm Vr I 106₂₂ (али: sam 105₃);
 sveht (heilig) Vr I 123₃₂, 253₂₃, 270₁₈ (обичније: svet Vr I 23₂₅, 29₃₀
 итд.); sviht (Welt) Vr I 3₂₂, 24, 45₃₃ итд. (али: svit 44₂₅, 17₂₉, 62₂₀, 80₂₃,
 svita 8₂₂, 16₃, svitu 11₁₂, 34₃₄, 156₁₀ итд.); sihn Vr I 12₈, 294₃₁ SI 110₅,
 113₁₀, 178₉, 189₃ (али: sin Vr I 28₂₄, 61₁₁, 19 итд., sina SII 105₂₁, исп.
 sinovi Vr I 128); srahm Vr I 40₃₉, Vr I² 68₃₉; stvahr Vr I 185₆ (али: stvar
 Vr I 184₂₅); stoh (hundert) Vr I 52₁₄, 143₃₀, SI 194₁ (исп. stotina Vr I XI);
 suhd (Gericht) Vr I 35₂₃, 47₂, 74₃₀ итд., SI 139₂₅, 180₅, suhdu Vr I 78₂₂,
 SI 186₃₀, suhdi (ном. мн.) SI 133₁₈, 135₁₀, suhda (ген. мн.) SI 132₂₅,
 suhde (ак. мн.) Vr I 219₂₄, SI 131₁₉ (али: sud Vr I 47₂₅, sudu Vr I 35₂₂,
 220₂₈), suhditi Vr I 304₅, suhdi (3 л. јд. през.) Vr I 51₃₉, suhde (3 л. мн.
 през.) Vr I 219₂₄, 225₈ (али: sude Vr I 219₂₂), suhdca Vr I 237₁₂, suhdce
 Vr I² 45₂₀ (али: sudca Vr I 196₁₄, 263₃₅, sudcem Vr I 42₂₃, 147₆, Vr I²
 86₂₃, sudci Vr I 51₂₂, 208₂₄, 219₃₀, sudce Vr I² 45₂₂); suhd (Gefäß) Vr I
 46₂₉, 167₂₇, 255₁₀, SI 168₁₃, 198₂₃, suhda (ген. јд.) Vr I 193₁₉, 314₁₈ (исп.
 sudic Vr I 46₁₅); teško Vr I 145₉ (али: teško Vr I 145₁, 262₁₀, teška 145₇,
 290₇, teške 145₃₀, tešku 259₂); voh Vr I 151₁₉; vuhk Vr I 233₂₃; zehc
 SI 101₃₀; žuhč Vr I 100₃₉, (али: žuč Vr I 74₁₅, исп. žuči (ген.) Vr I 100₃₅).

Необичан је придев viht Vr I 143_{18,15}, SI 107₁₀.

Најчешћи случај поремећаја у систему употребе *h* је испуштање знака. Код неких речи бројнији су примери без *h* него они са *h*. Остали случајеви (стављање *h* на погрешно место, аналогича) знатно су мало-бројнији: Bogh (в. често), Bohga (ген. јд.) Vr I 266₁₃, bohgat Vr I 103₅ (исп. bogate Vr I 103₅), dušuh (ак. јд.) Vr I² 75₂₁, lugh Vr I 173₂₃, pameth Vr I 295₃₁, peth (в. често), pohsta (ген. јд.) Vr I 130₁₂, 137₁₃, posth Vr I 164₂, pohsti (ном. мн.) Vr I 321₂₅, pohsni Vr I 134₁₁, puth

Vr I 124³⁰, rhanе (ген. јд.) Vr I 26³⁶, rhaniti Vr I 286¹, snigh Vr I 252³, svrhsi Vr I 106²¹, 305¹¹ (исп. svrsi Vr I 135²⁸, 144³³, 234³²), sveth (heilig) Vr I 123⁵, šesth Vr I 134¹, vhladati Vr I 81³², vragh Vr I 313²⁴.

б) самогласник + *h* + самогласник = дуг самогласник: Bohog Vr I² 12¹³, 89^{21,27}, dahan Vr I 153²⁹, 222²⁸, 310²⁸, 330⁸, Vr I² 89²⁰, SII 210²⁷, duhug Vr I 209²⁶, goho Vr I² 55²⁰, SI 19¹⁰, 163⁹, kohor Vr I 55²⁰, kohost Vr I 208¹¹ (исп. kosti Vr I 208¹¹), lihis Vr I 230⁷, pohost Vr I XXX²⁴, XXXII³³, 130¹⁶ итд., puhuk Vr I 52³², Vr I 233⁸, puhut (Weg) Vr I 166²⁸, 289²⁶, Vr I² 14^{25,31}, puhuti (ном. мн.) Vr I 165²⁵, 322²⁸, puhut (Leib, Haut) Vr I 75¹⁸, 124²², sahat (Honigwabe) Vr I² 51¹, suhud (Gericht) Vr I² 28²⁶, 230⁵, 237²³, suhud (Gefäss) Vr I 300²⁴, svihit (Welt) Vr I 8²⁸, šehest Vr I 314²², štihit Vr I 271¹⁵.

Овај начин обележавања дугог вокала не само што је малобројнији од првог већ је и ограничен само на ном. јд. једносложних речи, са изузетком два случаја употребе у ном. мн. (puhuti).

в) Обележавање дугог слога помоћу акцента *˘* Анчића је такође најчешће вршио на кореновом слогу именица и то претежно на једносложним речима, комбинујући доста често оба начина.

čast O XI⁵, dáhr SI XII⁷⁹, XIII¹⁹ итд., dáhna (ген. мн.) SI XII^{7,26}, XIII^{1,2}, XIV¹⁸ итд., dáhr O 18¹¹, dára (ген. јд.) O 8¹⁹, dka O XI¹, drúgu (дат. јд.) SII 210⁸, dúhg O X⁵, XV¹⁰, dúhug O XXIV⁵, dvá O XXVII²⁰, glás SI 130⁷, 139¹⁶, SII XXVIII²⁷, 68¹, 223²³, 224²⁴, glása (ген. јд.) SII 224⁸, glásom SII 226²³, grád O 21²⁹, gráhd SII 213¹⁴, O XXI¹⁰, húda (ген. јд.) O XII⁴, izgléd O XI⁵, ísa (= хиса, туп.) O 184²⁹, kóga (= kóga) SI 100²⁵, kvás SII 175¹⁷, 19, 20, láhd SI 88³, SII 97²⁷, láž O 46¹⁹, lúhk O XI⁷, míslju (инстр. јд.), SII 214¹⁹, móć SI 61²⁰, napráv O 73⁹, nebésa (ген. мн.) O 67¹⁰, nóć SII 211⁴, ó (узв.) SI 117^{6,10}, 197²³, SII 108²⁴, 109¹¹, cdkúpa (ген. јд.) SI 75⁸, pák O XIV²⁷, páhs SII 11¹⁵, pó (halb) SII 91⁴, 270¹, O 46¹⁵, póh O 67¹⁰, pogáni (ген. јд.) O 62⁷, póst SII 5²¹, právi (прид.) SI 170¹, pún O 94¹⁴, púht (Weg) SI 132²², 24, 52¹⁸, SII 118²¹, 271¹², O XI⁵, púta (ген. јд.) SI 136²³, pútem SII 110¹⁹, pútu (лок. јд.) SI 131²³, púti (ном. мн.) SI 131¹⁵, rád (предл.) O 76⁹, réda O XI⁵, sám (selbts) SI 104¹⁹, 147⁵, 172³, SII 2²², 53²⁷, O 31²⁴, sáhat (Wabe) O 39⁸, slávne (ген. јд. ж. р.) O XI³, siména (ген. мн.) SI 49²³, 24, slást SII 52¹⁴, sláhsti (ген. мн.) SI 124¹⁴, slovínske O XI³, sóh O 54¹², sóbstva (ген. јд.) SII 231¹², stvári (ном. мн.) O 80⁹, stvári (ген. мн.) O 79¹⁷, súhd SII 230^{7,8}, 271²⁷, súda (ген. јд.) SI 176²³, SII 198¹², súdñi O XXVI⁶, svét (heilig) O 81¹⁴, štáhp SII 91³⁰.

24. Обележавање дугог слога у наставцима речи нарочито је бројно код именица. У првом делу, у коме је дужина означавана само са *h*, то је обележавање сведено на мањи број примера. У осталим делима, тј. у онима у којима је на дуг вокал стављан знак *l*, обележавања су знатно бројнија. Разуме се само по себи да су то у огромној већини облици ген. мн. са крајњим *a*.

а) Сви примери са обележеном дужином помоћу *h* јесу облици ген. мн.: bonikah SI 120¹, buah VrI 160³⁸, čudesah VrI 12¹⁷, darovah VrI 28²⁶, griah VrI 180³, 259²⁷, SI 32⁷, 118²⁰, 122²², grišnikah VrI 41^{7,13}.

253₈, SI 200₈, ispovidnikah SI 123₁₄, krivinah SI 122₁₉, (deset zdravi) Mariah SI 6₁₀, 11₁₁, 12₇, mučenicah SI 123₁₇, naučitelah Vr I 82₁₈, plodah Vr I₂ 42₂₁, slugah Vr I 55₂, starišinah SI 123₁₁, sudah Vr I 125₂₉, suzah SI 123₁, 180₂₄, 183₁₀, tilesah Vr I 74₂₁, tlih Vr I 72₅, udah Vr I 2₂₉, ustah SI 137₇, vikovah Vr I 109₄, 280₂₆, Vr I² 30₁₆, SI 68_{1,12}, 71₂₆, zakonah Vr I 41_{7,12}, 82₁₈, životah Vr I 175₅.

б) Употребу акцента / као знака за дуг слог, за разлику од употребе *h*, проширио је Анчић и на претпоследњи дуги слог. У ретким случајевима он је овај знак стављао на оба крајња дуга слога: *vikóvá* SI 54_{21, 29}, *Bogóvá* O 60₁₂. Ипак, то су само изузеци. Најчешће га је стављао на последњи слог ген. мн., обично код именица м. рода на сугл. без уметка, ређе код именица ср. рода и ж. и м. рода на -а: *Bogová* O 71₈, *četrdesetnicá* SII 13₇, *članaká* SII 134₁₆, *dilá* (= дѣла) SI 80₁₄, 100₅, *diavalá* SI 128₂₉, *dobará* SI 100₅, SII 271₆, *dobročinilacá* SII 201₁₁, *dušá* SII 108₉, 201₁₀, 206₉₅, *griá* SI 68₁ 82_{8, 17} итд., SII 52₂₇, 56₂₅, 58₁₇, 119₆, O XI₁₁, 67₂₂, *griáh* SI 122₂₂, *grišniká* SI 134₁₅, SII 108₁₀, 204₁₈, *grišnikáh* SI 139₂₇, *heretiká* SII 13₁₀, *kipáh* SI 146₁₆, *kraljá* SII 145₈, *krajevá* SI 133₂₂, *milosrdjá* SI 122₁₈, *misniká* SII 108₆, 261₁₁, *muká* SI 179₂₀, SII 121₃, 202₅, 208₁₈, O 97₂₃, *narodá* SII 108₁₇, *nepravdá* SI 76₂₆, *neprijateljá* SI 141₂₁, *nevirmniká* SII 13₁₀, *očenašá* SI VL₂₂, *otacá* SII 133₁₂, *otrovhá* SI 79₉, *ovacá* SII 251₂₀, *plodá* O 163₁, *poganá* SII 13₁₁, *pokorá* SII 148₄, *pokornikáh* SI 122₁₈, *potribá* O 97₂₃, *pravednikáh* SI 130₈, *proštenjá* SII 12₃, 13₇, *roditelá* SII 201₁₀, *sakramenatá* O 44₂₅, *slugá* SII 163₇, *službenicá* SII 163₇, *srcáh* SI 75₁₁, *subdáh* SI 134₁, *sudacá* O XIV₆, *trudá* SI 179₂₀, O 97₂₃, *tugáh* SII 128₉, *ustá* SI 65₂₅, 131₂₈, 136₄, *viková* SI 78_{3, 15, 24}, S-II 106₂₀, 107₂₃, 109₂₇, 117₁₀, 199₁₇, *vikováh* SI 124₁₈, 127₁₉, 131₇, *virniková* (!) SII 119₂₅, *vodáh* SI 138₂₆, *vrstá* SII 186₂₅.

Знак дужине на претпоследњем слогу сусрећемо код неких именица м. рода са уметком -*ov*: *daróva* SII 218₂₉, O 76₁₄, *dugóva* SII XXIV₁₇, *redóva* O 108₂₄, *sinóva* O XIV₁₂, *sudóva* O 83₂₄, међу којима и две именице код којих је Анчић овај знак стављао и на оба крајња слога, или само на последњи, тј. *Bogóva* O 60₁₆, (исп. Даничић, Српски акценти 255, Вајан, I, 96) и *vikóva* SII 112₁₉, 113₅, O 78₁₂, *vikováh* SII 223₂₁; на две именице ж. рода са непостојајим *a* у ген. мн. налазимо овај знак на томе *a*, тј. на претпоследњем слогу: *pisána* (= песама) SII 266₂₉, *sestára* SII 201₁₁ (исп. напред *ovása*). Од именица без наставка -*a* у ген. мн. четири су са означеном дужином крајњег слога: *darováč* SI 218₂₅, *igár* SII 76₂, *priričák* SI 188₁₇, *članák* SI 149₂₈ (исп. ген. мн. *članak* SI 186₄, *fratar* SI 207₄ и друге именице без означене дужине; в. о томе Вајан, I, 95).

Сем у облику ген. мн. знак / налази се врло ретко и у неким другим облицима: *muké* (ген. јд.) SI 6₈, *dušámi* (дат. мн.) (исп. Даничић, Срп. акц., 301, Вајан, I, 96), *Bogóvom* (дат. мн.) O 60₁₆, *Bogóvmi* (инстр. мн.) O 61_{1,8}, *sinóvmi* (инстр. мн.) O XIV₁₉, *po molitvá* (лок. мн.) SII 206₂₁ (исп. код Бандулавића *traváh*, *tugáh*, *uzáh*, *zemljáh* — Срп. акц., стр. 301). (О квантитету неких облика именице *грех* в. у т. 46).

25. Вајан (пом. д. I, 96) с правом сумња у акценат *pu̇t* (Leib, Haut) који дају РЈА и Броз-Ивковићев речник. (У оном првом налазимо напомену да је Кавањин често писао *pu̇t*, што значи да је изговарао *йу̇и̇*, а да се та реч у савременом језику (1913 год.) изговара тако у сплитској околини; исп. код Даничића (Српски акценти, 260) *pu̇t* Рањина, Гучетић, Бандулавић, *pu̇t* Бандулавић, *pu̇t* Златарић, Бандулавић). Оно што је Вајан забележио код Златарића имамо и код Анчића, тј. дуго *u* (*y*): *našu puht Vr I 60₂₄*, *puht 75₁₇*, *310₂₃*, *puht čovičju 75₁₈*, *124₃₂*, *puht moja 173₃₁*, *puht čovičju 189₂₄*, *svaka puht 242₃₈*, *svoju puht SI 26₁₈*, *puht SII 271₁₀*. Вајан ову реч, као књишку, укључује у тип *нд̇-нд̇и*. То потврђују и Анчићеви примери ген. јд.: *putti moja Vr I 137₂₉*, *po slabosti putti SI 80₃*, *svoje putti SI 111₂₂*, али нас дат. јд. *puhti* (оцу dati svrhu svoj puhti) *Vr I 242₃₇* упућује на то да би ова реч могла имати промену и као тип *глад-гладу*. Треба имати у виду да је Анчић удвојене сугласнике употребљавао више по традицији, а не изразито као знак краткоће претходног вокала (в. т. 35), а *h* иза вокала само као знак дужине тога вокала. То се огледа и код речи *pu̇t* (Weg), у којој често и поред дугог *u* имамо удвојени сугласник у осталим падежима, понекад и поред означене дужине кореновог вокала знаком / (*pu̇tta* (ген. јд.) *SI 136₂₅*, *u puttu* (лок. јд.) *SI 131_{1, 28}*, *pu̇tti* (ном. мн.) *SI 131₁₅*, *po puttim* (лок. мн.) *SI 131₁₃*), а у номинативу увек само *h* иза вокала, на коме често стоји и акценат (исп. примере у т. 23 а и в).

Из Анчићева материјала поуздано је да је ова реч у ном. јд. имала дуг вокал и потврђује Вајаново мишљење да облик *pu̇t* код Дубровчана „има само ортографску вредност и служи за разликовање од речи *йу̇и̇* „chemin“ (пом. д., I, 96).

На неколико места код Анчића наилазимо на реч *danik* са означеном дужином првог слога (*kalendar tojest danik Vr I XVII₁₀*, *SI XXVI₂*, *dahnika Vr I XXXIV₁*, *dahniku Vr I XXXIV₁₅*), из чега се може закључити да ова реч припада акценатском типу *йу̇и̇ник-йу̇и̇ника*. Међутим, у РЈА ове речи са овим значењем и овога акценатског типа нема, већ само *danik-danska* и са другим значењима.

26. Са гледишта савременог језика необичан је дуг слог у једно-сложним речима *daž*, *san* и *čas*: *daž O 67₁₀*, *san SI 101₁*, *sná* (ген. јд.) *SII 245₁₄*, *sáhn O XII_{12, 18}*, *čas SI 128₉*, *148_{8, 18}*, *158₁₅*, *SII 226₂₃*, *251₂₄*, *O 51₁₃*, *69₁₆*, *časa* (ген. јд.) *SI 58₁₄*.

Прва реч и у Вукову речнику има дуг акценат (*да̇жд*, *да̇жда*, по југоз. кр.), али Даничић у својим акценатским студијама указује на то да је „у југозападним крајевима (у Дубровнику итд.) акценат *да̇жд*, *да̇жда*“ (Срп. акц., 23). И Будмани проглашава Вуков акценат погрешним (РЈА, код речи *dažd*) а то чини и Решетар (*Der serbo-kroatische Betonung südwestlichen Mundarten*, стр. 46).

27. Особина Анчићева језика је употреба оба придевска вида у атрибутској служби — (исп. т. 181). Употреба знака / у неким ретким случајевима на крајњем вокалу придева не доприноси ништа разјашњењу овог питања. Тако поред примера: *slavu nebesku SII 210₂₉* имамо

и овакве примере: *čeladina nečistá* SI 170₂₇, *početi dobró dílo* a *ostaviti zló* S II 124₂₀, *díla ostala dobrá* S II 219₁₆.

Међутим, на једносложним облицима придева *zao* овај акценат је врло чест: *čeladina zlá* SI 87₃, *zlé žene* (ген. јд.) 114₄, *zlú čelad* (ак. јд.) 128₁, *zlé šćete* 162₂₆, *od svoje zlé voļe* 167₂₇, *jao zlíim dílom* (дат. мн.) 181₁₄, *zlé čeladine* 188₄, *zlá svrha* 199₂₃, *za zlú slavu* 199₂₅, *zlóm prílikom* S II 76₁₄, *zlé misli* 124₁₀, *zlá díla* O XV₅ (исп. у Vr I: *usta zlah* 125₂₉).

У два случаја овај знак сусрећемо и на неодређеном облику придева *zao*: *zlá redovnika* (ак. јд.) SI 206₁₅, *zlá truda* (ген. јд.) O 62₂₅, али ово могу бити и штампарске или Анчићеве грешке.

Често се овај придев јавља и као именица, текође са дугим вокалом: *svako zloh* Vr I 72₂₂, 74₁₈, 89₄, 188₁, *zlah* (ном. мн.) Vr I 281₂₇, Vr I² 103₄, о *zlú* SI 92_{9, 12}, *svako zló* SI 96₂₃, S II 75₂₆, на *zló* SI 125₃, од *zlá* SI 188₅, S II 237₉, *oda zlá* S II 237₅ (исп. код Златарића: *zlò, zlá, zlóm*, Вајан, I, 107).

Као и код већине прилога, и код прилога од овог придева крајње *o* означено је акцентом \ као знаком кратког вокала (в. т. 31), али понекад долази до мешања оба знака (исп. *dobrò ili zló dílovati* SI 175₆, *nego će zló umriti* SI 204₉, *da će brzò umriti zló* SI 206₁₅, али: *zlò dobite dinare* SI 167₂₈, *kojim smo se zló zadužili* SI 187₂₈).

28. Што се тиче обележавања квантитета код заменица, Анчић је то чинио само у облицима ген. и ак. личних заменица 1 и 2 л. мн. *nas* и *vas*. Имајући у виду чињеницу да је обележавање квантитета имало често диференцијални карактер, очекивали бисмо да наглашени облици ових заменица имају *h* или /, а ненаглашени да буду без икаква знака. Тако је донекле у Vr I. У случајевима где се заменица нарочито истиче и уз предлоге имамо најчешће наглашени облик: а *kato* *će nahs* Vr I 44₄, *nahs smiri* 56₂₃, *ni ja vahs* 60₇, *kano je on nahs roļubio* 60₁₃, 104₂₄; *zaradi nahs* Vr I 15₁, 24₁₅, *za nahs* 19_{1, 25}, 61₉, 320₂₅, *za nahas* 312₂₅, од *nahs* 24₃₅, *nahs nasića* 111₉, *osloboditi nahs i naša mista* SI 27₂₅, али: *za nas* Vr I 5₂₉, 15₃, 24₃₁, *s nas* 66₁₇.

Кад је заменица ненаглашена, онда је без *h*: *zato nas uči* Vr I 1₂₂, *kako po Jeremiji nas zove* Vr I 24₁₇ (у савременом језику овоме би одговарао следећи ред речи: *како нас по Јеремији зове*), *jeda bi nas* 46₂₂ и сл.

У конструкцијама у којима ове заменице стоје иза глагола и могу бити и наглашене и ненаглашене најчешће имамо облик без *h*: *i uvedi nas* Vr I 25₁₂, *izbavi nas* 25₁₂, *za odkupiti nas* 60₂₈, *napojiti nas* 60₃₇, *zaoditi nas* 60₃₇, *okruniti nas* 61₂, *odrišiti nas* 61₃, *osloboditi nas* 61₄ итд., али: *uči nahs* Vr I 21₅, *za nasiti nahs* 60₃₆, *izbaviti nahs* 61₁, *učiniti nahs* 89_{17, 18}, *okrunio si nahs* SI 1₁₆. Да је Анчић грешно у употреби једног и другог облика ових заменица, показују нам нарочито примери: *za nas odkupiti* Vr I 15₃ и: *za odkupiti nas* Vr I 60₂₆.

Погрешно обележавање наглашеног и ненаглашеног облика ових заменица још је изразитије у делима у којима је употребљавао акценат / . У њима је знак подједнако стављан и на наглашене и на нена-

глашене облике. Тако према бројним примерима са наглашеним заменицама: *uputiti za nás* SI XXXXVI₉, 172₁₃, *sve nás* 49₉, *svrhu nás* 54₉, 76₄, *nás* *privesti* 54₁₄, *za nás osloboditi* 63₁₀, *zaradi nás* 81₁₁, *ne zove Bog nás* 107₃₀, *prosvitilo je nás* 130₂₇, *od nás* 151_{18 19}, *da pridu u nás* 187₁₄, и сл.; *vás* *ište* SI 98₁₇, *za vás* 181₈, *tko vás sluša mene sluša* O 75₃ — стоје исто тако бројни акцентовани примери ненаглашених облика ових заменица: *tvojom nás danas spasi kripostju* SI 45₁₅, *blagoslovio nás Bog* 76₁₃, *kako nás uči* 81₁₁, *naučice nás* 168₁₈, *trećom nás zovnu* 168₁₇, *uči nás* 170₁₆, *Pavao nás uči* 171₂, *i tako nás pomaže* 180₂₉, *zato će nás i suditi* 182₁₇, *da nás ne uvedu* 188₃, *ne mogaše druga nás duša naučiti* 189₉, *smrtju nas otkupi a misom nás sarañuje* S II 14₁₀₋₁₁, *ova nás tri križa uzpomíñaju* 220₂; *molim vás* SI 63₂₈, *naučice vás* 168₁₅.

Мађутим, највише је примера са облицима ових заменица, наглашених и ненаглашених, на којима нема акцента: *molimo da i nas pohodiš* SI 12₁₉, *obriži od nas sve naše grije* 13₁₆, *da i nas nadaš* 14₂₂, *zovni i nas* 15₂₉ и сл.; *da nas učiniš podobne* SI 13₈, *učini nas podobne* 13₃₀, *učini nas poslušne* 15₄, *ozdravi nas u tilu* 16₂ и сл.

Док у Vг I немамо ниједног примера са означеном дужином вокала у присвојној заменици *naš* (исп. *naš* XII₁₆, 3₁₅, 25₉, 10 итд.), у S I ти су примери доста бројни: *naš* S I 100₁₉, 102₁₈, 127₁₇, 172₁₅, 175₁₈, 21₁, 178_{11 12}, S II 226₁₁, O 35₁₀, 68₁₃.

Обележавање дужина на ненаглашеном облику дат. личне заменице I л. мн. *nam* (исп.: *dobro nám ukazaše* S I 187₁₇, *da nám oprosti* 187₂₇, *ništa nám . . . ne može* S II 245₃₈) претставља усамљене случајеве, вероватно грешке. У свим делима према ненаглашеном облику *nam* стоји наглашен облик *namí* (исп. т. 155).

Поред облика количинске заменице без икакве ознаке (*vas* Vг I XIII₂₈, 3₃₄, 8₁₇ итд., *sva* Vг I 8₂₁, *sve* Vг I XIII₂₇, 3₃₇, 8₁₈ итд., S I 24₂₈, 32₉) имамо и неколико примера са знаком *ʹ* (*vás* S I 148₉, 157₂₃, 193₈, 206₅, *svá* (pisma) S II 219₂₄, *své* O 67₂₇) и један пример са *h* (*sveh* (множ., ж. род) Vг I² 26₃₁).

29. У прилогу *danas* други слог је редовно означен као дуг: *danahs* S I 63_{19 28}, 64₁₇, 141₂₆, S II 107₂₆, *danás* S I 122₁₄, 187₂₄, O 160₁₄, *danáhs* S I XXIX₁₄. Овај прилог са дужином на крајњем слогу забележио је и Ј. Вуковић у говору Пиве и Дробњака (ЈФ XVII, стр. 72).

Овоме треба додати и неодређену заменицу *svaká* S I 117₂ (обично *svaka*).

Од бројева имамо означен квантитет само на дат. редног броја *početóti* Vг I 230₇.

30. Глаголски облици најчешће су без икакве ознаке квантитета. Ипак, овде-онде наилазимо на примере са означеном дужином, било помоћу *h* или акцентом *ʹ*. Оба знака дужине имају често диференцијални карактер, као што нам показује пример (у стиху): *Viran i ponizpan budi*, *Nastojati ne zabhudi*, *Razborstvo te neka buhdi*, Vг I 44₂₁₋₂₃.

Такви су примери: *buhdi* Vг I 44₂₃ и *búdi* S I 102₁₇, 3 л. јд. през. од *будийи* (исп. *budi*, императ од *бийи*, Vг I XIV₂, 7₂₈, 47₂ итд., S I 92₁₄, 109₇), *cihni* (3 л. јд. през.) Vг I 48₂₈, *vlahda* (3 л. јд. през.) Vг I 51₂₉,

rahdi (3 л. јд. през.) Vr I 34₂₅ (исп. *radi, zaradi*, предлог Vr I 1₂₇, 11₁, 12₂₄ итд.), muhče (3 л. мн. през. од *муцаиџи*) Vr I 97₅, облици глагола [*x*]páñii: rahni (3 л. јд. през.) Vr I 125₂₅, 176₂₉, 187₂₃, S II 56₁₂, rahne (3 л. мн. през.) Vr I 186₇, 200₂₇, 220₉, rahnio Vr I 144₄, rahniče Vr I 286₂, rahñeni Vr I 288₁₈, odrahni (1 л. јд. аор.) Vr I 62₂₇, odkrivaš O XI₁₁, odkúpiti S I 76₂₆, suhdi (императ.) S I 13 9₂₅, súditi O XXI₁₉, slážu (през. од *слагаиџи*) S I 155₂₇, slážući S II 253₂₀, pási (императ.) S I 183₁₄, káj se S I 186₃, stá O 66₁₈, stála S II 105₂₁, (сажети облици, исп. т. 165), dileći, S II 127₁₆, kádi se (3 л. јд. през.) S II 189₂₈, 208₂₆, imáde S II 269₄, 270₁, sác (инф.) O 69₉, 11₁, 119₁₀, darováti (трп. придев, м. род мн.) O 72₂.

У облику 3 л. јд. през. глагола *даваиџи* врло често је обележена дужина кореновог вокала (*dah*је Vr I 53₃₄, 54₁₇, 63 итд.) по свој прилици за разлику од конструкције *dā je*, коју је Анчић редовно писао заједно (*daye*). Ово је нарочито често издиференцирано у делима у којима је употребљаван акценат. Пошто је Анчић понекад обележавао и дужину наставка презента (в. ниже), то је овај облик двојачко означавао: *dáje* S I 47₂₇, 138₂₆, 144₁, 150₁₉ итд., S II 130₇, 134₂₀, 199₁₇ итд. или *dájé* S II 50₂₂, 56₈, 246₆ итд., O XIII₁₀. (Према овим дугим вокалима Анчић је, врло ретко, одговарајуће кратке вокале означавао акценатом \: *dáje* (= *dā je*) S II 133₂₀ и *dajè* (= *da je*) S II 133₂₆, 134₆).

И у неким облицима глагола *даиџи* налазимо, обележену, на један или други начин, дужину кореновог вокала (у једном случају означена је и краткоћа тога вокала у инфинитиву: *dāti* S II 252₂₀). То су облици трп. придева: *daht* Vr I 186₃₂, 303₂₂, *dáta* S II 118₇, *dahte* Vr I 76₂₈, 156₁₈, *dahn* Vr I 187₂, *dahne* Vr I 104₁₇, (али: *dano* Vr I 186₂, *dana* Vr I 196₈) (од других глагола имамо још само *ohtet* Vr I 176₂₇), затим: *dáde* (през.) S II 56₁₉, 253₃, *dáj* S II 112₃₀, 113₆, 138₁, *dájte* S I 198₂₂ (у Vr I *dahde* Vr I 182₂₇, али обично *dade*).

У облику футура *dáće* S I 201₂₀, уколико није грешка, акценат би могао имати диференцијално значење према *daće* (= *da ħe*) S I 201₁₁.

Сасвим ретко налазимо обележену дужину крајњег вокала неких облика, као напр. 3 л. јд. аориста: *satrh* Vr I 14₂₂, *činih* 29₂₇, *učinih* 37₁₉, *prosvitlih* 54₅, *ropih* Vr I² 58₁₅, *oprá* S I 20₁₄, *priá* (од *pri-jati* = примити) S I 20₁₄, 197₈, 11₁, 201₄, *blagová* O 107₂₉ (о аористу пом. глагола в. т. 34) или у презенту: *molih* Vr I 40₆, *mruh* 71₂₀, *ponavlah* 142₇₂, *odgovará* S I 96₁₁, *imá* 104₃₀, 162₂₀, S II 86₄, *ponizujé* S II 130₂₀, *sačuváš* S II 163₁₇ (у истој реченици *sačuváš* и *vladaš*) *bdé* (3 л. мн.) O 70₇.

Усамљен је пример 2 л. јд. императива *ulih* S II 112₁₆, 113₁₁, 200₅.

Необична је употреба знака / у облицима *upúti* (императив) S I XXXVI₉ и *upútti* (през. или аор.) S I 146₂. У сва три облика, тј. императиву, презенту и аористу, други слог је дуг. За први пример могло би се претпоставити да је акценат / диференцијалне природе, тј. *uyúishi* за разлику од през. *uyúishi* или аор. *uyúishi*. Међутим, други пример нас наводи на то да је овде акценат стављен по угледу на именицу *pút*.

Карактеристичан је пример *udaradu se* (у прси) SII 252₂₄ у коме обележена дужина омогућује разликовање 3 л. мн. имперфекта од презента, који су често, због губљења *h* и *j*, једнаки: *udara[h]u* и *udara[j]u* (исп. т. 73 и 87).

31. Супротно акценту /, који употребљава тек у другом и трећем свом делу, акценат \, као знак краткога слога, употребљава Анчић у свим делима.

Овај знак, који, као и онај први, нема акценатску, већ само ортографску вредност, стоји обично на предлозима, најчешће на предлогу *и*, на префиксима, свезама, речцама, узвицима, дакле претежно на једносложним речима, и на крајњим кратким вокалима прилога: *ù nima* VrI XIII₇, *ù kùiga* XIII₈, *ù kojoj* XIII₁₄, *ù komu* XIII₂₈ итд., *ùpisano* XIV₈, *ùčineno* XV₁₆, *ùkazanje* 1₁₄, *ùlizaо* 1₂₈, *ùmećemo* 2₈, *ùkazati* 8₁₁ итд.; *à tada* XV₁₀, *à mi* XVI₁₁, *à u sridi* 3₁₉, *à ovi* 10₇, итд., *nè* (кад је наглашено), напр.: *a zlomu nè* VrI 25₈, *a nè kako čine pogani* 47₁₅, *inako nè* 92₂₀ итд. (исп. *ne imadiše* VrI 2₃₀, *nemogli* 7₃₀ и сл., без акцента), *àko* XIII₃₈, 64₈, *nù* 36₁, 64₁₇ итд. *mà* 7₂₈, 100₂₆, 118₁₇, 142₄, итд., *ò* (узв.) 10₈, 18₂₄, 30₂₈, итд., *ò* (predl.) 84₁₇, *nà* 89₁₉, *dà* (свеза) 106_{18, 19, 20}, 192₂₈, *protivà* 2₁₈, *istinitò* 97₈, *samò* 101₁₇, 105₂₈, *ustrpleno* 107₃₁ SI 18₁₉, *dostojnò* 208₂₉, SI 38₂₀, SII 144₅, *kolikò* gòd SI VIII₁₅, *ukratkò* SI XXXXVIII₂₄, *jednokupnò* SI 2₂₈, *naravnò* 13₁, *primudrò* 30₂₈, *poštenò* 70₁₆, *dalekò* 72₁₈, *dobrò* i *temelitò* 150₁₇, *doistinè* SII 117₅, *milostivò* 118₁₁, *zajednò* 118₁₂, *pravednò* 144₅, *uistinù* 144₆, *potankò* O 82₁₉, *svitovnò* O 200₈ и сл.

За неке случајеве треба претпоставити употребу \ као диференцијалног знака, напр. *čini* Vr I 132₈, (през. глагола *чинити*), *zàradi* Vr I 163₂₁ (предлог *зràди*), *dopùsti* 292₅ (императив *допùсти*), *odràžà* Vr I² 21₃₈ (през. глагола *одràжати* — постати драг). Такво диференцијално значење имао би вероватно знак ~ и у примеру *okrugni* SI 1₁₆ (радни прид. глагола *окружити* — bekrönen).

32. Али извештан број примера са овим акцентом не може се објаснити ни овим диференцијалним значењем нити пак као знак краткога слога.

У Vr I наћи ћемо примере са акцентом \ иако је очигледно да је вокал под тим знаком дуг и дужина је могла бити означена само помоћу *h* (у неким случајевима и јесте тако или је пак на тим истим речима у осталим делима /). У S и O, тј. у делима у којима су употребљена оба знака, замена знакова је сасвим обична појава.

Према *stoh* (Hundert) Vr I 52₁₄, 143₂₀, SI 194₁, стоји *std* Vr I² 66₂₂, SI 193₂, а исти знак стоји и на хомониму *std* (Tisch) Vr I 165₁₃. Нема сумње да знак ~ не означава краткоћу слога у речи *рд* (tri godine i po) Vr I 37₁₁, кад знамо да је квантитет ове речи Анчић неколико пута обележио знаком /, чак и комбинованим са *h* (исп. т. 23в).

Још за неке примере карактеристично је да на истом слогу у Vr имају знак \ (у том делу Анчић није употребљавао другог знака), а у S и O знак /. Тако напр. према *mòlimo* Vr I 64₈ стоји *mòlimo* (императ.) SI 118₁₄, 189₁₅, *mòlimo* (през.) SII 142₁₆, 143₁₀, 224₂₉, *mòli* (2 л. јд. аор.) O 3₂₇, *potòlimo se* (императ.) SI 18₁₀ (исп. *mollì*, *mollite*

— Рањина, и *móli* — Бандулавић, Срп. акц., 282; исп. и код Анчића *mollí* (императ.), т. 35).

Упитно-односна заменица *što* има двојак знак: *štò* Vг I 64₈, 65₁₁, 66_{27,29}, 68₉ итд. и *štó* S I 92₁₆, S II 222₂₈, 260_{18,19,20}, 252₂₃, показна заменица *to* исто тако: *tò* Vг I 65₁₇, 72₃₃, 124₆ итд., али *tó* S I 95₁₀ (исп. *tójest* S I 188₂₆).

Додајмо томе бројне прилоге *jednòm* Vг I 144₈ и *petòm* Vг I 231₁, у којима имамо знак \ на дугом слогу (једнòм, петòм).

Наведени примери упућују на то да је Анчић у првом свом дјелу (Vг) употребљавао знак \ и као ознаку дугог слога, да би га тек од S I потпуно издиференцирао од знака *l*.

Говорећи у Прилогу за историју акцентуације о начинима бележења акцентуације у изворима које је употребио за ту своју студију, Даничић вели за И. Бандулавића да је писао да се једна слова „*pro-dužaju*“ а друга „*skratčavaju*“ и за пример је дао *já* (дуг вокал) и *dà*, *vàs* (кратак вокал), али да се у пракси није тога држао. Даничић наводи примере: *dár*, *lúpež*, али: *óko*, *ótac*, или: *bòže*, *reći*, али: *kràž*, *žàkon*, па чак и *glàs*: *glàs* (Срп. акц., 241). То потврђују и Маретићеви примери: *Bógu*, *Bóga*, *svídóka* (ак. јд.), *óvi*, *ù nàs* и сл., поред *svilòst*, *poslàn svitu*, *píma* и сл. (Istorija, 72). Слично је и код Рањине и Хекторовића (исп. Вајан, I, 93), а на њих се могао у почетку угледати и Анчић.

Од осталих случајева код Анчића треба навести примере у којима имамо погрешно означен квантитет, као што су глаголски облици: *búde* (през. од *biti*) S I 65₂₁, *úho* 79₁, *úcini* (през.) 81₂₉, *naučí* (през. или аор.) 131₁₉, *postaví* (императ.) 132₂₉, *préda* (= *прѣдā*) 140₉, *sáda* (*jetzt*) 189₁₄, *próbi* S II 238₂₈, *zvát* (инф.), O XXV, *osúduje*, O XXV₆; *pođe* (през.) S I 88₉, *umijè* (през. од *umjeti*) 106₁₇, *želà* (1 л. јд. импф.) 138₈, и примере са акцентом / стављеним на погрешно место: *biaú* S I XIII₁₆, *vidimó* 63₁₁, *dostojanstvá* 86₁, *u krilá* 126₇, *nemoćniká* (ген. јд.) 128₈, *pravdá* 135₁₀, *na nebesá* 180₁₄, *cićá* S II 56₂₇, *prigoručúju* 201₁₇, *u bolestimá* 238₃₀, *muhé* (ном. јд.) 261₉, *postóvi* O 78₉ и др.

У глаг. именици *odkúpljenje* S I 76₂₆ стоји / као знак дужине на месту на коме и у облику трп. придева (òткúпљен).

33. Једносложне именице м. рода које се завршавају на сугл. *h* претстављају посебан проблем. То су именице *duh*, *kruh*, *prah*, *sluh* и *strah*. С обзиром на готово доследно писање *h* у овим речима, нарочито у номинативу, о њима би, можда, требало говорити тамо где се о *h* расправља као о гласу (в. т. 73 и д.). Али баш та чињеница ставља ове именице у посебан положај, јер, као што ћемо видети у поменутој тачки, Анчић, сем ретких изузетака, изоставља *h* у свим другим речима, у свим положајима, дакле и на крају речи.

Заједничко је овим именицама то што су једносложне, а то је могло бити од утицаја на писање *h* на крају (исп. напр. доследно писање речи *postuh* без *h*, т. 73, под 3).

Међутим, други један елеменат који је у тесној вези са писањем *h* — квантитет слога — није им заједнички: именица *kruh* има кратак акценат (в. РЈА V, 663), остале четири дуг.¹

Анчић свих пет именица пише једнако, са *h* на крају.

Најчешће употребљава именицу *duh*, редовно са крајњим *h*. Од осталих падежа, у ген. и ак. јд. поред десетина примера са *h* (*duha* Vr I 2₁₀, 10₁₂, 55₃₂ итд.) само су два без њега (*dua* Vr I² 71₂, S I 157₂₅), датив и локатив такође су редовно са *h*, али оно се овде налази између два једнака вокала (*duhu*), а у таквом случају Анчић, као што ћемо видети у т. 74, редовно умеће *h*. Међутим, у инстр. јд. облик *duom* преовлађује над онима са *h*.

У облицима множине, који су редовно са уметком *-ov-*, и у изведеним речима *h* се, изузев два случаја, не јавља: *Duovi* Vr I XVI₂₂, *duovi* O 45₁₂, *duova* Vr I 250₁₄, *duove* S I 197₇, по *Duovi* Vr I XVII₁; *duovnu* Vr I XIII₂, *duovna* Vr I 26₆, 257_{5, 12}, S I 116₁₃, *duovnoga* Vr I 48₃₇, *duovni* (ген. мн.) Vr I 85₂₄, 132₁₇, *duovnik* Vr I 234₁, *duovnim* 257₅, *duovnu* Vr I² 67₁₀, S I 169₂₃, *duovnije* S I 205₂₂ итд. Изузетак је само *duhovna* Vr I 98₁₉, S II₃.

Поред облика ном. јд. *duh* два пута сусрећемо и облик *duhu* (*govori duhu sveti* Vr I 45₃₀, 47₁₁), који би могао бити други начин обележавања дугог самогласника, тј. *h* између удвојеног самогласника (исп. т. 23 б).

Са именицом *kruh* слично је. Номинатив је редовно у облику *kruh* (једном и *kruh* O XXI₁₁). И генитив јд. *kruha* је најчешћи а имамо и један пример са означеном дужином самогласника *u* (*kruha* O 129₁₉). Поред *kruha* у ген. јд. се често јавља и облик са *h* на крају: *kruah*. Маретић мисли да је овде *h* стављено на погрешно место (исп. т. 16). Ову именицу Анчић обично употребљава у облицима краће множине. За ген. мн. забележена је само два пута дужа множина (*pet kruova* Vr I 173₃, 231₄), док је у свим осталим примерима ген. мн. без уметка, од којих само један без *h* (*pet krua* Vr I 172₅), а сви остали са *h* које у већини примера стоји иза *u* (*pet kruha* Vr I 187₄, 227_{20, 24, 30}, 228₁₇, 229₅ итд., *sedam kruha* Vr I 231_{6, 11}), али понекад и на крају (*pet kruah* Vr I 187₇, *kruah sedam* Vr I 233₅). Кад се има у виду да Анчић дуг вокал час обележава помоћу *h*, а час не, а ако су у речи два дуга вокала, обично обележава само један, било први или други, вероватно је да оба облика, *kruha* и *kruah*, означавају ген. мн. *kruā* (исп. напред у т. 23 и 24 ген. мн. *suhda* и *sudah* = *sydā*). А под утицајем ген. мн. могло је доћи до мешања ова два начина писања и у ген. јд.

У дат. и лок. јд. редовно је *kruhu* (Vr I 84₁₆, 173₇, 228₁₆ итд.), а у инстр. јд. поред *kruhот* (Vr I 125₃₁, 173₃₁, 179₃₅ итд.) има и *kruom* (Vr I 220₈, 238₂₂, O 4₉).

¹ Даничић је у Прилогу за истор. акценације (Срп. акц., 251, 253 и 254) ставио именице *дух*, *ирах* и *сйрах* међу речи са дугим акцентом (◌̄). За прву Даничић напомиње да му је обичније *дух*, али да се у Дубровнику говори *дух* (Срп. акц., 251). Међутим у РЈА (II, 871) ова реч има само дуг акценат. Именица *слух* је у Броз-Ивековићеву речнику такође са акцентом ◌̄.

Именица *prah* карактеристична је по томе што се у ном., ген. и дат. јд., јавља редовно са *h* (*prah* Vg I 258₁₉, 248₃₅, 291₁₈, SI 59₁₀; *praha* Vg I² 96₂₅, 36, 33, SII 1₉; *prahu* Vg I² 15₂₉, 34), а у акуз. јд. без *h* (у *pra* Vg I 258₁₉, 284₁₅, Vg I² 95₁₆), (исп. реченицу: *jer ste prah i u pra cete se obratiti* Vg I 284₃₅). Других облика нема. Док би се за ген. *praha* могло претпоставити да *h* стоји између два једнака вокала — *ÿraa* (исп. т. 74) (или је можда само графички знак за обележавање једног дугог вокала — *ÿrâ*), за дат *prahu* то се не може претпоставити.

Од именице *sluh* налазимо само два примера ном. јд. *sluh* (Vg I 223₁₅, Vg I² 100₂) и два примера инстр. јд. *sluom* (Vg I 194₂₀, SI 169₁₇).

Међу бројним облицима именице *strah* имамо само два пута ак. јд. без *h* (за *stra* Vg I 161₆, Vg I² 48₁₉), док у свим осталим облицима, и јд. и мн., имамо редовно *h*: *strah* (ном. јд.) Vg I 89₁₇, 181₃, 188₃₅ итд., *straha* Vg I 138₈, *strahovi* SI 72₂, *strahova* SI 26₈ (један пример ген. јд. је са означеном дужином вокала основе: *strâha* O 157₂₈).

Акценте *ÿrâx* — *ÿrâxa* и *сÿrâx* — *сÿrâxa* назива Даничић правим акцентима (исп. Срп. акц., 23).

Ако за оне четири именице претпоставимо да је у њима *h* знак дужине слога, за именицу *kruh* остају као могућне претпоставке или да се повела за њима, или да је Анчић писао *h* по угледу на изворни облик њен (та могућност није искључена ни за оне четири). У прилог томе говори и чињеница да се *h* у овим речима готово увек пише.

Г. Геминатије

34. Употребу удвојених знакова Анчић је вероватно примио од дубровачких писаца, код којих се та правописна црта развила под утицајем талијанског правописа.

Удвојени вокали употребљавани су за означавање дужина. Али како је Анчић већ имао два начина за обележавање дугог слога, сугл. *h* и акценат, то код њега налазимо једва неколико случајних примера удвојених самогласника: *suud* Vg I 8₁₂, *Ižaaka* (ген. јд.) 14₁₉, *viid* 52₂₈, 53₁₆.

Изузетак од овога чине облици 2 и 3 л. јд. аориста пом. глагола *биши*, у коме је често крајњи дуги вокал обележен са *ij* (*bij* Vg I 72₁₇, 313₁₂; SI XVIII₈, 185₁₈, 188₂₉, 190₉, 18, SII 7₁₈, 251₁₃). Ово несумњиво претставља утицај далм.-дубров. писаца, код којих је употреба *ij* као знак дугог *i* врло честа у аористу (исп. Вајана, I, 92) као и у другим облицима.

34а. Супротно самогласницима, удвојени сугласници, који су код дубровачких писаца означавали краткоћу претходног вокала, код Анчића су доста чести. Иако је за означавање кратког слога употребљавао и знак \, Анчићу је тај знак претежно служио за употребу у одређеним категоријама речи и као диференцијални знак. Угледајући се на дубровачке писце, Анчић је удвојени сугласник употребљавао као знак краткоће претходног вокала, а посебно ради разликовања хомонима. Али та је употреба више по традицији, механичка, често поремећена графичком аналогijом. Тако напр. нема разлике у облицима

именица *dilo* (= дело) и *dio*, гј. без обзира на квантитет претходног вокала сугл. *l* је редовно удвојен и у облицима именице *dilo* (*dillo* Vr I XXXVII₉, 194₄, SI 26₁₀, u *dillu* SI 15₁₀, 26₁₅, *dilla* (ном. мн.) Vr I 8₂₁, 16₃₄, 35₉, 92₂₅, 26₉, итд., *dilla* (нем. мн.) Vr I 16₃₀, Vr I² XXXVI₁₁, SI 51₂₇, итд., *dobrim dillom* (дат. мн.) SI 44₁₀, *dilla* (ак. мн.) Vr I 18₉, 22₂₄, ро. *dilli* (лок. мн.) Vr I 19₂₂, 39₃₁, 75₃₁ итд., *dillima* Vr I 92₂₆, 116₉), као и у оним именице *dio* (u *trećem dillu* Vr I XIII₁₇, *dilla* (ген. јд.) Vr I 80₅, 93₁₇, *nike dille* (ак. мн.) Vr I 285₃, *tri dilla* Vr I² 14₂₇). Ређи су примери са једним *l* и сви су они у речи *dilo*: *dila* (ак. мн.) Vr I 7₁, 36₉, 37₉, *dila* (ном. мн.) Vr I 7₃₅, Vr I² 11₇, *dilo* Vr I 271₃₀.

Исто је и са глаголима изведеним од ових именица. Тако према бројним примерима глагола изведених од именице *dilo*: *dillovao* Vr I 22₉, 105₃₅, *dillovati* Vr I 23₂₉, 130₂₂, SI 60₆, *dilluje* Vr I 27₂₈, 130₂₂, *dillovali* 36₃₅, *dillujemo* 141₃₀, *uzdilluješ* 149₃₆, *dillovana* 187₉, 230₆, *dillujemo* SI 17₁₂ (али: *dilovati* Vr I 67₃₆, *diluju* SI 11₁₂) имамо следеће облике глагола изведених од именице *dio*: *dilliti* Vr I 44₁₇, *dillili* 226₃₈, *dillim* Vr I² X₁₇, *podilli* (императ.) SI 70₁₄, 135₂.

Графичка аналогија нарочито се огледа у следећим реченицама: *podilli svoji* (= по дјели своји) Vr I 130₂₄ и: *podilli nami ... tvoje dobre* SI 70₂₄, *podilli sluzi tvomu* SI 132₂.

Од свих сугласника најчешће је удвојен сугл. *l*, а затим *t*, док је удвајање осталих ређе.

Поред наведеног удвајања сугласника *l* у речи *dilo* (и *dio*) и у глаголима изведеним од те речи, удвојено *l* јавља се и у следећим речима: *illi* Vr I XII₁₂, XIII₂₇, XVI₉ итд. *velle* 5₃₃, 105₁₅, 115₉, итд., *velli* 6₁₀, 117₂₁, 248₆, *tillesna* 26₂₆, *tillesni* 173₃, *tillesne* 183₃₃, *tillesno* 199₁₈, *malla* Vr I 36₁₂, SI 63₂₇ (неодр. вид. ж. род према м. роду *māo*) *vellika* Vr I 102₂₄, *vellikomu* 179₁₀, *dalleko* 105₁₀, 13₁₆, *molli* 108₃₇ (исп. *móli*, т. 31), *tolliko* SI 121₁₂, 169₁₀, 170₂ итд., *tollika* 180₈, *toliku* 309₁₁, *svadillo* Vr I 181₂₄¹, *od gnille* 274₃₉, *čilla* 284₃₇, *silla* Vr I² 8₁₈, *cville* (!) 15₉.

Анчић редовно удваја *l* у именици *tilo*: *tillo* Vr I 18₂₈, 19₂₇, 24₁₁ итд., *tilla* (ген. јд.) 19₃₃, 53₁₃, 65₂₅ итд., *tillu* (дат. и лок. јд.) 22₂₃, 33₁₉, 92₃₅ итд., *tillom* SI 26₃, 59₉, *tillesa* Vr I 207₂₃, 284₃₇, SI 41₅. Удвојено *l* налазимо и у јекавизму *tijello* SI 108₃₉ (исп. *tilla*, Будинић, али *tijlo* (ij = ĭ) Вранчић, — Срп. акц., 261).

Број речи са сугл. *t* такође је доста знатан: *litto* Vr I XV₂₃, 30₉, XVII 26₂₆, XXXIV₁₂ итд., *littu* XXIII₂₈, *matti* XXVIII₃₀, 28₂₅, 44₈, 73₂₁, *matter* (ак. јд.) Vr I² 3₂₅, 72₂₁ итд., *ottajstvi* (ген. мн.) 56₁₁ (обично *otajstvo*), *itrost* 54₅, *brez mitta* SI 61₈, ро. *mittu* SI II 62₂₇, *pitti* SI I 166₂₄.

Напред (в. т. 25) смо већ указали на то да Анчић реч *puh*, без обзира на значење (Weg или Haut одн. Leib) обележава на два начина: са дугим вокалом (*puht*, *puhut* и *pút*) и са удвојеним сугласником иза вокала, што би требало да означава његову краткоћу. Имамо чак и

¹ Вероватно угледање, исп. код Златарића: *iskalla*, *ostallo*, *ganillo*, *stavilla*, што Вајан објашњава као традиционални начин писања аналогијом према радном придеву типа *čulli* (Вајан, I, стр. 85 и 87).

три примера у којима на вокалу испред удвојеног сугласника стоји акценат / као знак дужине (*pútti moji* SI 131₂₈, у *pútti* 131₂₈, *svakoga pútta* 136₂₈). Како у свим овим примерима имамо именицу м. рода *ууи* (*Weg*), за коју знамо поуздано да има дуг вокал, то је још један доказ више да је Анчић удвојене сугласнике употребљавао доста механички. Ако је код Дубровчана облик *putt* имао само ортографску вредност за разликовање од речи *put* „chemin“, како тврди Вајан (в. напред т. 25), код Анчића није ни то, него обична збрка разних начина писања, појачана бројним штампарским грешкама, која може створити погрешну претставу о изговору појединих речи и одвести на погрешне закључке.

Недоследност Анчићева у обележавању квантитета огледа се и код речи *svit* (*Rat*). Сусрећемо је без икакве ознаке квантитета (*svit* Vr I^a 64₂₄, *svita* Vr I 235₁₅, 251₁₀, *svitu* Vr I 235₁₃, *svitom* Vr I 235₁₀, 22), али под утицајем начина писања хомонима *svit* (*Welt*), са обележеном дужином слога, често се и она прва пише тако, тј. *sviht* Vr I 235₉, 25, 292₁₀, SI 120₁₃, *svihta* Vr I 235₉. Само у два случаја nailазимо на облике ове речи писане са удвојеним сугласником, *svittom* SI 49₂, *svitta* S II 6₁₀, иако би за то било двоструко оправдање: кратак слог и постојање речи истог облика, али са дугим вокалом. Треба још напоменути да облици глагола изведеног од ове именице немају означен кратак слог (*svitovati* Vr I 235₁₉, 251₁₄, *svituje* Vr I 251₁₃).

Удвојено *n* имамо само у именицама *rāna* (*Wunde*) (*rannami* Vr I XIII₂₄, *ranne* (ном. мн.) Vr I XXX₂₁ 301₈, 316₂₁, *ranne* (ак. мн.) Vr I^a 36₇) и *māna* (*manna nebeska* Vr I 98₁₉, *manna* Vr I 221₃₈, 222₁), свакако као хомониме именицама *rāna* и *māna* (за прву имамо бројне потврде међу примерима са обележеном дужином вокала, в. т. 23) и у прилогу *rāno* (*ranpo* Vr I 137₂₇, 28, Vr I^a 18₂₄). Доказ о механичком писању удвојених сугласника и о изразито диференцијалном карактеру ове геминације пружа нам облик ген. мн. именице *rāna*: *pet ranna* Vr I 4₁₈, Vr I^a 23₇, *pun krasta* i *ranna* Vr I^a 10₉₄, *od rana* SI 189₂₀, *stoji ranna* 196₂₈.

Удвојено *f* јавља се само код глагола *uffati se*: *uffajmo* Vr I 5₁₈, *uffanje* 9₈, 13₂₇, 53₃₅, *uffamo se* 53₃₅, *po uffanju* 190₇, *uffanja* 232₂₃, *uffati* 233₃, *ne uffa se* 232₂₈.

Облици неодр. придевског вида у мушком роду *lipra* (*čini ga lipra*) Vr I^a 19₃₅ и *lipri* 21₈ могли би имати удвојено *p* као диференцијални знак према облицима ж. рода. Поред овога, удвојено *p* се јавља у именици *liprote* (ном. мн.) Vr I^a 19₃₉ и у прилогу *lipro* Vr I 172₁₅.

Диференцијалне природе могло би бити удвојено *p* и у облицима *slippi* (ном. мн.) Vr I 12₁₀ и *slippe* (ак. мн.) Vr I^a 17₃₅ као облици неодр. придевског вида према одређеном или пак ради разликовања од облика глагола *slipiti* (исп. акуз. *slipa vojnika* SI 59₁₈).

Даничић нам из Бандулавића даје облик *slippih* (Срп. акц., 247), тј. са *i*.

Удвојено *p* имамо још само код глагола *opprostiti* Vr I 27₂.

Поред *sarraniti* (Vr I 159₂) и *terre* (Vr I 161₂₀, 219₂₅, 233₁₈) удвојено *r* се јавља и у облицима именице *mira* (=мера) и глагола (*is*)*miriti*

(= (из) *мирѣи*), свакако као знак претходног кратког *i* ради разликовања од облика именице *мир* и глагола (из) *мирѣи*. Ти су облици: *izmirren* SII 79₈, *mirriti* 79₉, *izmirrimo se mirrilom* 79₁₀, и *mirgu* 79₂₈. У једном примеру имамо и у глаголу изведеном од именице *mir* удвојено *r*, вероватно по графичкој аналогiji: *pajrgija se smirrite* SI 99₂₂.

Удвојено *r* у *torran* (SII 117₁₃) могло би бити и према лат. *turris*.

Усамљени су примери: *znadde* (3 л. јд. аор). Vr I 63₁₉, ваљда за разлику од презента *znade* (Vr I 24₇₉, 126₂₀, 233₂₈ итд.) и *subbota* Vr I 132₁₅, 16, вероватно према оригиналу (али два пута *subota*), затим *ottvorise* Vr I 15₂₇, *oddiliš* 56₅ и *podđjačstvo* 205₁₅, у којима удвојени сугласници припадају двома речима на граници сложене речи.

У неким страним речима Анчић употребљава удвојени сугласник према оригиналу: *Mattia* Vr I XVI₉, *Abbat* XXX₄, *annali* XXXVIII₁ и *officiu* 4₁₉. Овамо долазе и речи изведене од основе *ilir-*: *illyricke* Vr I I₁₀, *illyrici* XI, *Illyrici* XII₄ и сл.

ДРУГИ ДЕО

ГЛАСОВИ

А. Самогласници

Ѣ

35. У т. 2 поменули смо Анчићеве речи из предговора I књиге Врата небеских: „Ovo ja složi u naš jezik dumanski, gdi sam se rodio, zašto je običajno onde“. На крају предговора Анчић се потписује: „F. Ivan Anicio iz Duvna, iz Lipe“.

То значи да је Анчић своја цела писао, или се бар трудио да их пише, језиком свога родног краја, „думанским језиком“. А колико је језик у тим делима „думански“? Вероваћемо Анчићевим речима у наведеном цитату да језик његових дела претставља говор Липе и околине, али је несумњивој да у том језику има знатних особина књижевне традиције и утицаа других писаца. Први задатак испитивача Анчићева језика је да утврди шта је у том језику црта његова краја, а шта није, односно шта је узео или добио са стране.

Рефлекс Ѣ (јата) пружа нам за такво испитивање доста материјала. Опште је мишљење да је Анчић изразити претставник икавског говора. Јагић у Књижевнику од 1864 год. вели за Анчићев језик да је „скроз изговора икавскога“, а Белић у својим универзитетским предавањима износи да „босански писци из западних крајева пишу икавски“ и као првога од њих помиње Анчића; М. Пав(ловић) у Енциклопедији Југославије, I, саопштава да је „писао ... на народном језику икавским говором свога краја“ итд.

Такав суд, који је у суштини тачан, стечен је на основу првог Анчићевог дела, Врата небеских. Међутим материјал који нам у целини пружају Анчићева дела не потврђује то мишљење. Док је прво дело, прва књига Врата небеских¹, писано чистом икавштином (број јекави-

¹ Другу књигу Врата небеских нисам ексерцирао, али мислим да се могу ослонити на малопре поменуто Јагићево мишљење изнесено у I кв. Књижевника (1864 год.). У чланку „Из прошлости хрватског језика“ Јагић наводи Анчића као потврду да у 17 веку преовлађује штокавски дијалекат икавскога изговора. На стр. 354 он пише: „Да за примјер наведем бошњака Думљанина из Липе, Ивана Анчића, који свој језик зове „наш думански“ или опћеније „илирички“, скроз је изговора икавскога“. Примери које је Јагић навео као потврду из II су књиге Врата небеских, што потврђује да је и то дело писано чистом икавштином.

зама, изузев оних у флексивним завршецима, о чему в. ниже, тако је незнатан да се могу сматрати сасвим случајним); у остала два дела, Свитлости и Огледалу, јекавизми су тако бројни да је првобитно мишљење, стечено након I књ. Врата, да је Анчић чист икавац, сада поколебано. Та бројност јекавизама, који се јављају само у дугим слоговима, наводи на претпоставку да је говор Анчићев могао бити у фази „јекавизације“ коју Решетар претпоставља за Раднићев и Посиловићев говор (в. ЈФ V, 51 и ЈФ VIII, 86).

36. Пре него што пређем на анализу овог питања, даћу преглед примера са заменом ђ код Анчића:

I. У основама речи, у њрефиксима и у усамљеним образовањима

а) У кратким слоговима:

svitlost Vr I I₈, miseca I₉, priporučuje I₁₁, prisvitlomu I₁₂, nika XII₁₁, misto XII₁₉, kriposti XIII₁₀, namisnik XIII₁₈, dilu (=дѣлу) XIII₁₇, zabilježena XIII₂₂, jizbinu XIII₂₅, čovika XIII₃₀, vrijeme XV₃, lito XV₇, viru XV₃₅, nediju XVI₇, slideću XVI₁₂, vinčali XVII₈, biližim XXXIV₁₁, grišnika XXXIV₁₉, od potribe I₁₅, utišitelju I₂₇, svidočanstvo 2₂₃, kolino 2₃₈, mira (=мера) 3₂₄, uјisti 5₁, otirali 5₃₈, ispovidiše 6₂, višćica 6₂₉ итд. Тако је у свим делима без изузетка. Односно, нађена су само два изузетка, две речи са јекавском заменом ђ у кратком слогу. То су *sjeвер* и *sјen*.

Прву је реч Анчић само једном употребио (Istok, запад, podne i sјевер али прамародне SI 44₁₅). Пошто у осталим случајевима у значењу *север* употребљава *јодне* (Od četiriju strana svita, toјest od istoka, zapada, podneva i прамародneva Vr I 9₁₇₋₁₈, Evo i svit na križ stvori, na istok, podne, прамародne i запад Vr I 3₂₂), може се претпоставити да је реч *сјевер* Анчић примио као готов јекавизам, а да те речи у своје језику није имао. Томе у прилог говори и чињеница што је ту реч употребио тек у својој трећој по реду штампаној књизи, напоређо уз *јодне*. У вези с тим могла би се узети као општа претпоставка да је прво његово дело највернији одраз „думанскога“ језика.

Реч *сјен* употребио је Анчић неколико пута (sјen од смрти Vr I 71₃₆, pod sјenom SI 72₁₀, sјen SI 102₂₈, u sјenu SII 96₁₈), увек у јекавском облику, као једини сигурни пример јекавизма у кратким слоговима.

б) У дугим слоговима:

běl-: 1. bilom SI 12₁₀, 35₈, u odiću bilu SI 191₁₉, obiliće se (ин-транз.) Vr I 252₂₃, obiliću se SI 69₂₂, obilēni SII 59₁₆, pribilim O 49₂₉;

2. bijeli koņi O 114₃, bijelo SI 101₂₈, 201₁₁, obijeliću se SI 141₁₁;

bēs-: 1. od bisna pseta SI 98₂₅;

cěl-: 1. cila SII XX₁₃;

cēn-: 1. prociniti Vr I 39₂, procinimo Vr I 42₄, SI VL₂₀, 38₂, 30, 40₁, 21, 42₄ итд., procini SI XI₁₂, scinio Vr I 40₁₅, scini Vr I 43₇, 88₁₄, 39, 105₂₁, scinile Vr I 62₂₉, scine Vr I 81₂₁, 92₁₂, sciniš Vr I 66₃₇, 184₂₈, scinim Vr I 87₃₃, 103₂₁, sciniti Vr I 103₁₈, O 164₁₁, scine (ген. јд.) Vr I 135₂₄, scineć Vr I^a 193₁₀, scinit SI 3₉₀, scinio SI 60₁₁, sciniše SI 142₂₈;

2. procijene O XI₁₈, cijene (ген. јд.) O XI₁₉, sciјeni Vr I 37₁₉, SI 90₂₈, 97₂₀, 105₂₂, O 82₂₆, sciјenu (ак. јд.) Vr I 151₁₄, 16, sciјene (3 л. јд. през.) Vr I 151₃₅, sciјeњeњem SI 35₁₁, sciјenio SI 118₂₅, sciјenim SI 190₁, sciјeneć O 82₈, sciјenila O 118₁₃;

cvěli-: 1. ucviљene Vr I 54₁₁, SI 48₂₇;

cvět-: 1. cvit Vr I 98₂₃, 25, 26, cviti Vr I² 2₂₇, SI 16₃, cvitu SII 57₆, cvitje Vr I 111₁, SI 1₇, 16₁₈, 32₂₈, cvitjema Vr I 111₁₄, cvitjem SI 1₂₄, 16₁₄, cvitja SI 2₆, cvitom SI 21₆, cvitije SI 48₂;

děl-: 1. dilim Vr I XII₁₃, SI X₁₆, dili SI 122₁, 2, podiliš SI 12₂₁, podilio SI 54₄₁, podilio SI 70₁₄, 72₄, podilit SI 27₇, razdiliv Vr I XII₁₂, SI XII₁₄, razdiљena Vr I XIII₁₉, nerazdiљenoga Vr I 1₃₅, SI 11₁₇, razdili Vr I 42₃₂, SI 10₂₃, razdiliti O 10₂₃, 115₂₇;

2. diљeli Vr I 176₁₂, 220₈, 245₁₂, SI VIII₂, SII XV₂, razdiљeli O 34₁₁;

děva-: 1. odivaо Vr I 144₆, odiva O 2₆, 85₂₆, 105₁, 3, pridivati O 71₂₈;

gněv-: 1. gniva Vr I 245₉, Vr I² 45₅, razgnivi Vr I 245₉, gnivom SII 1₁₇, gniv o 146₁₅;

grěh-: 1. grišiti Vr I 62₂, SI 118₂₀, grišeći Vr I 70₂, O 119₂₇, griši Vr I 114₂, sagrišit Vr I 34₁₄, griše SII 29₁₂, O 119₃, grišio SII 41₂, sagriši SI 6₅, 43₇, 142₂₃, 143₃, 194₂₇, sagrišio SI 7₁₀, 118₆, SII 41₆, sagrišiše SI 86₁₄, sagrišaše O 118₁₁ (о именици *грех* в. т. 46);

jěd- (ed): 1. jid Vr I 195₁₈;

koren-: 1. korin Vr I 296₃, SI 84₁₄, SII 31₄, 76₄, O 104₁₆, o korinju O 5₅₁¹;

krěp-: 1. pokripi Vr I 34₅, SI 34₁₀, 48₁₉;

lěg-: 2. liježuć SII 3₉;

lěk-: 1. ličiti Vr I 49₆, 114₁₅, SI 81₃, 93₁, 108₂₇, 115₁₆, SII XVI₂, O XII₇, liči Vr I 257₁₀, SI 94₅, 100₁₇, 113₄, ličimo se SI 82₇, 84₂, O 152₁₃, 154₁, liče se SII XVII₇, ilziče 27₁₁, izliči Vr I 45₃₃, SI 82₆, SII 31₂₇, izličio SI 81₁₀, izličiti SI 117₂₄, SII 77₁₉, izličen O 62₈;

lěn-: 1. linu SI 87₉, linoga SI 88₆, lin SI 99₁, linim SI 99₆, lince SI VII₆, linac SI 87₁₃, 100₂₀, 101₂₁, linci SI 88₁, lincu SI 88₁₃, linče SI 101₉, 10, 102₁₉, linčina SI 87₁₀, linost SI VII₂₄, 49₈, 82₄, 87₇ итд., linostju SI 100₂₆, 102₆, lini se SI 100₂₃, SII 169₂₃;

2. lijen SI 99₄, SII₂; liјenu (дат. м. род.) SI 102₁;

lěp-: 1. lipo Vr I XIII₃₃, SII 17₂₁, O 102₁₁, lip SI 33₁₅, 148₂₂, lipe SII XIV₉, lipoga O 175₁₄;

2. liјepi SI 147₁₇, SII 2₁₁, liјep O 12₁₈;

lěv-: 1. live Vr I XXXXVIII₂₀, SII 132₁₁, livo SI 2₁₇, livoj SII XXII₁₄, liva O 36₇, 8, 55₂₃;

měn-: 1. 1. promini Vr I XV₂₂, promini se Vr I XV₃₅ prominit SII XX₁₈;

měša-: 1. izmišam Vr I 71₅, pomišali O 180₈;

mlěk-: 1. mliko SI 135₁, mlikom SI 6₃, 177₁₄;

¹ Иако у *koren-* имамо етимолошко *e*, а не *ě*, икавски облик *корин* јавља се код многих писаца икаваца (в. РЈА V, стр. 327 в. в. *korijen*).

mri-: 1. mriti Vr I 296₉, umriti Vr I XIV₄, 14₃₄, SI 13₁₆, 64₁₀, 97₁₅, 124₇, 142₂₆, 204₉, 206₁₅, O 42₂₄, 118₁₂, umri (3 л. јд. аор.) O 7₂₆, umri (3 л. јд. през.) O 121₂, 136₁₈;

2. mrijeti SI 110₅, 113₁₂, umrijeti SI 117₁₆, 130₁₁, O 65₂₈, umrije O 126₁₆;

nem-: 1. onimio Vr I 153₇, SI 28, onimi O 129₇, onimiv O 142₂₆;

nes-: 1. odniti Vr I 7₂, podnit Vr I XIII₈, SI 18₁₉, podniti Vr I 18₁₈, 41₁₉, SI 14₁₅, 18₁₅, 27, 76₆, 86₂₀, podnili S II 5₈, podni (аор.) SI 63₅, S II 5₈, podnilo SI 38₄, podnite SI 52₅, poniše O 46₁₅, priniše SI 64;

2. odnijet (инф.) SI 133₁₆, podnijeti SI 144₈, 204₁₈, podnije (аор.) S II XXVIII₁₇, 120₂₀, donije (аор.) SI 113₂₅;

nesm-: 1. nisam Vr I XIII₃₁, 40₁₄, niste Vr I 60₇, nisu SI 139₂₈;

2. nijesu Vr I 251₂₂;

pesk-: 1. piska (ген. јд.) S II 98₂₈, 99₄;

petl-: 1. piteo Vr I 5₁₉, 34₁, 200₃, O 3₁₆, pitela Vr I 5₁₉, piteli Vr I 182₁₁, pitele (ак. мн.) O 3₁₂;

2. pijetele S II 80₁₄;

pre-: 1. pristole Vr I XXII₂₄, naprid Vr I 265₆, O XI₂₂;

presn-: 1. (kruh) prisni S II 175₁₂;

pret-: 1. priti Vr I² 26₁₈, O XXX₃, 94₂₂, 152₂₂, pritec O 94₂₉, pritce O XXVIII₁₂;

re-: 1. odriti O 30₁, proždriti Vr I 71₂₉, 127₃₀;

2. razdrijeti O 10₁₃;

rec-: 1. ric Vr I XXIV₂₉, SI 4₁₃, 29₁₂, 37₂₅, 45₁₅, 137₃, riči (ном. мн.) Vr I XII₂₆, SI 136₂₉, O 77₁₄, 112₂₄, 121₁₇, 132₂₆, 143₁₃, 151₅, riči (ген. јд.) SI 133₂₆, riči (лок. јд.) SI 4₁₃, 134₂₂, 137₆, riči (ген. мн.) SI VI₄, 117₂₇, 140₃₁, O 113₂₀, riči (ак. мн.) SI 136₂₇, 139₁, O 71₄, 106₁₂, 152₂₅, riči (лок. мн.) SI VIII₁₀, XI₇, 76₂₁, 112₁, S II 137₁₇, ričim SI 141₂₃, ričju SI 45₁₂, 53₂₁;

2. riječ SI 133₁₄, 16, 135₂₂, 136₅, 137₁₈, riječi S II 137₉, 234₂₉;

rek-: 1. rika O 53₂₃, rika (ген. јд.) O 53₂₁, rike (ном. мн.) O 54₆, riku O 125₂₇, u rici S II 31₁₁;

resi-: 1. odriši SI 16₇, 20, 80₁, odrišiš Vr I XVI₅, SI 118₂₀, odrišeno Vr I XVI₅;

sek-: 1. odsice SI 5₆, S II 28₁₆, O 51₁₅, otsice O 82₂, posice Vr I 26₂₂, sičća SI 6₁₂;

sléd-: 1. slide Vr I XI₇, 14, XII₁₄, SI VIII₂₂, 10₁₉, 24₁₀, 31₁₈ итд. O XXIX₉, 35₂₀, 113₇, slidi Vr XIII₂₁, 1₁₉, SI 11₉, 22, 22₇, 24₁₅ итд., sliditi Vr I 1₁₉, SI 20₉, 23₂₁, 43₈, 85₁₉, 107₆, 116₂₇, slidau Vr I 264₃₇, slidite SI 84₁₂, slidec SI 117₃, slidecemu O 57₆, slidece O 143₁₂;

slép-: 1. slipi Vr I 12₁₀, SI 170₅, S II 81₂₇, O 95₂₅, slipe SI 32₂, slipo SI 106₁₅, slipim S II 81₂₉, O 65₇, slipa O 95₁₇, slipac Vr I 41₄, slipa SI 39₃, 8, oslipio Vr 31₁₀, oslipi SI 32₂₈, osliptene S II 53₇, osliptiše O 183₂₂, zaslipteni Vr I 38₃₁, zaslipti SI 97₃₀, zaslipe O 146₁₂, 187₁₀;

2. slijep SI 105₁, SII 81₂₉, O 67₂₇, slijepu SII 61₃₀, slijepe O 102₁₀;

smě-: 1. smi O 43₂₀, smidu Vr I 19₁₆,

2. smije Vr I 45₁₂, O 68₂₁;

sněg-: 1. sniga Vr I XXIX₇, 114₂₉, SI 69₂₁;

2. snijega SI 141₁₁;

srěd-: 1. sridi (лок. јд.) Vr I 2₂₁, 13₁₃, SI 21₇, 119₇, O 53₂₁, srida SI XVIII₃₀, u sridu SI XXXXVI₁₂, sride SI 116₁₅;

stěn-: 1. stine Vr I 191₁₇, O 53₂₈;

strě-: 1. obaštriče O 159₂₁, obaštriše O 185₁₅, proštriću O 151₁₀;

strěl-: 1. strila Vr I 52₂₄, strilom O XI₁₁;

svet- (Licht): 1. sviti (през.) Vr I 89₂₂, 312₂₃, Vr I₂ 16₂₃, 22₈, svitli (през.) Vr I 312₂₃, 330₁₅, Vr I^a 22₁₀, 78₃₁, SI 76₂₉, 77₅, 160₂₁, O 54₂₃, svite Vr I 111₈, 311₂₀, 312₂₀, svitile Vr I 206₂₄, Vr I^a 23₁₀, O 57₉, svititi Vr I 250₂₁, Vr I^a 56₂, svitliti SI 63₂₉, svitecoj Vr I 194₂₈, svitlice Vr I 223₅, svitli (прид.) Vr I 62₃₂, prosvitli Vr I 99₂₆, 107₂₇, 263₃₉, 274₂, 302₃₇, SI 2₁₆, 7₁₀, 16₁₅, 68₂₉, prosvitliti Vr I 227₁₅, 250₂₂, SI VIII₂₆, 54₂₇, 185₁₅, prosvitliš Vr I 291₁₁, SI 12₂₀, prosvitlio SI VIII₂₉, 76₄, 130₂₇, 144₂₇, SII 52₁₁, prosvitlila SII 2₂₀, prosvitlice SII 68₄, sviča Vr I XXIII₅, SI 45₁₆, 137₂, sviči Vr I 194₂₈, O 83₁, svičom SI 143_{4,16}, sviče SI 143₂₀, SII XXVII₁₇, O XXV₂₈, 87₁₆, svičami SII 63₂₈;

2. svijetli SI 160₁₀, svijetlo (прид.) SI 201₁₁, prosvijetli SI 75₃, 118₁₈, 138₂₄, 193₈, SII 22₂₂, prisvijetlo SI 123_{9,14}, prisvijetlije[h] SI 123₁₁;

svět- (Welt): 1. svit Vr I 3_{22,24}, 8₁₇, 44₂₅ итд. (врло често, око 40 пута у Vr I), SI 21₄₆, 197₂₆, SII 81₆, svita Vr I 8_{27,30}, 11₁₂, 16₃, 162₂, 165₂₅, 168₃₄, 228₂₃, SI 5_{10,24}, 16₃₀, 18₁₆, 33₁₁ итд. (око 15 пута); svitu Vr I 1₈, 34₃₄, 156_{10,12}, 219₂₁, 258₁₃, 293₁₆, SI 2₁₀, 12₁₉, 24₆, 28₁₀ итд., svitom SI 149₈, O 54₂₀,

2. svijet Vr I^a 55₂₃, SI 18₂₃, 24₂₃, 30₇, 33₂₅ итд., O XIV₆, XIX₁₃, XXVIII₂₉ итд. (врло често, у SI и O око 25 пута), svijeta SI 54₂₈, 66_{2,30}, 90_{1,30} итд., O XIX₁₉, XXIII₁, XXIX₅ итд. (врло често, у SI и O око 30 пута), svijetu SI 80₂, 99₁₁, 106₁₁, 112₂₁ итд. O 22₈, 74₂₀ итд. (врло често у SI и O око 30 пута);

těl-: 1. tilo Vr I 18₂₈, 19₂₇, 24₁₁, 55₃, 56₁₁, итд., SI 10₂₅, 43₁₀, 48₁₇, 116₁₀ итд., tila Vr I 19₃₂, 53₁₃, 65₂₅, SI 22₂₀, tilu Vr I 22₂₃, 33₁₉, 65₂₅, 92₅ итд., SI 16₂, tilom Vr I 281₂₈, SI 10_{9,3}, 26₃, 59₉;

2. tijelo Vr I 108₃₉, tijela (рен. јд.) SI 123₉, SII 137₂₉, tijelu O 70₅;

těsn-: 1. tisan SI 102₂₂, 157₁₂, tisna O 157₁₅, tisnim O 157₂₂;

těst-: 1. tisto O 49_{8,12};

trěb-: 1. triba (ном. јд.) Vr I XII₁₂, SI 80₁₉, 81₇;

trěbi-: 1. tribi SI 155₁₂, SII 58₂₁;

trězn-: 1. trizno SI 182₁₃, trizna O 51₃, triznu O 167₂₇;

umě-: 1. umi (3 л. јд. през.) Vr I 47₂₃, umim Vr I² 171₂₉, razumi Vr I XVII₆, 10₁₆, 48₁, 56₅, 170₈, ne razumite (2 л. јд. през.) Vr I 48₁, 49₄.

2. umije SI 42₂₆, 106₁₇, O 114₁₁, razumije Vr I 154₃₃, 234₁₃, SI 80₁₃, 111₁₁, O 60₂₄, 151₂₈ (в. и т. 194);

věc-: 1. více Vr I² 83₄, vića O 69₂₁, vićnika O 77₁₉,

2. vijeće SI 193₂₅, SII 81₆, O 77₉, vijeća O 77₁₉ vijećati Vr I² 83₅;

věd-: 1. izpovidi Vr I 5₃, 60₃₀, SI 14₃₆, 40₂₂, 80₁₆, izpovid Vr I 94₃₀, SI 48₁₇, 53₁₅, 81₁₄ итд., izpovidju SI 65₃₀, izpovidam SI 53₁₆, 151₃₂, 152₁₃, izpovidaju SI 76₆₇, izpovidati se SI 11₃₄, izpovidauc SI 118₆, izpovidaš SI 146₁, 151₂₁, pripovidalac Vr I I, SI 24₃, pripovidati Vr I 37₂₄, SI 15₂₅, 41₂₄, O 8₉, 66₂₃, 68₁₃, pripovidauc SI 1₂₁, 31₂₇, pripovidat SI 5₅, O 68₄, pripovida O 9₁₈, pripovidao O 68₁₀, zapovidi SI 51₁₀, 81₁₆, 118₃, 136₁₅, O 118₃₀, zapovidju SI 136₂₁, zapovid O 122₁₄, zapovidam SI 50₃₀, zapovidaju O 68₃₀;

2. izpovijedi (ген. јд.) SI 117₂₈, izpovijedam SI 118₁₃, 18₁₄₆, izpovijedati SI 146₁, zapovijed SI 136₁₇, O 75₃;

věk-: 1. u vik Vr I XVII₉, 19₂₅, 25₂₁, SI 49₂₆, 105₂₄, 107₁₉, 114₂ итд., u vike Vr I XIV₄, 279₃₆, Vr I² 52₉, SI 10₁, 11₈, 16₃, 18₂₄ итд., vikova Vr I 25₂₁, SI 11₈, 54₂₁, 29₆₈ итд., vika SI 29₈, 40₂₀, 153₂₇, 182₂₂ итд.

2. uvijek SI VII₁₆, 51₂₃, 99₂₉, 100₁₇ итд., uvijekе SI 87₅, 85₆, 90₁₃, 137₁₃ итд., vijeka SI 134₁, 145₂₇, 146₅, 17₁₇₆, vijek SI 176₂₀ (на првих 100 страна SI — 17 икавизама: 6 јекавизама);

věr-: 1. virna SII XX₁₃, pravovirnim Vr I XIV₅,

2. vijernije[h] SII 119₄;

věst-: 1. Blagovist Vr I XXIV₂₉, SI VL₄, 3₂₆, navisti Vr I 34₃₈, SI 5₂₁, 12₅, 30₁₇, 20₈₃, navistiše SI 13₇, 29₂₃, navišćen SI 12₉;

vrěd-: 1. vridamo SI 162₁₂, uvriditi Vr I 5₁, uvridili O 104₂₇;

vrěm-: 1. vrime Vr I XV₁₁, SI 60₄, 61₃, 84₃, 132₁₀ итд., SII 15₇, 23₂₂, 248₈, 16₂₀, 55₁₃, 14₆₁ итд.

2. vrijeme SI 120₉, 13₈₈;

zěva-: 1. ziva Vr I 310₄;

zvězd-: 1. zvizde Vr I 59₂₂, SI XVIII₅, 73₁₁, 22₂₂, SII XXVIII₄, zvizdu SI 6₂₄, zvizda SI 7₇, 73₈, 18₇₅, SII 97₁₇, 216₁₅, zvizdo SI 73₁₂, zvizdom SI 75₁₉, zvizdami SII 216₁₅;

ždrěb-: 1. ždrib O 10₂₂.

Додаћемо овде и облике ж. рода броја *два*:

dvě-: 1. dvi Vr I XIII₃, 37₁₈, 72₃₄, 149₁₀, Vr I² 70₁₅, 103₅, SI 196₃₀, 199₂, SII XXXI₄, 11₉, 199₃₀, O 7₂₄, 70₅, dvimam Vr I² 71₃₀, 104₂;

2. dvije Vr I² 51₃₄, 53₁₂, SI XVIII₂₄, 189₁₁, 208₆, SII XV₃, 8₂₁, 10₁₅, 28₁₉, O XXVII₂₄, 35₅, 86₇.

в) У употреби прилога *овде*, *онде* и *где*, код којих имамо етимолошко *e* које је врло рано замењено гласом *ѣ*, аналогijом према при-

лозима са њ на крају, Анчић се код прва два колеба између ранијег правилног гласовног облика — са старим *e*, и новијег — икавског облика, док *где* употребљава само у икавском облику:

ovde Vr I XXXVI₂₀, 29₂₇, 33₁₈ итд. (16 пута у Vr I),

ovdi Vr I XXXVIII₂₀, XXXIX₁₀, 25₂₄ итд. (25x),

onde Vr I XII₇, 48₂₃, 66₈ итд. (13x),

ondi Vr I 5₁₀, 34₆, 113₂₂ итд. (15x)

gdi Vr I XII₇, XXIV₆, 8₁₂ итд.,

di Vr I 245₁₄, 300₁,

nigdi Vr I 261₂₇, Vr I² 74₂₅.

У речима изведеним од ових прилога имамо такође колебања: по *ondenstvu* Vr I 66₈, али: по *ovdinstvu* али *ondinstvu* 66₂₃, *ondišni* O XII₁₇ (исп. код Дивковића *ондјешњи* РЈА IX, 2). Прве две речи РЈА није забележио.

У данашњем говору Липе од прва два прилога у употреби су облици са *e* (*onde*, *nonde*, *ovde*, *ovden*, *vode*), али: *di*.

II. У флексионих завршецима

1. Код придева и заменица

а) ген. мн. 1. *andeocki* Vr I XXXIX₅, *božiji* Vr I 12₁₆, 83₂₇, *cesarovi* O 9₁₀, *dobri* Vr I 7₃₂, 12₁₇, 34₁, 16₃₈ итд., *drugi* Vr I 146₁₈, *drugojači* O 18₁₂, *druzi* Vr I 12₁₇, 19₆, 23₈ итд., *duovni* Vr I 85₂₄, SI XLVI₃, *gospodni* Vr I XVI₁₅, *imenovani* Vr I XV₁₀, *isprazni* Vr I 293₆, *kojizi* SI 117₁₉, *љucki* Vr I 194₂₇, *moji* Vr I 30₂₉, 208₂₁, SI 2₉, O 120₅, *morski* Vr I 36₃, *mnogi* Vr I² 49₂₅, *mnozi* Vr I 12₂, 34₁, 23₈, 133₆, 252₂₄, S II 29₂₉, *mrtvi* Vr I XXXII₅, XXXV₂₁, 35₄, 54₁₃, SI 161₂₁, *naši* Vr I 261₂₃, Vr I² 62₂₃, S II 163₁₉, *nebeski* O XXIII₉, *nekorisni* S II 4₂₄, *negovi* Vr I 2₂₉, 42₂₈, 83₃₆, Vr I² 95₁₇, *niovi* Vr I 19₈, 29₁, 104₁₂, 268₄, *oni* Vr I XXXIV₁₀, 11₂₆, 280₃, Vr I² 66₂₂, *onizi* Vr I 61₁₆, 124₁₈, 163₂₉, 165₂₃, *opaci* Vr I 18₁₈, *ostali* Vr I 22₂₃, 35₂, 65₃₂, 74₅, 92₇, 146₁₈, Vr I² 29₁, SI 178₂₅, *ovaci* Vr I 151₁₇, *ovaki* Vr I 105₈, 272₁₀, *ovi* Vr I XIII₂, *ovizi* Vr I 135₂₆, 136₆, 151₂₆ итд., *pakleni* SI 124₂₃, *pristojni* Vr I 27₃₁, *prokleti* Vr I 3₄, *razlici* Vr I 13₂₃, 46₃₂, 184₃₂, *razliki* Vr I 12₁₇, 223₂₂, *razumni* Vr I 22₁₈, *smrdeći* Vr I 74₄, *sveti* Vr I 50₄, 56₂₈, 72₂₆ итд., *svi* Vr I XXX₁₅, 13₂₃, 36₂₅ итд., *svitovni* SI 112₁₈, 205₂₂, *svoji* Vr I 49₂₁, 85₂₄, 90₁₆ итд., *telesni* SI XLXI₃, 51₂₇, *tolici* Vr I² 50₃₀, *tvoji* Vr I 295₅, Vr I² 131₂₈, 140₁, SI 132₉, 163₇, *tvojizi* Vr I 79₅, SI 122₁₈, 132₁₉, 140₈, *veći* Vr I 87₃₁, *velici* Vr I 119₉, 253₈, 279₁₃, *veliki* Vr I 252₂₆, *zdravi* Vr I² 6₁₀, SI XLV₂₁, 47₂₉, *zli* Vr I 18₁₉, 109₂₃, 197₁₂, SI 199₂₀, O 123₇, *živi* Vr I 12₁₂, 54₁₄;

2. *andeockije* SI 10₁₄, *bojućije* SI 134₁₉, *budalastije* SI 85₂₃, *čestije* SI 66₂₁, *diavaockije* Vr I 319₂₆, *divičanskije* SI 26₂₇, *dobrije* Vr I 21₁₀, 31₂₆, 37₁₆ итд., *druzije* Vr I 18₂₉, Vr I² 89₁₀, 113₂₄ итд., *duovnije* SI 51₂₇, 204₂₃, *gorućije* SI 41₂₄, *iskrñije* SI 97₁₇, 171₅, *istije* SI 59₂₃, *Isusovije*

O XV₂₆, izpraznije SI 68₁₈, izvañskije SI 68₁₈, kaonije Vr I² 49₂₅, luckije SI 138₂₃, manastirskije SI 122₁₃, mnogije SI 140₁₄, mnozije Vr I 18₃₀, Vr I² 91₆, 102₂₅, SI 113₂₄, mojije SI 135₂₃, mrtvije SI 83₂₃, mudrije Vr I² 61₃, našije SI 16₅, 73₂₄, 81₁₁, 85₂₀, nebeskije SI 27₅, nečistije Vr I 36₂₇, SI 34₂₀, neizmirmnije S II 5₁₄, nesrićnije SI 97₆, ñegovije Vr I² 208₆, SI 76₂₈, 123₁, 188₄, S II 117₂₀, ñiovije SI VIII₃₅, 26₈, S II 53₃, obranije 124₁₂, onizije SI 148₁, opacije SI 68₁₈, ostaliije Vr I², 61₂, SI 32₁, 88₂₂, итд., овје Vr I 97₁₃, погрднје SI 64₁₄, праведнје Vr I 275₁₆, правовирнје O 23₂, 41₂₄, пристojнје SI 66₂₅, проклетје Vr I 276₅, SI 181₂₂, проматје SI 25₁₄, 144₄, прошастје SI 66₈, 9₄₅, 122₁₉, првје SI 69₂₂, разликје Vr I 223₂₁, самје O 22₂₇, 23₁, 41₂₄, slidećје S II 83₂₈, sotonskije SI 97₇, створенје Vr I² 22₁₅, свакје Vr I 74₇, SI 59₂₇, светје Vr I 31₂₂, 41₂₁, 44₄ итд. (врло често у свим делима), свје Vr I 18₃₁, 24₂₄, 27₂₄ итд. (врло често у свим делима), свитовñје SI 85₂₉, својје SI 75₂₁, 80₁₅, 105₄, tilesнје SI 81₁₇, твојизје SI 126₇, 132₁₆, 139₂₈, итд., ubozije SI 44₂₅, 117₈, ufaјућје SI 169₉, umrlје Vr I² 241₁₀, SI 107₁₀, velicје Vr I 243₅, virнје SI 77₂₇, 174₁₂, здравје SI 47₂₄, 49₁₉, 50₂₀, 51₆, zdруženје SI 114₂₈, zлје Vr I 42₂₉, 317₂₄, Vr I² 59₈ итд., живје SI 83₂₂, 161₂₁, 164₁, живућје Vr I² 41₁₁.

б) лок. мн. 1. apostolski SI 53₂₆, добри Vr I 25₂₄, други Vr I² 71₂₆, друзи Vr I XII₆, 149₁₃, isti Vr I 255₁₉, који Vr I 312₂₇, Vr I² 57₂₃, 231₂₅, моји Vr I 26₁₆, 30₂₉, SI 80₁₂, наши Vr I 12₂₀, 58₅, 87₂₂, Vr I² 163₂₁, ñegovi Vr I 92₂₀, 153₂₀, Vr I² 116₂₂, ñiovi Vr I 17₂₃, 81₁₂, SI 90₂₀ oni Vr I 76₉, ostali Vr I 102₉, 152₂₈, ovaci Vr I 277₂₂, ovi Vr I XIII₈, 129₁₅, SI 20₂₄, S II 180₇, праведни Vr I 87₁₇, privisoci Vr I² 62₄, прошастји Vr I 180₂₈, razlici Vr I 13₂₃, sadañi Vr I 198₁₇, smrtни SI 204₁₉, sveti Vr I XIV₁, svi Vr I 5₂₆, 66₁₂, 81₃, 314₁₂, svoji Vr I 3₁₂, 39₂₂, 56₂₅, 192₉, 193₁₈, SI 111₂₁, 192₁₁, teški Vr I 304₂₇, tizi Vr I 192₁₇, tolici Vr I² 77₁, tuđi Vr I 184₁, tvoji Vr I 46₂₈;

2. apostolskije SI 178₅, добрије SI 81₆, 125₂₀, družije SI 176₃, S II 84₂₂, 24, istinitije SI 119₂₈, Isusovije SI 147₁₆, 173₂₃, misnićkije O 80₂₃, našije Vr I² 172₁, SI 85₂₀, 119₅, 165₁₄, nebeskije SI 125₂₀, nikije SI 10₁₆, ñegovije SI 149₂₆, S II 36₁₈, овје Vr I² 146₁₁, ñiovije SI 118₇, slidećје Vr I 85₁₀, svetije Vr I 58₁, 290₂₁, Vr I² 62₁₀, SI VII₂₉, S II 147₁₅, O 6₂₀, свје Vr I 8₁₃, 20₃, 42₇, 28₁₅, 324₂₉, Vr I² 63₂₈, 83₂₁, SI 12₂₄, 152₂₂, 162₂₀, O 39₂₀, свитовñје SI 85₂₀, својје O 33₅, velicје S II 53₂₉, zлје 62₁₅, 81₆, O XIII₉.

в) У дат. мн. рефлекс *-ije-* (*-ie*) много је ређи у односу на *-i-*. Тако напр. у Vr I имамо један једини пример са рефлексом *-ije-* (svetijem i dobrijem ľudem Vr I² 80₁₀), док су сви остали са *-i-* (svim XII₂₇, 18₂₂, 41₂₉, Vr I² 68₂₆, 100₁₃, svetim XIII₂₀, XXXIV₃, 161₂₂, Vr I² 100₁₃, mnogim 7₂, tacim 10₂₄, zлим 11₂₈, 153₂₂, dobrim 25₂₅, 38₇, 65₂₁, onim 35₅, ostalim 58₂₄, neposlušnim 63₁₀, mojim 64₁, ovim 88₂₉, starim 190₂₀, 192₂₇, ñegovim Vr I² 86₂₆, итд.). У осталим делима број примера са *-ie-* доста је знатан: svijem SI 31₄, 53₂₀, 65₂, 77₃, 94₂₃, 141₈, 162₂₂, 163₂₈, O 7₂, 24₁, zлјем SI 44₁₁, 117₂₃, 144₉, svetijem SI 59₁₈, 61₁₀, 109₂₀, 116₁, 163₂₅, S II 58₁₂, dobroćinećijem SI 77₃, dobrijem SI 117₂₃, 144₁₇, ostalijem S II 24₁₁ O 24₁, Isusovijem S II 24₂, O 24₂.

г) Слично је и у инструменталу мн.: *svetijem* SI 17₂₂, *okolostojeciјem* 123₁₉, *slavnijem* 142₈, *svijem* 148₁₉, 163₁₇, *Isusovijem* 190₂₂, *samijem* O 86₁₂ (исп.: *svim* Vr I XIV₈, 231₁₆, *ostalim* Vr I XV₂₅, 7₇₇, 181₂, *druzim* Vr I 29₆₇, SI 89₁₄, SII 11₅, *mnozim* Vr I 71₇, 181₂, SII 11₅, *svetim* Vr I 71₇, 231₁₆, SI 143₆₀, SII 17₂₂, *svojim* SI 148₁₉, 177₁₄, *dobrim* O 86₁₂ и др.).

д) У SI налазимо и три случаја рефлекса *-ije-* у инстр. јд.: *svijem* (са *svijem* srcem SI 134₂₀), *vecijem* (с *manim* trudom а с *vecijem* poštenjem SI 157₈) и *samijem* (*svojim samijem mlikom* SI 177₁₄) и један у SII (čijem SII 151₁₀) (исп.: *svim* SI 113₃₀, *svetim* SI 143₁₀, SII 17₂₂).

2. Код именица

а) Према наставку *i* локатива мн. у Vr доста често стоји *ie* у осталим делима: *versije* SI 67₁₉, *priručije* SI 88₅, *putije* SI 90₁₀, *progocije* SI 93₇, *narodije* SI 93₅, O 1₁₅, *životije* SI 148₂₂, *sakramentije* SI 152₂₂, O XXV₁₅, *darovije* SII 26₁₄, *trudije* SII 44₈, *poslije* SII 77₂₆; *prsiје* SI 75₅, *stvariје* SI 178₈, SII 53₂₆, *dostojanstviје* SI 21₂₀, *hustije* SI 72₇₈, 95₁₈, O XXIII₃₀, *pribivalištiје* SI 130₈, *mistiје* SI 197₁, O 2₄, *posvetilištiје* SI 102₂₈; *tilesije* SI 62₂, *nebesije* SI 5₂₀, 61₁₂, 146₂₄, 174₁₉, 231₁₈, O 9₂₇ (исп. *grisi* Vr I 12₁₀, 32₁₉, 41₂₁, 255₂, 1₅, SI 41₅, O 6₂₀, *proroci* Vr I 17₂₂, *narodi* Vr I 26₂₀, 149₁₀, *darovi* Vr I 36₂₆, *sakramenti* Vr I 76₁, 152₂₂, 198₁₄, 1₈, *posvetilišti* Vr I 76₁, *puti* Vr I 115₁₅, *životi* Vr I 149₂, *dvori* Vr I² 59₉, *dlani* SI 75₅, *kanoni* SI 184₂₀, *kipi* SII 134₈ и др.; *prsi* Vr I 2₁, *stvari* Vr I 4₂, O 20₂₄, *milosti* Vr I 89₂₈; *misti* Vr I 15₁₅, 56₂₅, 17₁₉ итд., *posvetilišti (-šći)* Vr I 76₁, 197₁₅, 207₁₂ итд., *nebesi* Vr I 32₄, 65₇, 88₇ итд., *tilesi* Vr I 12₂₂, 143₂₂ и др.).

б) И у ген. мн. налазимо наставак *ie*, само ређе, и то углавном код неких именица ср. рода: *progonstviје* Vr I 129₁₇, 168₃₉, *pristolije* Vr I 131₂₈, *otajstviје* Vr I² 51₃₀, *gospostviје* Vr I² 122₇, *moгуćstviје* Vr I² 128₈, *svidočanstviје* Vr I² 131₂₈, 140₁, *blaženstviје* SI 49₂₀, *proklestviје* SII 53₈ (исп. *otajstvi* Vr I 12₄, 56₁₁, 83₁₁, 83₂₇, 36₂, Vr I² 95₁₇, *progonstvi* Vr I² 24₂₀, 107₃₄, 167₂₂, 168₂₁ итд., *bogastvi* Vr I 127₃, 167₃₈, 175₁, *gospostvi* Vr I 167₂₈, *blaženstvi* Vr I 231₁₂ и др.). Ту је и неколико именица ж. рода *-i* основа: *radostije* SI XLV₁₂, *bolestije* SI 32₂, *kripostije* SI 36₂₄, 66₁₁, *slabostije* SI 66₈, *prsiје* SI 67₁₂, *milostije* 204₂₄ (исп. *radosti* Vr I 87₂₂, SI 2₉, *bolesti* Vr I 24₃₅, *kriposti* Vr I 12₂₇, 312₂₀, *prsi* Vr I 324₂₂, Vr I² 44₂₂, 103₂₆), а од осталих именица две *-a* основа: *patrijarkije* SI 122₉, 123₁₆, и *parije* SII 10₇, O 100₂₂ (исп. *patrijarki* Vr I 101₂₄, 223₂₆, Vr I² 101₃₀) и две именице м. рода (некадашње *-i* основе) *ludije* SI 85₂₂ и *crviје* SI 59₂₆ (исп. *ludi* SI 178₂₅, *crvi* Vr I 74₅, 160₂₂, 38₂).

У овом падежу, међутим, *ie* није рефлекс *ѣ-а* (наставак *i* није овде икавизам). Даничић ово објашњава употребом лок. мн. место генитива „поводећи се за прономиналнијем обликом, који за оба падежа једнако гласи“ (Ист. обл., 89). Од писаца XVII века он ово мешање налази код два писца, Микаље и Раднића (из Анчићевих дела Даничић није узимао грађу): „Риједак је XVII вијека локатив мн. мјесто

генитива, па је и тада јамачно прономинални облик помогао мијешати их; а како долазе помијешани само у два књижевника, јамачно су само књижевници мијешали“. (Исто дело, 91). У Анчићеву материјалу имамо таквих примера који би говорили у прилог овој Даничићевој претпоставци, као напр.: *Od ostaliје bolestije svakije ličec* SI 32, *liovije dvanajest proklestviје* SII 53, и сл., али треба додати да је овој употреби облика лок. мн. у генитиву допринела једнакост ген. двојина са лок. двојине. Карактеристично је да је код Анчића овај наставак у лок. мн. именица ж. рода сасвим редак (*prsiје, stvariје* — в. т. 128) у ген. мн. бројнији (*gadostije, bolestije* и др.)¹

37. Према материјалу који је напред изложен и према ономе што је Решетар изнео о Раднићу и Посиловићу намеће се, само од себе, поређење између Анчића на једној страни и Раднића и Посиловића на другој. А у вези с тим поставља се и питање могу ли се закључци које је учинио Решетар о Раднићу и Посиловићу проширити и на Анчића, с обзиром на извесне подударности у грађи, а с обзиром и на чињеницу да се у своме раду Анчић служио Посиловићевим делима².

Решетар одвојено анализира грађу са ђ у основи речи од оне са ђ у флексивним завршецима, сасвим оправдано, уосталом, јер свака од њих даје другу слику. Код Раднића за оне прве примере он закључује да „у кратким слоговима одлучно превлађују икавски облици, док напротив у дугим слоговима исто тако одлучно превлађују јекавски“ (ЈФ VIII, 83). Што се тиче Посиловића, и ту је Решетар категоричан: „Сасвим је сигурно да и Посиловић има много чешће јекавски изговор у дугим слоговима него ли у кратким“ (исто, 85). Јекавски облици у флексивним завршецима са ђ у лок. мн. именица (код Посиловића), затим инстр. јд., ген., дат., инстр. и лок. мн. заменица и придева (код обојице) далеко преовлађују над икавским.

На основу свега овога Решетар закључује да се Посиловић и Раднић „у главном добро слажу, само што би требало узети да је Раднић у процесу „јекавизације“ својега негда по свој прилици чисто икавскога говора за један корак даље од Посиловића“ (Исто, 85).

А како у овом погледу стоји са Анчићем? Док код оне двојице икавски облици у кратким слоговима само преовлађују, Анчић у тим слоговима употребљава искључиво икавизме (са изузетком две речи, в. напред). Јекавизми у дугим слоговима код Анчића су доста бројни, али ипак у знатној мањини према икавизмима. Те чињенице морају

¹ Потребно је напоменути да Решетар у поменутом чланку о икавско-јекавском говору Раднићеву (ЈФ V) уопште не помиње рефлекс ђ-а у наставцима именичке промене, иако се дотакао заменичке и придевске промене. То вероватно долази отуд што је из Погрђења, а то је Раднићево дело које је Даничић употребио за своју Историју облика, прегледао само првих 15 страна (Даничић је ексерцирао 100 страна), а примери које Даничић наводи са лок. мн. налазе се после петнаесте стране (чудесије, стр. 38, крипостије 52, 72, 77, испразностије 59, 68, небесије 77, 84). Ипак, примери са ген. мн. на *-iје* налазе се у оном делу који је Решетар прегледао (стварије 12, испразностије 13).

² Једино дело на нашем језику које Анчић помиње да му је служило као извор јесте Посиловићев „Цвијет од крипости“ („Isto svidokuje Cvijet od kriposti u p. 21 gdi nosi kako se...“ SI 81₂₄₋₂₅).

навести на закључак да је Анчић икавац, а да су јекавизми туђа црта, утицај, да они нису фонетски појав, већ су механичке природе. Да је тако, потврђује нам и изразита разлика која постоји између његовог првог дела и осталих, посебно између Vг I и S I. Несумњиво је да је писац првог дела Ерата небеских био чист икавац. Број јекавизама у том делу тако је незнатан да се они могу сматрати као случајни, тек као почетак јекавског утицаја коме је Анчић морао бити изложен, било путем литаратуре коју је читао пишући своја дела, било живећи у јекавској средини, а он је службовао по разним местима „Bosnae Argentinae“. Заправо јекавизми у Vг I највећим су делом у флексиљним завршецима, а њих можемо сматрати од другостепеног значаја због њихове вероватне књишке природе.

У том делу они су у знатној мањини према икавизмима. Послужимо ли се статистицом, видећемо да је напр. у ген. мн. придева и заменица однос икавизама према јекавизмима око 3 : 1 (131 : 48), а слично је и у лок. мн. (45 : 13). У осталим делима однос је измењен у корист јекавизама (35 : 100, одн. 1 : 3 у ген. а 8 : 11, одн. 1 : 4 у лок.). За ову статистику нису узети у обзир јекавизми *svije* и *svetije*, који су у подједнакој употреби у сјим делима.

Поступност у „јекавизацији“, а она је очигледна, нарочито се јасно огледа у основи речи: према десетак јекавизама на 476 страна Vг (тј. Vг I и Vг I*) (изузимамо „сумњиви“ јекавизам *grije*, в. т. 46), на првих сто страна S I има их око 40, а на других сто њихов број већ прелази стотину. Врло је вероватно да се Анчић, уколико је више одмицао у писању својих дела, све више „јекавизирао“, остајући још увек претежни икавац, будући да јекавски утицаји којима је био изложен нису могли потиснути оно што је понео из свог родног краја.

38. Још једна чињеница говори у прилог претпоставци да су Анчићеве јекавизми резултат утицаја: доследно задржавање икавизама у кратким слоговима. Карактеристика Посиловићева језика, напр., јесте: икавизми у кратким слоговима а претежно јекавизми у дугим слоговима. То нам саопштава Решетар у поменутој расправи у ЈФ VII (стр. 84), а то нам доказује и наслов једног његовог дела (Цвијет од крпости). А знамо поуздано да је Посиловић служио као извор (и узор) Анчићу (в. т. 37). Значи да је Анчић под утицајем Посиловићевим могао примати јекавизме у дугим слоговима, али не и у кратким.

39. Посматрамо ли речи са рефлексом дугога њ појединачно, видимо да су највећи део међу њима само икавизми (bēs-, cěl-, cvēt-, dēva-, gněv-, korěn-, krěp-, lěk-, lěv-, měn-, měša-, mlěk-, něm-, pěsk-, přě-, přět-, rěk-, rěši-, sěk-, slěd-, srěd-, stěn-, strě-, strěl-, těsn-, těst-, trěb-, trězn-, věst-, vrěd-, zěva-, zvězd-, ždrěb-). а да је међу онима које имају оба рефлекса „јат“-а код већине однос између једнога и другога знатно у корист икавизама. Ако изоловано посматрамо грађу из S I, запазићемо да код већине речи са оба рефлекса знатно преовлађују икавизми (běl-, 4 : 3, cěn- 17 : 6, děl- 11 : 1, lěn- 28 : 2 lěp- 2 : 1,

mrč- 7:4, nčs- 10:4, rčč- 21:6, slčp- 8:1, snčg- 1:1, svčt, (Licht) 21:9, tčl- 12:1, včd- 36:6, vrčm- 9:2), а да је само код две речи тај размер обрнут (umč- 0:4, včc- 0:1.)

Међутим, карактеристично је да је код ове две речи и у грађи узетој у целини број јекавизама знатан и да је код прве однос 3:6 у корист јекавизама а код друге је број икавизама и јекавизама једнак (9:9).

40. Посебно се треба задржати на речима *svčt* (Welt) и *včk*. То су речи које се најчешће јављају у Анчићевим делима а карактеристичне су баш по рефлексу ђ. Док у Vr I на око 60 разних облика икавизма *svi* имамо само један јекавизам, у SI број облика јекавизма *svijet* је око 50 (*svijet* — 15 пута, *svijeta* — 18, *svijetu* (дат.) — 2, (лок.) — 15) и већи је од броја икавизама у тој књизи, којих има око 40 (*svit* — 5, *svita* — 15, *svitu* (дат.) — 3, (лок.) — 17, *svitom* — 1.) Слично је и са именицом *včk*: у Vr I немамо ниједног јекавског облика ове именице, а у SI таквих облика има око 25 (*vijek* — 13, *vijeka* — 4, *viјеke* — 7) према 40 икавских облика (*vik* — 10, *vika* — 4, *viku* — 1, *vikova* — 7, *vike* — 18).

У религиозној литератури употреба ове две речи нарочито је честа и то у сталним изразима: *овај свiиј*, *овога свiија*, *на овом свiију*; *у вик*, *у вике*, *у вике викова*. А како је „јекавизација“ Анчићева језика настајала прежежно под утицајем те литературе, разумљиво је да се ова најјаче одрази у оним речима на које се најчешће наилази.

Да је јекавизација Анчићева језика у његовим делима познија, показује нам и предговор уз SI. Предговор је преписан из Vr I, изузев оног његовог дела који се непосредно односи на SI (*Pozdrav čitaocima*). У том делу поред четири икавизма налазимо и два јекавизма (*u vijek* SI VII₁₅, *dijeli* (3 л. јд. през.) VIII₂), док је остали део, као и у Vr I, чисто икавски („*Pozdrav čitaocima*“ у Vr I потпуно је икавски).

Анчић има у својим делима бројне цитате. У Vr I ти су цитати обично на латинском а уз њих је дат превод, најчешће слободан („*Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ipsum audite* (Matth. 3.17) — *Svakomu neka je na znanje (govori gospodin Bog) da je ovo sin moj jedinorođeni, gospodin od svakoga stvorenja*“ Vr I 79₃₈—80₃ и сл.). У S нема латинског текста, већ само цитати на нашем језику. Ево два таква цитата: *Sveti Pavao prorokova Galatam, u 6: ja se neimam slaviti, nego u križu gospodina našega Isukrsta; po komu je svjet meni propret, a ja svijetu*“ SI 191₁₈—21; „... govoreć: „... i meu nimi vidi jednoga čovika obučena misnički, u bijelo“. Ovo zlamenuje Franceska koji je obučen u odiću bilu, od čistoće, među sedam posvetilišća“ SI 191₂₅—20.

Не говори ли ово доста убедљиво о томе откуд толики број јекавизама у S? У два цитата, по свој прилици преписана из неког другог религиозног дела, налазимо три јекавизма (*svijet*, *svijetu*, *bijelo*), а у објашњењу Анчићеу уз други цитат иста реч која је у том цитату у јекавском облику, овде је у икавском (*u odiću bilu*).

Сам Анчић, сем поменутог позивања на Посиловића, не даје нам изворе којима се служи, али их ипак помиње посредно: *Ovde se pišu auktori od svetoga pisma... iz koji se služismo, ili ji družu zazivau“ Vr I XXXV₁₋₃.*

Према томе, код Анчића можемо говорити о „јекавизацији“ која се разликује од оне коју помиње Решетар код Раднића и Посиловића. Прегледавши код Раднића само првих 25 страна првог дела (*Pogrdne*) и 15 страна другог (*Razmišljanja*) а код Посиловића 50 страна *Цвијета*, његовог другог дела, Решетар је сматрао да је нашао довољно материјала за закључак да је њихов говор „некад био чисто икавски говор који је почео прелазити у јекавски, и то најприје у дугим слоговима гдје јекавски изговор јаче избија“ (ЈФ VIII, 86).

Анчићева дела нам пружају другу слику, која нас наводи на друкчији закључак. Јекавизми у првом Анчићевом делу врло су ретки, нарочито они у основама речи, а тек му познија дела постају у већој мери „јекавизирана“. То би значило да је „јекавизација“ Анчићева језика настала у доцнијој фази, у току писања његових дела, кад се он већ одвојио од свога родног краја. Иако су његова дела штампана једно за другим, у кратком временском размаку (1678—1681), вероватно је рад на њима трајао дуже¹, па је тако и јекавизација, за коју је свакако потребан дужи временски период, могла доћи до овог степена у коме је налазимо у SI, SII и O².

41. На питање да ли је Раднић тако и говорио, тј. мешовитим икавско-јекавским говором, Решетар одговара: „Ја мислим да јест“, а мало после додаје: „Можемо дакле слободно узети да је Раднић збиља говорио мјешовитим икавско-јекавским говором, а то можемо тим прије што и дан-данас има, како сам показао у споменутом својему раду на стр. 76 и д.³ крајева (Жепче у Босни и Јабланица у Херцеговини) гдје се говори истим таким мјешовитим дијалектом у којем за *ћ* превлађује *ије* у дугим слоговима а *и* у кратким“ (ЈФ V, 55).

Исти закључак учинио је Решетар и у погледу Посиловића: „Свакако, и овакво какво је изашло издање од г. 1701⁴, оно нам даје ново свједочанство за оваки мјешовити говор који се без сумње оснива на Посиловићеву изговору“ (ЈФ VIII, 84).

Не улазећи у питање тачности ових Решетарових закључака, напоменућу само да је Раднић пореклом Буњевац из Бачке, док је Посиловић из Гламоча, из Босне, и да би, можда, баш с обзиром на ту велику географску удаљеност њихових родних крајева, порекло икав-

¹ На крају Vr I налазимо напомену: „Poče u gospinu manastiru kod Asiza, godišca 1676, a svrši u drugomu, kod ne kuće od Loreta, prvi dan ožujaka u poneđilak“, што значи да је на књизи радио две године, од 1676 до 1678, када је књига штампана.

² Изразиту разлику између Vr I и SI видимо напр. у наставку лок. мн. именица м. и ср. рода: у Vr I доследно *-i*, у SI готово потпун прелаз на наставак *-ie* (исп. т. 36, II, 2а).

³ Der štokavische Dialekt.

⁴ Друго издање „Цвијета од крипости“.

ско-јекавском рефлексу ђ у њиховим делима требало тражити у нечему другом, а не у њиховом говору.

Познато је да су дубровачки писци 16 века и поред тога што је дубровачки говор био јекавски, а под утицајем икавских далматинских писаца (Марулића и др.), често употребљавали икавске облике, тако да је то постао књижевни манир. И код првог претставника босанских Фрањеваца, Дивковића, родом јекавца, има икавизама, који су могли доћи под утицајем тога књижевног манира у Дубровнику. А како је Дивковић служио као углед босанским фрањевцима XVII века, сасвим је разумљиво да му они и подражавају. Тако су могли настати јекавизми у делима Посиловићевим и Раднићевим, ако претпоставимо да њихов говор није био „мјешовити икавско-јекавски“, како тврди Решетар, а тако и у Анчићевим. Задатак је будућег испитивача језика у делима Посиловићевим да утврди, повезујући тај језик са данашњим језиком Посиловићева родног краја (Гламочко Поље), какав је тада могао бити језик тога краја, водећи рачуна о томе да је сам Решетар окарактерисао свој чланак у ЈФ као оглед и руководећи се препорукама које је Решетар у њему дао (ЈФ VIII, 84). Што се тиче Раднића, његово буњевачко порекло захтева друкчије прилажење проблему¹).

42. Полазећи од чињенице да се „сва ова и слична питања не би могла решити докле год се не би језик сваког писца идентификовао, везао са језиком његова краја и докле се не би показало шта је неки писац стилски одабрао за свој језик а шта је из свога језика изоставио или шта је од других позајмио“ (А. Белић, ЈФ III, 146), посетио сам, у два маха, село Липу на Дувањском Пољу² у циљу упоређивања данашњег говора са језиком Анчићевим, нарочито у погледу замене ђ (јата).

43. Објекти које сам испитивао били су, из разумљивих разлога, старији људи, преко 50 година, а најчешће између 60 и 70. На тај начин је, ма и за неку деценију, скраћен размак између језика Анчићева и говора савременог поколења. То је једно. С друге стране,

¹ И. Поповић у Зборнику Матице српске за књиж. и језик, књ. I, 1953, на стр. 130 саопштава да су буњевачки говори давас „врло радикално икавски“ и да се „и дуго и кратко ђ замењује по правилу са и“.

² Поред Липе обухватио сам и суседна села: Конгору, Мандино Село, Рашићане и Срђане. Већину становника тих села, укупно узевши, чине Хрвати, и изузев једног села, Хрвати су у већини и у појединим селима.

Нема сумње да овај мешовити национални састав има одраза и у језику становника ових села, нарочито што се тиче замене ђ-а. Очекивали бисмо да ће између Хрвата, икаваца, и Срба, јекавца, бити узајамног утицаја. Утицаја и има, али врло мало или скоро никако узајамног, већ готово потпуно једностраног. Хрвати Липљани (и други Хрвати поменутих села) и данас су потпуни икавци, Срби Липљани (а то вреди и за остале Србе), пореклом јекавци, као мањина у икавској средини, данас су у знатној мери поикављени. То нарочито вреди за старије становнике, код којих је процес „икавизације“ узео великог маха: данас су то изразити претставници икавско-јекавског говора. Икавизација ових јекавца је потпуно на лексичкој основи, без икаквих правила (нема разлике између дугог и кратког слога и сл.), изузев, можда, доследно икавског облика у префиксу *јрв-*. Степен јекавизације није код свих једнак и зависи до извесне мере од бројног стања српске мањине. Али могу утицати и неки субјективни чиниоци.

код тих старијих, махом неписмених људи, нарочито код жена, боље су очуване старије особине језика. Резултат тога испитивања и у Липи и суседним селима био је: код Хрвата — икавизми и у кратким и у дугим слоговима. Материјал износим оним редом како сам га забележио:

а) у кратким слоговима: *snigovi*, *pòjiděmo*, *bilùšan*, *kùdiļa*, *nàdili* (*ste mi ime*), *sličām se*, *gòri*, (*òn je*) *òcipak* (od *Millsāvā*), *kùdiļu*, *pròlitòs*, *lītina*, *kòlino*, *stīrām* (*ji nā vodu*, тј. *овце*), *dòli*, *isprid*, *ùsrid*, *sritan*, *nè-sritan*, *vitra*, *grīšnik*, *dvīsta*, *dīd*, *dīkojā*, *dītetu*, *dīca*, *dīci* (дат.), *dīcāk*, *dòtirali*, *dòtirat*, *zallčuj*, *prīko*, *čòvik*, *sriča*, *trībā* (през.), *prīd*, *trībalo bi*, *sīdni*, *nīmački*, *sričē mi*, *nèsričē*, *mīļa*, *prikrsti*, *mīšēc*, *grijòta*, *nèsritna*, *pròliče*, *līto*, *nèsritni*, *sīdio*, *ījdē se*, *īļi smo ji*, *dīvēr*, *čòvik*, *s dīvērom*, *srišnē*, *prīko* (*grānicē*), *bēsida*, *nīko* (неко), *vriřmena*, *līstve*, *blž*, *naviščēne*, *pīvāne*, *vīrovāne*, *līto*, *sīdī se*, *prīšò*, *pribròdio*, *primistili se priko grānicē*, *vītrovi*, *nīkoliko*, *plšicē*, *lipòta*, *sīkò*, *mīšēca*, *nāsrid*, *divòjka*, *stīrāla*, *īļo*, *po divòjku*, *pīvajū*, *dīca*, *vīrovat*, *prīda mnòm*, *mīšēc*, *priko bīda*, *līšņake*, *īļst* (инф.), *mīlkara*, *dīcē*, *pò drugim mīstīm*, *pīvā* (през.), *mīsto*, *ēvo pīšme*, *zāpivaj*, *òj dīvòjko*, *vīncāmo se*, *naviščujē se*, *pīvā se*, *dīd i prādid*, *dīlo*, *vriřmena*, *vriču*, *bīžālo*, *ù lito*;

б) у дугим слоговима: *za vrīme*, *mīlko*, *bīl k'o snīg*, (*kad se*) *mīša*, *cīv*, *srīp*, *dīte*, *slīp*, *nādīvò* (*imēna*), *promīnut* (= променити), *òdnīla svē*, *ùvik*, *zālipi se*, *cīli dān*, *līpim*, *odīvat*, *dīte*, *līpa*, *navīstīt*, *odfio*, *līgat*, *līpo*, *pripovīdò*, *izlīcit*, *svīt*, *ù mòm vīku*, *dvī*, *nā svītu*, *rāzdīļeni*, *kad līga*, *līvu rūku*, *svīcē*, *dīte*, *grīši se*, *grī*, *brez grīja*, *dīla* (= *djēlā* — ген. мн.), *brīg*, *podīļila je*, *razūmīš*, *pripovīdò*, *za vrīme*, *jédno dīte*, *u svītu*, *po svītu*, *nāvīstī*, *rīci*, *syīca*, *rītko*, *odfio*, *ja n'umim*, *līpa rāzgovora*, *līp*, *ūmi òna prīcat*, *zaprītio*, *podrīšio*, *nāvīstī*, *za sīno*, *mīlko*, *mīšajū*, *mīlka līpoga*, *nāprid*, *podfīlīli*, *nā sīlo*, *dvī-tri*, *u svītu*, *nādīvāmo ime*, *cīlu nòc*, *sīcē*, *zāsīcē*, *òd dvī*, *pò dvī*, *mīlka*.

Јекавизми су сасвим ретки изузеци. Једва да се може чути понеки. Један објекат у Липи употребио је напр. облик ж. рода броја *два* у јекавском облику у пословици: „*Činī dvīje od lījūbavī a dvīje od pāgavī*“. Може се претпоставити да је он ту пословицу примио као готову са јекавизмом *dvīje*, јер у обичном говору употребљава икавизам *dvi* (за *òve dvī* *gòdinē*, *dvīsta* *iljādā*). Забележио сам и јекавизам *povjest* (*Òn će znāti kākvu pòvjest òd toga Āncīca*), вероватно књишког порекла.

Иако је од времена Анчићева до данас прошло близу три века, ипак се може са много вероватноће претпоставити да су преци данашњих Липљана у Анчићево време такође говорили чистом икавштином као што и ови данас говоре. То је утолико вероватније што знамо да су Срби — јекавци — досељеници, а да су Хрвати — икавци — староседеоци, и да су, по свој прилици претстављали увек већину становништва¹.

¹ За Србе је карактеристично да воде порекло од малог броја породица, од којих су после одвајањем настале нове. Тако напр. у Мандину Селу има 13 кућа Билановића (пореклом вероватно Бјелановићи?) и са још једном породицом чине данас знатан проценат становника тога села; у Липи су Милсави, а село Рапшани је цело састављено од три или четвори презимена.

44. Док су Хрвати, као што видимо, остали икавци, код Срба је процес „икавизације“ толико одмакао да икавизми данас преовлађују¹.

Стални додир, и без непосредног мешања (мешовити бракови не постоје), учинио је да мањина постепено прими у свој говор икавизме и да они временом преовладају. Детаљна испитивања ових говора показала би колики је уопште био утицај већине на мањину, и обрнуто.

Једна је реч код свих Срба редовно у јекавском облику. То је именица *вјера*. Облик ове речи садржи у себи и разлику у значењу: *вјера* значи православну веру, а *вира* католичку. Друге речи изведене од исте основе не подлежу овој подели, која је настала под утицајем религије, већ се најчешће јављају у икавском облику (исп. *ивирово*, *вирујем*, *вирово* код Срба).

Још у једном случају чува се код Срба јекавски облик речи: то је *љоб*. Хрвати употребљавају реч *крув*.

45. Материјал који је овде изнесен узет је, као што је напоменуто, од старијих становника. Њиков се говор у погледу рефлекса Ћ разликује од говора млађе генерације, који је сав у знаку јекавизације, али не онакве о којој говори Решетар, већ сасвим нове јекавизације, под утицајем спољних фактора као што су школа, штампа и политички рад. Овај је процес захватио све млађе становнике, и оне који су у родитељској кући примили икавштину, као и оне чији су родитељи претставници икавско-јекавског говора. Школа и писменост су први фактор који, у перспективи, води ка ликвидацији икавштине. (Поменутих пет села имају данас две школе, од којих једна шестолетка). Учитељи, и они домаћег порекла, предају на јекавштини, и што је нарочито значајно, свесно сузбијају икавштину.

¹ Чак и село Рашићани, иако насељено искључиво Србима, није могло остати јекавско с обзиром на то да чини целину са три друга села која се пружају на северном рубу Дунавског Поља и која имају изразито икавску већину. Мада су код становника овога села јекавизми боље очувани, ипак и код њих преовлађују икавизми. То показују следећи примери:

1. икавизми: *ивирово*, *дједјка*, *ириврну*, *ириузела*, *сидра* и[х], *вирујем*, *ирибигну*, *да*, *вирово*, *ирибацији*, *навишење*, *ндиса*, *винчмо*, *винчање*, *ндиса*, *дну*, *бдојали су*, *ирико*, *лишаци*, *биш'ше дну*, *сидила се*, *ирибигне*, *вишар*, *ирид*, *сришна*, *мјсиу* (лок.), *вишрови*; *мишано*, *наирид*, *разуми се*, *доик*, *разумим*, *измишано*, *ириино*, *ирииниш*, *ришко*, *умим*, *разумим*, *цело*, *лино*, *деи*, *дише*, *ириовид се*, у *веме*, *обилио*, *ришки*[х] *гдин*;

2. јекавизми: *дјца*, *сјдио*, *дједјку*, *дјешету*, *избегли*, *бјеш'ше*, *вјера*, *дједјка*, *бјезалија*, у *нећелу*, *мјдси*, *дјечине*, *мјсцо*, *бјезали смо*, *дједјка*, *сришна*, *ијдја*, *сјдји се*, *вјешар*, *шдси мјсци*; *ријешко*, *ирије*, *дијеше*, *свијеха*, *звјезда*, *Лчјевно*, *свијети*, *снабдјевање*, *бједло жшю*, *фсјјева*, *ио свијету*, *лчједо моје*, *дијева*, *вдшм дједлом*, *врјеме*.

Које су речи „икавизирание“, а које су остале у јекавском облику, из забележеног материјала не може се поуздано утврдити. Код једнога су то једне, код другога друге. На једној страни видимо: *двојка*, *дшу*, *бјезали су*, *биш'ше*, *вишар*, *мјсиу*, *ришко*, *дише*, *обилио*, а на другој: *дјца*, *дјевојку* и *двојка*, *двојака*, *бјеш'ше*, *мјсцо*, *бјезали*, *вјешар*, *ријешко*, *дијеше*, *бијело*. Једни крај других употребљавају се обоји облици, као напр. у реченици: „У *свијева* *ришки*(х) година“ или у здравици: „Срешна састанка на *сришму* мјсту у *сришна* домаћина“.

Њихов рад наставља штампа и рад са омладином, односно тежња омладине да подражава својим друговима из омладинског руководства среза. Од саме омладине се може чути да они, за разлику од својих старијих, говоре „српскохрватски“, подразумевајући под тим јекавштину. Зато је код омладине јекавизација узела знатног маха и већ сада јекавизми доминирају. Са смањењем процента неписмених становника и та доминација постаје све изразитија.

46. Међу речима са *ћ* у Анчићеву језику посебну пажњу заслужује именица *grěh*, коју Анчић врло често употребљава. По облику номинатива (у оригиналу *grie* и *griye*) могло би се закључити да је то јекавизам *grujex* са изгубљеним *x* на крају. Међутим бројност тога облика у *Vr I*, у коме су делу јекавизми сасвим ретки, и облици зависних падежа тај закључак унеколико чине несигурним. Ген. јд. редовно се јавља у облику *grija* (у оригиналу *gria Vr I 5₂, 7₃₂, 19₂* итд. и *grija Vr I 22₉, 23₆, 24₃₂*, итд.), дат. и лок. јд. *griju* (*griu Vr I 11₂₈, 29₂₀, 50₉* итд. и *griyu Vr I 22₃₆, 23₂₇, 39₃₉* итд.), инстр. јд. *grijom* (*griom Vr I 34₁₄, 92₁₈, 114₁₆* итд. и *griyom Vr I 323₂₄, SI 6₆*). Ове облике могли бисмо схватити као јекавизме у којима је услед губљења *x* извршено сажимање два вокала (гријеха > гријеа > грија), али се они исто тако могу објаснити и као икавизми у којима је само отпало *x*. И облици множине нас упућују на два закључка, али само делимично, јер према облицима сличним онима у једнини који се могу схватити и као јекавизми и као икавизми: ген. мн. *grija* (*gria Vr I 61₅, 64₁₁, 67₂₇* итд. и *griya Vr I 36₃₅*) и *grijova* (*griova Vr I 61₅, 258₂₉, Vr I* 14₃₄*), дат. *grijom* (*griom Vr I 257₂₄, 259₃*), ак. *grije* (*grie Vr I 9₃₅, 14₂₅* итд. и *griye SI II 87₁₁, 200₁₉, 209₂₂, 0 120₁₀*) стоје облици у којима се сугласник *h* нашао испред *i* па се, захваљујући палатализацији, очувао као *s*: ном. *grisi* (*Vr I 74₉, 145₂, 165₂₅* итд.), инстр. *grisimati* (*Vr I 260₂₂*), *grisimam* (*Vr I 93₄, 108₅, 115₅* итд.), *grisima* (*Vr I 108₅, 154₁₆, 238₃₂*), *grisim* (*Vr I 55₂₆*, лок., *grisi* (*Vr I 119₁₄, 255₂, 327₁₈*), *grisiye* (*SI I 117₅*, а који су несумњиви икавизми).

И речи изведене од именице *grěh* — икавизми су: *griučemu* (вероватно < *grihujućemu*) (*Vr I 11₂₇, 62₁₀*) *grišnike* (*Vr I 27₁₆*), *griuje* (през.) (*Vr I 251₁₃* od *ove grišine Vr I 296₂₂*), *griujuće* (< *grihujuće*) (*anđele SI VII₆*, (примере са дугим *ћ* в. у т. 36 I б).

Овоме треба додати да је према врло бројним примерима облика нсм. и ак. јд. *grije* (око 40 пута *grie* а око 12 пута *griye*) Анчић 8 пута употребио и облик *gri* (*Vr I 116₃₃, 117₁, 13₁, 146₂₂, 233₂₁*) одн. *grih* (*SI 53₂₁ (2 x), 22* — овде би *h* могло бити само знак за дуго *i*, исп. т. 33).

47. Однос *griuje* (ном.): *grija* (ген.) и сл. односе имамо и у савременом језику у неким јекавским говорима,¹ а немамо га у савреме-

¹ Исп. Д. Вушовић: „Дијалект источне Херцеговине“, Срп. дијал. зборник III, 1927, стр. 13 (смја, грја (гријеха), Р. Бошковић: „О прироли, развјатку и заменицима гласа *x* у говорима Црне Горе“, ЈФ XI, 1931, стр. 189 (мије-мија), Ј. Вуковић: „Говор Пјаве и Дробњака“, ЈФ XVII, 1938—1939, стр. 22 (грја, смја) и др.

Овде није примарно што се испитивачи ових говора не слажу у тумачењу како су настали облици *a* и место *ћ* *grija*, *smija* (Вушовић то објашњава саж-

ном говору Анчићева родног краја, где сам забележио нормалан икавски однос *grj*: *grija* (са секундарним *j* у зеву насталом губљењем *x*, исп. т. 43). То би значило да тај однос код Анчића претставља утицај са стране. А то нас опет враћа на Раднића и Посиловића, односно упућује нас на грађу коју је Решетар дао у раније поменутих расправама.

Примери из оне прве расправе, о Раднићу, не могу нам, нажалост, бити од користи у решавању овог питања: Решетар их је „окренуо на садашњу графику“, и све је именице дао у ном. јд. (исп. *grieh* 5 пута, *grih* — 11 пута, ЈФ V, 47), тако да из те грађе не можемо утврдити у којим падежима имамо јекавизме, а у којим икавизме. Једино нам пример *grieha* који Маретић наводи у својој Историји хрватског правописа (стр. 136) указује на то да код Раднића јекавизама има и у косим падежима ове речи.

Код Посиловића Решетар ставља једно насупрот другојме „*грихе* мјесто *grije[x]*“, на које је на првих 60 страна „Цвијета“ наишао четири пута, и „*гриха* и т. д.“, 12 пута (стр. 84).

То значи да је Решетар сматрао облик номинатива јекавским а облик генетива и др. икавским. То потврђује и мало даље кад вели за Посиловића „регби да га [тј. јекавски изговор]... воли на самом крају ријечи“ и међу примерима поново наводи „*грихе* т. ј. *grije[x]* (4) а *гриха* и т. д. (12)“. Судећи по овоме, Посиловићу је *x* у оба облика замењивало *j*, а то би значило да се Посиловић и Анчић слажу (грије: грија) или, другим речима, да се Анчић угледао на Посиловића.

Али то још не решава питање да ли је однос *грије*: *грија* јекавско-икавски, као што тврди Решетар, или је чисто јекавски, на што нам указују поменуте студије о неким јекавским говорима.

У прилог овоме другом говори још једна чињеница: у ак. мн. ове именице имамо у неколико случајева крајњи вокал означен као дуг (*gríe* SI 184, SII 56₈, 118_{9,17}, 233₈). Ова дужина (уколико није само диференцијални знак према ном.-ак. јд.) била би резултат сажимања два *e* у јекавском облику *grijehex* (> гријее > гријѐ), док би икавски облик био *grie* (< грихе), као што је у највећем броју примера.

Ипак, најјачи аргуменат, а тај говори у прилог Решетаревој поставци, јесу облици множине са сибилантом место *h*. То су икавски облици, који се, што би било сасвим природно, слажу са икавским облицима осталих падежа у којима је *h* изгубљено. А подударност, у зависним падежима, са облицима које имамо у поменутих јекавским говорима може бити случајна. Ниједан од три поменута аутора не даје нам примере за те падеже, али у њима свакако имамо очувану двосложну ијекавску замену (*grijesi* и сл.).

мањем *e* + *a* у *a*, које је, свакако, последица губљења *x*, док Вуковић сматра да се на тај начин не би могло објаснити губљење дужине крајњег *a* (које је настало сажимањем) и он претпоставља да ту није ни било гласа *e* (тј. гријеха, смијеха), него да је *ѡ* још док је било дифтоншког карактера са затвореним *e* (тј. је), а после губљења *x*, дало *и*, тј. *грѡха > *грѡа > *грѡја > грѡја, тј. „да је ту *ѡ* испред *a* дало *и* сличним процесом којим је дало и испред *o*“, него је важна сама чињеница да они постоје у јекавским говорима.

Решетар вели за Посиловића „да и он воли“ јекавски изговор „на самом крају ријечи“, доводећи га оним „и он“ у везу са Раднићем (поред *грије* као потврду наводи још и *двие*, *иослие*, *умрис*, *умие* исп. ЈФ VIII, 85). У томе се Анчић слаже са Посиловићем (међу малим бројем јекавизама у Vг I имамо углавном речи са *ѣ* на крају основе: *smije*, *gazimije*, *dvije*) па према томе и са Раднићем, само ту неће бити у питању „вољење“ или „невољење“ неког облика, већ је вјероватније да је на употребу ијекавског гласовног облика ових речи утицао њихов гласовни склоп. Од јекавизама Анчић најпре прима оне у којима је *ѣ* крајњи глас основе, поготово ако су то једносложне речи. Губљењем крајњег *х* именица *грих* постаје таква и зато већ у Анчићевом првом делу поред осам икавских облика имамо на десетине примера јекавског облика ном. јд. Анчић тај облик није ни осећао као јекавизам (уколико је уопште био свестан тога), већ је успоставио парадигму *грије*, *грија*, *грију* итд., односно примио ју је готову, јер, као што нам показује Решетар, њу је већ имао Посиловић. Оно што нам Решетар не даје за Посиловића, то су падежи множине у којима имамо сибилант. Ни у једном од тих падежа немамо код Анчића јекавски облик (у осталим падежима то се не може утврдити), јер сада није више *ѣ* крајњи глас основе, већ је то *с* (< *х*): *гриси*, *грисима* и сл.

Једном је Анчић употребио и именицу *тѣх*, у акуз. јд. такође у „јекавском“ облику: *на тѣ одрити* 30₁.

48. Примери који су дати за облике именице *грѣх* карактеристични су и са графичке стране: напореда се јављају облици са *ј* између *и* и другог вокала и облици без *ј* у том положају. Нас у овом тренутку интересује начин обележавања јекавске замене *ѣ* у дугим слоговима (о природи *ј* у положају међу вокалима уопште в. т. 82). И у том погледу прво Анчићево дело разликује се од осталих: кроз цело дело смењују се облици са *ѣје* (тј. *ије*) и облици са *је* (исп. напр. *svie* (ген. мн.) Vг I 18₂₁, 20₂, 27₂₄, 37₁₄ итд. и *sviје* Vг I 24₂₄, 31₂₂, 44₁₉, 53₁₉ итд.). Тако је у свим јекавским завршецима флексије, а тако је и у оно мало примера са јекавским обликом у основи речи (*sciјeni* Vг I 37₂₉, али *sciјeni* (ак. јд.) Vг I 151_{14, 16}, *sciјene* 151₃₅, *diyeli* 176₁₂, али *dieli* 220₈, и сл.). То значи да се, због слабе артикулације гласа *ј* у положају између *и* и још једног вокала, Анчић колебао у погледу изговора овога гласа па га је час писао, а час испуштао. У осталим делима (S и O) ијекавску замену *ѣ* редовно пише *је*, сем ретких случајева када мора да обележи и *ј* ради јасноће облика речи (исп. напр. *svoiје* (ген. мн.) SI 75₂₁, 80₁₅, где је *ј* морало бити означено јер би *svoiе* могло бити схваћено као *svoje*). Неписање *ј* у том положају у овим делима дошло је свакако под туђим утицајем, као што су уопште та дела била више под утицајем других писаца. С обзиром на то да је прво Анчићево дело више одраз језика његовога краја, а узимајући у обзир и савремени начин писања замене *ѣ* у дугим слоговима, у свим цитираним примерима сугл. *ј* је реконструисан.

На основу материјала из Vг I и Vг I² можемо претпоставити да је замена *ѣ* била двосложна, док би материјал из S и O говорио у прилог једносложне замене. Уосталом, није искључено да ни сам Анчић

није томе придавао неки значај, да заправо није ни имао одређеног изговора, већ се, пишући, поводио за другим писцима. Сва су Анчићева дела прозна, тако да не постоји ни могућност да се на основу броја слогова у стиху евентуално одреди какав је био изговор замене, *љ* по броју слогова.

Ипак, посредним путем, може се са доста вероватноће рећи нешто о томе. Код Златарића Вајан је утврдио да је „*ie* issue de *ē* — monosyllabique“ (I, 75), односно „La diphtongue *ie* issue de *ē*, qu'elle soit longue ou brève, est toujours monosyllabique à l'intérieur du mot“ и даље: „En finale et dans les désinences, *ie* est de même ordinairement monosyllabique“ (I, 142), и указује на разлику између тога *ie* и *iје* „обичнога“ (la graphie ordinaire“, I, 75), које је најчешће у компаративу (правље, ведрије, зловније, жестоције и др., Вајан, II, 184).

Код Анчића, међутим, те разлике између *ie* < *љ* и *iје* компаратива нема, али се и у облицима компаратива јавља оно што и у јекавским облицима, тј. у Vг најзменична употреба обе форме (*ie* и *iје*), у S и O само један (*ie*). Тако имамо у Vг I: paincupravniyega XIII₂₀, gazumniye 15₁₁, naistariyega 33₁, izvrsniyemu 65₂₁, и сл., али: naipotisnitiyega 38₂₂, ugodnie 56₉, naipogrdnie 82₁₀, stariyega 134₂₂ и сл., али у осталим делима само: орачје SI 95₁, nesrićniyega 95₁₄, inačiemu 107₉ и сл.

Ово, кар и оно што је раније речено о замени *љ*, очигледно показује да је Анчић у току писања својих дела, углавном од SI, мењао правопис, а и језик. Вероватно је тада јасније уочио разлике између свога „думанскога“ језика и језика својих узора, па се повео за њима, или је пак несвесно примао оно што је налазио код њих у преводу и у језику. Према томе нам његово прво дело, „Врата небеска“, може много поузданије послужити за реконструкцију његова језика него остала дела. Рефлекс *љ* нам је то недвосмислено показао.

49. Честа је код босанских писаца XVII и XVIII в. именица *мир* у облику *мијер* (исп. PJA VI, 728—733).

И Анчић често употребљава тај облик, али знатно чешће онај други, *mir*, у коме је дужина вокала обично означена са *h* (mier Vг I^a 62_{5, 7}, SI 5_{18, 20}, 21₁₀, 140₁₄ итд., SII XXIII_{2, 12}, 118_{10, 26}, 123₁₅ итд., O 44₂₆, mięra (ген.) SI 79_{4, 16}, 123₁₅, SII XXXJ₇, 46₁₈ итд. (оба облика укупно око 30 пута), mir (и mihr) Vг I 159₂₀, 280₈, 313₁, 330₁₅, SI 40₁₈, SII XXXI₁₁, 114₁₅, итд., mięra (и mihra) Vг I^a 62₉, SI 106₁₁, SII 129₁₆ итд. и сл. (свих облика укупно око 60 пута), nemier SI 104, nemihr SII 246₂₇, 253₂₈, 254₁, nemir O44₂₉, mierni SI 123₁₇, mierna SII 118₂₈, mihrni SII 254₁₂, nemiran SI 104₂, nemierna SI 104₆, primirni SII XXX₂₅, 252₁₀). Именица *иур*, која се такође у босанским говорима јавља са овим суфиксом (исп. Štok. D., 74) код Анчића се налази два пута, оба у облику *pir* (SI 7₂₈, O 59₂), Сем тога, налазимо једном код Анчића и *pastier* SII 45₁₂.

У нашој науци се о овом питању доста расправљало и мишљења су потпуно опречна.

Тако напр. Ившић (Рад 196, 167) мисли да је *ir* > *ijer* фонетским путем, тј. да је извршена дифтонгизација *i* поред *r*. Да овај завршетак не треба изводити од некадашњег *ēr*, Ившић се позива на речи као

што су *kosijer*, *pastijer*, у којима *tjer* стоји према некадашњем уѣ (рус. косырь, пастырь).

И Ђ. Борђевић је, пре Ившића, објашњавао ову промену утицајем *p*, позивајући се на сличну промену у пољском (Глас 52, 97).

Међутим, Вајан (I, 233) сматра, с обзиром на то да је облик *tier* у Босни потврђен доста рано, већ у XV веку, а да стари чешки и стари пољски језик имају такође *tier*, да је „le bosniaque a pu conserver un doublet ancien *měř du slave commun *mirŭ*“. Он, дакле, претпоставља да *tier* потиче од старог *měř.¹

Напоредна употреба оба облика код Анчића указује на то да је његов говор могао бити такав у коме су постојала два облика ове речи, али изгледа вероватније да је облик *tijer* примљен са стране, јер код Дивковића, напр., имамо, сем ретких изузетака, *миер*, *немиер*, а исто тако и: *жмиер*, *џмиер*, па и *смермах* (Глас 52, 97). Ово утолико пре што у данашњем говору Липљана нема ни трага овим облицима, а ни речима са суфиксом *-ијер*².

50. Да поменемо још једну могућност за објашњење порекла Анчићевих јекавизама. Могло би се претпоставити и то да се Анчић, напустивши свој родни крај, удаљио од икавштине, примивши знатним делом јекавштину, па је после настојао да пише „думански“, тј. икавски. Међутим она разлика између појединих његових дела оповргава такву могућност. У таквом случају морало би бити или уједначености у замени љ или би било обрнуто од онога што јесте: настојећи да пише као што се говори у његовом крају, Анчић би у познијим делима морао бити ближи томе говору. А као што знамо, он се током писања све више од њега удаљавао.

¹ Облик *мијер* Вајан одваја од речи са суфиксом *-ијер*, која је чест у јекавским говорима, нарочито у позајмицама (манастјијер, псалтијер, концијер и др). Исп. његово објашњење на стр. 234 (књ. I).

² Један објекат у Рапћанима (дакле пореклом јекавац) употребио је једну именицу са суфиксом *-ијер*: *додијер*, али то је сасвим усамљен случај.

Од гласовних промена које се јављају у савременом говору Липе и околине нарочито је распрострањена и унеколико претставља гласовну особину говора Дувањског Поља дифтонгизација дутога *e* у неким речима. Сусрећемо је и код Хрвата и код Срба а најчешће се чује у одричним облицима глагола *имати*: *нѣма*, затим у: *нѣћу*, *нѣће*, у *рѣду*, *ѣрѣде*, *Пѣро* (вок.), *мѣсо*, *иѣћу гдику*, *рѣсице*, *сѣѣкси*, *сѣдму*, *сѣзали*, *ѣѣшак*. То су примери који су више узгред забележени јер нису у вези са објашњењем неког појава у језику Анчићеву. Ову гласовну промену констатовао је и Ившић у посавском говору (рѣта, мѣта, рѣт и сл., Рад 196, 397) а имамо је и у другим говорима, војвођанским (в. П. Ивић, ЈФ XVIII, 146), истарским (в. М. Маџеки, *Przegląd słow. gwar Istrii*, 62) и другим.

Код неких Срба у Липи забележио сам и неколико хиперјекавизама, као напр. *б*јѣли* (= *били*, рад. прид од *бѣити* — *essen*), *л*јѣце*, *с*јѣна* (ген. јд. од *син*). Иако се хиперјекавизми јављају обично у оним мешовитим говорима где су некадашњи икавци изложени јаком утицају јекавског говора, па се по аналогiji образују нови јекавизми (према односу *лѣјей* : *лѣи* настаје однос *лѣјесей* : *лѣси*, исп. Вајан, I, 234), овде имамо јекавце у знатној мери поикављене који, губећи осећање за правилност јекавизама, граде по аналогiji нове, хиперјекавизме (према јекав.-икав односу *б*јѣли* : *били* (*weiss*) начињен је однос *бијѣли* : *били* (*essen*), или пак према *с*јѣна* : *сина* (ген. од *сијено*, *сино*) однос *с*јѣна* : *сина* (*Sohn*), док је *л*јѣце* изван сваког односа).

51. И код Анчића налазимо неке екавизме који су постали општа црта српскохрватског језика и налазе се у свим старијим споменицима (исп. Решетар, Рад 134, 109, Ружичић, Језик П. Зоранића, 60, Вајан, I, 236 и др.). То су *celov*, *sezar* (Вајан, супротно Бернекеру, не изводи ову реч од словенске речи *česarjъ*, већ од новолатинског, исп. I. 276) и *obeća* (cesara (ген. јд.) Vr I^a 83₉, obećaje Vr I^a 64₃₁, obećao 95₂₃, obeća 96₃₈, 99₁₈, celovanjem SI 34₁₃ SII XXIII₈, celuje se SI 117₂₆, celovat SII XXX₆, celova ga SII 54₈, celovati SII 93₈).

О облику *razute* (3 л. мн. през.) в. т. 194.

Остали самогласници

52. Самогласник *a*. У погледу замене полугласника у затвореном слогу Анчићев језик се слаже са данашњим књижевним језиком, а исто тако и у оним случајевима где *a* стоји место полугласника у отвореном слогу, изузев речи *svit* (Rat) (примере види у т. 35), према којој је у савременом језику обичнији облик *saveti* (према руском (совѣтъ) (исп. *savetivajiti* и *sveivajiti* код Вука).

53. И у погледу непостојаног *a*, које се развило у сугласничким групама на крају после губљења крајњег полугласника, Анчићев језик се готово не разликује од данашњег књижевног језика. Напр. *lažak* Vr I XVII₂₂; *lažka* XVII₃₀, *lipa* XXVIII₂; *lipa* XVII₃₁, *prosinac* XXXIII₂; *prosinca* XVII₂₂, *dobra* 12₁₂; *dobara* 12₁₇, *početak* 63₇; *počeka* 55₈, *starac* 162₉; *starca* 162₅, *sudac* 196₁₈; *sudca* 196₁₄; *sudaca* 196₂₀, *sužne* (ак. мн.) 6₁₈; *sužna* 226₁₆ и сл.

Ипак, у два случаја јавља се колебање између облика са непостојаним и „постојаним“ *a*. То су називи месеца *travan* и *ožujak*. Поред правилних ген. јд. *travna* Vr I XV₂₂, XVII₃₀, SI XIV₁₈, XVII₂₁, *ožujka* Vr I XV₂₃ имамо и облике у којима је *a* „постојано“: *travana* Vr I XVI₁₆, SI XIII₅, *ožujaka* Vr I 315₃₁, SI XVIII₂₂, SII 175₁₅. Бројност примера показује да овде није у питању нека грешка, већ једна тенденција у језику.

У именици *dan* непостојано *a* јавља се само у ном. јд. и ген. мн. (исп. т. 145).

У сугласничкој групи *ni* на крају страних речи редовно се налази непост. *a*: *advenat* Vr I XVII₃₀, SI XVII₂₁, XVIII₂₄, *sakramenat* Vr I 24₂₂, 76₇, 98₇ итд., *ignorant* Vr I 234₁₉, *dijamanat* SII 129₂₄, а имамо га и у речима *veras* SI 3₆ (исп. *versa* SI 3₁₁) и *Damasak* Vr I 262₂₉.

Именице ж. рода на *-a* са сугласничком групом на крају основе често граде ген. мн. са непостојаним *a*, али се јављају и облици без њега: *molitava* Vr I 12₂₇, 272₁₆, Vr I^a 9₂ итд., *krivokletava* Vr I 107₂₀, *krošanja* Vr I^a 232₁₅, *crkava* Vr I 162₁₅, 312_{7, 29}, *jasala* O 7₁₀, *molitav* Vr I 31₂₃, SI XXXVI₁₆, *britav* Vr I 170₂₆, али: *nenaredba* Vr I 72₂₀, *pravda* 148₂₄, *molitva* 272₁₀, *trubja* 309₂₀, 311₃₆; и увек као и другде: *krivokletvi* Vr I 107₁₈, *pravdi* 148₂₄, *trubji* 309₁₆ и др.

Што се тиче именица ср. рода, непостојано *a* редовно се јавља у ген. мн. именица *zlo* и *dobro* (zala Vr I 36₂₅, 283₂₄, dobara Vr I 105₁₅), док га напр. код именица на *-stvo*, код којих је у савременом језику доста обично, нема, пошто ове именице у овом падежу имају наставак *i* (исп. т. 36 II 2b): otajstvi Vr I 12₂, 56₂₂, 83₂₃, progonstvi Vr I 24₂₀, 107₃, 167₂₂ итд., bogastvi Vr I 127₃, 175₁, 167₃₀ и др.

У броју *pet sat* (< pet sat = пет стотина) имамо стари облик ген. мн. *sat* (< сѣтъ) (исп. т. 170).

У савременом језику разликују се по употреби непостојаног *a* (и по акценту) придев *дѣрван* (ж. р. *дѣрвна*) и трп. придев *дѣрован* (ж. р. *дѣрована*). Код Анчића и прави придев задржава *a* у ж. роду, исп.: kano zmiје otrovane Vr I^a 73₂₂, 77₂₈, s otrovanim žiocami Vr I^a 84₇.

54. Неких нарочитих правила за употребу самогласника *a* на крају предлога пред другим речима Анчић нема. Тако напр. *od/oda* испред речи које почињу групом сугласника употребљава често са *a*, али, иако ређе, и без неџа: *oda zla* Vr I 56₂₅, 144₂₀, 151₂₆ итд. (али: *od zala* Vr I 278₁₁), *oda svi* 87₁₅, Vr I^a 37₅, 79₂₄, *ni oda šta* Vr I 210₂₉, али: *od zla* Vr I 281₂₃, 290₁₅, SI 188₅, *od šta* Vr I 86₂₅, 260₂, *od zli* Vr I^a 99₁₄.

У случајевима где је у предлогу *sz* полугласник био у слабом положају, тј. испред речи која почиње једним сугласником или пак самогласником, имамо *s*, али Анчић тада често ставља апостроф: *s' latinim* Vr I XI, *s' ljubavju* XII₂, *s' ostalim* XV₂₅, 115₂₅, *s' otajstvom* 58₇ и др., *z' devocijom* SI 1₁₀, *z' Bogom* 3₂, 9, *s' neba* 4₂, *s' koji[h]* 4₆, *s' Isusom* 8₂₀ и др., али: *s ovim* Vr I 7₂₆, *s ostalim* 7₂₇, *s nebesa* 43₂₆, *s virom* 45₁₇ и др. Понекад је овај предлог без *a* и пред струјним сугласницима, па и онда ако реч почиње групом сугласника, али тада чешће долази до губљења, одн. асимилације предлога (исп. т. 107): *s' Žudijam* SI XIV₁₂, *s' Zdrave M[arije]* SI VI₁₉, али: *pribivati sinovmi* (= *s sinovmi*) Vr I 87₂₂, *zajedno svetim Pavlom* 105₇₇, *jednaka zlatnim brojem* SI XVIII₃₄, која га заче *Zaharijom* 4₂₆ и др. (исп.: *sa svim...* Vr I XIV₅, 46₂₄, 87₃₇, 91₁ итд., *sa svom...* Vr I 23₂₉, 104₁₈, Vr I^a 40₂, *sa mnom* Vr I 39₃₆, 42₃₂, 109₃₈ итд., *sa zlim* Vr I 52₂₁, 27, 165₂₄, *sa zlom* Vr I 254₃₅).

Предлог *k/ka* има само облик *k*, често са апострофом: *k Filipianom* Vr I 2₂₆, 56₂₁, *k Bogu* 27₃₂, 34, 31₉, *k њему* 7₂₂, 34₂₉, 162₂₃ итд., *k осу* 40₂₅, *k meni* 83₁₂, *k tebi* 98₃₂; *k' viri* Vr I 46₂₄, *k' осу* 60₁₈, *k' otaru* 113₂₁, *k' Bogu* 136₂₂, *k' tebi* 137₂₇, 138₇, 155₁₂ итд., *k' sebi* 140₆, *k' svojoj svrси* 144₂₄, *k' њему* 162₂₂, и др. Испред *k* и *g* предлог *k* је редовно испуштен: *pišuć k Rimljanom* Vr I 12₁₇, 15₃₃, али: *piše Korintianom* Vr I 10₂₁, 12₂₀, *pišūći Galatom* Vr I 42₂₆.

55 Непостојано *a* у префиксима обично се јавља испред групе сугласника.

Тако код глагола са префиксом *iz-* и *od-* у облицима са сугласничком групом на почетку глагола имамо на крају префикса *a* (*izg-peto* Vr I 1₂₃, *izagnao*¹ 31₁₃, *izagnaće* 63₃₂, *izagnati* 79₂₇, *izagnati* (трп. прид.)

¹ О односу *g:r* в. т. 116.

131₅, izagnane 171₁₁, izarnati 314₃₁, SI 128₈, izagniti Vr I 16₁₄, izavрила Vr I 189₂₇, odarnu Vr I 33₁, odarnaše 33₄, odarne 73₃, odarna 83₁₃, odarnati 133₂₂), док је у облицима који на почетку глагола имају један сугласник префикс без *a* (izgoñau Vr I 325₂₂, odrenem Vr I 163₂₀, odgone 163₂₂, odrene 282₁₉).

Слично је и са префиксом *ras-*. Према облицима *razabrati* Vr I 56₂₈, 58₂₈, 218₃, *razradiše se* 190₂₂, *razadriti* 208₁₈, *razadriće* 245₇, *razadri se* 265₁₈, *razadreš* Vr I^a 10₁₁, *razadrit* SI 172₁₇, *razapnav* Vr I 3₂₀, *razaspavši* Vr I 296₆ стоје облици: *razbiru* Vr I XIII₁₆, 58₃₄, *razbirati* 58₃₅, *razdiru* 208₁₇, 225₄, *razbere* 313₂₂ (али и: *razdrišiti* Vr I 208₁₈, *razdrijeti* O 10₂₂, *razariñemo* Vr I 4₂₄, *razapanši* Vr I 3_{35, 36}, 4₆).

У облицима: *razasuti* Vr I 242₂₈, *razasuće se* SI 123₂₆, *razasušе* O 20₂₀ *a* је уметнуто између два сибиланта аналогјом према презенту *razasret*, али се налази и облик без уметнутог *a*, а са једначњем и сажимањем сибиланта: *gasuće* O 21₃. Облик *расући*, који је обичнији у савременом језику (исп. Р-К речник), Вук упућује на *расасући*.

Код глагола са префиксом *s-* имамо: *sagrišit* Vr I 34₁₄, *sagrišo* 62₃, 118₁₅, SI 7₂₀, *sagrišuје* Vr I 122₁₆, *sagriје* Vr I^a 15₁, 17₃₅, *sagriјati* 62₂₁, *sagriјala* 94₂₁, *sagriју* SI 5₁₅, (кожу му) *sadriše* Vr I^a 55₂₈, према: *slaze* Vr I 54₁₅, 305₂₇, SI 6₂₇, *sjediniti* Vr I 116₃, *sjedinio* 131₃₈, *sjediñena* 131₃₂, *sjedini* SI 2₂₂, *sčekati* Vr I 305₂₇, *svezivati* SI 173₁₅, *sveza* (aop.) 179₂₄.

Према *саградити* у савременом језику Анчића има: *zgrađena* Vr I 98₅, *zgraditi* 205₂₅, *zgradi* Vr I^a 34₂₄, и: *sagradio* Vr I 46₁₆, *sagrađen* Vr I^a 72₂₈ (Вук има *зградити* и *саградити*, али први облик упућује на други), али само: *zgleda* Vr I^a 56₁ (=сагледати).

Код Анчића се доследно јавља *zdrži* Vr I XIII₂₀, 155₁₈, 318₁₂ (једанпут *s drži* Vr I 316₁₅), *zdrže* Vr I 2₇, 23₂₂, према савременом *садржати* које је начињено према руском *содержать*.

Наилазимо и на један пример придева *svršen* O 56₁₉ који одговара савременом *свршен* (према рус. *совершенный*).

Глагол *sa(h)raniti* има само облике са *a*: *sarañuje* Vr I 12₁₃, *saraniti* 28₁₀, 264₂₂, *sarani* 36₁₀ и др. Вук даје оба облика, *сахранити* и *схранити*, не упућујући један на други.

Од глагола са префиксом *ob-* имамо: *obazdraše se* Vr I 298₇, (se) *obazdrimo* 78₂₉ (са уметнутим *d* у групи *sr*, исп. т. 118), *obastri* Vr I^a 66₂₅, *obastru* 77₁₂ (али: *obzdire se* Vr I 61₂₅, *obzdiru se* 63₂₅).

56. Код глагола сложених са *ići* наилазимо готово редовно *a*, без обзира на то да ли је у основи *id-* или *šd¹*. Облици са *i* претстављају ретке изузетке. Тако имамо: *izaći* Vr I 1₂₈, 34₂₇, 70₂₂ итд., *izađe* 4₂₇, *izađoše* Vr I 100₁₁, *izašav* Vr I 32₂₉, SI 167₂₅, *izašla* Vr I 133₁₁, 207₁₁, *izašao* 148₂₈ (али: *iziđe* (aop.) Vr I 88₂₂), *nadađe* (aop.) Vr I^a 42₂₂, 43_{4, 28}, *nadać* S II 192₆, *nadašla* Vr I^a 5₃₅, 29₁, 43₃₀, *nadašao*

¹ У ранијим споменицима налази се, у зависности од основе, *a* и *i*. Тако напр. Решетар у приморским лекционарима XV века (Рад 136, стр. 103/4) налази у облицима од корена *šd-* *a* (ретко *i*), а у оним другим само *i*, а слично и Ружичић код Зоранића (нав. д. 105), са извесним мешањем у другом случају. Код Златарића је исто (в. Вајан, II, 298). Ђ. Борђевић не даје за Дивковића материјал за ове глаголе.

Vr I^a 98₁, obađe Vr I XV₃, XVII₁₀, obaći 309_{14, 29}, obašao 309₀, sađe Vr I 39₂₄, 55₁, 107₈₅, 260₁₁, saći 43₂₆, sađem 67₁₀, 69₂₉, sađi 107₂₃, sađoše 293₁, sađe (aop.) 283₁, sađeš Vr I^a 10₁₂, sašavši Vr I 194₂₂, 303₂₄, sašao Vr I 192₂₈, Vr I^a 8₂₅, uzadem Vr I 67₉, uzaći 143₂₃, 242₁, 307₁, uzade 260_{11, 17}, 307₇₅ (али: uzide Vr I 24₂₁, 60₂₈, 80₃₄, 260₁₃, SI 165₅).

И у данашњем говору Липе и околине имамо *a*: *izade*, *izašlo*, *obašo*, *gazašo se*.

Тамо где је у савременом језику поред *a* други самогласник, напр. данашње *сyвише*, Анчић редовно има *a* (Вук даје оба облика): *saviše* Vr I 137₁₉, 152₂, 172₁₁, итд., затим *savišni* (ген. мн.) Vr I 174_{13, 20}, 175₂, 218₂₂, *savišnega* 174_{22, 25}, *savišega* 174₂₉, и *savišemu* 175₁₄.

57. Од основе *sas* код Анчића имамо именицу м. рода: *sas* Vr I^a 70_{16, 19}, (k ovom) *sasu* 70₁₉, *sasa* (ген. мн.) 71_{24, 28}. У два случаја јавља се облик који је обичан у савременом језику, оба пута употребљен уз број *два*: *k ovim dvimam sisami* Vr I^a 71₂₆, *dvimam sisami* (инстр.) 105₁₆.

Глагол је редовно у облику од поменуте основе и има завршетак основе *-ти* а несвршеног је вида (исп. т. 231): (*prsi koje si*) *sasnuo* Vr I^a 44₁₄, SI 65₁₅, *sasnući* Vr I^a 58₁₂, 70₂₉, *sasnu* 70₁₇¹. Облик *саснуџи* налазимо и у Броз-Ивековићеву речнику, у који је унесен из Стулића, али док је Стулић означио да је овај глагол несвршенога вида, Броз-Ивековић су га обележили као свршени глагол, према несвршеном *сисаџи*, *саџи* (он би то заправо био само према овом другом, тј. *саџи* (< сьсати, исп. рус. *сосать*): *саснуџи*. И у Ристић-Кангрину речнику облик *саснуџи* је свршеног вида и упућен је на савремено *сиснуџи* — „*eimmal saugen*“.

58. Од речи са другим самогласницима треба поменути да Анчић подједнако употребљава *grob* и *greb* (*groba* Vr I 81₁₁, 91₂₈, *grob* Vr I^a 87₂₁, SI 20₂₅, 39₂₂ итд., и *grobu* SI 20₂₃, 63₂₀, SII 258₄, *grobovi* SI 38₂₄; *greb* Vr I 26₂₇, 100₁₁, SI 20₂₀ итд., *greba* Vr I 277₂₆, SII 197₄, 07₁₁, и *grebu* SII 223₁₂, 237₂₀). За овај други облик Вук додаје да се употребљава „у Дубровнику и по приморју“. Међутим, Вајан наводи да се *greb* сусреће и „dans les parles de l'interieur“ (I, 247), а као доказ наводи Шурмина (Рад 121, стр. 191) — за Сарајево и Решетара (Št. D., 103) — за Фојницу.

Данас је у говору Липљана обичније *grěb* али се чује и *grōb*, *grōblišće*, али само *grěble*.

59. Према *џеџао* код Анчића редовно стоји *piteo* (*piteo* Vr I 34₉, 200₃, O 3₁₆, *pitela* Vr I 5₁₉, *piteli* (ном. мн.) Vr I 182₁₁, *pitete* (ак. мн.) O 3₁₂, *pijetela* (ген. јд.) SII 80₁). Поред три речника које наводи РЈА за *piteo* — *pijeteo* (Микаља, Бела и Стулић) у њему налазимо и примере из других писаца (Бандулавић, Кашић, Посиловић, Маргитић, Терзић и др.). Не изгледа вероватно Вајаново тумачење (I, 235) да је у тој речи суфикс *eo* талијанског порекла (тал.-*ello*) (исп. стсл. пџтелъ — Miklosich, Lexicon, 761).

¹ У савременом књижевном језику имамо само облике *са* и (*сиса*, *сисати*), а Вук има и облик *саџи* (*насати се*, *посати*) који упућује на обичније *сисаџи* (*насисати се*, *посисати*).

60. Према старијем *ударца* Анчић има новије образовање с вокалом *o*: *udogac* (ген. мн.) Vr I 24₂₀, *udogaca* Vr I 61₄, SI 63₆, *udorce* SI 52₄, *udogac* (ном. јд.) SII 213₂₅, *udogca* 211₂₇, *udorcem* 214₂₇ (исп. код Вука разлику у значењу између *ударца* — *der Schlag* и *удорац* (у Ц. Г.) — *der Angriff*) од основе *dyr-/der*¹. Глагол се редовно јавља у облику *udriti*²: *udrisimo* Vr I 30₁, *udri* (3 л. јд. през.) Vr I 151₂₀, O 12₂₇, *udren* SI 19₂₉, *gazadriti* Vr I 208₁₈, *proždri* Vr I 243_{11, 13}, *odriti se* Vr I³ 58₂₀ (исп. код Вука *удришти* поред *ударшти*).

61. Изговр вокала *a* и *o* у страним речима довео је до прелаза њихова у вокале *o* и *y*).

Код Анчића имамо напр.: *polache* Vr I 226₅, *polacha* Vr I³ 15₄ (тал. *palazzo*), *konalom* (инстр.) Vr I³ 37₄ (тал. *canale*). Непосредно уз облик *polache* стоји једном и *palache* (*polache*, *palache*, *kuće*, *dvore*, *zgrade* Vr I 226₅₋₆), што може бити и штампарска грешка.

Много је знатнији број примера са *y* место *o* у страним речима: *lektur* Vr I, SII 82₁, *brez timuna* Vr I 21₇ (тал. *timon*), *na skuli* Vr I 3₅, 108₁₄, 126₁₆, *skulu* SI 102₁₂, *mirakula* Vr I 13₁₈, *mirakulo* 23₂₅, *mirakulom* Vr I³ 43₁₅, *Jeruzolim* Vr I 30_{23, 28}, *centurion* 40₃, *sapun* 114₂₅ (тал. *sapone*, уколико није према ар.-тур. речи са *y*), *prokuratur* 118₂₀ 176₂₂ 322₂₂, *diakunstva*⁴ 218₁₃, *diakunu* 255₁₉, *diakuna* 312₃, *podiakunstvo* SII 86₆, *podiakunu* SII 255₁₉, *štampatur* 332₂₈, *u izulu* (тал. *isola*) Vr I 28₂₀, *Solomun* 44₁₉, *kumpaň* 98₁₆, *od svetoga Antuna Paduana* SI XXXXVII₁₉, *Padua* 74₂ *u Lumbardiji* SI 1₂₁, *oreke alti matune* (тал. *mattone*) SI 113₁₄, *Faraunu* SII 81₆, *dumne* (ном. мн.) O 108₂₄.

Код две речи јавља се и облик са *o*: *diakon* Vr I 219₂₈, SII 89₉, 136₂₀, 255₂₀, 267₁₈, *diakonstvo* SII 86₆, *prokuratore* Vr I³ 38₄.

Замена *a* са *o* и *o* са *y* у особина је и данашњег говора Анчићева родног краја (*vagúna*, *na balkúnu*, *dòktur*, *profesur*). Облици *diakon* и *prokuratore* у Анчићеву језику књишки су.

62. Према глаголу *otraviti* имамо код Анчића и именицу *otrav*: *sud otrava* (ген. јд.) Vr I³ 52₂ (али придев *otravan* — исп. т. 53).

63. Позната је црта источничакавских говора да *ε* иза *j*, *č* и *ж* даје *a* (а не *e* као у западночак. и штокавском говору). Ову чакавску црту налазимо и код Анчића, али само у једном случају: код глагола сложених са *-jeti*: *prijali* Vr I 24₁₂, 171₂₃, 193₂, *prijat* 26₃₆, *prijao* 42₆, 139₂₂, SII 2₆, *prijati* Vr I 171₂₄, 204₂₀, 211₂₃ итд., Vr I³ 2₂₁, 47₇, SI 127₂₆, *prijaše* Vr I 214₂₉, 264₂₂, *prija* Vr I³ 16₂₄, 22₁₉, 33₁₃ итд., SI 17₂₈, O 5₇; *obujati* Vr I 65₂₆, *obujale* Vr I³ 14₂₂, SI 64₁₈, *obuja* SI 188₂₉. У свим осталим случајевима *ε* > *e*: *poče* Vr I 2₂₅, 3₉, 13₂₂ итд., *jezika* Vr I 32₁, 71₁, 260₇, *jezik* 108₁₃, 193₃₆, *jezici* 111₁₀, *početak* SI 3₉, *zače* SI 3₂₄ и др. Поред облика од глагола *prijati* налазимо, врло ретко, и облике добивене преко презента (*primiti* Vr I 139₂₀, *primio* Vr I³ 97₇, *primila* Vr I 97₈).

¹ В. Ружичић, нав. д., 83.

² В. о томе опшрно објашњење код Вајана, I, 250-252.

³ О изговору в. т. 94.

Ова чакавска црта је распрострањена код многих штокавских писаца XV—XVIII века¹. Обично се јављају наредо облици са *a* и са *e*. За нас је овде значајно то што се код неких од њих ова чакавска црта јавља само у глаголима са *-jeti*, а налазимо је и код Анчића.

Решетар, нашавши ту особину у Лекционару Н. Рањине, закључује, на основу тога што се облик *ѝријаѝи* налази и у ћирилским дубровачким повељама XIV и XV века и код Б. Градића (XVI век), да се тако и говорило у Дубровнику још у XVI веку. Истичући да се „у томе погледу с дубров. дијалектом слаже и херцеговачки (јекавски) и босански (икавски), јер и у тамошњим листинама из XIV и XV вијека налазимо *ѝријаѝи*“ (Рад 134, 109), Решетар не налази одговор на постављено питање: зашто је у јекавском и икавском дијалекту шток. говора баш само у *јеѝи e > a*.

Вајан (I, 253) објашњава ово изједначењем облика прилога прошлог и радног придева: према радном придеву *јелъ* (< *јелъ*) добивено је у прилогу прошлом *јемъ* (м. *јамъ* < *јемъ*), и обрнуто: према *јамъ* добивено је *јалъ* (м. *јелъ*). Тако је, према Вајану, у шток. дијалекту добивена основа инфинитива *-ја-*. Јављање ове основе само у западном шток. говору он приписује додиру овога говора са чакавским, који редовно има *јаѝи* и под чијим је утицајем победио однос *јамъ: јалъ*, док је у источном штокавском, под утицајем других облика (*јеѝи*, аор. *је*), победио однос *јелъ: јемъ*.

Међутим, Белић (ЈФ VIII, 240) сматра да је *ѝријаѝи* (и сл. облици) прави чакавизам.

Данашњи говор Липе не познаје те облике, већ само облике глагола *ѝримѝи*.

„Чакавизам“ *ресѝи* нисам ниједном забележио код Анчића (ни *расѝи*), али је у говору Липљана облик *ресѝи* редовно у употреби (*rěste*, *пàrěst* и сл.), а исто тако и „чакавизам“ *vrěbac*.

Сажимање самогласника

64. Губљење *x* између два једнака самогласника условило је њихово сажимање (исп. у т. 76 примере са глаголом *jahati*). Али то је сасвим ретко. Тако поред наведеног глагола имамо сажимање два *a* у имену *Abram* Vg I 34_{30, 32} (поред *Abraham* Vg I 14₁₂) а тај се сажети облик јавља код већине старијих писаца (в. у РЈА). У Анчићевим делима имамо једну особину формално супротну малопре поменутој: писање *h* између два једнака самогласника на граници сложене речи иако му тамо по етимологији није место (исп. у т. 74 *dvoho-braxno*). Овде је сугласником *h* био означен удвојени изговор ових вокала, што је нарочито често било у простим речима (исп. *ohol* и сл. речи у т. 74).

¹ Исп. Решетар, Рад 134, стр. 107—109, Маретић, Рад 209, 180, Вајан, I, 252—254.

Два једнака самогласника на граници сложене речи обично су се стапала у један (исп. *rohohli se, dvobrazstvo* и сл. у т. 74).

Између два *i* сугласник *j* обично се чува, а у случају губљења *j* врши се њихово сажимање (исп. т. 84).

Анчић доследно употребљава сажете облике присвојних заменица *мој, њој, свој* и односно-упитне заменице *који*: *мога* Vr I 26₁₀, 114₄, *поту* 42₂₂, 44₁₆, 115, итд., *твога* 29₂₂, *твому* 13₂₁, *свога* XV₂₂, 1₂₁, 14₂₁ итд., *свому* 4₂₂, 6₇, 15₂₁ итд., *кога* XVI₂₇, 2₂, 3₂₀ итд., *кому* XIII₂₂, 14₂₂, 16₅ итд.

65. Облици глагола *сјџајати* (сјџати) двојаки су у Анчићевим делима. За инфинитив имамо само једну потврду: *сјџати* Vr I 264₁₂. Овај облик Вајан сматра новијим, аналошким, према *сјџџи* < *сјџојати*, супротно тумачењу у Броз-Ивековићеву речнику да је дубровачко *сјџџи* (*и*) добивено контракцијом од *сјџајати* (Вајан, I, 303).

У осталим облицима поред три примера пуног облика имперфекта: *стојаše* Vr I 177₂₇, 262₂₂, *стојашу* 177₂₄, имамо знатан број примера сажетих облика, углавном аориста и имперфекта: (*она* *vazda*) *ста* Vr I^a 28₂₂, (*која* *toliko godina*) *ста* Vr I^a 72₁₁, *стá* (*на* *sridi*) O 66₂₂, *стаše* (3 л. јд.) Vr I^a 86₂₂, 87₂₂, SI 201₇, O XIV₁₆, *стау* 3 л. мн. SI 32₂₀, O 53₁₇, 131₂, *стáла* SII 105₂₁.

Иако несажете облике Анчић употребљава само у првом свом делу, у коме се јаче одражава говор његова родног краја, бројност оних других облика упућује на то да су то облици његова говора, тим пре што су врло бројни и у Vr I^a. У прилог томе говори и употреба сажетих облика у савременом језику становника Липе: *Df su stále đvce? — Đvce su stále ù staji. — Stáli nĭko vríme. — Đni su stáli u Crĭenicam.*

Од именице *џојас* у свим делима налази се само један пример, и то сажет облик: *разом* (дат.) Vr I 5₂₂.

66. Само у три случаја налазимо код Анчића у радном придеву сажета два крајња вокала: *утеко* Vr I 33₂, *примого* Vr I 274₂, *помого* O 55₁₄.

У делима наших старих писаца до Анчићева времена и код његових савременика, међу њима код Посиловића и Раднића, готово доследно се чувала крајња самогласничка група у радном придеву (исп. Ист. обл., 385-390). Сасвим су ретки примери сажимања код писаца до краја XVII века (исп. Ист. обл. 391), а готово исто тако су ретки код славонских писаца XVIII века (исп., Рад 180, 151). Код Релковића Алексић бележи само један пример (нав. д., 56). Нешто је чешће ово сажимање (*ao* > *a* или *o*) код неких далматинских писаца XVIII века (исп. Рад 209, 185).

У говору данашњих становника Анчићева родног краја имамо готово потпуно извршено сажимање ове самогласничке групе, изузев разуме се, између *i* и *o*, где се обично јавља секундарно *j*, и код глагола са једносложном осномом: *bĭjō, vĭdijō, dōšō, pripovidō, obāšō, prōšō, nasrāvō se, prđgrušō sam se, prđdō, sĭkō, prĭšō, písō* и сл., али: *znāo*. Секундарно *j* не јавља се само код глагола VII врсте него и код оних

са -*ao* код којих је, због акцента, ова самогласничка група очувана: рајо, дајо, чујо. (Код Срба се у овом положају често чује прелазни су-гласник *e*: *идво*, *ддво*).

Покретни самогласници

67. Знатан је број непроменљивих речи у језику Анчићеву које се јављају са крајњим самогласником или без њега, тј. које имају покретан крајњи самогласник.

Овај фонетско-морфолошки појав захватио је знатан број прилога, предлога, свеза и речца са самогласником на крају по угледу на речи код којих се под неким нарочитим условом јављао покретни крајњи самогласник. Тако је напр. по угледу на предлоге-префиксе који су, у зависности од положаја полугласника на крају, овај губили или чували, односно замењивали самогласником *a*, крајње *a* прилога и предлога постало покретно (исп. Белић, Русский филол. вѣстник XLVIII, 362—376), а према њему и *e* других прилога, а крајње *a*, сем тога, могло се губити и под угицајем речце *pe* (< же) која се од XIV века додавала напореда и без *e* (тј. *pe* и *pa*) заменицама, свезама и прилозима (исп. Белић, Глас 62, 207—211).

Међу речима са покретним *e* има их неколико са партикулом *re*: *јере* Vг I XV₂, 12_{4, 15}, 17₂₁ итд.; *јер* XV₉, XVII₁₉, 1₁₇, 12₁₃ итд.; *нишаре* Vг I 96₂₆, SI 63₁, O 24₁₄, *нишар* Vг I 228₁₅, Vг I^a 80₁₅, SI 81₂₇, *тере* Vг I 108₂₇, 132₂₀, 152₂₅ итд.; *тер* Vг I XVII₁₉, 9₃₄, 10₂₃ итд.

Прилог *јоште* — *јошће* обично је без партикуле *re*, заправо налазимо само једном *јошћере* (Vг I 85₂₈) и једном са додатим *a* место *e* на крају: *јошћера* Vг I 288₈. Без партикуле у употреби су два облика: са крајњим *e* и без њега, али са редуцираним крајњим *i* одн. *џ*:

јошће Vг I 45₈, 77₂₀, 88₃₁, 94₁₃ итд., *јоште* Vг I 10₃₁; *још* Vг I XII₇, 2₁₆, 3₃₁, 4₁₄ итд.

Са покретним крајњим *e* су још два прилога:

удије Vг I 8₂₆, 18₆, 22₇, 23₂₃ итд.; *удиј* Vг I 1₂₂, 10₈, 49₂₇ итд.

веће Vг I 7₈, 77₂₅, 78₇ итд.; *већ* 4₃₅, 7₁₀, 15₃₁ итд.

Овај други сложен са *krat* јавља се само у облику са *e* (*већекрат* Vг I XII₂₁, XIII₂₉, 37₅ итд.).

Крајње покретно *a* имају:

kada Vг I 1₂₃, 3₁₃, 19₂₀ итд., *odkada* 2₂₈, *nikada* 22₈, 74₂₈, 152₁₅, 229₂₀; *kad* Vг I XXXIX₁₂, 2₁₂, 17₂₇ итд.

neka Vг I 107₂₅, 159₁₈, Vг I^a 85_{15, 16}; *nek* 1₁₉, 2₁, 30₂₁ итд.;

sada Vг I 38₂₀, 40₂₂, 69₂₈ итд., *dosada* 213₁₉; *sad* 4₂₅; 207₂₁;

odkuda Vг I XIII₁₀, 2₇₈, 76₂₇, *niodkuda* 102₃₀, *nikuda* 294₂₄; *odkud* 16₁₉, 271₂₈;

ozgora Vг I 18₂₈, 36₃₁, 56₈ итд., *ozgora* 6₁₈, 8₂₀, 9₂₆ итд., *ozgor* XVII₂₇, 8₉, 185₁₇ итд., *ozgar* 11₁₅, 89₃₀, 212₂₈.

И остали вокали се јављају као покретни.

Губљење *i* на крају речи имамо у свези *niti* (*nit* Vг I 16₂₉, 17₁, 40₁₅, 170₃), али су чешћи облици са очуваним *i* (*niti* V I 15₃₁, 16₂₉, 17₁ итд.).

У партикули *godi* (< *godē*) крајње *i* ретко се губи: према бројним примерима са *i* (*štogodi* Vг I 4₃₄, 8₃, 48₁ итд., *kadgodi* 22₃₉, *kakogodi* 27₃₄, *tkogodi* 137₃₆, 179₃₀, *doklegodi* 180₂₅ и сл.) налазе се само два примера без *i* (*štogod* Vг I 218₁₉, 299₆).

Покретно *o* имамо само у једном случају: *nego* Vг I-XVII₁₄, 164₁₅, 169₁₈ итд.; *neg* 14₁₅, 175₁₅, 246₃₇.

68. Под утицајем покретног самогласника јавља се у неким непроменљивим речима и нарочити нестимолошки самогласник који се додаје речима које на крају немају никаквог самогласника или се пак додаје место неког другог самогласника.

Тај секундарни вокал обично је *a*:

pazada Vг I 78_{10,13}, S II 196₁₃, O XXIII₁₃, 47₃;

opet Vг I 115₁₃, Vг I² 95₂₀; *opeta* Vг I 114₂₅, 116₃, 231₂ итд.;

pak Vг I XIV₄, 16₃₄, 22₂₇ итд.; *рака* 4₂₈, 16₃₀, 32₇, 40₃₅ итд.;

ирака Vг I 99₁₅;

gram S II 267_{28,29}, *grama* Vг I 3₂₂, 244₁₈.

Облици *prija* и *poslija*, које Решетар назива карактеристичним за штокавско-икавски говор (Št. D., 102), у Анчићеву језику су савсвим обични.

prija Vг I XV₃₀, 3₁₀, 23₃, 37₁₆ итд., *пајприја* Vг I 1₁₇, 3₁₂, 10₁₅, 23₃₀ итд.; *poslija* 15₃₀, 93₃₀, 121₁₃, итд., *најposlija* 61₈, 101₁₅. Сасвим ретко Анчић употребљава облик *prije* (*poslije* не употребљава уопште) Vг I 211₁, 247₁₅, 285₂₅, S I 77₁₃, S II 144₁₁. *Prija* је једини облик у савременом говору Липе и околине (код Срба обично *iprije*) а место *poslija* има *pdije*.

Секундарно *e*, које се јавља код неких заменица од XIV в. (и.сп. Ист. обл., 173), а које је вероватно дошло под утицајем покретног *e* у партикули *pe* (исп. Глас 62, 210) налазимо и код Анчића: *ñime* Vг I 88₁, 97₃, 113₂₃ итд. (обично тако), *niñime* 133₂₅, *zatiime* 163₂, S II 142₁₂, *s kime* Vг I 176₆, *ñome* 277₁₃, Vг I² 35₂₅, 37₉ (али: за *ñim* Vг I XV₂₁, 3₂₉, S I 109₂₁, *s ñom* Vг I² 103₂₇, за *tim* Vг I 154₁₆).

Секундарни самогласник (*e*) имамо и у турској речи *бар* (< бари): *bare* Vг I 64₁₉, 247₁₅, Vг I² 82₃₉, S II 12₂₀. Чешће се ова реч јавља са додатим *m*: *barem* Vг I 2₂₃, 113₃₈, 132₃₄, 138₂₄ итд. (исп. *doklen* Vг I 45₁₇, 204₇, 245₁₇; *dokle* Vг I 54₂₃, *netom* Vг I² 24₁₁).

Напоредо се јављају облици *zadosti* (Vг I 111₄, 221₈, 214₁₀) и *zadosta* (Vг I 143₂₂, 144₂₁, 148₇ итд.), оба прасловенског порекла, а у напоредној су употреби и облици *vazdi* (Vг I 65₂₀, 66₂, 67₁ итд.) и *vazda* (Vг I XVI₁₁, 90₆, 106₃₇ итд.).

69. Док је губљење самогласника на крају непроменљивих речи фонетско-морфолошког карактера, губљење њихово у средини речи је фонетске природе. Оно је и ређе од оног првог.

Најобичније је у свези *alti* (Vг I XVII₁, XXIV₂, 13₂₂, 21₂₅ итд.) (исп. *aliti* Vг I 2₁₇, 5₉, 7₁₆, 14₁₉ итд.). Када је ова свеза без партикуле *-ti*, тј. када је *i* на крају, оно се, сем једног изузетка, чува (исп. *ali* Vг I 22₄, 23₆, 34₁₂, 42₃₃ итд. према *al* Vг I 238₂₇). Исто је и са

свезом *ili*: *iliti* Vr I 120₃₄, 146₂₀, *ilti* SI VIII₂₄, 55₆, *ili* Vr I XIII₂₇, 37₃₇, 192₂₀, 275₃₉ итд. (исп. т. 235).

Код бројева имамо само једном *tridest* (Vr I XVII₁₀).

Редован је код Анчића облик придева и прилога *onlike* (ж. род придева) Vr I 303₂₅, S II 163₂₁, *onliku* S II 92₄, *onliko* (прил.) Vr I 42₁₀.

70. У 2 л. мн. императива понекад се губи *i* и наставка основе у положају између два сугласника: *molte* O 70₃₈, *doneste* O 74₁₂ (али: *pođite* Vr I 117₃, *ľubite* 149₂, *zovite* 161₃₄, *ustanite* 161₃₉, *donesite* O 74₁₁ и др.).

У једном једином случају губи се *i* на крају упитне речце *li*: *nistel' vi* Vr I 149₂₆ (исп.: *jeli ovako* Vr I 23₂₀, *niste li* 23₂₇, *imaste li* 29₃₂ и сл.).

71. Формално овамо треба прикључити и инфинитив са његовим двојним облицима са *i* на крају и без тога *i* (по форми стари облик супина — по значењу и употреби инфинитив).

Решетар сматра да овде имамо губљење кратког самогласника на крају речи (исп. Рад 134, 154), које се проширило у језику преко облика футура (исп. Št. D., 199).

Инфинитив без крајњег *и* забележио је Даничић већ у XIV веку (Ист. обл., 255).

Код Анчића напореда стоје оба облика, без икакве разлике у значењу (исп.: *Zato se mogu po ovomu vladati* Vr I XII₂: *Da se ne mogu nasladiti* XIII₃₅, *Samo će бити pristupno* XV₃₂: *Proklet će бити XVI₆* и сл.).

Ипак облик на *-ti* (*ći*) знатно преовлађује. Однос ових облика према оним на *-t* (*-ć*) био би отприлике 5 : 1 или на првих 50 страна Vr I 86 : 17.

Међутим, на једном месту у предговору прве књиге *Враћа* налази се и једна реченица према којој ови статистички подаци не би били слика стварног стања у Анчићеву језику. Објашњавајући знак *ch* (= ħ), Анчић вели: „... *i mechem ch za charv Шљугицо капо doch, roch, rech, pech, lech, Petrovich, Ivanovich, Ančich*“ (Vr I XII₃₂₋₃₄). На основу овога би се могло претпоставити да је у Анчићеву говору облик инфинитива био без крајњег *и*, а да је он, под утицајем са стране (код Дивковића се инфинитив „свршује увек на *-ић*“ Глас 53, 1), настојао да употребљава облик са *и*, или пак да су у говору постојала оба облика, али је онај без *и*, иако малобројнији, био ближи Анчићеву језичком осећању.

Искључива употреба инфинитива на *-t* (*-ć*) у данашњем говору Липе (исп. *odfvat, ľigat, ľdmit, izľfćit, dđtirat, nārĕst, navĭstit, pđbit, pđć, rādĭt, mŭćit, nđsit, tĕretovat, dđnit, pĭsat, prĭćat, govđrit, dĭć, vidit, ká-zat, dđć, pđdnĭt, ućnit, trážit* и др.) указује на то да је процес губљења оног првог облика, на *-ti* (*-ći*), одавно почео, а то значи да је захватио и Анчићево време.

Двојни су код Анчића и облици глаг. прилога садашњег. Однос њихов нешто је друкчији него код инфинитива: и један и други

облик јављају се подједнако. На првих 50 стр. Vg I и у предговору тој књизи однос је 31 : 26 у корист краћих облика:

а) не могућ Vg I XII₁₁, štiuć XII₂, XIII₃, otiuć XII₃₁, razmišļauć XIII₃, narastajuć XV₁₄, не mareć XV₁₆, govoreć XV₃₅, XXXVIII₂₃, 19₂₂, 22₅, razrušajuć 4₁₃, pišuć 12₇, slideć 18₁₇, promišļauć 18₃₇, čineć 19₁₄, gledauć 22₂₀ итд.

б) vrteći XV₄, dišući 1₂₃, govoreći 1₂₅, 2₂₀, 5₃, gledaući 4₁, ostavļaući 4₂₂, 11₇, idući 4₂₅, 5₁₄, zlamenujući 5₁₃, bojeći се 7₃, klañaući се 13₃₀, slideći 14₆, videći 15₁₈, tekući 16₁₁, stojeći 12₂, mogući 22₃₈ итд.

Покретне (енклитичне) речце

72. Поред речце *-re*, која се додавала заменицама, прилозима и свезама (исп. т. 67), у Анчићеву језику се још у знатној мери сусрећу и друге речце које су се у прошлости додавале заменицама и прилозима, т. зв. покретне речце. То су најчешће *-xi* и *-no*, а поред њих и неке друге.

Речца *-xi*, која се већ од најстаријих времена додаје показним и личним заменицама ради истицања значења и која од XVI века мало по мало ишчезава (исп. Ђ. Шкарића, Рад 229, 227), у врло живој употреби је у делима Анчићевим, најчешће у показним и присвојним заменицама, и то обично у падежима множине (исп. т. 161): *opizi* (ген. мн.) Vg I 61₁₆, 124₁₈, 163₃₈ итд., *od ovizi* 135₃₆, 136₈, 151₂₄, итд., *tizim* 71₂₇, 151₁₄, 162₂₉ итд., и *tizi* 192₁₇, *tvojizi* (ген.) Vg I^a 79₅, *kojizim* S I 167₂₃, 171₂₀ и др.

Речца *-no* додаје се прилозима и заменицама: *kadano* Vg I 26₁₀, 31₃₄, 37₃₄ итд., *kadno* 44₇, 93₂₅, 105₂₃, итд., *kakono* XV₃₁, 2₁₇, 23, итд., *kano* XXXIII₂₀, 6₂₃, 25₃₅, итд., *gdino* 120₁₁, 147₂₃, 151₇, 161₁₃, *kudano* 301₄, *kojeno* 87₂₃, 154₃₄, *kojino* 108₃₂, 152₁₄, 160₃₇ итд., *kojuno* 315₂₄, *štono* 119₂₅, 159₃₀, 176₁₇.

Речца *-ka* сусреће се само у прилогу *vanka* Vg I 5₇₂, 54₂₉, 118₂ итд.

Речцу *-ve* имамо у прилогу *jurve* Vg I XII₁₆, 35₁₄, 41₃₈ итд., поред којег се употребљава и облик без речце, али знатно ређе (*jur* Vg I 28₇₀, Vg I^a 25₂₅).

Сасвим се ретко јавља речца *-de* (исп. узвик *dě, děde*) и удружена са *-re* без крајњег *e* уз императив: *obslužider* Vg I 133₆, 132₆.

Две речце уз једну реч имамо и у *sveder* (*sve + de + r*) Vg I 264₂₈ и *takoder* Vg I XII₂₃, XIII₂₄, 3₁₅ итд. (једном *takode* Vg I 35₃₁).

Као партикуле које се додају непроменљивим речима често се код Анчића сусрећу енклитични облици дат. личних заменица 2 и 3 л. јд. *ti* и *mi* (исп. т. 235).

У данашњем говору Анчићева родног краја неке партикуле су у живој употреби, нарочито партикула *-xi*, чија је употреба проширена и на личну заменицу 1. л.: *ðvizi ovácā*; *s tizim* је *pròšò život*, а *jā ću ðvizim*, према *tizim*, *s ðnizim gozdenim pñigom*, *pòkupila ðvizi nákita*, *s ðvizim*, *tòjizi lúdi* (ген. мн.) (исп. т. 161), *jā sam naućila ðd nízi*, *imadu nízi dvā*, (исп. т. 157), *tízi* (ген. мн.), па чак и: *drñgizim*.

Честа је употреба и других речца (исп.: *kādnō, ōvdekar, s ōnogār, tamōkarce, gorīkare, dolīkana, dājde, tūde, tūte, tamōke, ōvdolēn, ōtolēn* i dr.).

Б. Сугласници

Сугласник х

73. Речено је напред (т. 16) да је Анчић употребљавао *h* као знак за обележавање дугог вокала.

Гласа *h* Анчић у своме изговору није имао. Он га испушта у свим положајима, тј. и на почетку речи, и у средини и на крају, и испред самогласника и испред сугласника. То нам потврђују следећи примери:

1. На почетку речи: *niti* ајасте Vr I 70₂₀, *ne ajuć* O 185₁₀, *ajduk* Vr I 17₁₇, 115₁₄, *ajduci* 154₂₈, *ajduka* 226₁₈, *ajlinu* 115_{23,25}, 144₁₂, 196₂₄, *azna* 292₄, *imbenim* 125₁₅, 147₁₅, *imbeni* 131₂₁, *imbenomu* 224₈, (u oni) ip 66₁₁, *itro* 106₂₃, *itru* 229₃₂, *itra* 274₃₂, *itrost* SII 254₂₇, *ladi* Vr I 59₂₁, *odila* 6₃₁, *odimo* 31₂₆, 33₃₀, 38₂₃, итд., *odi* (3 л. јд. през.) 36₂, 118₂, 135₁ итд., *oditi* 70₁₁, 79₂₄, 113₂₁ итд., *odim* 166₂₈, *odiš* 188₂₈, *odio* 80₂, *oda* (1 л. јд. импф.) SI 133₁₉, *odenje* Vr I 169₃ и др., *otijuć* Vr I XII₂, 103₂₉, *oće* 1₁₄, 28₅, 39₂₄ итд., *oćemo* 4₂₂, 15₄, 106₂₉, *otijaše* 5₃₉, 50₂₄, 83₃₉ итд., *otio* 24₁, 76₇, 93₂₀ итд., *otili* 24₂₈, *očeš* 80₂₈, 159₁₅, *oćete* 85₃₁, 131₂₇ и др., *gabrena* Vr I 274₂₃, *ranu* (Nahrung) XIII₇, 69₃₁, 74₁₄ итд., *rane* XIII₂₈, 63₂₇, 198₂ итд., *rana* 117₂₉, 146₁, 172₈ итд., *ranom* 127₂₃, 179₂₂, *raniti* 54₁, 139₂₃, 284₂₄ итд., *rani* (3 л. јд. през.) 125₃, 176₂₉, 187₂₃, *ranio* 144₄, *rañen* 160₂₇, *rane* (3 л. мн. през.) 186₇, 200₁₇, 220₉, *raniteļica* Vr I^a 58₁₄, *pod rastom* (Eiche) Vr I 14₁₄, *romi* 139₂₄, *romim* 169₃, *romca* Vr I^a 51₂₅, *romotina* Vr I^a 57₁₀, *romomu* Vr I^a 57₂₈, *rom* Vr I^a 57₂₈, *rome* O 65₈, *ne tiše* Vr I 3₇, *ne ti* (3 л. јд. аор.) 32₄, 33₁₈, 35₂₁ итд., *nisu tili* 62₂₇, *ne tiste* 63₃₇, 70₂₂, *tio* 64₁₅, 70₁₀, 73₇ итд., *tijući* 113₅, *vatati* O 178₃.

Изузетак чине: *hode* Vr I XV₂₉, и *hiti se* (3 л. јд. през. од *hitēti*) Vr I^a 81₂₇.

2. У средини речи: *bua* (ген. мн.) Vr I 160₂₂, *danuše* 189₂₀, *danu* O 66₁₇, *izdanutja* (ген. јд.) Vr I XII₉, *izdanu* 190₂₂, S II 143₂, *izdanuo* Vr I^a 59₁₇, *nadañuje* Vr I 92₈, *nadanuo* 94₈, *nadanutjem* Vr I 263₂, S II 259₉, *nadanu* Vr I 277₂₈, S II 59₉, *nadanuta* SI 202₂, *uzdani* Vr I 5₂, *uzdanutjem* 310₂₈, *drtanje* Vr I 73₂₈, *drću* Vr I 22₂₁, Vr I^a 18₁₃, O 157₂₈, *uzdrta* Vr I 300₂₃, *dunu* Vr I 33₂, *udunuti* 210₁₆, *udunu* Vr I^a 16₂₉, SI 83₁₄, 197₁₄, *udumuše* SI 143₄, *udunuta* 194₂₉, *udunula* O 38₁₁, *malana* (ак. м. рода) Vr I 181₁₀, *maniti* 192₁₁, *manitost* 283₁, *manuti* Vr I 62₂₉, *meane* S II 73₁, *mua* Vr I 46₂₄, *ñiov* Vr I XVI₁₃, 66₂₂, 165₁₄ итд., *ñiova* XXXIV₁₁ S II 165₁, *ñiovim* Vr I 4₄, Vr I^a 13₃₁ и др., *usane* SI 90₁₄, *prisanu* O 53₂₂.

Изузетак претстављају: *xjahu* Vr I 71₂₈, *muhe* S II 261₉.

3 л. мн. имперфекта редовно је без *h*: *biau* Vr I XV₂₀, 33₉, 8₂₈, итд., *zazivau* XXXV₃, 2₁₀, *ozdravl̃au* 4₁, *mogau* 6₂₃, *propriñau* 13₅, *poñau*

13₁₀, *čiñau* 16₂₄, *prošau* 43₁₀, *klañau se* 43₅₅, *mišau se* 47₂, и др. Изузетак је само *xjañu* Vr I 71₂₈.

3. На крају речи. Сугл. *h* редовно се испушта на крају ген. њ.н. придева и заменица (примере в. у т. 36 II 1a) и б) — флексијни завршци).

Исто је и у I л јд. аориста и имперфекта: *složi* Vr I I, XII₆, *prikaza* I, *reko* 11₁₆, 128₂₃, SI 134₁₀, *nade* Vr I 31₂₀, 287₃₀, SI 207₂₂, O 3₁₉, *uzdigo* i *odrani* Vr I 62₇, *ponukova* 70₂₁, *sla* 70₂₁, *sluša* 76₃₉, 128₂₇, *bi* 132₂₇, *ima* 132₇, *imade* 145₂₄, *ukaza* 170₁₄, *gladova* 176₂₀, *dado* 190₁₀, O 21₂, *primi* 193₁₃, *prostri* 196₆, *opra* 222₃₁, *oprosti* 248₃₇, *ne mogo* 287₃₀, *vidi* Vr I^a 29₃₂, *nepoji* i *nasiti* SI 86₁₂, *otvori* i *potego* 138₁₆ и др.; *bija* Vr I 26₁₂, *znadija* 30₁₉, *prinoša* 31₉, *gladova* 63₃₆, *imadija* 116₃₅, *progoña* 116₃₆, *čiña* 173₂₃, *sciña* 307₂₀, *oda* SI 133₁₉, *iziskiva* i *govora* 133₂₀, *ne smeta se* 133₂₁, *razmišla* 133₂₁, *ustaja* 134₁₇, *vida* O 172₅.

Без крајњег *h* у наставку је и лок. именица м. и ср. рода и ж. рода на сугл. (примере в. и т. 36 II 2a) као и именица ж. рода на *a* (примере в. у т. 126).

Појединачни примери са испуштеним *h* на крају речи су: *grije* Vr I 22₁₀, 24₃₆, 29₂₀, итд., *miје* Vr I^a 58₂₀, *poslu* Vr I 62₂₂, 76₆, 194₁₅, 285₁₈, SI 62₂₅, SII 29₁₉, 30₂, *neposlu* Vr I 245₁₈, *jedan siroma* Vr I 226₂, *trbu* Vr I 133₇, (али: *u trbuh* Vr I 54₂₂).

74. У сложеним речима у којима друга реч почиње сугласником испред кога је било *h*, ово се редовно испушта: *razlađenje* Vr I 23_{1, 2}, *razladi* 34₃₁, *razladi* Vr I^a 17₁₅, SII 209₅, *naraniли* Vr I 26₁₀, *narani* 169₃₈, *naranimо* 177₄, *narani* 186₁₅, *odrani* 62₂₇, SI 6₄, *sarañuje* Vr I 12₁₂, *saraniti* 28₁₀, 264₂₈, *sarani* 36₁₀, *sarane* SI 38₆, *saranili* SII 209₉, *privatio* Vr I 144₅, *uvatiti* 226₂, *uvaćen* SI 17₁₉, O 9₁₉, *uvati* SI 17₂₀.

Изузетак је облик *nahratio* O 40₂₂.

Тако је и у сложеним речима у којима друга реч почиње самогласником а прва се завршава сугласником: *naditaše* Vr I 54₁, *izodi* Vr I 187₁₈, Vr I^a 61₃₂, *izodaše* Vr I 242₁₅, SI 192₅, *izodeći* 188₂₂, *izodeću* SI 123₉, *izod* SI 138₂₅, *nadodi* Vr I 186₄, 188₈, Vr I^a 5₁₈, O 29₁₀, *nadode* SI 192₂, *priodi* SII 66₁₄, *uzodeći* Vr I 200₉, *uzodi* Vr I 141₅, 202₁₄;

Изузетак: *pridhode* O 56₈.

У сложеницама које као други део имају реч која почиње самогласником испред којег је било *h* а први се део завршава самогласником имамо две варијанте:

1. Ако су то два различита вокала, између њих, као и у претходна два случаја, нема ништа: *nearnost* Vr I 72₁₁, SI 33₃₀, *nearnomu* Vr I 100₃₀, *nearni* 100₃₅, *nearnosti* 107₃₆, 291₃₅, *nearnan* 291₃₀, *nearnoga* SI 26₂₄, O 169₁₁, *uitile* Vr I 114₃₅, *uite* 265₃, *uitite* 277₁₇, *naode* Vr I XII₁₆, *naodau* XXXIV₄, *naodim* I 1₁₇, 99₂, 122₁₁, *naodi* 34₃₁, 98₂₄, 159₁₇ итд., *naodaše* 96₂₃, 263₂₄, *naodili* 213₁₃, *priodeć* Vr I 73₂₉, *priodi* 94₂₄, 164₂₃, *priode* 97₂₂, *priodim* SI 178₁₈, 185₁₁, *zaode* Vr I 165₂₉, Vr I^a 16₃₂, *brez zaoda* Vr I 62₂₂.

2. Међутим, ако се на граници двеју речи у сложеници нађу два једнака вокала, између њих Анчић редовно умеће *h*. Овде *h* свакако има другу функцију него у раније помињатим случајевима где је њима обележавана дужина вокала. Видели смо да је Анчић дуг слог по-моћу *h* обележавао на два начина: обично стављањем *h* иза самогласника и знатно ређе удвајањем самогласника и уметањем *h* између та два самогласника. Али, и у једном и у другом случају вокал се изговарао као један, дуг (исп. напред: *dahn, duhg, puht, sviht* и сл.: *dahan, duhug, puhut, svihit* и сл., т. 23 а) и б).

Писањем *h* на граници двеју речи на месту где је оно изгубљено (то видимо из употребе тих истих речи изван сложенице), Анчић га заправо враћа на његово старо место, по свој прилици да би њиме означио удвојени изговор вокала (уколико то није ознака дугог *o*). Тако напр. све облаке глагола *hoditi* и сложенице са овим глаголом пише увек без *h* (примере в. напред), али ако је овај глагол сложен с префиксом који се завршава самогласником *o*, између два *o* редовно умеће *h*: *dohoci Vr I XVI_{9,10}, XVII₁, 89_{14,29}* итд., *dohodio Vr I 22₁₃, dohode Vr I^a 22₁₈, mimohodeći Vr I 106₃₉, 204₃₉, pohodiste Vr I 26_{15,18}, pohodi Vr I 86₃₁, Vr I^a 106₁, SI 20_{3,5}, pohoditi Vr I 306₁₄, SI 116_{21,22}, pohodio SI 12₁₇, pohodiš 12₁₉, pohodiše 13₅, pohođenje Vr I XXVIII₆, prohodi SI 25₇, prohodaše SI 173₂.*

Од овога имамо само један изузетак: *doode O XXX₁₅*.

Међу примерима које смо напред навели као сложенице у којима се на граници двеју речи налазе два различита вокала знатан је број са глаголом *hoditi* као другим делом сложенице. И ту се јавља један једини изузетак: *nahode se O 107₂*.

Од речи сложених са глаголом *hotiti* налазимо сложенице *dobrohotinstvo Vr I 191₃₀, O 179₄* и *zlohotionici SI 137₁₉* (исп. напред примере глагола *otiti*), али и: *zlootionici Vr I 196₂₈* и *dobrootino* (придев, ср. род) *Vr I^a 50₃₅*.

У речи *ohol* и њеним изведеницама Анчић редовно пише *h*, што нас упућује на то да су се изговарала два *o*: *ohologa Vr I 51₁₁, oholomu 51₁₈, oholu 287₂₁, oholim 290₂₁, oholi Vr I^a 12₁₇, 14₉, SI 50₃, ohov Vr I^a 54₂₁, oholestju Vr I 139₁₂, 219₂₅, oholost Vr I 151₂₅, 176₂, 192₂₅, итд., oholicam Vr I^a 62₈, SI 90₇, oholiti se Vr I 290₃₀, ne oholi se SI 90₁₉.*

У сложеницама: (*da se ne bi*) *poholio Vr I 36₁₈* и *poholi se Vr I 286₃₀* нашла су се једно до другог три *o*, па су се прва два сажела у једно (*rohoholi se > poholi se*). Такво сажимање имамо у једном случају и међу речима које не чине сложеницу: *poholosti Vr I^a 53₂₆* (< *rohoholosti*).

И у облицима неких речи које се завршавају на *h*, па се услед губљења *h* нађу у зависним падежима један до другог два самогласника имамо исту појаву: ако су то два различита самогласника, *h* се не пише: *poslua Vr I 4₅, 63₂₇, 207₂₅, 225₃₆, SI 65₂₈, SII 30₅, O 69₅, pod posluom Vr I XVI₂, Vr I^a 49₃₄, neposluom Vr I 201₃₂, siromae* (ак. мн.) *SI 31₂₄, iz sue kosirice Vr I 12₁₂, suost 92₁₇*; а ако су сугласници једнаки, међу њих се умеће *h*: у *posluhu SI 184₂₉, po neposluhu Vr I^a 23₃₂, suhu Vr I 54₃₆, Vr I^a 10₃.*

Отступања од овога су сасвим ретка. Тако имамо једном *posluha* Vr I XV₃₅ (према 7 примера *poslua*) и два пута *suha* Vr I 137₁₈, SI 90₁₃.

Овако је и код именица ж. рода на *-a* чија се основа свршава на *h*, исп. *mihu* Vr 46₃₈ према *tua* (ном. јд.) Vr I 46₂₄, али једном и *tuha* (ген. мн.) Vr 46₃₈, где би, међутим, *h* могло бити знак дужине прегходног *u* (мүхә), и *mihe* (ген. јд.) S II 261₉.

У сложеницама у којима се на граници двеју речи јављају два једнака самогласника (а друга реч није имала на почетку *h*) обично се врши сажимање та два самогласника (*dvobrazstva* Vr I 292₉, *tvrdobrazstvo* Vr I* 75₅, *dvobrazni* SI 89₁₉), али не увек (*dvoobraznim* Vr I 329₁₇). Међутим, карактеристичан је пример *dvohobrazno* SI 112₈, у коме имамо *h* на месту где га иначе нема, између два једнака самогласника, да би се показао њихов изговор као два гласа (или *oho* означава дуго *o*).

Овакву употребу *h* имамо и у примеру: *došavši u Paduhu* (Vr I 280₃₇). Овај акузатив имена места Падуа морао је у изговору Анчићеву гласити *Падуу* (исп. лок. *u Padui* Vr I 285₄, ген. *od Padue* SI 74₂, *Paduani* SI 74₉), а Анчић га је обележио уметањем *h* између два једнака самогласника.

75. Карактеристичка је употреба знака *h* поред *r*. Ако се овај глас налази испред сугласника, пише се без ичега и у случајевима када је иза тога *r* изворно стајало *h*: *dartanje* (= дртање) Vr I 73₂₈, *uzdarta* (= уздрта) Vr I 300₃₈, *darču* (= дрчу) Vr I 22₃₁, Vr I* 18₁₃, O 157₂₈. Ако је пак иза *r* самогласник, Анчић ставља између њих *h* као ознаку вокалности *r*: *darhat* (= дрџат) Vr I 230₄. Нарочито су бројни примери именице *vrh*: *od vrha* (= од вџа) Vr I 13₃₀, 33₂₈, на *varhu* (= на вџу) 161₁₅, и сложене с њом: *svarha* (= свџа, тј. сврџа) Vr I 22₁₉, O 89₂₈, *svarhe* (= свџе, ген. јд.) Vr I 25₂₁, 88₂₈, 94₁₇, 95₂₃ итд., *svarhu* (= свџу, ак. јд.) 328₁₇, *svarhu* (предлог) Vr I XIII₁₃, 13₁₈, 17₁₇, 19₃₇ итд., *zavarha* (завџа) Vr I 151₁₅, 153₂₈, 235₂₇ и аналогно томе *svahrši* (дат.) Vr I 106₂₁ (вероватно погрешно м. *svarhši*).

Једносложни облик ове именице употребљен је само два пута: једном као скамењен облик са замењеним *h* (исп. ниже): *svarv* (= свџв) *prisvetoga križa* Vr I 1₂, и други пут са *h* на погрешном месту: *na varh* (Vr I 84₂₈), вероватно место *na varh*, где би *h* означавало дужину слога (вџ).

Овамо треба прикључити и *satarho* (= сатџо) S II 5₁₂ (исп. т. 91).

Анчић је употребљавао *h* између два једнака самогласника чак и онда када је један од тих самогласника био само графички знак у обележавању *ġ* (*ar*). Тако имамо *saharvati* (= сарџвати) Vr I 282₃₃, али *doarvati* (= дорџвати) Vr I* 82₁₅. Ако је знак *h* био употребљен да би се обележила вокалност *r* (*сарџаџи* а не *сарџаџи*), а то је већ учињено знаком *ar*, онда би то морало бити и код друге речи. Изгледа, међутим, да је овде *h* употребљено само као графички знак између два једнака самогласника.

У примерима *svahrši* (сврџи[x]) 1л. јд. аор., Vr I 315₃₀ и *svahršiši* (погрешно м. *svarhšivši* = сврџивши) Vr I 91₃₇ имамо, вероватно, *h* као знак дужине иза *r*.

Није јасна употреба *h* у *satarh* (= сатр, 3 л. јд. аор.) Vг I 14₂₃, O 46₁₈ (али: *satar* Vг I^a 41₁₈).

76. У једној речи у којој су се губљењем *h* нашла један до другог два једнака самогласника извршено је њихово стапање у један. То су глаголи сложени са *jahati*: узја (3 л. јд. аор.) Vг I^a 2₂₇, S I 113₁₃, S II 17₂₆, уја Vг I^a 2_{27, 35}, S II 147₂₇, ујати (= ујахати) Vг I^a 72₈, сја (= сјаха) S II 205₁₇ (исп. т. 64).

77. У свести Анчићевој вероватно је било неког трага о гласу *x*, иако га у његову говору, без сумње, није било. Сем тога, налазио га је у делима других писаца, а пошто га није осећао, „теће га опато, гдје ти нема мјеста“, како вели Маретић (Istorija, 131).

Даничић је (Ист. обл., 90) код већине босанских писаца XVII века констатовао погрешну употребу *x*: „Неки су га писци често изостављали гдје би требало а писали гдје не треба“. Он наводи примере из Дивковића, Бандулавића, Посиловића и Раднића, дакле претходника Анчићевих. (Пословићев пример *удаха* — Даничић је схватио као да је *x* погрешно употребљено, а не да је знак другог слога: аха = ā).

Таква употреба *h* нарочито је честа па почетку именица које почињу самогласником *u*, као напр. *udo*, *ura*, *usta* — иако му тамо по стимулогији није место. Код прве две именице *h* се редовно јавља (*huda* дијавоска Vг I 84₃₈, 85₄, 151₆, *hudo* враџије 85₅, *u* моји *hudi* 148₂₁, *hudimam* 187₉, *svako hudo* 200₃₇ и сл., *hura* Vг I XV_{6, 7}, *hure* XV₈, XXXIV₃₈, *huru* XVII₁₃, 31₃₀, 98₃₄ и сл.), код треће тек од S I (*ustiman* Vг I 48₂₇, 105₈, 171₁₄ итд., и *usti* Vг I 106₂₉, 137₉, 249₂₂, *usta* (ген.) Vг I 109₂₃, али: *medeni husta* S I 65₂₅, *husta* S I 68₁₆, S II 131₁₁, O XXVIII₂₄, и *hustije* S I 72₂₆, O XXIII₂₆, *hustmi* S I 75₈, S II 131₁₂, *hustim* S II 145₃₀). Чак и у сложеници од ове речи имамо *h* (*zlatohusti* S II 64₃₀, али: *zlatousti* S II 63₉). Још у две именице са почетним *u* имамо *h*, и *husna* моји S I 131₂₇, *huzda* O XXVIII₂₂.

78. У турским речима *h* је редовно испуштено (*azna* Vг I 12₁₂, *aznu* 184₃₀, 268₁₄, *aznadar* Vг I 176₁₁, O 113₁₅, *arče* Vг I 125₃₃, *arčiti* Vг I 178₁₈, *arči* O XXVII₂₇, *arače* (ак. мн.) S I 34₂₆, O 28₂, *aramzadeči* Vг I 224₂₆, 269₃₀, *od aramzadstva* Vг I 292₈, *aramzadeč* S II 91₂, *isu* (део.) S II 39₂₁, *isa* S II 39₂₁, O 184₂₉, *Muamet* Vг I 166₁₇, *meane* S II 73₁), а у другим страним речима се чува (*Hierolim* Vг I XXXIV₂, *Helidoru* (лат.) XXXIV₃, *heretici* 101₂₃, 141₃₀, 165₃₄, *Hebreom* 191₉, и *homiliji* 213₅, 254₂₁, и *historiji* Vг I^a 47₁₇, *habith* Vг I^a 46₁₂, *hummi* S II 190₉). Изузетак је *oštia* Vг I 94₁₃ (лат. *hostia*). Турске је речи Анчић примио ухом и зато су оне без *h*, док је оне друге примио из књига, па је *h* писао. Ако је таква реч ушла у ширу употребу, онда се код Анчића јављају и једни и други облици, тј. и како се пишу и како се изговарају. Таква је случај са талијанским узвиком *ahim* ³ који сусрећемо у Анчићевим делима час као *ahime* (Vг I 36₆), а час опет као *aime* (Vг I 7₂₀, 62₁₈, 74₂₀), а има и примера са *h* на почетку: *haime* Vг I 79₂₇, Vг I^a 53₁, 84₃. А у сва три случаја изговор је вероватно био исти: *ајме*. (У РЈА налазимо ова три облика овог узвика

на одговарајућем месту, са упућивањем *hajte* на *ajte*, а уз сваки облик и потврде из Анчића).

79. За Анчићев језик се може претпоставити да се налазио у фази када се глас *x* већ потпуно изгубио, а трагови његова постојања налазе се још само у писму. Отуда и доста бројни примери погрешне употребе знака *h* које смо напред помињали.

Замене гласа *x* још нема, сем ретких изузетака (напред смо поменули пример такве замене на крају, у речи *ovv*, исп. т. 75). У већем делу примера у којима се на месту гласа *x* јавља зев овај остаје непопуњен (исп. *poslua*, *sue*, *tuia* и др.), док се у мањем делу још увек пише *h*, које се по свој прилици не изговара (исп. *posluha*, *suha*, *tuha* и др.). Ретко се у оваквом положају јавља неки други, прелазни глас. Такав је случај у примеру *uvo* (О 23₂₂), али према овом једном "чистом" примеру стоје три примера у којима поред *v* имамо и *h*, било да је иза *v* или испред њега: *uhva* Vg I 222₂₄, *uhvo* Vg I^a 10₃₆, *suha* (ген. јд. м. рода) О 129₁₉. У последњем примеру вероватно имамо *h* као знак дужине претходног вокала. Али она прва реч има кратак акценат. Поред наведених облика ова се реч јавља и само са *h*: *uho* Vg I 30₁, *uho* SI 79₁, *uho* SI 169₁₈ (знак / на другом примеру вероватно је погрешан, исп. напред *uoha*, са кратким вокалом). Врло је вероватно да овде имамо почетак попуњавања зева после губљења *x*, односно прелазну фазу између губљења *x* и његовог замењивања у којој би писање *h* могло значити потсвесно настојање да се задржи стара употреба тога гласа, а које долази пре свега под утицајем других писаца.

Овом тенденцијом могла би се, можда, објаснити и употреба *h* на крају једносложних речи (*kruh* и др.), о чему је било говора у т. 33.

Замена *h* сугласником *j* као прелазним гласом између *i* и неког другог самогласника (в. т. 89) јавља се у речима изведеним од основе (*po*)*smih-*: *posmijivao se* Vg I 292₂₇, (сугл. *j* означен је у свим примерима са *y*), *posmijivati se* 292₂₈, *posmijujete se* О 120₁₄. У облику презента *posmiju se* (Vg I 292₁₈) прелазни глас није означен.

Маретићево саопштење да Анчић „*premjesta h sa pravoga mjesta na krivo*“ добило је најбољу потврду у речима изведеним од основе *hval-*, у којима се, изузев једног случаја, *h* редовно налази иза *v* (три такве речи наводи и Маретић као потврду): *vhaliti* Vg I 32₁₈, 48₈, 78₃ итд., *vhala* 511₂₀, *vhale* (ген. јд.) 123₁₉, (ном. мн.) 111₁₈, (3 л. мн. през.) 151₂₀, *vhalu* 111₁₈, 123₃, *vhalimo* 123₁₄, *vhaleci* 162₈, *vhaljeno* 171₂₀, *vhalioci* 151₂₄, *rovhali* 33₁₅, 44₂₅, 47₂₀ итд. *zavhali* 33₁₃ и др. Изузетак је само пример *valimo ga* Vg I^a 40₂₁.

80. Ретки су у Анчићеву језику примери у којима је *h* прешло у *k*. Овај гласовни појав ограничен је само на облике глагола *hueti* и то на један мањи број, док су у огромној већини облици овога глагола без *h* (в. т. 219), тако да се облици са *k* могу сматрати примљеним са стране. То су: *ne kti* Vg I 184₈, О XV₁, *oni ktiau* 278₁₀, *nisu ktily* Vg I^a 118₂₆, *ktio* О XXVIII₁₀, *ktiti* О 51₁₂, и једном: *tkilo* Vg I XIII₇ (вероватно грешка м. *ktilo*).

81. У данашњем говору Липљана и осталих глас *x* је потпуно ишчекао¹ у свим положајима (d̄ce, d̄ti (vas p̄tat), d̄tila, t̄do, od īlade, īladu k̄lā, ājde, rānu, īladama, rišcane, d̄dali, ān, vāla, ajdūka; d̄hovni, D̄uovi и D̄dvi (do D̄ovā), d̄n d̄čē, d̄čcat, sārānē, n̄idvo; i[h], d̄dma). Два једнака вокала између којих је било *x* сажела су се (d̄l, d̄lčina, robliti se < rooholiti se) а два неједнака су се понекад асимиловала (Duovi i Dovi, do Dova), иза уимамо прелазно *v* (na t̄rbuvu, gl̄ūv, m̄iḡuv (које је Решетар забележио у Жепчу — Št. D., 251), kr̄ūv), и за и прелазно *j* (T̄dmić M̄iḡovile).

Именица *врх* има углавном два облика: код Хрвата је најчешће у употреби облик *vr̄i*, обично индеклинабиле (sa vr̄i, па vr̄i, k̄ūca mi је па vr̄i L̄iḡē), ретко променљив (vr̄ija), код Срба обично *вр̄*, такође индеклинабиле (са *вр̄*, на *вр̄* и сл., али: са *вр̄* *вр̄а*). Ређе се чује са заменом *v* (*џо врџу*).

Сугласник *j*

82. Сугласник *j* је специфичан глас и нашег и других словенских језика: широк пролаз условљава слабу артикулацију овога гласа а у међувокалском положају карактеристични консонантски шум код њега је слаб, не чује се увек, па се *j* изједначаје са *ǰ* (несложним *и*) и често се у изговору губи. Нарочито се често не чује поред вокала који су му по артикулацији блиски, тј. вокала предњег реда *и* и *е*, зато што звучност самогласника апсорбује звучност *ǰ*, а томе нарочито помаже сличност артикулације гласова *ǰ* и *и*, *е*, која готово сасвим уклања гласовну разлику међу њима (в. Белић, Дијал. ист. и јуж. Срб., 127).

Последица тога је знатно колебање у обележавању сугл. *j*. Нарочито је често необележавање овога гласа у међусамогласничком положају поред *i*, вокала који му је по артикулацији најближи. Зато га Анчић најчешће испушта у таквом положају.

У т. 48 видели смо како је Анчић обележавао јекавску замену *џ*-а. Примајући јекавизме од других писаца, он је примио и њихов начин писања рефлекса *џ*, тј. *je*. Ипак у Vг I често уместе између *i* и *e* сугласник *j*.

Праву слику колебљивости у употреби *j* у међусамогласничком положају поред *i*, било да је то *i* први или други самогласник, дају нам друге речи, у којима нема *џ*. У њима је број примера са очуваним *j* знатан и не заостаје много за речима са испуштеним *j*:

а) št̄iuć Vг I XII₂, XIII₈, koim XII₂₅, XV₈, 62₄ итд., koī (=који) XIII₁₅, XVI₈, XVII₃ итд., biau (=бијаху) XV₃₀, Žudio XVI₈, broiti XVII₃₀, triu XXII₁₁, I₂₄, nie XXIV₂₀, XXXIX₁₃, 1₈ итд., nepriateļi 2₁₆, svoi (=својих) 3₁₂, 4₁₈, nepriateļe 3₃₇, zmia 4₁, svoim 6₁, kočie 6₁₅, boi se (=боји се) 6₂₇, bieno 6₂₄, doiļe 6₂₇, pastoi (=настоји) 10₂₁, 39₂₉,

¹ Чак у сасвим новим творевинама, као што је напр. скраћеница *Бс-Ха* (Босна и Херцеговина), глас *x* се не изговара, већ се чује *Бс-а*.

napoi (=напоји) 12₂₀, uboice 13₁₅, likaria 22₁₄, najpogrdniu 24₂₁, likariu 24₂₂, bia (=бијак) 26₁₂, štie 29₂₆, robieni 35₃₁, stoi (=стоји) 40₂₈, očiu 45₂₃ и сл.;

б) који Vr I XII_{9, 23}, XV_{8, 11}, итд., којим XII₂₂, štiju XII₃₁, najide се XIII₂₅, најнеуправнијег XIII₃₀, nije XIV₁, stoi XV₁₁, Žudijam XVI₁₂, ujisti 5₁, mojim 10₂₂, božijemu 25₆, božijoj 25₄, vražije 25₁₆, bija[h] 26₁₂, štije 28₃₁, moji 30₂₉, najpoganiju 32₁₅, najstarijega 33₁, pristoji 37₃₂, svoji 39₃₂, koji stoi 41₃₁, mojim 46₁₇, tvoji 46₃₈ и сл.

Да у обележавању сугл. *j* у оваквој употреби нема неког правила, показују нам следећи примери: stoi Vr I 41₃₁, pristoji Vr I 37₃₂, али: stoi (= стоји) Vr I 251₈; zmiје Vr I 73₂₂, 174₂₄, zmiја Vr I 241₁₄, zmiју S II 40₃₃, али: zmiа S II 40₃₂, zmiom S II 40₃₅, zmiu S II 40₃₇, 44₉; piје Vr I 174₂₅, али: piete Vr I 173₃₇, opiem се Vr I 137₂; pojiti O 59₁₃, али: poi (= поји) Vr I 113₂₅, napoiv Vr I 142₂₈; izpiјati O 59₁₂, али: pariati O 59₁₂ и још много сличних напоредних употреба облика са обележеним и испуштеним *j*.

83. Необележавање *j* у оваквом положају јавља се и међу речима, и то обично у оним случајевима када се глаг. енклитика *je* или заменичке *joj* и *ju* нађу иза речи која се завршава самогласником *i*: vazda mie (= ... ми је) Vr I 5₄, ovie (= ови је, тј. овај је) 10₇, nitie 15₃₉, 71₁, akolie 44₂₀, gdie 49₅, 65₃₁, 71₃₆, jedabioi (= ... би јој) 49₁₀, koji biu (= ... би ју) 71₂, viu (= ви ју) 79₃₁, da tie (= да ти је) 109₃₇, jerjie (= јер и[h] је) 116₃₀, prošlotie (= ... ти је) 131₁₈, alie (= али је) 199₁₃, 222₃₉, da biu (= да би ју) 285₂₇, 303₁₃, ili biu (= или би ју) 289₁₁, davšioi (= давши јој) 298₂₇, odgovorioi (= одговори јој) Vr I^a 11₁₄, rada bioi (= ... би јој) 12₂₅; niednim Vr I 22₉, niedno 66₃₉, 74₁₈, niednoga 89₄, ovaим (= овај им) 200₁₀.

Од сложених речи код којих се на граници двеју речи губи сугл. *j* између *i* и још једног вокала имамо пример: s priakim (= с прејаким) Vr I 279₃₉.

84. Необележавање *j* између два *i* довело би до сажимања два једнака вокала, па се обично сугл. *j* у таквом положају не испушта.

Редовно се чува у компаративу придева м. рода: dužniji Vr I 22₃₈, 146₃₇, stariјim 48₂₃, stariјi[h] 82₃₂, izvrstijim 111₂₃, 113₃₃, pametniji 150₂₉, mudriјi 151₇₇, kriposniji 151₃₇, odiveniji 225₂₀, najžalosniji 227₁, и др. Међутим, ако у облику компаратива иза *j* стоји неки други вокал, сугл. *j* се час испушта, а час пише: најнеуправнијег XIII₃₀, razumnije 15₁₁, najpoganiju 32₁₅, najstariјega 33₁ и др., али: najpogrdniu 24₂₁, najizvrsticia 27₂₆, najpotisnutieга 38₃₂ и др.

У другим речима сугл. *j* између два *i* понекад се испушта: po Ižai Vr I 11₇₇, u kuću Zakarinu 99₃₀ u provinci 111₃₉, svači 189₃₈, čie (= čiji је) Vr I 218₅, Vr I^a 42₂, 101₁₁, Marine Vr I^a 6₂₈, 47₇, Marinoј 12₃₇, 13₁₁, Mari 38₁₂, Marinu 39_{26, 31}, Marina 40₁₀, Jeremino S I 101₂₀ (али: ničim Vr I 43₃). Примери са очуваном *j* знатно су бројнији: Mariјin Vr I XIII₂₀, u Alesandriјi XVI₁₄, po Ižaiјi 32₈, Jeremiji 42₆₇, 158₃₇, u Turčiji 76₂₈, u parokiji 82₃₄, Zudiji 150₃₂, Mariјi 154₂₀, Vr I^a 8₉, Mariјino Vr I^a 8₁₄, čiji 9₂₆, 41₂₉, Mariјine S I 24₅, u provinci O 106₂₀ и др.

Сугл. *j* ретко се губи између два друга једнака вокала. Заправо, то се јавља само код једне речи: *griučetu* (< *grihujućetu*) Vr I 11₂₇, 62₁₀ (исп. *griujuće anđele* SI VII₆).

85. Иако је Анчићева графика непрецизна, нарочито у погледу разликовања *i* и *j*, ипак се могу са доста поуздања утврдити облици присвојних придева на *-ъji*. Има их три.

boži, као најстарији облик, добивен од *božji* (уколико није новијег порекла, добивен губљењем *j* између два *и* и сажимањем ова два вокала, гласовни појав који се ретко јавља код Анчића); исп. *boži* Vr I 85₂, 87₂₁, 90₂₄ итд. (око 20 пута), *božim* 93₁, 101₉, 112₂₂ итд. (7 *x*), *vražim* Vr I 139₂₇, *vraži* O XXII₂, *čoviči* O 42₁₇; затим облик *božji*, добивен посредством ж. рода *božja* аналогijом према односу *-a: -i* (*čovičja* Vr I 3₂₆ *božjim* 7₂₇, *božju* 10₂, 87₂₁, 116₃₀, 136₂₄, *božjega* 16₃₇, *božji* 60₂₂, *božje* 67₃₀, 68₂₄, 79₂₂, 194₁₄, *božja* 90₅, 98₂₅, *božjoj* 115₁₀) и облик *božiji* који је настао од *boži* у вези са *božja*, *božje* (*božiji* Vr I 12_{4,29,18}, 16₂₀ итд. (26 *x*), *magaretije* 12₂₁, *božijemu* 25₅, 102₅ *božjoj* 25₉, 61₂₂, *vražije* 25₁₈, 85₅, *božijim* 31₂₇, *božije* 75₂₆, *čovičijim* 89₃₀, *vražiji* 92₁₂, 98₂₅, 320₂₀, *čovičiju* 100₂₆, *čovičiji* 173₂₈, *čovičijem(u)* 174₁₂, 200₂₇, *vražija* 323₃₀, *prasetijega* SI 5₂₀, *ovčijoj* O 45₂₇).

Једини пример *božij* Vr I 2₄ вероватно је штампарска грешка.

Знатан број примера може се сврстати у две категорије, *božji* и *božiji*, у зависности од тога да ли *i* има гласовну вредност *j* или је *j* испуштено између вокала, напр. *božjega* Vr I XVI₁₈, 1₁₈, *božju* XXXIV₉, *božioi* 7₃₄, *božia* 25₁₅, *čovičiu* 88₁₂, *vražjega* 92₂₂ и сл. Ипак се може претпоставити, с обзиром на знатно чешћу употребу облика на *-iji*, с једне стране, и често губљење *j* у међувокалском положају поред *i*, с друге стране, да су то облици на *-iji*, а не на *-ji* (исп. и т. 15).

86. Губљење *j* између два вокала од којих ниједан није *i* јавља се у неким категоријама речи. Тако напр. Анчић доста често испушта *j* у презенту глагола IV (Белићеве) врсте са односом *-ивати*: *-ујѐм* и *-овати*: *-ујѐм*, тј. кад овај сугласник стоји између вокала *у* и *е*. Заправо, Анчић се колеба између писања и неписања *j*, са преовлађивањем облика у којима се *j* чува, напр.: *prominje* се Vr I XXIII₂₅, *gazpisue* 3₁₅, 7₃₀, *zlamenuje* Vr I 8₂₂, *uzvisue* 11₈, *čue* 65₃, *sarañue* 69₂₁, *vi-guetno* 107₂₂, 292₂₆, *dilue* 130₂₇, *diluemo* 141₂₀, *posluemo* 309₂₁ и сл., али: *prporučuje* Vr 1₁₁, *zlamenuje* XXXIV₂₆, *razpisuje* 3₁₂, *obslužuje* 8₁₈, *uzvisujemo* 9₇, *štujemo* 12₄, *sarañuje* 12₁₈, *virujemo* 14₂₂, 107₂₅, 292₂₀, *sagrišuje* 22₂₀, *naređuje* 23₁₂, *diluje* 27₂₈, *naslidujemo* 29₁₁, *čujem* 37₂₀, 66₂₃, *prosvitljuje* 53₂₈, 59₂₂, 189₁₁, *napastuješ* 84₂₆, *ponukuje* 158₂₄, *naređujem* 173₂₅, *blagujete* 173₂₆, *napastuje* 174₂₂, *virujem* 194₂₅ и сл.

Међутим, нема ниједног примера испуштања сугл. *j* испред *е* ако је на првом месту *а* или *о* (напр. код глагола IV врсте са односом *-авати*: *-ајѐм*): *dajem* Vr I XII₃, XVI₄, 189₁₀, *daje* XXXIX₁₁, 36₂₉, 53₂₄ итд., *poznaje* 2₈, 160₂₈, *obećaje* 64₃₁, 128₁₁, 210₂₈ итд., *obićaje* 79₂₂, *poznajem* 141₂₈, *pridajem* 169₂₁, *udaje* 210₁₃, *omekšaje* Vr I^a 17₂₅, *avizaje* 103₂₀, SI 81₂₂, *obećajem* SI 24₁₂, *pomañkaje* 123₂₂, O 4₁₈, *desperaje* O 91₁₈,

затим: *ostaje* Vr I XII₂₀, 184₁, *kaje* se 41₃₂, *pristaje* 55₃₄, *laje* 241₂₂; *bojeću* XXXIV₁₈, *bojeći* se 7₃, *stojeći* 18₂, 46₁₄, 62₂₄.

Поред *koje* Vr I XIII₇, 7₃₄ итд., *тоје* XII₃, 70₂₇, 95₂₅ итд., *своје* XII₁₄, XIII₁₁ налазимо ретко и *koe* (XV₁₃), *svoe* (9₂₅, 10₃), али се *j* чешће губи међу речима испред *e* на почетку глаголске енклитике кад се претходна реч завршава на било који вокал, а не само на *i* (исп. т. 83): *od potribe mue* Vr I 1₁₅, *nek mue* 2₃, *mućnos* 16₁₁, *kanoe* 35₄₁, *negoe* 65₁₇, *tolikoe* 70₁, *što mue* 72₁₄, *zatoe* 73₄, *kogae* 73₉, *štoe* 96₅, *velikoe* 199₆, *ñemue* 253₁₇, *dobrue* 713₂₂, *tko e* Vr I^a 41₂₉, *da e* 78₁₄, *tvoe* (твој је) SI 7₁, *istina e* 139₆¹.

И овде примери са испуштеним *j* чине мањину према оним другим, у којима се *j* чува (*даје* (= да је) Vr I XII₃, 71₂₅, 80₁ итд., *опоје* XIII₂₀, *штоје* XV₃, *od kogaje* 2₃, *овоје* 2₆, *која је* 4₃₂, *ткоје* 12₈ и др.).

Све нам ово показује да се услед слабе артикулације сугл. *j* испред *i* и *e* Анчић колебао у писању овога гласа, јер је разлика у изговору речи са *j* и без *j* била сасвим незнатна.

Посебно стоји пример *којоје* (= којој је) Vr I 11₂₅, у коме најпре имамо сажизање два *j* између две речи, а затим губљење *j* између *o* и *e*.

87. У једној категорији речи Анчић испушта *j* између два вокала кад ниједан од њих није ни *i* ни *e*: то је у 3 л. мн. презента и у садашњем прилогу глагола VI (Белићеве) врсте, тј. у положају између *a* и *u* (*y*). Тешко би било објаснити да је овде губљење *j* настало гласовним путем јер се оба вокала по артикулацији знатно разликују од сугл. *j*, који се у таквом положају потпуно артикулише. Међутим и овде, као и у претходним случајевима губљења *j*, имамо напоредност облика са *j* и без *j*, дакле колебање у употреби сугласника између два вокала. Од старијих споменика налазимо ову црту у Лекционару Н. Рањине (Решетар, Рад 136, 121) а имају је и неки савремени говори (Исп. Белић, Дијал. ист. и јуж. Срб., 132; Решетар, Št. D., 112/3, М. Стевановић, Источноцрногорски дијал., ЈФ XIII, 29).

Примери су: а) *razmišļauć* Vr I XIII₈, *promišļau* XIII₂₄, *smetau* XV₁₅, *mañkau* XV₂₀, *gibaucē* XVI₂₀, XVII₉, *zazivau* 2₁₀, *pridobivau* 2₁₅, *gledauć* 4₁, *pitau* 4₈, *isprašau* 4₉, *ostavļauć* 4₂₂, *klañau* se 8₂₉, *ponavļauć* 14₁₈, *promišļauć* 18₂₇, *ostavļauć* 18₂₈, *gledauć* 22₂₀, *nevaļau* 22₂₈, *privirau* 27₂₁, *spravauć* 26₂, *potarau* 32₂₀, *udaraucē* 38₂₈, *karauć* 39₂₅, *ubiaucē* 42₁₁, *umivau* se 48₂₂, *pitau* 48₂₉, *čuvau* 55₂₇, *varaucē* 79₂₂ и др.;

б) *odgovaraju* Vr I XII₁, *izgovaraju* XII₁₂, *mañkaju* XV₆, *narastajuć* XV₂₄, *gibajuć* XVII₂₀, *razrušajuć* 4₁₂, *vraćaju* 10₈, *znaju* 10₃₄, *satiraju* 19₈, *priviraju* 23₂₉, *pitaju* 38₂₄, *pristajuć* 49₃₁, *stvarajuć* 58₂₉ и др.

Услед губљења сугласника *h* облици 3 л. мн. имперфекта ових глагола изједначили су се са 3 л. мн. презента када је у овима испуштено *j*.

88. Од појединачних случајева треба поменути предлог *теи*, који Анчић употребљава само у том облику, тј. без *j* (поред облика *теди*,

¹ Исп. Št. D. 149 — за савремени језик, затим у лекционарима Задарском и Рањинином (Решетар, Рад 136, 191), и код Д. Златарића (Вајан I, 304).

исп. т. 90), угледајући се на дубровачке писце (исп. Вајан, I, 267) или на Дивковића (исп. Глас 52, 108), или је то била говорна особина Анчићева.

89. Исти резлози који су довели до губљења сугласника *j* у међусамогласничком положају поред *и* условили су и јављање секундарног *j* испред *и* које налазимо иза вокала. Акустички утисак који се добија из таквог положаја, тј. из додира *и* и неког другог вокала лабилан је: јавља се прелазни глас, *ј*, по артикулацији сличан самогласнику *и*, глас који је непотпуно образовања и непотпуно се чује. Фонетски нема разлике између речи у којима се у том положају пише *j* и оних у којима се не пише. (Исп. Белић, О савременом правопису српскохрв. језика, 7).

Отуд код Анчића двојако колебање: код речи са примарним *j* поред *ј* испуштање овога *j*, или његово чување (в. т. 82—84), и супротно овоме, јављање секундарног *j* поред *ј*, или писање примарног облика тих речи, без *j*.

Супротно губљењу *j*, које се најчешће јавља у речима, секундарно *j* је обичније међу речима, али је друга реч готово редовно енклитика и то заменичка *ih* или *im*. То је и разумљиво, јер је акценатски то једна целина и Анчић обично те две речи пише заједно, а што долази под утицајем далм.-дубровачких писаца, којима је као узор служио талијански начин писања (исп. Вајан, I, 80).

У том положају, тј. када се енклитике *ih* и *im* нађу иза речи које се завршавају самогласницима *a*, *o*, *e* или *i*, јављају се наизменично облици са *j* и без њега:

а) *prikaza* *ji[h]* Vr I I, *triba* *jim* XII₁₂, *biva* *ji* XII₂₃, *osta* *ji* XII₂₄, *da* *ji* (= *da ih*) XV₁₇, 31₂₃, 44₂₅ итд., *premda* *jim* XXXIV₂, *da* *jim* XXXIV₃, 151₃₀, *tako* *ji* 36₁, *nije* *ji* 62₁₇, *meće* *ji* 68₁₈, *ne more* *jim* 68₂₅, *daću* *jim* 86₂₆, *daje* *jim* 101₁₈, 151₂₆, *uresio* *ji* 123₂₂, *tere* *ji* 132₂₀, *scine* *ji* 151₂₂, *oće* *jim* 151₂₂, *daje* *ji* 157₁, *nego* *jim* 169₁₈, *zato* *jim* 175₂₉, *izvede* *ji* 303₂₈ и др.;

б) *osta* и Vr I XII₁₀, *da* *im* 5₂₂, 80₂₆, *kako* *su* *im* 48₂₂, *kako* *im* 59₂₆, 63₂₅, *pakao* *i[h]* *proždri* 62₁₇, *da* *i* 65₂₄, 130₂₇, *ne tiste* *i* *slušati* 70₂₂, *tako će* *i* 73₂₄, *neće* *im* 73₂₅, *da će* *im* 74₁₄, 93₁₂, *evo ću* *i* 74₁₆, *premda* *im* 75₂₂, *nije* *i* 85₂₇, *bijaše* *mu* *i* *ostalo* 88₂₁, *dobro* *i* *drži* 89₂₃, *zato* *i* 92₇, *imamo* *mu* *i* *vratiti* 92₁₂, *tko* *i* *prima* 94₂₈, *kadano* *i* 95₁₂, *date* *im* 95₂₃, *reće* *im* 95₂₇, *od koga* *i* 104₃, *ono* *im* *je* 105₂₁, *neka* *i* 109₂₆, 135₂, *paka* *i* 113₁₉, *klaňau* *im* *se* 127₂₈, *zove* *i* 128₁₉, *koju* *im* *daje* 129₈, *upita* *i* 129₁₁, *tko će* *i* 160₁₅, *u oblaku* *i* 303₂₅ и др.

У неким случајевима налазимо *j* и иза речи које се завршавају сугласником, што је вероватно дошло аналогичном: *svaki dan* *ji* Vr I XXIV₅, *sedam* *ji* 27₂₄, *svoim* *ji* 101₂₀, *jer* *ji* 110₂₅, 280₅, *jer* *jim* *daje* 122₂₈, *kad* *ji* *je* 144₂₇, *za ņega sam* *ji* 147₂₆, *neg* *jim* 175₂₈.

У писању ових енклитика са *j* у почетку Вајан види код дубровачких писаца ортографску традицију која је настала под утицајем чакавским (исп. Вајан, I, 90 и 307). Код чакаваца је, међутим, употреба *j* пред *ј* у почетку речи дошла фонетским путем (исп. Ружичић, нав. д., 117). Колебање, које је карактеристично за Анчића, указује

на то да је код њега ово *j* такође добивено фонетским путем, под условима који су напред поменути.

Друкчије је када се реч испред ових енклитика завршава вокалом *i*: тада Анчић редовно пише *j*:

iliji (= или их) Vr I XXXV₃, *odnitijim* 7₂, *alijim* 35₂₂, *nitijim* 39₂₂, *odgovorijim* 48₃₀, *kojiji* 53₇, 101₃₇, 127₁₀, *primiti* ji 89₂₃, *pustiji* 89₂₃, *učiniji* 100₁₅, *robiji* 137₉, *miji* *vidimo* Vr I^a 14₄ итд.

У т. 84 видели смо да се *j* између два *i* обично чува, а у неким категоријама то бива доследно (напр. у компаративу придева). А чува се (у писању) зато да би се избегло сажимање два *i*, што би, напр. у компаративу, изазвало и морфолошку промену.

Пишући енклитике *i[h]* и *it* заједно са претходном речи, Анчић се према тој акценатској целини односио као према једној речи. Како у изговору тих речи и оних са примарним *j* нема разлике (исто се изговара напр. *ilii* (=или их) и *Iliji* (дат. од имена Илија), а два *i* једно до другог лако би се могли сажети, Анчић је свуда задржавао *j*, за разлику од оних случајева где се прва реч завршавала неким другим вокалом, а где је Анчић то *j* час писао, а час га испуштао.

Уопште узев, Анчић је примарно *j* редовно писао између два једнака вокала а не само између два *i*, без обзира на то што је у другим случајевима у промени неке речи други вокал бивао и измењен и што је Анчић у таквом положају испуштао сугл. *j*. То је нарочито често у презенту напред помињатих глагола IV врсте (*prikazuju* Vr I 4₈, *nasliduju* 11₂₄, *nasladuju* 16₂, *viruju* 22₃₁ итд.).

У радном придеву глагола VII (Белићеве) врсте секундарно *j* се врло ретко умеће. У свим ексцерпираним делима забележено је свега шест случајева: *pripravijo* Vr I 58₄, *prostijo* 132₂₆, *živijo* 147₃₄, *orćijo* 150₃₇, *izbrojio* Vr I^a 46₁₆, *tijo* 74₈.

У бројевима 11—19 секундарно *j* између *a* и *e* Анчић редовно пише (примере в. у т. 168).

У том положају јавља се секундарно *j* и у неким страним речима: *Izrajelu* Vr I 30₃₇, *izrajelski* Vr I 35₁₇, и ајегу *SI* 22₃ 193₉, 202₃, *O* XXX₁₉, (поред: и аегу Vr I 2₁₂), а између *i* и *o* у примеру: у *Antijoki* Vr I XXIII₃₇.

90. Сугл. *j* место *đ*, што је особина чакавских говора, код Анчића сусрећемо у два случаја: у предлогу *те(j)и* и именици *госпоја*.

Ову другу реч, која је обична и у другим штокавским говорима (налазимо је и у народним песмама) и која је била тако честа у употреби код дубровачких песника XVI века (Вајан је назива „un terme de civilisation“ (I, 267) и сматра је традиционалним архаизмом и чакавизмом истовремено — I, 268), Анчић употребљава само у облику са *j*: *gospoja* Vr I 7₁₂, 15₂₀, 102₁₂, *gospojo* 15₂₃, *gospoји* 15₂₅.

Облик *теи* преовлађује у свим Анчићевим делима, али је и употреба облика *теди* знатна. Њихов однос је у Vr I отприлике 2:1 док је у осталим делима приближан (у *SI* отприлике 10:9). То донекле упућује на претпоставку да је, слично „јекавизацији“, у каснијим делима Анчић, под туђим утицајем, све више уносио облик *теди*. Али код Дивковића напр. налазимо само облик *меу* (ист. Ђ. Ђорђевић, Глас 52,108).

Ипак, бројност облика *medu* (у Vг I 14 пута према 30 пута *теи*) говори у прилогу томе да је Анчићев говор могао претстављати мешавину два икавска говора, једног са „чакавизмом“ *теи* и другог са *medu* (исп. у т. 96 однос *ž* и *š*). Временом је други облик истиснуо онај први, тако да данас имамо у том говору само *medu*.

Да су оба облика овог предлога била блиска Анчићеву језичком осећању, показује и начин њихове употребе: јављају се наизменично, понекад оба у истој реченици, као напр. . . . *теи ugodne zeleni vazda i ga ja svoga i medu ovce svoje* (SI 124₉₋₁₀).

То су једина два „чакавизма“ у погледу замене *đ* са *j* у Анчићеву језику (исп. такође Vг XII₂₂, XIII₁₃, 10₂₆ итд., *tuđe* 23₁₅, 64₈, 146₂₃ итд., *mlađe* 123₉, 166₃₁, *slađe* 135₃₅, *mladi* 248₇, *rođen* 281₃₀, *krađa* Vг I^a 43₂₅ и сл.). Решетар је код „шћакаваца“ у овим речима забележио *j* (Št. D., 136). Међутим, становници Липе и околине, иако потпуни „шћакавци“ (исп. т. 99), имају само облике са *đ*.

Према чакавском облику *теји* Анчић редовно пише *теи*. Код дубровачких писаца овај начин писања је обичнији (исп. Вајан, I, 267). Код Златарића је Вајан утврдио да је *теи* једносложно, сем ретких изузетака када је двосложно, за које Решетар сматра да их треба читати *теји* (исп. Вајан, I, 267),

Сугласник л

91. Прелаз *l* у *o*, гласовна промена која се у штокавским говорима јавља већ крајем XIV века, код Анчића се доследно врши. Имамо га редовно на крају речи у радном придеву: *slōžio* Vг I XII₉, *писао* XIII₃₁, *sabrao* i *sastavio* XIII₃₄, *parastao* XVII₂₂, *padodao* XVII₂₄, *romakao* XVII₂₄, *ulizaо* 1₂₃, *prorokovao* 2₂₀, *роћео* 3₁₀ i сл.; у именицама: *aposto* i *apošto* Vг I XV₁₁, XXIII₃₀, XXVI₉, 24₃₀ итд., *Pavao* XXII₂₀, 2₃₄, *Arkandeo* XXIV₂₈, *ракао* 3₁₉, 8₂₆, 15₁₉ итд., *andeo* 3₂₈, 28₇₄, *piteo* 5₁₉, *diavao*¹ 6₁₂, 14, 9₂₇ итд., *posao* 38₂₂, *misao* (ген. *misli*) 46₂₇, *po* (= пол, половина) 55₈, *dio* 93₂₂, *sto* (ген. *stola*) 98₁₂, *vrtao* (ген. *vrtila*), 100₁₀, Vг I^a 12₂₇, *ido* Vг I 127₁₆, 27, 128₂₇, *izgibio* 283₇, 327₂₂, SI 96₂₃, SII 502₂₄, *obiteo* Vг I 308₈, SII 98₈, (= обител, инстр. *obitelju* Vг I 308₉), као (= кал) SI 113₁₄, *kopio* (= копил) SII 77₁₀, *so* O 54₁₂; код придева: *vezео* Vг I 93₁, *svitao* 189₁₈, *oho*² (= охол) Vг I^a 54₂₁.

На крају страних речи и личних имена такође се редовно врши прелаз *l* у *o*: *Bartuo* Vг I XXXV₂₀, *misao* (= мисаљ, мисала) XXXVIII₂₀, *Merkantio* 1₁₁, 3₂₂, *tituo* 2₂₁, *tabernakuo* 98₇, *Šavao* 168₂, *skandaо* SII 53₈, *korporaо* 136₉, *denegao*³ O 69₂.

Изузетак чини страна реч *dentil*⁴ Vг I 31₂₀, Vг I^a 16₁, у којој се *l* чува на крају.

¹ О изговору в. т. 94.

² Исп. т. 74.

³ Исп. т. 7.

⁴ Исп. т. 7.

И у средини речи када се *l* нађе на крају слога, оно прелази у *o*. Тако у речима изведеним наставком *-lac* имамо редовно смењивање *l* и *o* у зависности од положаја сугласника *l*: *čuvaoci* Vr I 5₃₄, *varaocem* 13₁₈, *čagaoci* 18₉, *privoivaocem* 37₂₅, *vladaoci* 38₂₀, 58₂₁, *molioce* 42₂₁, *diliocem* 42₂₃ и др. (према : *sपालac* (ген. мн.) Vr I XXX₁₅, *vladalaca* 37₄, 244₁₅, *vladalac* 38₂₀, *smirilac* 56₁₂, *privoivalac* 192₁₆, 193₃₃, *privoivalaca* 193₁₅, O 83₂₁, *skitalac* Vr I 242₂₁, *molilaca* S II 198₈ и др.).

У другим облицима имамо: *andeocke* Vr I XIII₁₈, 3₂₈ (о наст. *-cki* в. т. 107), *andeocko* XXXVII₁, *andeocka* 3₂₈, *diavaocka* 7₂, *otar* 19₂₆, 98₆, *otara* 76₁, 94₁₂, *otarnoga* 173₁₅, *bonika* (ак. јд.) Vr I 30₄, 196₈, S II 3₁₈, *kadionik* Vr I 31₂₁, O 163₅, *bonike* (ак. мн.) Vr I 86₆, 317₂₂, *glavobonu* Vr I 121₂₅, *bona* 124₂₀, *kaonije* S I 207₅.

Аналогијом према другим облицима добивен је м. род јд. придева *neumiteon* (Vr I 234₁₂) од *neumitelan* (исп. *neumiteonim* Vr I 151₁₈, 224₃₅, 283₈, *neumiteoni* 233₂₆, *neumiteone* 234₆, *najneumiteonijega* S II XII₂).

Сасвим ретко се *l* чува на крају слога неизмењено. То имамо у речима: *proždrstvo* Vr I 93₇, 135₂₆, 136₉ итд. (у којој имамо и губљење *l* у сугл. групи *stvo*: *proždrstvo* Vr I 136₂₉, 172₁₈, 176₂), *proždrici* 127₃₀ (ном. јд. *proždrlac* Vr I 150₃₅, ген. мн. *proždrlica* Vr I 136₂₁), *obastrlstvo* Vr I² 83₂₈, *obitelstvom* S II 105₆ (исп. напред *obiteo*).

У облицима радног придева глагола *умрети* м. род јд. разликује се у обележавању од осталих облика: *umro* Vr I 7₂₄, 24₃₀, 117₂₇ итд., али: *umarla* Vr I 16₂₃, *umarli* 23₂₈, 117₁₂, *umarlomu* 98₂₂, *umarloga* 170₂₂, 260₂₀.

Пошто Анчић *p* вокално обележава са *ar* (исп. т. 9), то значи да овај глас имамо у свим облицима радног придева изузев м. рода јд., у коме је *p*, услед прелажена *l* у *o*, изгубило своју вокалност (*умрл > умрo > умро*). Маретић је забележио исту особину код славонских писаца XVIII века (в. Рад 180, 188), а налазимо је и у многим савременим говорима, међу осталим и у говору Липе (о инфинитиву овог глагола у данашњем говору в. т. 207).

Тако и у *proždro* S I 90₁₉.

Међутим, у радном придеву глагола *сатириши* имамо знак за *p* вокално: *satarho* S II 5₁₂ (= сатрo). (О употреби *h* поред *č* в. т. 75).

92. Према *иџумачиши* савременог књижевног језика Анчић редовно има *tomačiti* (*tomači* Vr I 1₁₂, 3₂₇, 12₁₈ итд., *tomače* 3₂₈, *iztomači* 49₂, 82₃₀, *iztomačiti* 56₂₀, 70₁₆, *tomačenje* 203₇ и сл.). Облик *иџомачиши* налазимо код многих старих писаца наших, нарочито дубровачких (исп. Вајан, I, 290, Решетар, Рад 134, 142), у савременом дубровачком (Вук, Pj.) и бококторском говору (Št. D., 103), а редовно се јавља и код босанских писаца: Дивковића (Глас 52.103), Бандулавића, Маргетића (исп. PJA IV, 59-60 код *istomačeње*, *istomačiti*).

Решетар изводи облик *tomačiti* од *tolmačiti* (Št. D., 103).

Вајан сматра да је у *tomačiti* и постало од *l*, а у *tomačiti* је *o* од *ol*. Прва је реч пореклом од старијег *tolmačъ, док друга, новија, води порекло од мађарског *tolmács* и немачког *Dolmetsch* (I, 290).

Јотовање

93. Гласовне групе сугласник + њ + j, које су карактеристичне за икавске говоре, код Анчића су, сем ретких изузетака, неизмењене. На основу оног малог броја изузетака у којима имамо извршено ново јотовање видимо да се ова гласовна промена најпре почела вршити у групи л + њj, јер већина примера са извршеним јотовањем има сугл. l у основи.

Има их пет: *pristole*, *uše*, *veseļe*, *dreseļe* и *liļan*. Прва се јавља само у јотованом облику: *pristole* Vr I XXII₂₄, SI XXVI₇₄, *pristolje* (ген. мн., исп. т. 36 II 26) Vr I 131₂₈, *pristoļa* Vr I 160₂₂, O XIV₁₇; код друге према шест јотованих имамо један облик са неизвршеним јотовањем: у ију Vr I XXVI₉, 18₁₅, 170₂₂, Vr I^a 55₃₇, *uše* SI 127₂₆, *uļem* S II 20₂₁; али: *uļem* Vr I 15₃₀; трећа се колеба између једних и других облика, са преовлађивањем нејотованих: од *veseļa* Vr I 83₃₁, *u veseli* 87₂₉, *veseļe* 156₁, 162₂₁, 266₂₀; али: *veselje* Vr I 11₁₀, 40₃₈, 222₂, 266₂₂, *veselja* (мн.) 124₁, 230₈, Vr I^a 42₉ итд., s *veseljem* Vr I^a 4₃₇. За ову именицу је карактеристично да се неколико пута иза јотованог гласа поново јавља сугл. j: *veselje* Vr I 77₆, Vr I^a 78₃₈, *veselja* Vr I 147₇₀, SI 74₁₆. За реч *dreseļe* поред два јотована примера (*dreselja* (ген. јд.) Vr I 71₂₄, 185₁₅) имамо и три нејотована облика (*dreselje* Vr I 72₂₂, *dreselja* SI 62₁₃, 144₂₉) и један облик са *lj* (*dreselja* SI 147₇₇), а у РЈА налазимо јотовани пример из II књ. Врата *drzselja*, стр. 44. Код речи *liļan* на четири нејотована примера (*liļan* Vr I 223₂₉, по *liļjanu* Vr I^a 62₂₂, 104₂₃, *liļjana* SI 123₁₃) долази један јотовани (*liļan* O 12₄).

Знаке јотовања налазимо и код речи чија се основа свршава на *n*: од *zabrañja* Vr I 111₃₃, *imañje* Vr I 21₂₅, 149₃₁, 282₁₀. У обе ове речи имамо, дакле, јотован сугласник и *j* иза њега.

Јотовани сугласник (*d*) јавља се и у речи *milosrde*, и то у два примера (Vr I 169₂₀, 230₁), поред великог броја примера са нејотованим сугласником (*milosrdja* (ген.) Vr I 25₃₂, 26₄, 11, *milosrdje* 68₂₄, 169₁₈, 20, 172₂ итд.).

Уопште узев, може се рећи да се ново јотовање у Анчићевим делима само изузетно јавља. Нема га ни у глаг. именицама, ни у збирним и другим именицама изведеним наставком *-je*, ни у инстр. јд. именица ж. рода на сугласник:

у *slaganju* Vr I XI₁, *vladanje* XIII₅, *очишћења* XIII₇, *Bdenje* XVI₁₅, XXII₂₀, XXIII₃₆, *spasenje* XIII₂₁, *prišastja* XVI₃₉, *uzvišenje* XVII₁₆, XXX₁₇, *обраћање* XXII₃₁, *odsičenje* XXX₂₃, *začetje* XXXII₁₁, *ukazanje* I₁₄, *uskrsnutje* 2₁₃, *propetje* 3₃₃, у *govorenju* 4₃₇, *ganutje* 8₁, *oblačenje* 8₂, *na razpetju* 9₈ и др.;

у *bratje* Vr I I₁, XIII₃₄, *poštenje* I, XIII₂₁, 11₃₉, 105₂₄, у *poglavju* XIII₁₁, 1₂₈, *poglavje* XIII₁₃, 1₁, у *prolitju* XVI₂₁, *primalitje* XVI₂₈, *zlamenje* XXII₂₇, 1₈, *zlamenja* 1₁₁, *kamenju* 4₂₀, *trnje* 16₈, 168₁₃, 285₃₈, *zdravjem* 23₁₈, *iz gvozdja* 48₁₆, SI 197₂, *zdravje* Vr I 53₁₇, 70₂₃, 86₂₆ итд., *gvozdje* 69₅, 191₁₃, SI 173₂, *cvitje* Vr I 111₉, 223₂₅, 231₂₆ итд., *uglevje*

114₁₇, bratju 308₁₅, granja i listja Vr I² 40₃₀, robje SI 105₇, trenutje SI 200₁₅, bratji O 65₂₉;

љубavju Vr I XII₂, 91₁₄, pogibju 9₃₈, smrtju 9₃₈, 101₂, slabostju 10₁₅, razlikostju 12₂₆, pametju 13₃₃, 47₁₆, kripostju 19₂₁, oholostju 36₈, ispo-
vistju 47₃₈, ispovidju 90₇, krvju 169₁₇, mislju 272₃₂, slipostju 275₃₈, solju
O 54₁₅ и др.

Гласовна група *сугласник + j* остаје неизмењена и у именицама: evandelje Vr I 15₃₀, evanđelja 15₃₃, u evanđelju 241₁₀, bogoslovja (ген.) 22₁₈, rodjaka (ген. јд.) Vr I 6₃₁, Vr I² 84₂₀, rodjake SI 78₇, noćnjaka (ген. јд.) Vr I 308₂, korjem Vr I² 59₁₆, SI 19₂₉, придевима: divje Vr I 164₁₄, jañetje (ген. ж. род) S II 68₁₆, прилогу *drugovja* Vr I XXII₃₄, 317₁₁₋₂₅ и речци *tja* SI 176₁₆, S II 104₉.

Међутим, у редном броју *treći* имамо доследно извршену ову гласовну промену: *treće* Vr I XII₁₇, 10₁₄ итд., *trećem* XIII₁₇, *trećoj* XVI₃₈, *treћом* 45₃₈, 84₂₅, *treći* 178₁₇, 232₁₉ и др.

94. За неке речи грчког порекла, као што су *diavao*, *diakon*, *krstianin* и *Korintianin* и од њих изведене речи, може се само претпоставити изговор *djavao*, *djakon* итд. будући да нема ниједног примера са *j* или *y*, а *ia* се може читати и као *tja* (исп. *diavao* Vr I 5₁₂₋₁₄, 9₂₇ итд., *diavla* 1₂₃, 5₃₈, *diavli* 2₁₈, 4₃₄, 6₂₉, *diavlom* 109₁₁, *diavaocka* 7₂, 29₁₄, *diavaocko* 11₁₇, 16₂₃, 128₅; *diakon* Vr I 219₃₈, S II 89₉, *diakonstvo* S II 86₆, *diakonu* S II 255₁₅ и сл., *krstiani* Vr I 4₁₃, 11₃, *krstianka* 6₃₉, *krstianski* 7₂₉ и др.; *Korintianom* Vr I 10₂₁, 12₂₀).

Поред група *šj* и *čj* (*gazkošje* Vr I 17₃₉, 62₂₂ *dračje* Vr I 285₃₇) неизмењена је и група *čj* (*помоћју* Vr I XIII₆, Vr I² 70₁₉, *поћју* Vr I XV₂₁).

Међутим именица *рођак* и придев *дивљи* чују се у облику: *rdđijāk* (Ѣн је mōj rdđijāk, mi smo rdđijāci) и *dñvijī* (комп. такође *dñvijī* или образозан додавањем прилога *горе*: *gore divijij*).

Срби се разликују од Хрвата по томе што су им облици ових речи са извршеним новим јотовањем: *рођак*, *дивљи*.

95. Уврстићемо овамо и јотовање извршено код глагола сложених с облицима глагола *ићи* (ити: идем) иако је оно друге врсте, старије (в. Даничић, Ист. обл., 249, 269 и 278/9), настало променом границе слога (в. Белић, ЈФ II, 219). (Заправо, граница слога је била од утицаја и на јотовање о коме је напред била реч, јер се налазила између *j* и претходног сугласника, на месту где је био полугласник, спречавајући тако јотовање тог сугласника и тек је њеним померањем за један глас напред оно омогућено).

Код Анчића имамо редовно у групама *jt* и *jd* извршено јотовање: *паći* Vr I XXII₁₂, XXIII₇, XXXIV₅ итд., *паć XVII₂₀*, XXXIV₁, *доć XII₃₃*, 35₁, *доći 17₃₇*, 16₂₉, *поć XII₃₃*, 156₆, 175₃₂ итд., *поći 4₂₃*, *заć XVII₃₃*, *изнаći XXXIV₂* и др.; *падеš Vr I XIII₂₉*, *падоше 4₁₄*, *падо[h] 31₃₉*, 287₃₀, *паде 156₁₁*, *обаде XV₈*, XVII₁₀, *изаде 4₂₇*, 15₆, *доде 8₁₁*, 46₁₅, 77₁ итд., *додоше 7₁₇*, 77₂₀, 79₃ итд., *узадем 67₉*, *садем 67₁₀*, *поде 4₂₁* и др., а тако је и код данашњих становника Липе и околине.

96. У свим делима Анчићевим налазимо напоредо гласовне групе *št* и *šć* и то у следећим категоријама речи:

1. У образовањима изведеним појединим суфиксима или образовањима разних основа (т.зв. прави „штакавизми“ и прави „шћакавизми“).

а) *godišta* Vr I XV₁, 75₁₄, 91₂₄, 94₂₃, 325₁, Vr I^a 65₂₅, *godište* Vr I XV₃, 113₃₀, *gostište* Vr I 137₁₆, *posvetilištima* Vr I 68₂, 263₁, *posvetilišti* (лок.) 76₉, 197₁₅, 207₃₀, *posvetilišta* 81₁₆, 94₂₇ итд. (16 x у Vr I), *posvetilište* 96₃₀, 197₁₅, 201₁₁, 202₃₇, *pribivalište* 12₂₉, 75₂₅, 87₂₅, (9 x), *pribivališta* 110₂, 140₁₀, 164₃₁ итд. (8 x), *pribivaliшту* 147₁₃, 27₃₁, *skrovištine* 66₂₃, 258₂₃, *baštinu* 16₂₅, 77₁₃, 78₁₅, *baština* 284₁₀, *baštine* 313₃₀, *baštinike* Vr I^a 23₁₄, *jošte* Vr I 10₃₁, *štapa* Vr I 6₂, SI 35₁₇, 47₇, *štap* 316₃₁, SII 97₃₀, *štetu* Vr I 163₂₃, 175₂₁, *šteta* O 91₁₈, *štete* O 154₁₅, *štit* Vr I 9₁₁, Vr I^a 56₂₆, 78₆, *taštine* Vr I 168₂₃, *vištice* SI 154₁₉, *zaštićujemo* Vr I 9₁₁, *zaštićenje* 271₁₆, *zaštićeni* Vr I^a 55₃₀, *zaštiti* (императ.) Vr I^a 76₂₅, *zaštićen* Vr I^a 94₁₃;

б) *bunišća* Vr I 294₃₀, *godišće* XVII₁₃, 114₆, Vr I^a 9₂₆, 74₃₀, SI XIII₂₀, XVI₁₅, у *godišću* Vr I XVI₃₈, SI XV₁₉, у *godišći* Vr I XVII₂₁, SI XVI₂₅, *godišća* Vr I 37₃, 315₂₉, Vr I^a 21₂₃, 57₆, 65_{20,25}, *posvetilišće* Vr I 19₂₅, 43₆, 121₇ итд. (20 x у Vr I), *posvetilišća* 30₅, 50₆, 55₃₂ итд. (37 x), *posvetilišћu* 96₂₉, *posvetilišće* (лок.) 216₂₁, *posvetilišćima* 216₂₀, *pribivališća* 147₃₆, *pribivališće* Vr I^a 3₂₆, 7₃₀, 31₁₉, *pribivaliшћu* Vr I^a 6₂₃, *skroviшћinu* Vr I 55₂₆, Vr I^a 35₃₁, *skroviшћina* 186₂₀, у *skupшћini* O 6₁₂, *smetlišće* Vr I 37₂₈, 294₃₉, *smetlišća* Vr I 275_{2, 8}, *smetlišћem* O XXVIII₁₁, *suprotivшћina* Vr I 290₂₃, *trgovišće* Vr I 300₅, *utočiшće* Vr I 18_{11, 12}, Vr I^a 17_{9, 16}, 45₁₀, 67₁₈, 94₂₈, *utočiшća* Vr I^a 6₁, 36₁₄, *utočiшћem* Vr I^a 77₁₀, *utočiшћu* Vr I^a 81₃₉; *budalaшћinu* Vr I 17₂₇, *budalaшћine* Vr I 107₃₆, 151₂₁, *koшћice* SII 192₄, у *koшћici* 192₃, *baшћinu* SII 228₁₁, *plaшć* Vr I 196₂₄, *шћeta* Vr I 146_{28, 30}, SI 90₁₈, O 96₂₇, *шћetu* Vr I 147₃, Vr I^a 77₅, *шћetan* Vr I 98₁₈, 320₃₀, *шћetne* 186₉, SI 101, O XXVI₁₁, *шћete* Vr I 295₃₂, SI XXXVII_{20, 21, 22}, 90₇, *шћetu* SI 89₄, *шћetnu* O 93₇, да се *iшћeti* SI 101₁₈, *iшћetio* O 12₂₄, *шћit* Vr I 19₃₉, 316₇, Vr I^a 54_{35, 37}, 55_{16, 30}, 78_{6, 8}, *ташћа* Vr I 16₂₀, 44₃₄, 136₂₆, *ташћu* 56₈, 135₂₈, O 86₂₄, *ташћом* Vr I 128₁₄, 135₂₅, 273₂₈, *ташћој* 135₂₉, *izташћа* се 192₉, Vr I^a 54₂₃, *ташћина* Vr I 192₁₇, *ташћину* 224₁₉, 291₂₃, *ташћине* 226₁₇, 291₃₉, 282₁₉, O XXXII₆, *ташће* Vr I 241₅, 283₁₉, 291₂₀, *ташћим* O 86₂₉, *slavotaшћenika* Vr I 135₁₄, *вишћica* Vr I 6₂₉, *вишћicam* Vr I 316₃₄, *zaшћedi* SI VII₂₆, *zaшћitite!* Vt I XXV₂₇, *zaшћiti* (императ.) Vr I^a 67₁₆, 85₂, *zaшћitiшћ* 69₃₅, *zaшћićena* 97₁₄, *neвишћu* (= невшћу) *čoviku* Vr I^a 269₃₆, *joшће* Vr I 45₈, 77₂₈, 88₃₁ итд. (23 x у Vr I), *joшћete* Vr I 85₃₈.

2. У трпном придеву глагола са оснoвом на -и испред кога имамо сугл. групу *си* и у именицама изведеним од њих:

а) *kršten* Vr I 16_{30, 34}, 217₃₃, 218₈, SI 7₁₃, 152₂₃, O 7₄₅, *krštenoj* Vr I 115₁₈, *krštene* 148₁₃, 218₂, *krštени* 165₃₉, 288₃₅, *krштenu* 288₃₂, *krштена* Vr I 289_{2, 10}, *nekrštени* Vr I 218₅, SI 41₇, *nekrštен* SI 153₁₈, *krštенja* Vr I 16₂₃, 22₆, 96₁ итд. (13 пута у Vr I), *krštенju* 80₃, 131₃₇, 148₁₇ итд. (20 x), *krštенje* 94₂₉, 155₅, 206₁₀ итд. (13 x), *krštенjem* 165₃₈, 185₆, 212₃₀, итд. (7 x); *proштенje* Vr I 53₂₂, 96₂₃, 299_{33, 38}, 311₁₄, *proштенja* 67₃₄, 94₁, 118₁₈, 248₁₅; *dopушteno* Vr I 64₁₈, 140₉, Vr I^a 43₁₇, *dopушtena* Vr I 147₅, *odpушtenje* Vr 241₂₈;

б) *krшћen* Vr I 21₂₁, 22₃₄, 256₃₆, *krшћени* 202₂, Vr I^a 74₂₇, *krшћена* Vr I^a 73₁₄, *krшћеној* Vr I 152₂₇, *nekrшћenu* 80₇, *nekrшћени* 284₃, 288₃₃, SI

41₁, S II 173₅, nekršćen SI 152₉, kršćenju Vr I 21₂₂, 23₂₂, 25₁₄, S II 173₄, kršćenje Vr I 22₁₂, 23₂₆, kršćenjem 22₂₅, Vr I^a 59₄, kršćenja Vr I 31₃₄, 207₉, nekršćenici 40₂₃ kršćeniku; 288₁₇, namišćenja Vr I 65₂₂; navišćenu 4₁₁, navišćenje Vr I 239₁₄; očišćena Vr I 45₈, očišćenja Vr I XIII₁₇, 27₁₇, 67₁₇, 25₃₀, 30₃₀, oprošćeni Vr I 215₈, 238₂₇, O 154₂₄, oprošćene Vr I 254₂₃, oprošćenje Vr I 241₂₈, 248₂₈; 298₂₀, prošćenje XXIX₄, 53₁₉, 154₂₀; pričešćenje Vr I 30₇, 94₂₁, 120₂₅, 27₃₈, 38₃₈, 121₈, 28₃₈, pričešćenja Vr I 120₁₄, pričešćenjem Vr I 195₇, pričešćenici Vr I 122₂₈, vodokršću Vr I XVII₅, vodokršće SI VI₅.

3. У облицима имперфективних глагола изведених од истих глагола:

а) navišтује Vr I 193₂₆; одпуштају 211₂₈, одпуштамо 253₃.

б) kršćаше O 74₃, navišćivau (импф.) Vr I 311₂₆, navišćivati Vr I^a 45₂₈, navišćivali O 57₂; prašća Vr I 27₁₂, 256₉, 301₁₈, prašćamo 238₁₀, 13₃, 247₄, prašćаш 247₁₀, prašćau 248₁₉, prašćати 250₃, 255₁₄, 311₁₂, prašćaju 276₂₇, oprašća 132₂₆, 146₂₂, 179₂₂, 218₂₂, 254₂₆, oprašćaju 180₁₅, SI 185₆, oprašćати Vr I 215₇, oprašćamo Vr I 238₁₄; pričešćivati Vr I 110₁₂, pričešćujemo Vr I 88₂₃, pričešćuju Vr I 96₃, 120₂₁, 197₁₂, 198₁₂, pušćати Vr I^a 81₁₂, dopušća se O 97₅, dopušćivati Vr I^a 22₂₁, odupušćати Vr I 212₂₂, odupušćajuћи 217₃, odupušćamo 249₉, propušća 302₁₅, spušća Vr I^a 14₂₅, S II XXVI₁₄;

4. У презенту, императиву и сад. прилогу глагола *искаћи*:

а) ишту Vr I 14₃, 85₂₂, 22₂₂, иште 62₁, 118₂₂, 135₂₇ итд., (10 x у Vr I), иштемо 136₁₇, 179₆, иштеш 143₂₇, 158₂₂, иштем 153₂₇, ишти Vr I 66₄, 93₂₉, 134₂₈, 161₂₄, иштите 136₂₂, 161₃₄, ишtimo 61₂₀, 147₂₅, 233₂₉;

б) ишће Vr I XVII₂₁, 10₃, 26₂₂ итд. (16 x), ишћу XVII₂₉, 23₂₉, 38₂₂, итд. (13 x), ишћете 78₁₀, 189₂₁, ишћеш 185₁₇, 255₁₆, 287₁₉, ишћемо 290₂₆, ишћимо, 49₂₄, ишћи 159₁₇, 165₂₆, 291₂₀, Vr I^a 95₁₂, ишћите Vr I 291₂₂, ишћући 261₁₇, ишћућ 268₂₂.

97. Може се претпоставити да је иста напоредност била и у сугласничким групама *žd - žd*, али је број примера недовољан да се то поуздано утврди. Према два примера са *žd* (*množdani* Vr I 146₂, *moždane* 218₂₂) стоји неколико примера са *žd*, сви од исте основе (*dažditi* Vr I 37₂, 243₉, *dažda* (ген. јд.) Vr I 37₃, 1₁, SI 45₁₄, *daždem* (инстр.) Vr I 111₁₆, *na daždu* (лок.) SI 47₂₂). У ном. јд. имамо *daž* (Vr I 37₁₂, 55₁, 309₅, SI 49₁₉, O 67₁₀), са редуцираним крајњим сугласником. Овамо треба прикључити и страну реч *duždi* (дуждеви) S II 58₂₆ (у РЈА дат је и облик ном. јд. *dužd* из Vr II, стр. 157).

98. Напоредна употреба „штакавизама“ и „шћакавизама“ у Анчићевим делима разликује се од исте такве употребе икавизама и јекавизама. Јекавизми су дошли под туђим утицајем и „јекавизација“ Анчићева језика је делимична и била је постепена. Овде, међутим, имамо кроз сва дела исти однос једних и других облика, што значи да је такво стање било у Анчићеву говору, одн. у говору његова краја, а то такође значи да овде имамо мешавину два икавска говорна

типа, једног архаичнијег који је имао *шии* и другог са *шћ* (исп. Белић, 746.)

Но и поред напоредне употребе обеју гласовних група, из наведеног материјала може се закључити да су „шћакавизми“ у Анчићеву језику имали извесну превагу над својом супротношћу. Тако напр. видимо да су речи са *šć* знатно бројније: према 45 речи са *šć* стоје 22 речи са оном другом гласовном групом. (Број облика појединих речи зависи од ређе или чешће употребе тих речи и не може у овом случају служити као мерило).

99. Данашња искључива употреба „шћакавизама“ у говору Липе и околине потврђује претпоставку о кретању у правцу „шћакавизације“ Анчићева језика (исп. *šćár, šćára, šćène, šćéta, grãblišće, ògñišće, gðdišće, grðblišće, šćúr (nějma šćúra žlta) u Bùdimpešći, budalášćina, ùlišće, sklònišće, nãpũšćãno, nãrašćãj, (ně triba da) pũšćũ, pònišćeno, kršćãvati, Rãšćãni* (име целу); *išćē, vðšćenã svĩća, smðžden, smðždijo, (òp je) mðždan* (= снажан); *zviždit, zvižda* (= звиждаљка).

Разлике између Срба и Хрвата нема: сви су они „шћакавци“, и то потпуни.

Решетар сматра *шћ*, *жд* великом реткошћу код Срба. „Код православних може се чути *шћ-жћ* само у местима, одн. крајевима где су они у знатној мањини“, пише он у *Št. D.* (стр. 134/5). Српско становништво поменутих села претстављало би ту реткост.

Редукција сугласничких група и губљење сугласника

100. Међу групама од више сугласника које су настале извођењем нових речи најизразитије су групе које су добивене у именицама ср. рода начињеним наставком -*ство*. Ако је овај наставак додат на основу која се завршава сугласницима *t(d)* и *v*, ови су се сугласници у групама *istv, vstv* обично губили: *proklestvo* Vr I 2₃₁, 50₁₉, 74₁₈ итд., *gospostvo* 9₂₀, 39₂₀, и *bogastvu* 16_{4, 18}, *bogastva* 16₈, 25₁₈, 80₃₃ итд. по *gospostvu* 6₆₈, *bogastvi* 127₈, 167₃₉, 175₁, *gospostvi* 167₃₉, *rostvo* O XXXI_{23, 26}, 173₁₈ (али: *odmetnutstvo* Vr I 62₁₅, *ponositstvo* 192₂₅, *vlastitstvo* 218₁, *vlastitstva* 218₄, *odtvrdstvo* SI 83₉); *krajestvo* Vr I 6₁₈, 39₁₇, 49₃₅ итд., *krajestvu* 66₈, 76₈, *preljubodistva* 26₂₄ (али: *jednodnevstvo* Vr I XV₂₁, *tvdoglavstvo* 302₁₈).

Именица *bistvo* (Vr I 59₁₈, 65₁₃, 76₁₅ итд.) редовно је у овом облику, као што је и код многих других старих писаца. Сасвим су ретки писци код којих се чува *иш* испред -*ство* (Дивковић, Раднић, исп. РЈА код *bistvo*). Али је знатан број писаца који ову именицу изводе и од основе *бив-* (бивати), тј. са *в* испред суфикса -*ство*. Међу њима и Дивковић.

У *obeseliti* Vr I 64₁₈, *obeseli se* 76_{37, 38}, 112₁₈, 160₁₃, и *oblast* 76_{23, 31}, 78₁₁ имамо губљење *v* у групи *bv* које је прасловенског порекла.

У два примера налазимо код Анчића редукцију сугласника *v* услед његове слабе артикулације у међувокалском положају испред *и*: *glau* Vr I 54₁₈, 227₈ (обично је *glavi* Vr I 52₂₅, 30, 60₁₇ итд.).

Када се испред наставка *-stvo* нађе *ž* или *č*, Анчић се колеба између етимолошког и фонетског начина писања (исп. т. 19). Заправо јављају се три могућности: а) потпуно чување сугласничке групе *žstvo*, *čstvo* (у *lupežstvu* Vr I 9₂₀, мноштву 16₁₉, 260₃₅, мноштво 29₃₀, 46₃₆, 228₆, 259₁₇, у поништву 46₇, у друштву 52₁₉, 60₃₅, *lupežstva* 149₄, 243₂₅, *družstva* 231₁₃, *ubožstva* 282₁₆; *redovništva* 16₂₃, *diačstva* 205₁₄, *poddiačstva* 205₁₅, *misništvo* 213₃₄, 214₂₅, *misničstva* 218₁₃, SII 158₂, *redovničstva* 317₈); б) облици са губљењем *s*, али са неизвршеним једначењем по звучности (*žit*), односно без скраћивања *č* у *š* (*ubožstvo* Vr I 11₁, мноштва 80₁₁, *misničtvu* 196₁₈); в) потпуно фонетски облици, који, без сумње, одговарају изговору (*uboštvo* Vr I 175₂, Vr I^a 100₆, *uboštva* Vr I 222₂₆, мноштва 228₃, *misništvo* 205₁₃).

У групи *zstvo* сугл. *z* се пише: *dvobrazstva* Vr I 292₉, *tvrdobrazstva* Vr I^a 75₅.

Група *čstvo* остаје неизмењена: *moгуćstvo* Vr I 7₃₅, 37₁₅, 40₁₃ итд. О сугласничкој групи *-lsto-* в. т. 91.

У суфиксу *-ski* сугл. *s* се губи иза *č*: *misnički* Vr I 114₃₀.

101. У сугласничким групама *stn* и *stb* сугл. *t* редовно се редупира: *bolesne* Vr I 3₂₀, *nekorisni* 119₃₈, *posni* 134₁₁, *nemilosna* 149₁₅, *kriposniji* 151₃₇, *žalosne* 224₁₆, *najžalosniji* 227₁, *oprosni* 230₂₈, 259₁, *oprosnoga* 263₂₅, *radosna* 314₁, *milosna* Vr I^a 19₃₇, *narasni* SI XXVII₃₄, *jizbina* (< *jistbina*) Vr I XIII₂₅. Изузетак је именица *napastnika* (ген. јд.) Vr I 268₁₈.

Сугласник *k* чува се у радном придеву глагола сложених са *-tismuti* када је овај образован од краће основе (по I врсти): *pritiskle* Vr I^a 58₁, *stiskli* SII 126₁₃ (али: *stisnutje* SII 133₂₈, *stisne* SII 150₁₀).

102. Фонетски начин писања употребљава Анчић и кад се дентали нађу испред африката, нарочито испред *s*: *svese* Vr I XXII₂, XXXIV₁, у *srcu* 2₃, 9₂₁, *srce* 48₁₇, *srca* 55₂₇, *srцем* 91₁, *mrcac*¹ 26₁₈, 34₃₇, *осу* 30₁₁, 16₁, *оса* 30₁₉, 59₂₄, 106₆, *осима* 55₂₈, *bogacu* 42₃₇, *bogacom* Vr I^a 48₁₈, *dobici* Vr I^a 30₃₅, 31₁₁, *за proklece* SI 164₇, *kroci* (= кротки) SII 41₁₄. Изузети су сасвим ретки (*sudcem* Vr I 42₃₃, *sudci* 51₂₃, *bogatca* SI 109₁₄).

Ову гласовну промену Анчић је обележио и међу речима: *pri crkvom* (< *prid crkvom*) Vr I 112₁₁, *niće* (< *nit će*) Vr I 170₄, 173₃₉, 283₁₇ итд., *nićeš* Vr I 14₁₉ (исп. *nit će* SI 10₆), *odkućemo* (< *od kud ćemo*) Vr I 173₂₀, *sedamkraću* (< *sedam krat ću*) 309₉, *sedamkraće* (< *sedam krat će*) 311₆, *proklećeš bit* (< *proklet ćeš bit*) O 159₂₄.

У једној речи *d* се по аналогiji губило на крају и кад се та реч није налазила испред речи која почиње африкатом. То је у прилогу *tad*, који се често јавља у акценатској целини са енклитичким облицима глагола *хитети*: *та ćeš ga i naći* Vr I 66₄, *та ćeš i бити* 89₁₈, *та ćemo i испунити* 106₁₀, *та ću i извршити* 119₂₃, *та će i бити* 130₂₅, 134₂₄, *та ćeš имати* 130₃₀ итд. (укупно 22 пута у Vr I). Облик *ta* пренео се и у

¹ Анчић има само старији облик *mrtac* | (исп. *mrtvъсь* > *mrtvac*, *mrtvъса* > *mrt(v)са*, Вајан, I, 320).

друге конструкције у којима прилог не стоји испред африката: *ta ga se i neć bojati* Vr I 5₃, *ta nas i neće...* 71₆, *ta ga i navrati* 118₆, *ta i otide* 119₆, *ta mu se i daje* 121₃₁, *ta se i pusti* 142₆, *ta se i činimo* 192₂₇, *ta i neće* 239₃₇.

Поред ових бројних примсра са губљењем *d* усамљен је пример са *a* на крају прилога (*tada će doći* Vr I 13₁₁),

Међутим, у последњем свом делу, Огледалу, Анчић редовно у том положају пише *d* на крају прилога: *tad će vratiti* O 58₂₀, *tad će reć* 157₆, *tad će biti* 158₂ и сл.

Овде треба указати на конструкцију *ta... i* (*ta ćeš ga i naći*, и др.).

И у облицима футура *t* испред *ć* обично се губи (сугл. *s* који се налазио испред *t*, понекад се једначи по месту образовања са *ć*): *držaću* Vr I XV₄, *biće* XVII_{28 30}, *služiće* XVII₂₉, *vidićemo* 3₁₈, *nasitiće* se 10₃₅, *uzvisiće* se 11₈, *daću* 13₃₅, *srdiće* se 25₂₂, *isprosiće* 30₁₂, *utišiće* 30₃₃, *poslušaće* 37₂₉, *poslaću* 38₁₄, *riću* 43₂ и др.; *parašće* Vr I XV₃₃, *ulišće* (улишти) SI 69₁₅, *sišće* SI 181₁₄, *susrišće* te S II 38₂₆, (али *sprašće* se SI 24₁₃, 206₁₉). Само у једном примеру чува се *t* испред *ć*: *dat će* SI 206₁₇.

У сугласничкој групи *stñ* у истој речи јављају се три могућности: потпуно очувана сугласничка група (*napastñake* Vr I 85₆), губљење *t*, без других гласовних промена (*napastñaci* Vr I 319₂₇) и једначење *s* и *ñ* (*parašñak* Vr I 112₂₀, 328₂₄, *parašñaci* Vr I 328₃₀, Vr I^a 82₂₁, *parašñaka* Vr I 328_{8, 32}).

Сугласник *d* из предлога *od* често се губи испред сугласничке групе *št* у заменици *što*: *niošta* (< ni od šta) Vr I 143₁₅, *ošta* (< od šta) Vr I 204₁₀, Vr I^a 25₁₇ (али: *od šta* Vr I 86₁₅, 260₂) (исп. *кашишо*, *слобоштина* у савременом књиж. језику).

Група *ckn* > *cn*: *docna* (< dockna) Vr I 11_{2, 19}, 41₁₇; група *dsd* упрошћавана се у *sd*: *ozdala* (< odzdala) Vr I 6₁₄, 218₂₈, а група *dsg* у *sg*: *ozgor(a)* (< odzgor(a) Vr I XVII₃₃, 8₉, 18₂₃ итд., *ozgar(a)* (< odzgar(a) Vr I 6₁₃, 8₁₃, 9₂₆, 11₁₅ итд.

103. Према презенту по првој врсти *padem*, *upadem* (исп. т. 188) имамо два примера глаг. именице од основе *padmi* — са губљењем оклузиве *d* испред назала *n*: *gazranutje* Vr I 284₃₀, *gazranutja* 288₈ (исп.: *da se ne gaspadu* Vr I 284₃₇).

У савременом језику Липе у употреби су облици презента по II (Белићевој) врсти, редовно са губљењем *ð(d)* (*rape*, *propane*).

Глаголу *привидеити* савременог језика одговара код Анчића *prividiti* (*prividen* Vr I XIII₆, *prividiv* 28₂₄, 70₂₆, *prividio* 77₃₀, *prividili* Vr I^a 2₃₀, *prividi* 25₂₆, 28₁₈, O XV₆) начињен према латинском *praevidere*.

104. Поред поменуте редукције крајњег сугласника у речи *даћ* (в. т. 97), која се редовно јавља, губљење *t* на крају речи иза *s* врло је ретко: *tojes* Vr I 75₁₃, 181₂₄, *dvanajes* 166₂, *256₉*, *svitlos* 234₁₉, *penavidos* 294₄. Поред ових неколико примера са редукцираним експлозивним сугласником иза струјног има их на стотине у којима је група *st*

неокрњена (oblast Vr I XIII₁₅, petnajest XIII₁₉, mudrost XIII₃₅, vlast XIV₃, dvanajest XV₅, šest XV₆, tojest XV₁₂ и др.).

Прилог *još* најчешће се јавља у том облику, поред *jošte* и *jošće* (в. примере у т. 67).

За данашње становнике Липе и околине карактеристично је скраћивање звучности крајњих звучних сугласника. Код сугласника *đ* звучност је у толикој мери скраћена да акустички утисак одговара потпуној редукцији и место звучно-муклог сугласника чује се готово потпуно мукло *ī* (рђт, нѣмато кѣт, нѣкат, бјѣ је грѣт, сѣт, нѣкат, нѣгот). Именца *тѣсак* употребљава се у свим облицима са беззвучним крајњим сугласником (ген. *тѣска*).

105. Прилог *тѣократ* (Vr I 105₃₀, 152₂₇, 187₁₄ итд.), који је нарочито чест код далматинских писаца, Маретић изводи од *тѣоократ* (в. РЈА VI, 870). Међутим, Вајан га доводи у везу са стсл. *многкраиы* (исп. I, 311), а и Ружичић (нав. д., 95) претпоставља да је постао од *тѣог + крат*.

106. Вајан констатује да се почев од XVII века експлозивни сугласник као први у сугласничкој групи на почетку речи често губи (исп. I, 347/8). Код Анчића се такав сугласник, изузев личне упитне заменице, чува: згпо рѣнице Vr I 88₁₇, згпо рѣнично 88₁₉, гди Vr I XII₇, XXXIV₆, 8₁₂ итд. (врло ретко *ди* Vr I 245₁₄, 300₁).

И у поменутој заменици почетна сугласничка група најчешће је неокрњена. Од неколико десетина примера у Vr I седам имају облик *ко* (5₂, 10₁₀, 26₃₁ итд.), а остали *тко*. Код сложених заменица, у подједнакој су употреби оба облика: *нитко* Vr I XIV₁, 21₁₈, 169₁₆, 299₁₀, *итко* 24₁₀, али: *нико* 8₁₉, 289₂, 299₉, свако 76₁₅.

У данашњем говору становника Липе често имамо редукцију првог сугласника (за *ѣѣ*, *ѣѣница*, *ѣѣса*, *ѣѣ*). Лична упитна заменица редовно гласи *кѣ*.

Сажимање сугласника

107. Речи које су претстављале акценатску целину Анчић је обично писао заједно, обележавајући и све гласовне промене међу тим речима. Два једнака или блиска сугласника која су припадала двома суседним речима кад је једна од њих проклетика или енклитика обично су се стапала у један. Нарочито је често било сажимање предлога *s* (исп. т. 54) са речју која почиње истим сугласником: (s) *svoga mista* Vr I XV₂₈, (s) *svetim* 86₃₉, (s) *sinovmi* 87₃₁, 89₃₀, *zajedno* (s) *svojim ocem* 89₃₂, (s) *svojom ljubavu* 91₁₄, *zajedno* (s) *svetim* 92₂₉, 165₃₇, 229₁₄, S II 51₄, *u miru* (s) *svakim* Vr I 93₂, (s) *svojom crkvom* 99₁₇, (s) *svojim* 103₃₉, 231₃₂, 243₁₃, Vr I² 77₄, S I 96₂, 193₂₈ (s) *svojom putju* 147₁₅, (s) *svoji pristoja* 160₂₂, (s) *suzami* 178₁₆, 183₂₆, (s) *svetom* 191₂₈, S II 23₄, *zajedno* (s) *sakramentom* Vr I 211₂₇, *zajedno* (s) *strahom* 234₂₂, (s) *slugom* 261₉, *zajedno* (s) *smrtju* Vr I² 57₁₁, (s) *svoga pristoja* O XIV₁₇; (s) *zlatnim brojem* S I XVIII₃₄, (s) *Zaharijom* 4₂₆, *zajedno* (s) *svitovnom* O 58₂₈, 103₂₁; (s) *zenetinami* Vr I 244₁₂.

Од енклитика најчешће се сажима *s* у заменици *se*: на Uskrse (= на Ускрс се) Vr I 119₂₈, vase (= вас се) 160₁₉, Isuse (= Исус се) 196₃₅, 215₁₂, 288₃₀, 289₄, 305₁₅, vasam (= вас сам) 279₂₅, u taj časе (= ... час се) Vr I² 287₂₄, danasu (= да нас су, тј. да су нас) SI 45₂₈, glase не слушаје (= глас се ...) S II 154₂₉.

У два случаја имамо сажимање два сугласника различита по звучности (*z* и *s*) без претходног једначења по звучности, односно Анчић је обележио први, звучни сугласник и поред изговора као безвучни: iztagoga zakona (= из старог...) S II 65₂₆, izplita (= из Сплита) O XV₂₀ (исти је појав, уколико није штампарска грешка, и у сложеном глаголу *razstaviti* Vr I 208₁₈).

Сугласник *z* префикса *iz* сажима се са потоњим *z* глагола у примеру *iznade* (< *uzzande*) Vr I 159₈, а пред другим струјним сугласницима или остаје неизмењен (*uzsluša* S II 182₃, *uzželi* O 96₂₃) или се једначи и сажима (*uštiješ* (< *uzštiješ*) S II XII₁₉). У примеру *izčini* SI 24₁₁ *z* остаје неизмењено.

Често је и сажимање два *j* од којих друго припада глаголској енклитизици *je*: гаје (= рај је) Vr I 62₂₅, моје (= мој је) 116₁₉, злоје (= злој је) 240₃₁, што јоје 313₂₂, таје (= тај је) 314₂₈, по њоје (= по њој је) Vr I² 14₃₀, у пањоје (= у нашој је) 34₃₀, zlatni броје (= ... број је) SI XVIII₁₆.

И сугласник *d* на крају предлога често се, после једначења, сажима са потоњим *t* на почетку друге речи: otebe (= од тебе) Vr I 145₁₀, 161₁₄, 169₂₈, kotebe (= код тебе) 176₁₈, otri руке (= од три руке) S II XVII₂₀, XXX₁₉, pritobom (= прид тобом) Vr I 200₈.

Ова сажимања су доста честа у делима дубровачко-далматинских писаца (исп. Вајан I, 344/5).

Анчић гради футур на два начина: додајући помоћни глагол на инфинитив са *i* или без *i*, без обзира на то да ли је завршетак ових облика *-ti* (*t*) или *-ci* (*ć*) (исп. т. 211). У првом случају додавања пом. глагола на облик без *i* *t* се, као што смо видели у т. 102, редовно губи испред *ć*; у другом два *ć* се стапају у једно: odvrće се (= одврћи ће се) Vr I 8₂₂, izaću 74₂₈, pomoće 126₂₆, Vr I² 72₂₃, SI 141₂, moćeš Vr I 164₁₂, rećemo 228₁₁, obuće се Vr I² 56₂₃, pričemo (= прећи ћемо) 93₂₂, роће 102₁₀, O 2₃, načete SI 171₂₇, svuće S II XVII₂₄, O 87₈, prićeš S II 96₁₁, O 28₆, rećeš O 79₁₆, otiće 86₉, izaće 96₂₄, priće 111₇, 158₂₈.

Кад се суфикс *-ski* нађе иза *t* или *d*, редовно се (иза *d* преко једначења по звучности) врши стапање *t* и *s* у африкату *c*: љucke Vr I 43₂₅, љuckом 190₃, љuckи 190₃₀, 184₃₇, љuckа 239₂₂, 295₁₆, Vr I² 56₅, љuckој Vr I 241₄, љuckо SI 43₂₃, egipcki Vr I 100₈, gospocko Vr I 176₁₂, ježucikoga Vr I² 87₁₂.

Напоредна употреба *c* у наведеним придевима и *s* у другим придевима у придевском завршетку испред *-ki* (*zemaljski*, *žudimski*, *morski*) довела је до уношења сугл. *c* и тамо где није могао настати гласовним путем. Такво аналошко *-cki* имамо у следећим придевима: *diavaocki* Vr I 84₂₄, 48₂₈, 175₂₅ итд. (*diavaockoj*, *diavaocko*, *diavaocka* и сл.), *andeoocki* Vr I 88₈, *andeoocko* 195₈, *belgiockoj* 112₁, *farizeocki* 149₂₇.

Стапање у африкату имамо у једном случају и међу речима: *ресат* (< *pet sat*) Vr I 50₁₉ (в. т. 170).

Два *j* у суперлативу придева који почињу сугласником *j* Анчић редовно обележава: *пајјаче* Vr I 234₃₉, *пајјача* 234_{31,34}.

Асимилација и десимилација сугласника

108. Групе од два сугласника неједнака по звучности Анчић је обележавао час према изговору, а час етимолошки (исп. т. 17—29). При томе, као што смо видели у т. 18, ни граница речи није претстављала препреку за једначење.

Слично је и са сугласницима *s* и *z* испред неких сугласника. Они су се једначили по месту образовања и у речима, нарочито у неким категоријама речи, и међу речима, али се то једначење не врши увек.

Једначење у речима имамо, сем ретких изузетака, у футуру глагола I врсте: *параšце* Vr I XV₃₂, *izvešće* 47₁, *ulišće* 69₁₅ (али: *ulizćemo* Vr I^a 74₁₂), *sišće* SI 181₁₄, *susrišće* SII 38₃₆; али: *spasće* SI 24₁₃, 206₁₈, затим у појединачним речима: *параšњак* (< *parastњak*, исп. т. 102) Vr I 112₃₀, 328₃₄, *параšњаци* Vr I 328₃₈, Vr I^a 82₂₁, *три параšњака* Vr I 328_{5,32}, али: *параšњаци* Vr I 319₂₇, *izprazњeno* Vr I 8₂₅.

Једначење међу речима врши се између предлога *s* и почетног *ñ* или *ǰ* заменице или именице, најчешће писано као једна реч: *š ñim* Vr I 50₃₄, *š ñimam* 53₆, 162₃, *š ñime* 63₁₈, 86₁₆, 87₂₉ итд. (врло често), *š ñima* 87₆, 119₁₈, 162₂₇, 165₃₉, *š ñome* 277₁₃, Vr I^a 35₂₅, 37₉, *š ñi[h]* Vr I^a 10₁₂, (али: *s'ñime* Vr I 106₁₁, *s'ñimi* 150₃₇, *s'ñimam* 242₃₄, *s'ñimami* Vr I^a 82₁₇, *s'ñom* Vr I 203₂₇); *š ñudmima* Vr I^a 27₂₇, (али: *s ñubavju* Vr I 118₃₉, *s'ñudmi* Vr I^a 7₃₁). Данас се ово једначење врши редовно у говору Липљана: *š ñudma*, *š ñim*.

Асимилацију два сугласника различита по месту образовања имамо у глаг. облику *iprantj* Vr I 80₇, 135₃₀ (уснено-носно *t* испред зубног *t* прелазни у зубно-носно *n*).

И данас се у речима од овог корена врши једначење по месту образовања: *iprantit*, *op* је *dobro rantjiv*.

У једној сугласничкој групи наилазимо на две супротне гласовне промене: у придеву *damni* Vr I 72₁₈ имамо једначење по начину образовања у коме сугл. група *vn* > *mn* (уснено *v* испред носнога *n* прелази у уснено-носно *m*). Супротно томе, Анчић каже за себе да је „iz Duvna“ Vr I XIV₁ (иако свој језик назива „dumanski“ Vr I XII₇), тј. ту се врши десимилација сугласничке групе *mn* > *vn* (два носна сугласника се разједначују и први прелази у најближи неносни сугласник).

109. Иначе, два носна сугласника у језику Анчићеву двојако се понашају: или остају неизмењени или се разједначују. Тако напр. група *mn* чува се неизмењена: *mnoge* Vr I XIII₁₆, 4₃₈, *mnoга* 2₇, 3₆, *umnožena* 1₇, *tamnica* 22₇, 48₉, *tamnica* 249₁, Vr I^a 7₃ и сл.

У групи *mī* редовно се врши прогресивна дисимилација са прелазом носнога предњонепчаног *ñ* у усни предњонепчани *l*: *romļu* Vг I 6₂₇, 125₆, *romļe* 244₂₉, *romļa* 291₂₃, *peromļa* 93₇, *peromļu* 244₁₆, *romļiv* Vг I^a 37₁₀, *peromļivim* Vг I 41₃₇, *sumļu* Vг I 22₄, *sumļe* 29₂₄, 122₂₆, 200₁₅, *sumļa* 36₂₁, у *sumļi* 93₂₉, *sumļi* (3 л. јд. през.) 45₆, 232₂₄, *sumļe* 122₃₂, *sumļiti* Vг I^a 48₂₅, 92₂₆, *posumļi* (3 л. јд. през.) Vг I 36₈, Vг I^a 83₁₂, O 11₂₃, *sumļivi* Vг I 203₁₁, *sumļive* SI 48₂₅, *sumļivcem* Vг I 203₂₈.

И у именици *tamjan* Анчић редовно има сугл. групу *mļ* (t mļ п Vг I 46₈, 77₁₂, 162₂₀ itd., *tamļanu* 77₂₃, *tamļana* 155₁₀), као резултат асимилације сугл. групе *mj*.

И данас имамо у говору Липе и регресивну (*Dúvno, gúvno*) и прогресивну дисимилацију (*izmlōžili su se, sūmļa, sūmļiv, Dāmļan, tām, an*). (У последњој речи јавља се колебање, па се може чути и *tdoñan*, тј. облик са регресивном дисимилацијом).

Група *mī* не разједначује се у Анчићеву језику када је настала гласовним путем у изведеној речи, у којој се преко сугласничке групе *mī* чува веза са основном речи, као што имамо у именици *tamjače* (вок. јд.) Vг I^a 79₆ према *tamm-*.

У групи од два уснена сугласника, од којих је први назал, а други није, имамо регресивну дисимилацију, али она није доследна. Анчић се колеба употребљавајући уснени и неуснени назал: *anbare* Vг I 42₃₂, *anbar* Vг I^a 61₁₈, *anbara* SI 49₂₄, али: *ambari* O 159₁₅; *uštānpate* Vг I XXX₂₁, *uštānpaš* SI 13₂₁, али: *štānpamo* Vг I 1₂₇, *štānpaju* 219₃₆, *štānpau* 325₃₄, *štānpajmo* SI 165₈, *uštānpa* SI 196₂₅, од *štāmpa* SI 208₁₁; *imbenim* Vг I 125₁₁, 147₁₅, *imbeni* 131₂₁.

У данашњем говору Липе имамо асимилацију у два суседна слога у речима *šūšit, šūšter*.

110. Редовно се врши дисимилација два налаза у суседним словима у речима од основе *znamen-*: *zlamenje* Vг I 1₈, 2₇, 11₂₃, 6₂₂ итд., *zlamenja* 3₈, *zjamenju* 3₂₇, *zlamenje* 41₃₀, и др., *zlamenita* Vг I^a 49₂₂, *zlamenovaše* SI 3₃₃ и др.

Губљење сугласника *l* у речи *blagosov* (< *blagoslov*) и сл. речима, као последица дисимилације *l* испред *v*, а које је у штскавском релативно стара гласовна појава (исп. Вајан, I, 328), редовно се јавља код Анчића: *blagosov* Vг I XXV₂₈, 209₁₈, *blagosova* 30₇, 102₂₀, *blagosovi* (3 л. јд. през.) 3₃₃, 4₂₆, 33₁₃, итд., *blagosoviš* XVI₆, *blagosovļen* 63₂₀, 80₁₉, *blagosovio* 88₂₁, *blagosoviti* 206₂₉, а чува се и у данашњем говору тога краја. У савременом књижевном језику *l* је поново успостављено.

Супротно овоме, савремени језик је у имперфектизованом глаголу сачувао облик са дисимилацијом у коме је у даљем процесу испало *v* у сугласничкој групи *vļ*: *blagosivļaimi* < *blagosivļaimi*. Код Анчића ова друга гласовна промена није извршена, већ само прва, тако да имамо редовно: *blagosivļamo* Vг I 13₁₁, 110₂₁, *blagosivļao* 32₂₅, 280₂₀, *blagosivļa* 33₂₁, *blagosivļati* 102₄, 27₁₁₀, SI 7₂₀ и сл.

Међутим, старо *crvlen* (< *črvlen*) јавља се у облику без *v*: *srjen* Vr I 90₃₃, *srjeni* 252₄, O 112₁₇, *srjenilo* Vr I 252. Исто то имамо и код Бандулавића и Посиловића (в. у РЈА I, 832), док код Дивковића имамо *црвен* (< *чрвен*) (в. у РЈА I, 832).

Облик који има Анчић у употреби је и у данашњем језику његова родног краја: у *Crjènicam*, *žlto Crjènbōg křta*. (Код Срба се чује и облик *црвен*: у Црвеницама).

Палатализација

111. У поређењу са савременим језиком Анчићев језик много боље чува резултате промене задњонепчаних сугласника испред вокала предњег реда. То нарочито вреди за промене II палатализације.

Треба указати на оне категорије речи у којима се у савременом језику јавља колебање у погледу ове гласовне промене, а то су именице ж. (и м.) рода на *-a*, или је пак она сасвим престала да се врши, као што је случај са придевима (и заменицама).

У дат. и лок. јд. именица ж. (и м.) рода на *-a* претварање задњонепчаних сугл. у сибиланте дословно се врши: у *prigotuci* Vr I 5₈, у *zirci* 6₃₁, у *prilici* 9₆, у *muci* 10₉, у *barci* 36₇, на *dasci* 73₃₁, 104₁₇, у *rici* 79₃₇, *sluzi* 104₁₇, 196₇, 310₁₉, *svrsi* 106₃₁, 135₃₉, 144₃₃, *vojsci* Vr I* 177₈.

Отступања су врло ретка. Тако поред примера: по *nikoj priliki* Vr I 238₁₁, налазимо још два примера са неизмењеним *z* у страним речима (од којих је један ном. мн. именице м. рода на сугл.): *diftongi* Vr I XI₁, у *sinagogi* Vr I 116₃₉.

Палатализацију имамо и код именица на *-čka*: у *prigričci* Vr I 88₈, 137₅₃, 174₃₇, 282₁₀, 294₈, у *prigričcije[h]* SI 88₈, 89₈, 92₁₁, и само једном: у *prigrički* Vr I 23₁₃.

За разлику од савременог језика ову промену срећемо редовно у личном имену *Luka*, у коме *k* > *c* испред *i* дат. и лок. јд.: по *Luci* Vr I 27₁₃, 32₂, 183₃₅, *Luci* 73₁₃, а такође и промену у предњонепчани сугласник у присв. придеву од овог имена: у *Lučinu* Vr I 45₁₃, *Lučina* (ген. јд.) 95₁₃.

112. Код придева (и заменица) промена велара се проширила из ном. мн. на све падеже множине у којима у наставку има *i* (ген., дат., инстр. и лок.), супротно савременом језику, у коме је немењање велара пренесено из тих падежа и у ном. мн. Облици са неизмењеним веларима код Анчића су у ном. сасвим ретки, али су у зависним падежима знатно чешћи:

ном. мн. *druzi* Vr I XIII₃₅, 11₂₃, 16₃₀ итд., *mnozi* XIII₃₁, XXXIV₄, 3₆ итд., *ubozii* 26₃₅, *mrsci* 37₁₄, 277₃₄, 328₃₈, *jednaci* 58₃₃, 190₆, *razlici* 58₃₃, 164₂₃, *taci* 61₁₇ (али: *taki* 150₁₄), *opaci* 104₁₃, 145₃₄, 171₁₅, *tešci* 116₁₅, 145₂, 262₉ (али: *teški* 254₁₃), *velici* 116₁₈, 119₁, 226₃₈, 252₃₆ (али: *veliki* 119₆, 253₈, Vr I* 39₃₂), *ovaci* 122₁₈, 149₆, 248₉ итд., (али: *ovaki* 213₂₈), *kolici* 136₃₃ (али: *koliki* 9₁₈), *svikolici* 177₃₈, 179₃₆, 246₃₂, Vr I* 67₇₀, 71₂₃, *svaci* Vr I 189₃₈, *drazi* 193₂₃, 229₃₈, *pridrazi* 271₇, *tolici* 281₂, Vr I* 50₃₀, *daleci* SI 33₁₆, *kroci* (= *krotki*) S II 41₁₄;

ген. мн.: мнози 12_{2,74}, 23₈, 133₈, мнозије 18₃₀, Vr I* 91₆, 102₂₀, SI 113₂₄ (али: многи Vr I₂ 49₂₅, многіје SI 140₁₄), друзи 12₂₇, 19₆, 78₂₂, 102₆ итд., друзије 18₃₀, Vr I* 89₁₀, 113₂₉ итд., опаци 18₁₈, 35₂₅, различі 46₃₂, 184₃₂ (али: различі 12₁₇, 223₂₂, O 30₁₂, различіје Vr I 223₂₁), велици 119₈, 253₈, 254₁₁ (али: велики 252₁₆), оваци 151₁₇ (али: оваци 53₂₇, 105₉, 124₁₂, 203₃₁, 272₁₀), свакојаци 252₂₄, убози Vr I* 45₂, толици 50₃₀, опације SI 68₁₈, убозије SI 44₂₅, 116₈, велиције 114₂₈.

дат.-инстр. мн.: тасим Vr I 10₃₄, 144₂₇, друзим 29₃₇, 33₂₂, 36₂₄, 82₂₂ итд., опасим 62₁₁, толицим 64₁₇, 147₁₆, мнозим 86₃₁, 102₁₉, 116₂₂, 257₁₆, Vr I* 20₉, (али: многим Vr I 282₂₁), велицим Vr I 99₁, 116₂₂, 218₁₄ итд., убозим 139_{6,26,35}, 164₁₂, овасим 284₁₀, 292₁₆ (али: оваким 251₆), различим Vr I 167₃₀, (али: различим Vr I 167₂₈, 234₂₅, Vr I* 82₄), висцим Vr I* 39₈ (али: високим Vr I 103₆);

лок. мн.: друзи Vr I XII₂₈, 46₉, 149₁₃, (али: други Vr I* 71₃₈), различі 14₃, привисци 77₁₅, Vr I* 62₄, i друзим мнозим Vr I 180₂₈ (в. т. 152), толици Vr I* 77₁, друзије SI 176₈, S II 84_{22,24}, велиције S II 53₂₉.

Иако у већини употребљених придева знатно преовлађују облици са палатализованим веларом, Анчић се, у неким случајевима, колебао између једних и других облика, употребљавајући понекад у истој реченици исти придев у оба облика, као што нам показују следеће две реченице: Od *velici* grišnika biše *veliki* sveti Vr I 119₉, Od *veliki* grišnika učinili se *velici* sveti 252₂₆.

113. Поређујући наведене примере са грађом коју нам дају други испитивачи језика у делима наших старих писаца, видимо да је у употреби палатализованих облика стање слично, али да је Анчић, што се тиче именица, био доследнији у том погледу од других. У два лекционара, Задарском и Бернардиновом, Решетар је нашао код именица „по који примјер гдје је гутурал сачуван“ (Рад 136, 112), а још више их има код придева. У Рањинином лекционару палатализација је много доследнија.

Зоранићев језик има и једне и друге облике, са преовлађивањем оних са неизмењеним основним вокалом (исп. Ружичић, нав. д., 135).

У Златарићеву језику палатализација се доследно врши код именица а са извесним отступањем код придева (исп. Вајан, II, 48 и 140).

У језику хрватских протестантских писаца XVI века Фанцев је код придева установио мешање једних и других облика, док код именица ж. р. у дат. и лок. мн. „гутурални у ова два падежа остају редовно непромијењени“, а чиме се језик ових писаца у том погледу приближује „данашњем стању у чакавским говорима“ (Рад 212, 202/3).

Што се тиче босанских писаца, Анчићевих савременика или непосредних претходника, податке о овом гласовно-морфолошком појаву пружа нам унеколико, поред Ђорђевићеве расправе о Дивковићу, и Даничићева Историја облика. За дат. јд. Ђорђевић само тврди да *к*, *г*, *х* пред *и* обично прелазе у *ц*, *з*, *с*, поткрепљујући то своје тврђење само једним примером (*књици*), додајући томе и једно отступање (*Авденаги*) (Глас 52,120). За локатив нема ништа.

И код Даничића налазимо једну потврду за Дивковића (*шуги*, Ист. обл., 52), по један пример из Бандулавића и Матијевића (*служи* и *сврхи*, стр. 23), и неколико примера из Раднића (*шуги*, *јабучи*, *Луки*, *муки*, *ојеки*, стр. 23 и 51/2) који нам показују да су код овог писца преовлађивали непалатализовани велари.

Код Дивковића у промени придева у множ. велари се чешће мењају него што се не мењају (Глас 52, 133/4), дакле као и код Анчића. Даничићев материјал (стр. 167—214) показује нам да напр. Бандулавић готово доследно употребљава палатализоване облике, код Посиловића је мешано, а код Раднића су палатализовани облици и овде врло ретки. Ово Раднићево разликовање од других босанских писаца тога времена вероватно долази од његовог буњевачког порекла, без обзира на то што своја дела „слаже“ „у језик словински босански“.

Код писаца XVIII века све се више јављају облици са очуваним веларима. У Маретићевој расправи о језику далматинских писаца налазимо измешане једне и друге примере дат. -лок. мн. именица ж. рода на -а (Рад 209, 217), код придева исто тако (Рад 209, 225—228). Међутим, славонски писци XVIII и поч. XIX века „у дат. и лок. синг. сстављају гутурале понајвише без промјене“ (Рад 180, 165), а и код придева преовлађују облици са неизмењеним веларима (Рад 180, 171/2). У језику М. Рељковића Алексић је установио доследно немењање веларних сугласника у дат.-лок. јд. именица на -а са једним јединим изузетком (в. нав. д., 66), а међу придевима нема ниједног примера са измењеним веларом (Исто, 95).

114. У говору данашњих становника Липе испољава се исто онакво колебање у промени задњонепчаних сугласника као и у другим народним говорима, односно јака тенденција ка њихову немењању. Промени се нарочито одупире сугласник *z* (*u zâdrugi*, *u zâpregi*), док у погледу сугласника *k* влада знатна колебаљивост, али и ту преовлађује немењање (*u vójski* и *u vójsci*, *u bešiki*, *bļjo* је *u 'mèrici* и др.).

Разно

115. У Анчићеву језику доста су бројни придеви изведени наставком -*ni*, од којих већина у савременом језику има суфикс -*ni* (-*an* < -*ьпъ*), као напр.: *vični* Vг I 1₄, 19₈, 23₂₀ итд., *vične* 15₃, 22₂, 23₈ итд., *privičnemu* 28₈ и сл., *svitovñemu* 16₂₈, *svitovñe* 24₄, 33₁₀, 43₈ итд., *svitovñi* 78₃₀, 156₂ и сл., *izkrñi* 16₃₇, 24₃₇, *sudñi* 42₂₁, 80₂₈, 153₁₄, *savišni* 174₁₈, 175₂, *subotñi* 244₁, *nenadña* 295₂₂, *nenadñe* 295₂₂, 303₄, Vг I* 52₁₅, *nenadñom* 75₇, *smrtñe* 121₁₁, *zavitiñi* 163₁₇.

Објашњавајући употребу *vični* код неких писаца (П. Лучића напр.), Вајан (I, 198) претпоставља да је „у домену чакавског“ разлика између *vučьnъ (= *vičan*) и *vičьnъ (= *vičsan*) успостављена замењивањем -*ni* са -*ni* у другом придеву, тј. *vični* према *višni*. Међутим, бројни примери ове замене код босанских писаца (у РЈА налазимо, напр., придев *nenadñi* из Дивковића, Бандулавића, Посиловића, Раднића, Маргитића) указују на то да је у питању утицај придева изве-

дених наставком *-ni*. (Исп. у Вукову Речнику судњи (у Ц. Г.) поред судњи, зајадњи поред зајадни и сл.).

116. Прелаз *ž > r* у интервокалном положају у облицима глагола *моći* готово је редовна појава у Анчићеу језику: *могемо* Vr I XIII₃₁, *моге* XIII₃₅, 21₁₈, 26 итд., *могеž* 7₃₂ и сл. (исп. т. 189).

Међутим, повремено се налази и на облике са *ž*, вероватно под утицајем књига (*може* Vr I 4₃₅, 41₂₆, 65₂₅), а *ž* остаје и у сложеним глаголима (*da pomože* Vr I 36₁₅).

Ову гласовну промену налазимо и у сложеним глаголима са односом основа *гна: žene-* (< *gene-) у којима се *-rene-* преноси као готова основа и у облике у којима испред *r* стоји сугласник (*odrenem* Vr I 163₂₀, *odrene* 282₁₉), а у глаголима сложеним са префиксима који на крају имају вокал добива се нови однос основа, са *r* у обе основе, *-rna: rne-*:

izarnemo Vr I 1₂₂, *izarnaće* 63₃₂, *izarna* (aop.) 79₂₇, 233₁₁, 301₁₈, *izarne* 120₂, *izarnati* (трп. прид.) 131₈, *izarnav* 154₂₀, 298₂₈, *izarnimo* 234₅, *izarnite* 295₂₅, *izarnati* 314₂₁, Vr I^a 69₁₂, *izarnanje* O XXV₂₄; *odarnu* Vr I 33₁₄, *odarnaće* 33₃, *odarna* 73₃, 207₃₂, *odarna* (aop.) 83₁₂, 132₁₀, *odarnati* 133₂₂, 26, *odarnaо* Vr I^a 311₁, *odarni* 67₁₇; *prognaи* Vr I 83₄, 236₂₂, *progna* (aop.) 331₂₂, *progne* 306₃.

Само у два примера, оба изведена од инфинитивне основе, имамо *g*: *izagnaо* Vr I 31₁₂, *prognaи* 319₂₄.

Из материјала који нам даје РЈА код глагола *izagnati* (IV, стр. 116) видимо да и други босански франџевци тога времена имају доследно однос основа *-rna: -rne*. Тако из Бандуловића налазимо *izarnati*, *izarne se*, а из Посиловића: *izarni*, *izarna*, *izarnata*, *izarne*, *izarnav*. Дивковић, међутим, има претериталне облике са основном *-гна-* (*izagna*), а у презентским поред основе *-žene-* чешће се јављају облици са *r* (*ižene*, али: *izrenež*, *izrene*.)

117. У сугласничкој групи у којој се *s* нашло испред *k + сугласник s > c* у облицима глагола *oskvrniti* (*neoskvrñeno* Vr I XXXII₁₁, *oskvrñeno* 68₁₂, *oskvrñeni[h]* 144₃, *oskvrñenja* (ген.) 147₂₄, 189₈, *neoskvrñenoga* 287₂₄ и др).

s место *c*, али другог порекла, имамо у именици *caкlo* (*s једним caклом* O 51₁₂), где је *c* добивено метатезом од *st* (*staklo*).

У Липи се данас поред *caкlo* (*caклом pokriveno*, *caкlasto žно*) говори и *cablo*, коју реч Вајан (I, 335) наводи из Бернардинова лекционара (исп. Рад 136, 113) као потврду да *st > c*.

Обрнута промена, прелаз *c* у *s* у именици *ocat-osta*, што је чакавска особина (исп. Белић, Замјтки, 16), такође се налази у Анчићеу језику: *ocat* Vr I 101₁, али: *osta* Vr I 100₃₅, SI 19₂₂, 38₉.

Анчић редовно употребљава старије облике речи изведених од основе *ostr-* са *s* место *ž* које је добивено напоредном употребом *s* и *ž* у глаголима (ове старије облике Решетар је забележио у неким пригорским и бокопоторским говорима — Št. D., 129): *naostri[h]* Vr I 170₂₅, 26, *ostrа* 191₇, *ostrije* 191₁₀, *naostriše* Vr I^a 27₂₈, *ostre* 78₂₈, *ostrina* 79₂₂, SI 89₂₂, *ostrinu* SI 89₂₂, *ostri* 102₂.

Сугласничка група *rv* даје редовно *f* у облицима глагола *ufati* (< *urfatī* < *urvatī*) које Анчић редовно пише са удвојеним *f* (в. т. 34).

Метатеза у сугласничкој групи *vs* редовно се јавља. Према *vas* имамо увек: *sve* Vг I 3₂₇, 5₂₄, 8₂₈, итд., *sva* 8₂₁, *svega* XVI₂₉, *svake* XV₂₉, *svaki* XXXIV₆, *svaka* 2₁₅ и др.

118. Морфолошке је природе уметање сугл. *n* у примерима: *snide* (аор.) SI 165₂, SII 21₁₁, *snide* (през.) SI 172₁₈. Ово секундарно *n* имамо често у савременом говору Липе у глаголу сложенем са *-ići* и префиксом *na*: *panišla* је, *dn* је *panišō*, *panidē*.

Уметање *d* (*t*) у сугласничкој групи *sr* (*sr*) гласовне је природе (пресек струјања ваздуха струјног дентала почетком изговора другог дентала даје утисак новог звука међу њима, такође дентала): *obazdraše* се Vг I 298₇, *da se obazdrimo* Vг I² 78₂₀ и даље: *obzdire* се Vг I 61₃₅, *obzdiru* се Vг I 63₃₅.

Два примера *nestrićni* (Vг I 239_{28, 12}) претстављају изузетак према бројним примерима без *t* (*nesrićni* Vг I 18₁, 78₅, 155₂₈ итд., *nesrićnik* Vг I 35₂, *nesrićnoga* Vг I 86₈, 95₂₈, *nesrićan* O 46, и др.). Уз ова два примера треба, вероватно, прикључити и пример *nestriñi* Vг I 243₁₀, који, по својој прилици, претставља штампарску грешку, са испуштеним *t*.

Умекшавање сугласника *n* иза задњонепчаног сугласника имамо само у примеру *gniv* Vг I 262₁₄ (али: *gniva* (ген. јд.) Vг I 245₉, SI 45₂, *gnivom* SII 1₁₇, *razgnivi* се Vг I 245₁₄).

ТРЕЋИ ДЕО
МОРФОЛОГИЈА

I. Именице

Промена именица

119. За промену именица најкарактеристичнији су, без сумње, облици дат., инстр. и лок. множине. У језику Анчићеву налазимо у тим падежима велико шаренило многобројних наставака који су резултат укрштања различитих облика. Поред архаичних наставака у истом се падежу јављају и нови који означавају почетак процеса изједначавања ових падежа. Из целокупног прегледа наставака у Анчићеву језику може се запазити да је процес тога изједначавања отпочео, а како се завршио, показује нам данашњи говор Анчићева родног краја (в. т. 132).

120. У *дајиву* мн. именица м. и ср. рода најобичнији је стари наставак *-ом*: *biskupom* Vг I XXXIV₃, *Rimljanom* 12₁₅, 15₃₃, *grišnikom* 12₂₈, 14₃₂, 67₁₈ итд., *odmetnikom* 12₂₈, *misnikom* 19₅, 35₅, *odpadnikom* 19₉, *prorokom* 35₅, *fratrom* 40₂₃, *idolom* 43₂₅, *bratučedom* 44₇, *psom* 49₁₇, *lavom* 51₃₈, *medvidom* 51₃₈, *vitrom* 80₉ и др.; *tilesom* 73₂₅, *hudom* 200₂₉, 204₁₆, *vratom* Vг I² 37₂₃, *dobrom* SII 31₁₅, O 25₂₃, *hustom* 94₇.

Код именица са основом на { *-tel* } преовлађује наставак *-ом* (*neprijateļom* Vг I 54₁₅, 149₂₈, 322₂₈, *naučiteļom* 251₈, *progoniteļom* Vг I² 99₂₀, *prijateļom* O 36₁₇, али: *roditeļem* Vг I 131₂, *uvriditeļem* 247₄, *neprijateļem* Vг I² 78₂₅, *kraļem* 97₁₇). Једна именица на *j* има такође *-ом*: *koгаšajom* O 54₄ (али у ср. роду: *stvorenjem* Vг I 316₁₈). Именице са основом на *-с* имају, сем једног изузетка, наст. *-ем*: *štiosem* Vг I XIII₂, 26, *privođaocem* 37₂₅, 79₁₉, *slidiosem* 72₁₇, 224₁₈, *ocem* 187₁₅, 190₂₀, *mudracem* 192₂₇, *vlačaocem* 224₃₄, *nonavidjivcem* 294₁₅ (али: *proscem* Vг I 211₁₇); наставак *-ем* има и једна именица м. рода *-i* основа: *judem* Vг I 10₃₄, 32₅, 54₁₇ итд. (в. и инстр. јд., т. 139, и ном.-ак. мн., т. 140).

Према *-и* основама имамо: *vragovom* Vг I 7₃, 15₁₇, *sinovom* 11₂₈, 49₁₈, 60₈ итд., *vukovom* O 25₂₁, *Bogovom* O 60₈, 69₅.

Ретко се јавља, као резултат мешања дат. и инстр., наставак *-im*, који је у инстр. мн. доста чест (в. т. 123): *ignorantim* Vr I 151₁₈, *slidiocim* 166₁₆, *ustim* 204₁₆, *mirakulim* 242₂₈, *čudesim* 242₂.

Наставак *-itam*, који је у инструменталу најчешћи (в. т. 123) налазимо само у две именице, у истој реченици: (јао *ovacim*) *srcitam*... (а *teže*) *jezicimam* Vr I 292₁₆.

121. Код именица ж. (и м.) рода на *-a* поред наставака *-am* наредо се јавља, под утицајем инструментала (в. т. 124), и наставак *-ami* (исп. Рад 136, 142/2):

am: *dušam* Vr I XIII₂₀, 199₇, Vr I^a 256₂₃, *zmijam* Vr I 4₁₂, *zakonošam* 35₅, *ženam* 54₁₈, Vr I^a 68₂₇, SI 21₃, *živanam* Vr I 59₃₀, *slugam* 64₁, *starišinam* 81₂₃, *divicam* 141₃₅, *patrijarkam* 190₂₀, *kučkam* 292₂₀, *podmigušam* 292₂₁, *višćicam* 316₃₄, *požudam* Vr I^a 46₃₀, *voļam* SI 50₁₀, *usnam* 94₄, *stopam* O 54₄;

ami: *slugami* Vr I 4₄, 317₂₇, *divicami* 41₂₆, Vr I^a 43₂₄, *ribami* Vr I 59₂₈, *mukami* 69₃, *dušami* 73₂₇, 269₂, SI 199₅, *vodami* VI 80₂, *živinami* 145₃₉, *ranami* 178₈, *nogami* 191₂₁, *stazami* 191₂₁, *voļami* 200₁₁, *suзамi* 229₅, *zasidami* 271₁₃, *ženami* 284₁₃, 288₁₄, *sisami* Vr I^a 71₂₆, *udovicami* 103₂₈, *stopami* O 54₁.

122. Најчешћи наставак дат. мн. именица ж. рода на сугласник је *-itam*, који је у Анчићеву језику врло чест у сва три ова падежа (в. табелу у т. 130): *kripostimam* Vr I 9₁₉, *nemoćimam* 124₂₄, 226₂₁, *bolestimam* 217₅, 220₉, 325₂₂, *napastimam* 230₁₉, 276₂₆, 328₂, *smrtimam* Vr I^a 104₂, *kćerimam* SI VIII₂.

Само један пример овога падежа имамо са наставком *-ima* (*milostima* Vr I^a 29₈), један са наставком *-mi*, који је заправо наставак инструментала (в. т. 125), (*pačetmi* S II 112₂₄) и један са наставком *-itami*, такође инструментални наставак (*ričimami* Vr I 182₂₄).

123. *Инструментал множине*. Међу именицама м. и ср. рода има извесне разлике у наставцима овога падежа. Стари облик, са наставком *-i*, код именица м. рода је доста чест, а код именица ср. рода врло редак:

zubi Vr I 25₂₃, S II 7₁₄, *Farizeji* Vr I 40₁₁, *andeli* 51₁₂, 60₂₅, 65₂₄, 90₁₆ итд., *roditelji* 82₁₂, *naučitelji* 82₂₀, *pokorniaci* 83₇, *grišnici* 85₁₈, 19₈, 86₉ итд., *nemoćnici* 86₃₀, *jezici* 134₆, *Krstiani* 139₂₅, *narodi* 255₂₁, *pogani* 326₁₆, *slidioci* Vr I^a 77₄, *biči* SI 18₁₄, *psi* 109₁₈, *nokti* S II 7₁₄, *neprijatelji* 205₁₆; *dili* Vr I 311₈, *dostojanstvi* SI 64₆.

Доста је чест и наставак *-im* (код именица оба рода), у коме имамо додато дативно *m* на стари облик инструментала на *-i*, под утицајем једнакости дат. и инстр. двојине (Решетар мисли да је томе могао допринети и наставак *придева* у ова два падежа *-im*, в. у т. 153, исп. Рад 136, 142): *ključim* Vr I 17₁₈, O XX₂₂, *čuvaocim* Vr I 48₁₈, *grisim* 55₂₆, *progocim* 231₁₅, *apostolim* 231₁₅, *mučenicim* 231₁₅, *ispovidnicim* 231₁₆, *načinim* 263₂₃, Vr I^a 82₆, *narodim* Vr I 301₁, 314₁₆, *pokornicim* Vr I^a 32₁₇, *vladaocim* 82₂₇, *misnicim* SI 33₁₀, *diavlim* 114₁₂, *prstim* 196₂₅, S II 213₂₅, *poslim* S II 30₂₅, *korim* 125₃, *judim* 220₁₅, *sakramentim*

О 17₂₂, bozīm 60₆; nebesīm Vr I 59₂, dilīm 105₁₇, SI 129₈, naslađenjīm 127₃₃, stvorenjīm 144₁, oćućenjīm 194₂₀, 206₃₀, mirakulīm SI 31₁₀, zlamenjīm 75₈, hustīm 145₃₀, posvetiliščīm 202₁₂.

Наставак *-īma*, такође резултат утицаја двојине, доста је редак: *grisīma* Vr I 238₃₂, 263₃, *pućīma* 255₁₁, *blagosovīma* Vr I² 64₂₅, *ustīma* Vr I 104₂₇, *dilīma* 105₁₆, *slovīma* 104₃₀.

Наставак *-mī*, који се преко именица м. рода на *ī* пренео на све именице м. и ср. рода, у Анчићевим делима је доста редак: *vgazmī* Vr I 6₃₂, *īudmī* 43₁₂, 293₃₃, Vr I² 7₃₀, 39₈, *sinovmī* Vr I 87₂₂, 88₄, 89₃₀, Vr I² 11₁₂ итд., *drugovmī* Vr I 226₃₂, *darovmī* 308₂₇, SI 17₇, *Bogovmī* О 61₁, *kolinmī* SI 36₈, *ustmī* 75₆, S II XXVI₈, 131₁₂, *imenmī* S II 72₁₂.

Сасвим су ретки сложени наставци *-īmī*, добивен контаминацијом *-ī* и *-mī* и *-īmīma*, састављен од *-mī* и *-ma*. Имају га само неке именице: *īudīmī* Vr I 251₁₂, *dobrimī* SI 40₁₈, *naslađenjīmī* S II 102₁₀; *īudīmīma* Vr. I² 27₂₇.

Нејчешћи наставак који се јавља код Анчића, не само у именица м. и ср. рода него и код консонантских именица ж. рода, и у дат. (в. т. 122) и у инстр., јесте *-īmat*. Овај наставак назива Решетар сасвим младим наставком (Št. D., 161). По њему, у овом наставку имамо *-īma* са поново додатим *m* („*-īma* ... mit dem noch einmal angehängten *-m* der Endung *-am* von *rukam* usw.“).

Објашњавајући у Раду 136 (стр. 139) да у Рањинином *ovjekomat* *n* није постало од *m*, које је „повољени наставак датива множине“, као што мисли Даничић (Ист. обл., 96), Решетар указује на облике у савременом дубровачком говору *kostīmat*, *kohobīmat* (које Будмани не спомиње у својој расправи о дубровачком дијалекту, исп. Рад 65, стр. 171) називајући их облицима с подвострученим падежним наставком.

У Анчићеву језику поред наставка *-īmat* сусрећемо, сасвим ретко, и наставак *-īmatī*, који је могао настати додавањем наставку *-īmat* старог наставка овог падежа *-ī*, или пак додавањем *-mī* на наставак *-īma* (иако су оба ова наставка ретка).

Први наставак имају и бројеви 5—10 у дат. и инстр. (исп. т. 173).

Број примера са наст. *-īmat* врло је велики. Ево неких: *vgazīmat* Vr I 6₁, *īudīmat* 15₉, 75₁₁, 92₂ итд., *grisīmat* 37₁₅, 93₉, 108₈, итд., *grīšnicīmat* 116₃₂, *bozīmat* 125₃, 308₂₆, *sinovīmat* 131₁₀, *putīmat* 167₄, *kjučīmat* 253₂₅, 304₃, *anđelīmat* Vr I² 81₂ и др.; *nebesīmat* Vr I XV₄, 111₆, 146₂₂, *ustīmat* 48₂₈, 105₆, 171₁₄, 221₂₃, *posvetiliščīmat* 68₈, 72₁₆, 263₁, *stvorenjīmat* 87₄, *dilīmat* 105₇, 134₅, 171₁₄ итд., *vratīmat* 125₃₀, *oćućenjīmat* 201₂₇, 205₂, *tilēsīmat* 209₃₄, *posvetiliščīmī* 216₃₀ и др.

Супротно овоме, облик са *-īmatī* врло је редак: *bozīmatī* Vr I 128₃₅, *grisīmatī* 260₃₂; *dilīmatī* Vr I 22₂₀, 253₁, 309₃₂.

124. У инстр. именица *-a* основа поред старог наставка *-amī* често се налази и наставак *-am*, а то је наставак датива, који се услед мешања ова два падежа употребљава у оба, као што се употребљава у оба и онај први, *-amī* (исп. т. 121).

Примери са наст. *-amī* бројнији су од примера са оним другим наставком:

knigami Vr I XIII₇, ranami XIII₂₂, kočijami 6₁₈, pogrdami 10₃₅, tugami 10₃₅, vrstami 33₃₂, 98₂, nogami 36₂, dušami 37₂₂, živinami 60₃₂, 91₃₅, tminami 71₃₄, likarijama 72₁₇, suzami 90₇, požudami 93₇ и др.;

svetkovinam Vr I XV₂₅, vrstam 19₁₃, rukam 46₁₈, prilikam 53₂₂, modricam 124₂₇, službenicam 133₁₂, mukam 170₂₄, udovicam 231₁₈, sveticam Vr I^a 81₂, sisam 105₁₆, molitvam SI 29₇; у једном примеру томе наставку је поново додато (дативно) *m*, одн. имамо удвојен наставак *-am*: sičilamam Vr I 311₃₂.

У једном једином примеру налазимо наставак *-ama*: pod nogama Vr I 8₃₁.

125. Код именица ж. рода на сугласник сасвим су ретки примери са старим наставком *-mi* (pametmi S II 112₅, 113₁₀, nemoćmi O 169₂₉). Најчешћи је наставак *-itam*, што значи да се и код ових именица, као и оних ж. рода на *-a*, извршило изједначење инстр. са дативом: čarimam Vr I 6₁, očimam 8₂₆, 116₂₇, žalostimam 10₂₆, užimam 17₁₈, jakostimam 23₂₀, bolestimam 41₁₈, stvarimam 93₁, 201₂₇, ričimam 96₂₀, 120₉, 142₁₇ итд., kripostimam 231₂₂, O 15₂₀, nemoćimam Vr I 262₂₄, napastimam 267₂₉, 269₂₂, milostimam Vr I^a 13₂₁, 36₂₀, 102₁₈ итд., radostimam 35₂₂.

Поменули смо да је овај један пример датива на наст. *-imami* уствари инструментал (исп. т. 122), који је дошао као последица мешања ова два падежа, одн. употребљавања облика инстр. као датива. У инструменталу овај наставак није тако редак: milostimami Vr I 75₁₈, kripostimami 238₂₂, očimami 239₁₈, napastimami 246₂₂, lažimami 248₉, ričimami S II 180₃.

Наставак *-im*, који је, као резултат утицаја једнакости дат. и инстр. двојине, чест наставак инстр. мн. именица м. и ср. рода, налазимо, доста ретко, и у инстр. ових именица (stvarim Vr I 30₂₂, 103₂₆, milostim S II 43₄, bolestim 44₁₅, zapovidim 118₂₇), а такође и наст. *-ima* (očima Vr I 184₃₅, užima 222₈, ričima 274₁₂).

126. У *локациву* мн. именица м. и ср. рода најсбичнији је наставак *-i*, без *h*, јер га Анчић није изговарао. У познијим делима са јекавизацијом Анчићева језика јавља се напореда са *i* и наставак *ie* (исп. напред т. 36). Тако имамо:

а) Duovi Vr I XVII₁, grisi 12₂₀ 32₁₉, zubi 19₁₇, narodi 26₂₀, darovi 36₂₂, sudci 51₂₇, kipi 58₂₃ и др., misti XII₂₇, 15₁₅, nebesi XVI₅, godišći XVII₂₁, godišti XXI₄, vrati XXV₉, tilesi 12₂₂, dili 19₂₂, 25₂₄ и др.

б) versije SI 67₁₉, priričije Vr I₅, narodije 95₅, O 1₁₅, grisije SI 101₄, 149₂₆, 167₈, sudije 139₁₉, životije 148₂₂ и др.; tilesije SI 62₉, nebesije 5₂₀, 65₁₂, 146₂₄ итд., ustije 72₂₆, pribivalištiје 130₈, mistije 197₁ и др. поред: anđeli SI 10₂₂, grisi 41₅, dlani 75₈, tabani 75₅, razlozi 184₂₀ и др.; čeli SI 192₁₁, S II 150₂₀, vrati O 4₁₈, 16₃, progonstvi 9₂₉ и др.

Овакав облик лок. мн. (без *h*) није се разликовао од облика инстр. па се под утицајем те једнакости и у локатив уносе, разуме се, доста ретко, они наставци које је инстр. добио из датива као резултат једнакости дат. и инстр. двојине. То је, пре свега, дативно *m*, односно наставак *-im*, а поред њега *-mi* и *-itam*.

Тако се поред облика лок. са старим наставком јављају, истина знатно ређе него они први облици са новијим наставцима које имамо у инстр. и дат., било у једном или у другом, или у оба:

-*im*: *andelim* Vr I 161₂₂, *putim* SI 131₁₃, *sakramentim* 155₄, *misnicim* 155₆, *putijem* 194₃; *selim* SII 9₂₄;

-*imam*: *sakramentimam* Vr I 42₇, Vr I^a 8₁₂, *prorocimam* Vr I 193₁₂, *људимам* 277₈, па чак и: *sinovmimam* 277₇;

-*mi*: *sinovmi* Vr I 29₁₅, 8₂₁, SI 190₂₂.

127. Код именица ж. рода на *-a* поред старог наставка *a*, без *h*, јавља се напоредо и у подједнаком броју и наставак дат.-инстр. *-ami*, а ређе наст. *-am*.

Вероватно је грешка пример: (u ovi) *vrstimami* S II 180₇ место: *vrstami*, исп. ниже Vr I 76₉ (уколико то није именица *vrst*, *-i*).

Према томе, облици овог падежа су:

а) *molitva* I, *slovnica* XII₂₀, *knjiga* XIII₈, 2₄, 3₁₂, *missa* XXXIX₁₀, *prilika* 3₁₁, *potriiba* 26₁₆, 36₂₈, SI 12₃₆, *crkva* 77₂₃, 79₂₅, *muka* 83₅, 156₁₀, *duša* 87₁₃, 22, *tuga* 168₂₈, *kuća* 189₁ и др;

б) *potribami* Vr I 20₃, 36₂₇, O 55₁₉, *vrstami* Vr I 76₉, *prilikami* 180₂₂, Vr I^a 85₁₀, *slugami* Vr I 193₁₈, *zamčicama* 265₁₈, *molbami* Vr I^a 81₁₂, 88₂, *dušami* SI 20₂₄, *župami* I 11₂₁, *tugami* 119₂₅, O 55₆, *misami* S II 36₁₈, *kućami* 146₁₈ и др.;

в) *ovcam* Vr I 51₃₈, *stazam* SI 69₁₁, *vrstam* S II XXV 28, *župam* 9₂₆, *nogam* O XXIV₁, *tamnicam* 55₁₉, *zasidam* 55₁₉.

128. Најчешћи наставак именица ж. рода на сугласник је стари наставак *i*, без *h*, с којим се, у познијим делима, напоредо јавља и *ie*: *riči* Vr I XII₂₅, *stvari* 4₂₁, SI 20₂₄, *bolesti* i *slabosti* Vr I 36₂₀, *misli* 46₂₈, 148₁₉, 192₉, *radosti* 81₃, *milosti* 89₃₂, *zapovidi* 165₁₉, 309₃; *stvarije* SI 53₂₀, *prsiје* 75₈.

Напоредо с овим наставком јављају се и наставци дат.-инстр. са сугл. *m*, тј. *-im*, *-mi*, *-ima* и *-imam*, од којих су чешћа последња два:

kćerimam Vr I 8₂₁, *nemoćimam* 10₂₂, *kripostimam* 103₂₂, *prōostimam* 108₁₇, *stvarimam* 201₃₀, *prsimam* S II 109₁₄;

slabostima Vr I 36₂₇, *ludostima* 235₃₅, *ričima* 303₁₅, *prsimam* SI 2₂₂;

milostim Vr I 150₈, *ričim* 162₂₅, SI 162₂₅, *prsim* O 49₁₈;

ričmi SI 56₂₀, *љubavmi* 96₁₄.

129. Једнакост генитива и локатива у двојини доводи до њиховог међусобног замењивања у множини. Поред новијег лок. и *nogam* O XXIV₁, Анчић чешће употребљава стари ген.-лок. двојине као лок. мн. *na nogu* SI 201₉, O 8₇, 28₁₉ и као ген. мн. (в. т. 135), а тако исто и: *u ruku* Vr I 51₃₈, 72₉, SI 80₁₂, S II 213₁₇, O 80₂₃. Двојинске облике имају и именице *очи* и *уши*: у *ušiju* моји 77₁, *po ošiju* SI 39₉.

130. Јаснију слику о наставцима ова три падежа добићемо ако их дамо у табеларном прегледу, уносећи у табелу све наставке који се ма и једанпут јављају у Анчићевим делима:

	м. род.	ср. род.	ж. род на а	ж. род на сугл.
Дат. мн.	- <i>om/-et</i> (обично) - <i>im</i> (врло ретко) - <i>imat</i> (врло ретко)	- <i>om</i> (обично) - <i>im</i> (врло ретко) - <i>imat</i> (врло ретко)	- <i>am</i> (обично) - <i>ami</i> (обично)	- <i>imat</i> (обично) - <i>imati</i> (врло ретко) - <i>ima</i> (врло ретко) - <i>mi</i> (врло ретко)
Инстр. мн.	- <i>imat</i> (најчешће) - <i>im</i> (доста често) - <i>i</i> (доста често) - <i>mi</i> (доста ретко) - <i>ima</i> (врло ретко) - <i>imati</i> (врло ретко) - <i>imi</i> (врло ретко) - <i>mima</i> (врло ретко)	- <i>imat</i> (најчешће) - <i>im</i> (нешто ређе) - <i>mi</i> (доста ретко) - <i>ima</i> (доста ретко) - <i>imati</i> (врло ретко) - <i>imi</i> (врло ретко) - <i>i</i> (врло ретко)	- <i>ami</i> (обично) - <i>am</i> (нешто ређе) - <i>ama</i> (врло ретко) - <i>amat</i> (врло ретко)	- <i>imat</i> (најчешће) - <i>imati</i> (нешто ређе) - <i>im</i> (ретко) - <i>ima</i> (ретко) - <i>mi</i> (врло ретко)
Лок. мн.	- <i>i[h]</i> (- <i>ie[h]</i>) (обично) - <i>im</i> (ретко) - <i>imat</i> (ретко) - <i>mi</i> (врло ретко)	- <i>i[h]</i> (- <i>ie[h]</i>) (обично) - <i>im</i> (врло ретко)	- <i>a[h]</i> (обично) - <i>ami</i> (обично) - <i>am</i> (ређе)	- <i>i[h]</i> (- <i>ie[h]</i>) (најчешће) - <i>imat</i> (нешто ређе) - <i>ima</i> (нешто ређе) - <i>im</i> (ретко) - <i>mi</i> (ретко)

131. За своју историју облика Даничић је црпао материјал из пет босанских писаца XVII века: двојицу (из прве половине XVII века) експертирао је потпуније (Бандулавића и Матијевића), тројицу (Дивковића, Посиловића и Радњића) непотпуно, на брзину „на пола-ску из Загреба у Београд, да бих и из њих што имао“, како сам Даничић признаје (Ист. обл., стр. IV). Зато тај материјал, што се тиче босанских писаца друге половине XVII века, даје непотпуну слику, а то нам потврђује и изложени материјал из Анчићева језика, односно преглед наставака дат., инстр. и лок. мн. Неких од тих наставака у Даничићеву материјалу нема, и то баш оних који су код Анчића најчешћи, а то су наставци *-imat* и *-imati*. Ових наставака нема ни код многих познијих писаца. Међу петнаест далматинских штокавских икаваца XVIII века Маретић је забележио само три примера са наст. *-imat* код двојице писаца у инстр. именица ж. рода на сугласник (*kr̥ipostimat*, *žalostimat*, *očimat*). Код славонских Маретић није регистровао ниједан пример а ни Алексић посебно код Рељковића. Поменули смо да је наст. *-imat* (и *-amat*) забележио Решетар у савременом дубровачком говору (у коме место крајњег *t* стоји *n*).

132. Велико шаренило наставака у облицима дат., инстр. и лок. мн. које налазимо у Анчићевим делима показује да је у његову језику, и поред изразитих особина архаичног икавског говора (*-om* у дат. мн. а *-i* у инстр. и лок. мн. именица м. и ср. рода, *-ami* у инстр. мн. именица ж. роди итд.), процес изједначавања ова три падежа мношине отпочео и понегде већ знатно одмакао. Иако код Анчића преовлађује напр. стари локатив на *h* (*-i[h]*) код имен. м. и ср. рода и ж. рода на сугл. и *-a[h]* код имен. ж. рода на *a*), код свих

именица налазимо у овом падежу наставке дат.-инстр. Код неких су ти наставци бројнији (напр. *-imat* код именице ж. рода на сугл.) а код неких су још ретки.

Једначење дат. и инстр. мн. није извршено једнако код свих именица. Најизразитије је код именица ж. рода на *a*, код којих су оба наставка, *-am* и *-amī*, подједнако обична, а слично је и код именица ж. рода на сугласник, код којих је *-imat* најчешћи наставак оба ова падежа. Највише се разликују дат. и инстр. именица м. и ср. рода, код којих влада и највеће шаренило у наставцима (у инстр. ових именица има осам разних наставака).

У процесу једначења дат., инстр. и лок. највише су одмакле именице ж. рода на сугл., код којих видимо *-imat* као чест наставак у сва три падежа и који се, поред наставка *-ima*, задржао до данас као наставак ова три падежа у говору Анчијева родног краја.

Знатно су се приближиле данашњем говору и именице ж. рода на *-a*, код којих данашњи наставак (*-am*) налазимо у сва три падежа, у лок. ређе него у остала два.

Да је правац развитка ових падежа идентичан са правцем развитка њихова у најмлађим штокавским говорима, показује нам савремени говор Липе и околнине. У њему су данас датив, инструментал и локатив мношине изједначени, и сва три имају завршетак *-m*, *-ma* или *-mam*:

а) именице м. и ср. рода: *ajdúcim*, *Kõpčičim*, *vúcim*, *účitelim*, *šinovim*, *prījatelim*, али: *lúdma*, *kõjma* (дат.); *õrasim*, *s kõlim*, *dřvim*, *s bārjācim* i *svátovim*, *sa selācim*, *s grādanim*, *s rādnīcim*, *sa lišñacim*, *s mladārcim*, *s Tūrcim*, *s Ciganim*, али: међу *lúdma*, *š čeljadma*, *vřšemo* *s kõjma* (инстр.); по *vřtlim*, *ù lēdim*, у *mlīnim vōdenim*, *na ramēnim*, *na tēretnim kōlim*, по *grādovim*, по *põlim*, *na rādovim*, али: *nā kojma* (лок.).

б) Именице ж. (и м.) рода на *-a*: *ženam*, *sēstram*, *starīšinam* (дат.); *jābukam*, *sa ženam*, *kūgam* (инстр.); у *Crļenicam*, *õ slavam*, *põ kušam*, у *zādrugam*, *nā řivam* (лок.);

в) именице ж. рода на сугл.: *čerinam*, *lřpim rīčimam*, *õčimam* i *ušimam*, *nēgovim lāžimam*, *zapovīdimam* (дат.); *sa stvārimam*, *s kōstimam*, *s vėlikim pōčastimam*, *s kokōšimam* (инстр.), по *õčimam*, о *čerimam*, о *mnořim stvārimam* (лок.). Ове именице се чују, у сва три падежа, и са завршетком *-ma*.

133. Поред наведена три падежа мнош. за одређивање карактера Анчијева језика важан је и *генијиве мношине*.

И у овом падежу имамо напоређну употребу старијих и новијих облика, са преовлађивањем новијег облика, са наставком *-ā*. Облик без наставка, који претставља особину архаичног икавског говора, најбројнији је код именица м. рода на сугл. Поред ова два облика у м. роду у употреби је и облик са наставком *-i* из основа на *ī*.

Ако бисмо именице м. рода распоредили по бројности примера, имали бисмо овај ред:

а) са $\bar{a}$: дана Vr I XV₉, судаса XXXV₂₁, 42₂₈, коса XXXIX₅, 88₈, уда 2₂₉, диавала 19₃₉, 29₃, викова 25₂₁, 108₄, дарова 20₃₈, 152₁₅, пророка 33₂, 37₁₆, валова 36₃, владалача 37₄, 244₁₅, гришника 41₇, лави 52₃₄, градова 80₁₈, 243₅, сакрамената 94₂₂, 312₂₄, 325₂₁ итд. и др.;

б) без наставка: спаваљак XXX₁₆, чланак 22₂₆, 166₂, SI 149₂₈, 186₄, удорак Vr I 24₂₀, сакраменат 24₃₃, 72₂₆, 106₁₄ итд., владалач 37₁₄, 42₂₈, 244₂₁, 328₁₈, останак и улорак 231₂₅, злочинак 242₂, обљаклов 244₁₀ и др.

в) са наст. $\bar{i}$: месеци Vr I XV₅₃, 37₃₄, 303₂₀, минута XV₁₈, срви 74₅, 160₃₂, 28₈, мождани 146₂, дари 232₅, 236₁₁, 246₁, итд., динари 266₈, класи 311₁₈, обичаји Vr I^a 43₁₉, кораџаји 51₃₄, разговори SI VIII₁, јуди 178₂₅, гости SI II 74₈.

Ово ширење наставка $\bar{i}$ са именица основа на $\bar{i}$ и на друге именице м. рода забележио је Даничић већ у XIII веку (исп. Ист. обл., 74).

134. Код именица ср. рода налазимо само један пример без наставка (od мнози) dobar SI II 29₂₉.

Најчешће су ове именице са наставком $\bar{i}$ (о којем в. код Вајана II, 82), а мање их је са наставком $\bar{a}$. Први наставак обично имају изведене именице (наставком $\bar{j}$ или $\bar{stvo}$) а други претежно праве именице ср. рода:

а) наставак $\bar{i}$: поглавји Vr I XIII₉, затајанји 5₂₁, отајстви 12₂, 56₁₁, 83₂₇ итд., прогонстви 24₂₀, 107₂₄, 167₂₂ итд., војстви 123₂₈, богастви 127₈, 167₃₉, 175₁, уживаји 141₄, госпостви 167₃₉, владанји 167₃₉, раскоји 167₃₉, покранји 301₁₄, блаженстви 231₁₂, пониженстви Vr I^a 43₁₉, веселији Vr I^a 44₂₄, SI 2₉, оправданји Vr I^a 139₄;

б) наставак $\bar{a}$: чудеса Vr I 12₁₇, 83₂₇, миста 14₂₀, дила 16₂₀, 22₈, 21₁₉, 27₂₄ итд., небеса 24₁₅, 43₃₆, 65₂₂, итд., зала 36₃₅, 283₂₄, тилеса 74₄, 207₂₂, уда 85₈, 240₃, добара 86₂₁, 105₁₁, уста 109₂₂, посветилишта 169₂₅, затајанја 182₂₂, крајства 187₁₂, имена Vr I^a 43₁₉.

135. Именице ж. (и м.) рода на $\bar{a}$ такође имају сва три облика ген. мн.: са наст. $\bar{a}$, који је облик најчешћи, без наставка, знатно ређе, и са наст. $\bar{i}$ из основа на i , који је облик бројнији од оног без наставка.

Карактеристично је код ових именица да сва три облика могу имати и именице са основом на један сугласник као и оне на групу сугласника, а ове друге кад имају наставак $\bar{a}$, могу бити са непостојаним a или без њега:

а) ура Vr I XV₆, 7₂₀, година XVI₁₅, страна 3₁₅, 9₇₂, рана 4₁₈, вода 12₁₉, 207₆, молитави 12₂₇, 172₁₆, Vr I^a 9₂ итд., слуга 19₈, 55₉, 268₄ итд., мука 22₂₂, погрда 24₂₀, срамота 24₂₀, кривоклетави 107₂₀, правда 148₂₄, суза 180₂, 187₂₀, крошања 232₁₅, молитави 272₂₀, трубаја 309₇₀, 311₃₆, црква 312₇, 29₉, дојка Vr I^a 71₂₄, наредба O 138₁₄ и др.;

б) ури Vr I XVII₂₃, SI XXXXVI₂₂, кривоклетви Vr I 107₁₈, правди 148₂₄, патријарки 101₃₁, 223₂₆, Vr I^a 104₂₀, јаспри 246₁, трубаји 309₁₆ стотини SI XIII₁₆, плаћи 43₈;

в) тисућ Vr I XXXI₂₅, молитав 31₂₂, SI XXXXVI₂₀, бритав Vr I 170₂₆, светиц SI 199₁₀, крстианак 201₅, књиг SI II 3₂₂, игар 78₇.

Као што је речено у т. 129, стари облик ген.-лок. двојине именица *рука* и *нога* редовно се употребљава, поред лок. мн., и као ген. мн.: *ruku, nogu* Vr I 187₃, *oni nogu* 280₆, *kaonije nogu* S I 207₆, *s ruku* i *s nogu* S II 37₁₈.

136. Именице ж. рода на сугл. имају само свој стари наставак *-i* који се до данас сачувао:

kriposti Vr I 12₂₇, *stvari* 23₈, 27₃₁, *bolesti* 24₂₀, 71₃₅, *čejadi* 35₉, *žalosti* 71₃₅, 90₃₇, *noći* 83₈, *radosti* 87₃₂, *pameti* 194₃₂, *kosti* 208₁₁, *puti* 242₃₇ и др.

Облик ген. двојине *оџи* редовно се употребљава у значењу ген. мн. (*пеће моћи* *otvoriti оџи* Vr I 74₁₀, *svrhu оџи* 146₆, *iz оџи* 180₆ и сл.).

У извесном броју именица сва три рода стоји *ie* м. *i* услед замењивања ген. са лок., у коме је *i* другог порекла него ово *i* у генитиву (примере в. у т. 36 II б; исп. и т. 129).

137. У данашњем говору Дувањског Поља облик ген. мн. готово се не разликује од књижевног језика, изузев именица ж. рода на сугл. (исп. напр. *ndџijū* поред *rџi*, *stvári*, *boléstī*); облик на *-ā* је искључиви облик ген. мн. осталих именица.

Остали именички облици углавном се слажу са облицима савременог језика:

Именице м. рода

138. У *вок. јд.* основе с непчаним сугласником имају наставак *-e*: *brate* Vr I XIII₂₃, 58₃, 105₄, итд., *duše* 1₂₆, *оће* 10₃₂, *čoviče* 36₁₁, *gospodine* 43₂₃, *rakle* 80₃₇, *posle* O 81₃ и др.; а оне с непчаним сугласником *-u*: *križu* Vr I I 13₂₈, *likaгу* 58₃, *темеју* 126₇; именица *sin* сачувала је стари вокатив *-u* основа: *sinu* Vr I 80₁₆, ₂₁, Vr I* 64₂₄, S I 40₁₁ итд. Доста се често наставак *-u* јавља и иза тврдих сугласника, као у примерима *svitu* Vr I 131₃₁, *ščitu* Vr I* 59₃₁, *životu* 59₃₁, *Isusu* S I 35₁₂, *svitu* 57₆, *postu* 57₆.

Обрнуто имамо само један случај: *lupeže* S I 210₁₈.

139. У *инџир. јд.* Даничић је код писаца XVI и XVII века забележио бројне примере са наст. *-om* иза непчаних сугласника (Ист. обл., 36). Код Анчића такође преовлађује *-om* у таквом положају. Тако имамо: *križom* Vr I XXXIV₁₁, ₆₂, ₇₇, ₁₈ итд. (врло често), *гајом* Vr I 59₂, 123₂₀, *обицајом* S II 134₂₃, O 23₆, *варајом* S II 220₁₀, али: *križem* Vr I 8₂₁, *знојем* 60₃₈, *гајем* Vr I* 14₁₁, *бојем* 21₁₂, *копјем* 59₁₇; *stvoriteјом* Vr I 46₁₇, *spasiteјом* 46₁₈, *крајом* 87₁, 116₂₀, 266₃₇, *progoniteјом* O 177₁₉, али: *крајем* Vr I 63₇, 73₁₂, 277₆; *плаћом* Vr I 142₂, 181₂₇, S I 20₁₁, али: *кључем* O 26₁₅, затим само: *мужом* 276₂₂, *kaležом* Vr I* 83₁₇, *gospodarом* Vr I 90₁₅, 273₆, али само: *daždem* Vr I 111₁₆, *mladićem* 277₁₇, *огњем* Vr I* 15₃₁.

Једини сугласник иза кога преовлађује наст. *-em* јесте *c*: *лаћем* Vr I 13₁₆, *privagaосем* 13₁₆, *осем* 15₁₇, 57₆, 89₃₂, 30₄₁, *dilioсем* 42₃₃,

судцем 42²³, 197⁸, товарцем 258⁸; али: bogacom Vr I* 48¹⁸, приљубодив-
com SI 157¹⁰, свесом O 45²⁵.

Именица *put* колеба се између старијег *putem* Vr I 156⁹, и но-
вијег *putom* 166²⁰.

Лична страна имена на *je* (Мојсије Vr I 166¹) имају редовно у
овом падежу наст. -*om*: Мојсијом (писано без *j* испред *o*) Vr I 112³¹,
164³, Закаријом 301¹¹, Ронцијом SI 165¹ (в. и дат. мн., т. 120, исп.
ном. и ак. мн., т. 140).

И у савременом говору наст. -*om* је сасвим обичан наставак
инстр. јд. иза непчаних сугласника.

140. *Номинатив и акузатив мн.* омогућују нам да установимо
до којег се степена уметак *ov/ev* из именица -*и* основа проширио на
остале, углавном једносложне именице м. рода. Наставак -*ови*, који се
јавља у XIV и XV веку (исп. обл., 59), у Анчићеву језику је
већ доста бројан, али још увек краћи облици знатно преовлађују
над дужим. Неке именице јављају се само у краћем облику, а
код оних које имају оба облика однос је знатно у корист краћег.
Тако су напр. у ном. и ак. само у краћем облику именице: *oci* Vr I
XIII³³, XXXV², 62⁸ итд., *ose* 3¹², 19², 63¹⁷ итд., *grisi* 12⁴⁰, 74⁹, 145²
итд., *grija* 5², 7³², 19² итд., *kraji* 36³⁶, 77^{20, 23}, 162²⁷ итд., *kraje* 162³⁸,
SI 35⁸, *posli* Vr I 55¹⁷, 58³⁷, SI 187¹⁵, итд., *posle* Vr I 24⁸, 53³⁹, 112²⁷
итд., *sudi* 68¹⁷, SI 135¹⁰, *sude* SI 219²⁴, SI 131^{19, 27}, *puci* Vr I 79¹¹,
191³⁷, SI 76⁸, *puke* SI 76⁹, *voli* Vr I 136³, *vole* 33², *puti* 159¹², 164¹⁸,
322²⁸, *pute* 46³⁸, 170⁶, 191³, итд., *krusi* 187⁷, *krue* 229⁸, *smradi* 242³⁴,
smrade 170³¹, *kjuči* 300⁸, *kluče* XVI⁴, 85³⁵, 149¹⁷ итд. и др.; у оба
облика: *muži* Vr I XXXIV⁸, 210¹², 279¹¹, али: *muževe* 279¹¹, *vrazi* 3⁴,
6^{1, 34}, Vr I* 143¹⁹, али: *vragovi* SI 176¹¹, *Bozi* Vr I 14^{19, 28}, 100⁹, 101¹¹
итд., *Boge* 14³⁰, 127^{32, 24}, 166¹⁴, али: *Bogove* 129⁴, O 60¹², *dari* Vr I
43³⁹, 97³⁴, *dare* 152¹⁷, али: *darovi* 232¹⁶, 236²², *darove* 152¹⁹, 162²⁶,
223¹⁹, *posti* 110¹², 132^{16, 17}, 321⁵, SII 92²⁹, *poste* Vr I 131¹², али:
postovi 83²⁴, SII 232⁵, *postove* XXXIV¹², 67³³, 132¹⁶, *greba* 212¹⁷,
grobi 212²⁰, али: *grobovi* SI 38²⁴, SII 208²⁷, *duzi* Vr I 238²⁸, 326^{27, 31, 32},
duge 56²⁴, 237⁵, 291²⁸ итд., али: *dugovi* 237^{19, 14}, *dugove* 238^{19, 28} и др.

Треба напоменути да се у облицима ген. мн. уметак *ov/ev* налази
и у оним речима у којима га у ном. и акуз. нема. Тако напр. према
шест примера ген. мн. *kraja* Vr I 68³, 77²³, 162³¹ итд. имамо и три
примера *krajeva* 36³⁵, 38¹⁹, SI 45¹², именица *vo* има само дужи облик
ген. мн. *volova* 147³, 311³⁸ итд. Карактеристично је да је у овом
падежу однос облика са уметком према облицима без уметка у корист
првих (5:4), док у ном. и акуз. знатну превагу имају краћи облици
(7:3 у ном., 8:3 у акуз.). Вероватно је на чешку употребу дужих
облика у ген. мн. утицала једнакост краћег облика ген. мн. са ген. јд.
(исп. ген. мн.: *križa*, *lava*, *kraja*, *ploda*, *štara* и др.).

Само у једном случају имамо иза непчаног сугл. *o* (бојове Vr I
259²³), у свим осталим примерима је у таквом положају вокал *e*:
бојеви SI 73¹¹, бројева 26²⁰, 157³⁵, бројеве XIII^{11, 13}, SII 232²⁰, *krajeva*
Vr I 76³⁵, 38¹⁹, SI 45¹², *muževe* Vr I 279¹¹.

Краћа множина и данас је доста честа, у односу на књижевни језик, у Анчићеву родном крају: *stríci, vòli, gòni vòle* (и: *vòlove*), *dí su kjúci, kjúče, pèt krúvā, podlíla je svòje dāre*.

Именице ср. рода

141. Старији однос једнине и множине *неба*: *nebеса* још је потпуно очуван у Анчићевим делима код именица *nebo, čudo, tilo*: *nebеса Vr I 3₁₉, 8₁₉, 24₃₀* итд., *čudеса 12₁₇, 35₃₃, 83₂₇* итд., *tilеса 65₂₁, 74₃, 220₂₈* итд.

Именица *drvo* има само старије облике *drvo, дрва* итд.: *od koga дрва Vr I 141₁₃*, *na дрву Vr I 2₃₁, 14₃₈*.

Оно што је Ившић забележио у Маглају — прилагођавање именице *deíте* именицама ср. рода типа *село* (дат. *díjetu*, исп. Рад 196, 171) налазимо у савременом говору Липе код именице *дубре* (инстр. *dúbrom*).

Именице ж. (и м.) рода основа на -а

142. Наставак вок. јд. ових именица је -о: *sotono Vr I 33₂₉*, *budalo 43₄*, *molitvo 51₂₃*, *družbo 85₁₅*, *viro 116₉*, *pravdo Vr I² 3₅*, *sestro 3₉*, *gospojo 15₂₃*, *SI 25₉*, *majko Vr I 42₈*, *Vr I² 15₂₃, 66₉, 76₂₈* итд., поред обичног *Marija* (*Vr I 18₁₅, 67₁₅, 76₁₇* итд.) налази се понекад и *Marijo* (*Vr I² 66₉, 73₁₅, 98₈*).

Именице на -*ica* имају у вок. оба наставка: -*ico* и -*ice*, код троложених преовлађује -*ico*: *Danico Vr I² 17₈*, *kraljico 17₈*, *divico 36₂₉, 67₁₉, 21*, *SI 111₃* итд., али и: *divice Vr I² 42₅₅, 111₅*, *ružice 111₁₉*, *kraljice 111₃₀*, а код вишесложних -*ice*: *помоћнице Vr I² 17₈*, *SI 111₃₀*, *поглаvice Vr I 31₃₀*, *gospodarice 42₈*, *Bogorodice 67₁₉*, *SI 111*.

Именице ж. рода основа на сугласник

143. У инстр. јд. Анчић доследно употребљава наставак -*ју*: *oblastju Vr I 3₉*, *rogibju 9₃₆*, *smrtju 9₃₇*, *rametju 13₃₃, 23₂₉, 47₁₇* итд., *ričju 40₁₈, 150₇, 179₄*, итд., *помоћју 56₂₈, 121₁₈*, *Vr I² 70₁₃* итд., *љубавју Vr I 58₁₅, 73₁₅, 99₃* итд., *жуцју 74₁₈*, *пемоћју 256₂₀*, *misľju 272₂₃*, *поцју Vr I² 14₁* (писано *почјуи*, где *chi* може бити знак за *č*, в. т. 5), *кбсрју 37₁₀*, *materju S II 174₂₃*, *солју O 54₁₅* и др.

Појединачне именице

144. Именице на -*in* одбацују -*in* у множ.: *krstianinu* (дат. јд.) *Vr I 9₁₄, 16₃₁*, *krstiani Vr I 4₁₃, 11₃, 154₅* итд.; нсбичан је облик ак. јд. *tudinina* *O 119₂₅*, са накнадно додатим -*in* на именицу *tudin*, која не припада горњој категорији именица.

145. Именица *дан* има у једнини промену именица м. рода (-о основа) од основе *днев-*: ген. *днева* (*Vr I XV₁₈, 23*, *XXXIV₁, 31₃₀* итд.), инстр. *дневом* (*Vr I² 13₂₅*), лок. *дневи* (*Vr I XVI₇, 11*, *XXXIV₁₄*). У мно-

жини у ном. и у ген. јављају се само облици *dni* (XVII₁₀) и *dana* (XV_{6,18}, 69₁₀, 112₂₇ итд.), а у акуз. поред облика који одговара ном. и ген. мн., тј. *dne* S II 175₁₇, сусрећемо и облик промене коју имамо у јединици: *dneve* Vr I 111₂₂, Vr I² 23₃, а такође и старији облик *-i* основа *dni* Vr I XV₃, 94₁₇; за лок. мн. налазимо само један пример и то стари облик *dni* (Vr I XVII₇). Уз бројеве *dva*, *tri* стоји облик двојине *dni*: *dva dni* Vr I XVI₁₁, XVII₂₈, *tri dni* 54₂₂, 132₁₅, 245₂₂.

Именицу *kamen* употребљава Анчић редовно у ном. јд. у старом облику *kami* Vr I 17₁₅, 91₁₆, 101₂₀, 181₂₀ итд., изузев једнога примера са новим обликом: *zašto se zove Isus kamen* Vr I 178₁₂.

146. Код неких именица јавља се колебање у роду. То су на првом месту именице *prsa* и *sluga*. Код прве заправо немамо колебање у роду, већ колебање у основама. За разлику од савременог језика, у коме је ова именица плур. тант. средњег (*ўрса*) или женског рода на сугласник (*ўрси*), код Анчића је у оба случаја женског рода, али различитих основа: или је плур. тант. ж. рода именица на *-a*: *prse* (ак.) Vr I XXXVII₂₃, 2₂, 58₁₀ итд., или плур. тант. ж. рода именица на сугл.: *prsi* (ак.) Vr I 2₁, 45₂₃, Vr I² 12₁₂ итд., *prsi* (ген.) Vr I 324₂₂, Vr I² 103₂₆, (ном.) Vr I² 43₁₀, 44₁₄, *prsima* (инстр.) S I 2₂₂, *prsije* (ген.) 67₁₂, (лок.) 75₃, *prsimam* (инстр.) S II 109₁₄, *prsim* (инстр.) O 49₁₆.

Именица *sluga* час је у мушком (природном) а час у женском (граматичком) роду: *svoga sluge* Vr I 18₂₇, *sluga tvoj* 64₂₃, S I 142₆, *slugu moga* Vr I 154₂₆, 315₂, *sluzi dostojnomu* 202₁₅, *њegov sluga* 290₂₄, *slugom najgorim* S I 113₁₂; али: *sluzi božijoj* Vr I 186₇, *o slugo zla* 148₂₄, *slugo dobra* Vr I² 88₂₄, *od božije sluge* S I 28₃, *sluga tvoja* 138₆, 139₂, *slugu božiju* 154₂₅.

Именица *žudio*, коју Анчић употребљава само у мнж., има поред облика у м. роду *žudiji* (ном. мн.) Vr I 13₁₀, 28₂₀, 48₂₂, 100₂₉, *k'žudiot* (дат. мн.) 21₁₆, *s'žudijama* 107₂₆, и облике мнж. у ж. роду (граматичком): *žudije* (ном. мн.) Vr I XVI₉, 14₁, 24₂₇, *s'žudijam* XVI₁₂.

2. Придевске речи

147. У преглед наставака придевске промене укључене су и оне заменице и бројеви чија се промена поклапа са придевском, док ће она посебна питања у којима се ове две категорије речи разликују од придева бити разматрана одвојено.

148. Наставак *ген. јд. м. и ср. рода -oga/-ega* редовно се јавља само у дужем облику, што нам потврђује и Даничић за остале писце XVII века (Ист. обл. 157-160). Краћи облик *-og/-eg*, који се јавља под утицајем заменица, налази се код наших писаца тек од XVIII века (исп. Маретић, Рад 180, стр. 171, Рад 209, стр. 223, Алексић, нав. д. 93):

drugoga Vr I XII₂, *našega* XIII₂₂, XXXIV₂₀, *svetoga* XV₂₃, XVIII₁, XXXV₁ итд., *svoga* XV₂₈, *sunčanoga* XVII₁₄, *poslidněga* XVII₂₁, *svakoga* XXXIV₁, *istinitoga* XXXIV₂, *božijega* 1₁₆, *onoga* 2₁ и др.

149. У *даиј.* и *лок. јд.* м. и ср. рода Анчић употребљава оба наставка *-оти/-ети* и *-от/-от*, али је дужи знатно чешћи. У употреби ова два наставка нема неке разлике између дат. и лок., што се види из следећег прегледа:

даиј.: *приузвишеному* i *prisvitlomu* *gospodinu* Vr I I₁₂, *нашем* *gospodaru* i *gospodinu* *pridragomu* I₁₆, *svakomu* XII₁₄, *тому* 2₃₃, 13₁₂, *nikomu* 4₃₆, *propetomu* 8₃₉, *drugomu* 15₇, *iskrñemu* 15₈, 64₇, *svitovñemu* 16₁₈, *svakomu* 39₂₆, 64₄, 76₁₈, *memu* *bratu* 42₃₂, *memu* *ocu* *nebeskomu* 44₁₈, *svetomu* *Jozefu* 82₃, *staromu* *zakonu* 95₈, *živomu* 98₃₁, *umrlomu* 98₃₂, *tvomu* *kipu* *bežanstvenomu* 99₄, *k* *memu* *namisniku* *komu* *sam...* 115₂₋₃, *onomu* *komu* *je* 166₃₀, *kako* *jednomu* *tako* *i* *drugom* 149₃₀₋₃₁, *uvridenom* 247₃₉, *drugomu* 250₁₉ и др., али: *svetom* *Pavlu* Vr I 28₃₂, *grišniku* *velikom* 42₂₄, *istinitom* *Bogu* 77₂₉, *svakom* *svoje* 148₃₇ и др.;

лок.: у *komu* Vr I XIII₂₈, у *saboru* *palestinskomu* XVI₁₄, *po* *svemu* *svitu* 1₈, у *ovomu* *zlamenju* 2₃₀, у *istomu* 3₂₄, у *ovomu* *kamenju* 4₃₀, у *svomu* *nauku* 4₃₈, у *jednomu* *božanstvu* 5₁₆, *na* *istomu* *mistu* 11₃₂, *po* *križu* *tvomu* *svetom* 13₃₁, у *svemu* *ostalomu* 15₁₈, у *Novomu* *zakonu* 26₃₁, у *Svetomu* *pismu* 73₄, у *tvomu* *svetom* *pribivalištu* 167₁₃, у *tvomu* *građu* *svetomu* 147₁₄, *na* *istom* *pristoju* *kužnomu* 166₁₇, и др.; али: о *pristupnom* *litu* XXIII₃₅, у *drugom* 236₁, у *istom* *razpisuje* 3₁₅, *po* *istom* 25₅, у *Starom* *zakonu* 26₁₉, 31₁, *po* *svetom* *kraju* 46₉, *po* *duhu* *svetom* 50₂₈, у *svakom* *uživanju* 88₈, *po* *poslidñem* *slovu* SI XVIII₂₉ и др.

150. *инстр. јд.* м. и ср. рода најчешће има наставак *-ит*, врло ретко *-иет* (исп. т. 36 II 1 г): овим Vr I 2₁₅, 5₂₅, 7₂₆ итд., *svetim* 11₁₉, 30₁₅, итд., *kojim* 67₂₉, 137₂₁, 191₁₅ итд., *izvrstitim* 27₃₈, *istim* 28₄, *mojim* 46₁₇, *crkovnim* 82₃₁, *svojim* 89₂₃ и др.; али: *svijem* SI 134₃₀, *većijem* 157₈, *самijem* 177₁₄, *čijem* SII 151₁₀.

Секундарно *e* доста је често у овом падежу неких заменица (примере в. у т. 68).

151. *Ген. и лок. мн.* Наставак ова два падежа је *-и* и *-ие* (њихов однос в. у т. 36 II 1а и б), без крајњег *h*, што је честа појава код писаца XVII века (исп. Ист. обл., 195):

ген.: *studenci* *živi* *voda* Vr I 12₁₅, *zaradi* *mnozi* *dobri* *dila* 12₂₄, *od* *svi* *grija* 13₂₃, у *ime* *sviju* *pravovirni* 18₂₁ *stvari* *pristojni* 27₃₁, *od* *dobri* *i* *sveti* *sinova* 50₄, *od* *svi* *svoji* *bolesti* *duovni* 82₃₄, *svrhu* *svi* *stvari* *ostali* 92₇, *od* *našije* *grђa* SI 16₅, *od* *ostaliје* *zala* 88₂₂ и др.;

лок.: *na* *druzi* *misti* Vr I XII₂₆, *na* *koji* *sidi* 6₁₂, *u* *svoji* *kñiga* 7₃₉, *u* *svije* *moji* *potribami* 20₂₋₃, *u* *ñiovi* *dobri* *dili* 25₃₄, *po* *svoji* *sinovni* 29₁₅, *u* *tvoji* *molitva* 46₃₆, *po* *ostali* *sakramenti* *aliti* *posvetilišti* *crkovni* 76₁, *u* *svi* *radosti* 81₃, *u* *progonstvi* *tvoji* 85₁₇, *u* *ostali* *poglavji* 102₉, *po* *svoji* *slugami* 193₁₈, *po* *ñiovi* *molbami* Vr I 281₁₂₋₁₃, *po* *zliје* *dili* SI 62₁₅, *u* *oni* *vrstami* 76₉, *u* *dobrije* *dili* 81₆, *po* *ñegovije* *grisije* 149₂₈ и др.

152. Међутим, продирање наставка дат. - инстр. *-ит* у лок. већ је у језику Анчићеву осетно, а што је и Даничић забележио код других писаца XVII века (Ист. обл., 212—214): *i* *po* *ostalim* *dobrim* *dili* Vr I 75₃₁, *pri* *druzim* *љudi* 103₃₄, *po* *dobrim* *dili* 108₂, *pri* *anđelim* *svetim*

161₂₂, по својим sinovmimam тојест zlim Јудимам 277₇₋₈, по putim његовим Vr I* 131₁₂, на свим седам sakramentim 185₄, по својим свим misnicim 155₆₋₇, у grisije smrtnim 168₇, по својим sinovmi 190₂₂; у prošasti prilikami i družim mnozim Vr I 180₂₂, по свиту i његовим zamčicami 265₂₂, у stazam tvojim SI 69₁₁, у crkva kano kućami његовим SII 148₁₈; у nemoćimam mojim Vr I 10₂₂.

153. *Дайи и инсџр. мн.* Према наст. -ит у Vr I стоји често -iet у S и O (исп. т. 36 II 1 в и г). Додавање а овоме наставку, које је Даничић забележио за XVI и XVII век (исп. Ист. обл. 199 и 210), односно напоредна употреба наст. -им и -има, која је у савременом језику обична и која повлачи за собом диференцирање употребе ова два наставка (-им кад је придевска реч уз именицу, а -има кад је сама) не налазимо у Анчићеву језику:

дайи.: којим pridruživ Vr I XII₂₂, на помоћ свим XII₂₇, dušam bogoљubnim XIII₂₂, naučenijim i boјim XIII₃₅, њiovim slugami 4₄, mnogim зло učiniti 7₂, да dobrim dade milost 25₂₅, nami slabim 35₂₂, protiva družim 36₂₄, ostalim nije dato 58₇₄, sinovom opacim 62₂₁, govori zlim 62₂₂, sinovom neposlušnim 67₁₀, slavу dobrim 65₂₁, даће prokletim 73₂₂, ово nam dao svim 108₂, својим mlađim 250₈ и др.

инсџр.: са свим pravovirnim Vr I XIV₅, s ostalim svetkovinam XV₂₅, својим čarimam 6₁, s ostalim zlim 7₂₂, љuckim 8₂₂, z družim 29₂₇, s tolicim 64₁₇, s mnozim svetim 71₇, s prognanim 85₁₄, са свим svetim 231₁₆, са свијем својим milim SI 148₁₉, i mnozim družim naučiteјim SII 115₁, и сл.

Наставак -ити, који је код Дивковића редовни наставак инструментала (-иети и -ими, исп. Глас 52, 139), налазимо код Анчића само у примеру *s obimi prošastimi* Vr I 233₂₆.

У примеру *Међу putimат бојим i svitovnimат* SI 167₄, наставак придева -итат вероватно је дошао под утицајем облика именице *putimат*, али је чудно зашто тај наставак није добио и придев *boјим* који је ближи именици.

154. Из изложеног материјала видимо да се изједначеном дат. и инстр. мн. придружио и лок. мн. и да је процес изједначења његова са дат. и инстр. већ знатно одмакао у језику Анчићевих дела. Решетар закључује (Рад 136) да се мешање дат. и инстр. мн. у нашем језику „упутило баш из замјеничне (придјевне) деклинације“ (стр. 148), будући да се нови облици „у деклинацији замјеница и придјева налазе барем за сто година раније“ него код именица и објашњава то већом сличношћу ова два падежа код заменица и придева него код именица.

3. Заменице

155. У множини личних заменица 1 и 2 л. стари облик инстр. *пати, вати* јавља се редовно као наглашени облик дат., инстр. и лок. мн., док се за енклитичке облике употребљава стари облик дат. *пат, ват*:

ostavljajući nami priliku Vr I 4₂₂, koja je nami korist 4₂₂, nami grišnikom 14₂₅, vami 34₂, 37₂₅, k nami 56₂₉, 89₂₉, svim nami 62₂₂, 175₂₂, 288₁₂, vami naredujem 143₆, vami, mojoj bratji 149₂₁ и сл.; меју nami Vr I 75₂₀, s nami 75₂₂ и др., u nami 124₂₃, 125₂₃, u vami 125₇ и др.;

Bog nam na pomoći budi Vr I XII₂₇, i tako nam svim reče 41₂₉, takođe nam ostavi 55₂₁, posla nam dobrotu 55₂₂, sva nam dobra čine 92₆ и др.

Као изузеци налазе се два облика старог датива као наглашени дативни облици: Vam se čini Vr I 161₂₈, k vam SII 23₁₂.

У примерима *dajući nam* Vr I 102₂₄ и *dajući nami* 102₂₈, који се по значењу не разликују, може се по употребљеним облицима заменице претпоставити да је први енклитички а други наглашени, али би први пример могао бити и стари дативни облик као наглашени.

Облике *нами*, *вами* забележио је Решетар у савременом језику у целој северозападној Босни (Št. D. 186).

У данашњем говору Липе имају ове заменице у наглашеном облику завршетак *-tam*: pamam, vamam (исп. *himam*, т. 157).

156. Доследна је у акуз. јд. употреба уз предлоге облика личне зам. 1, 2 и сваког лица *те*, *те*, *се*, некада наглашених облика (м *▲*, т *▲*, с *▲*), који су данас енклитични: за *те* Vr I XXXIV₁₉, Vr I^a 81₂, за *се* 28₄, 38₂₂, 39₂₂ итд., за *те* 69₂₂, 138₂₀, SI 124₆, итд., по *те* Vr I 216₂₇ и *те* 273₂₆, по *те* (pohte) Vr I^a 36₆, по *се* SII 80₂₂.

Поред старог акузатива *на њ* O XII₂₉ имамо и новији *на њега* Vr I 124₄.

У акуз. личне зам. 3 л. јд. ж. рода Анчић доследно употребљава старији енклитички облик *ју* (pusti ju Vr I 59₁₂, који би *ју*... 71₂, dade ju 96₁₁ и сл.). Облик *је* налазимо један једини пут у примеру: *немогућ је* privesti k sebi Vr I 97₂₂.

У ак. мн. преовлађује (уз предлоге) стари облик *ће*, који се употребљава за м. и за ж. род. Новији облик *ћи* [h] много је ређи: према 18 примера *ће* и Vr I (moliti se za *ће* 38₉, за *ће* se misa govori 69₁₆, за *ће* moli 101₂ итд.) облик *ћи* налазимо два пута уз предлоге (за *ћи* Vr I 141₂₁, на *ћи* 300₂₄) и два пута без предлога (17₂₂, 183₂₀).

Према наглашеном облику ак. мн. *ће* нема ниједног примера употребе енклитичног *је*, које је већ у ранијим споменицима доста ретко (исп. Ист. обл., 201, Рад 136, 150), већ се редовно налази облик *i* [h] — *ји* [h].

За облик ак. мн. *ње* вели Даничић да „излазећи тако из обичаја... замјењује се генитивом“ (Ист. обл., 201), али се одржава све до краја XVII века (Даничић га је нашао у делима босанских фрањеваца Бандулавића, Матијевића и Посиловића (Ист. обл., 201), а Ђ. Ђорђевић (Глас 52, 137/8) у језику Дивковићеву).

Сасвим изузетно овај се облик задржао у народном говору до данас. Решетар га је забележио у Толизи (kann man noch in Toliza hören, Št. D. 186). Чује се, истина сасвим ретко, и у говору Анчићева родног краја: *iděmo ù ће* (тј. у lišņake, da беремо lišņake).

157. У дат. инстр. и лок. заменице 3 лица мн. поред облика које даје Даничић: дат. *њим*, *њима*, *њими*, (Ист. обл., 195—197), инстр. *њими*, *њима*, (204—206), лок. *њима*, (212), налазимо у Анчићеву језику у сва три ова падежа и облике *њитат* и *њитати*, са наставцима које имају и именице, а које је Решетар назвао „подвострученим наставцима“ (в. т. 123).

У дат. имамо пет облика ове заменице: стари облик дат. *њит* (Vr I 4₃, S I VII₃₇, 10₁, 41₆, 190₁₇), облик инстр. *њити* (Vr I 233₁₅₋₂₄, S I VII₁₈, 62₂₀), нови облик *њита* (Vr I 46₆, 233₁₄, Vr I² 34₂₁) и облике са подвострученим наставцима: *њитат*, који је најчешћи, (Vr I 14₃₇, 61₂₈, 74₂₀ итд., 11 пута у Vr I) и *њитати* (Vr I 106₂, 285₈).

У инстр. је најчешћи стари облик *њити* (Vr I 75₂₉, 105₃₇, 291₃₇ итд.), а поред њега у подједнакој су употреби облици: *њита* (Vr I 162₃₇, 165₂₉, Vr I₂ 30₂₂, 243₂₉), *њитат* Vr I 53₆, 106₂₈, 162₈, 203₁₂, 250₂, Vr I² 30₂) и *њитати* (Vr I 180₂₈, 209₂₈, Vr I² 30₁₇, 82₁₇).

У лок. поред *њита* (Vr I XIII₇, 241₃₇) имамо и облике *њитат* (Vr I 7₂) и *њитати* (Vr I 129₆, Vr I² 185₂₈).

Овде несумњиво имамо паралелизам са именицама: употреба облика инстр. место датива, а такође у оба падежа облик *њита*, који продира и у лок., што је у XVII веку већ сасвим обично (исп. Ист. обл., 212). Овоме се облику поново додаје дативно *т* или инструментално *ти*, па се та оба облика употребљавају напореда у сва три падежа.

Облик *њита* назива Решетар „eine substantivische Form“ (Št. D., 185).

На истом месту објашњава он да се облик *њита* у дат., инстр. и лок. мн. развио према облицима *пата*, *вата*. За доказ позива се на то да у дијалектима (дубровачком напр.) у којима заменице у ова три падежа имају само завршетак *-ит*, а никада *-ита*, крајње *а* у *њита* никада не недостаје („nie fehlt“).

Може ли се то применити на језик Анчићев? И код њега заменице у ова три падежа имају само *-ит* (в. т. 152-153), а не *-ита*, али нема ни облика *пата*, *вата*, већ само *пати*, *вати* (исп. т. 155). Према томе, вероватније ће бити да је *-ита* дошло под утицајем именичке промене, што нам потврђују и наставци *-итат* и *-итати*, који се срећу само код именица и у овој заменици.

У даљем развоју промене ове заменице превагу је однео завршетак *-тат*, тако да у савременом говору у ова три падежа имамо само облик *њитат*, (òndā се ñitam dàjē, meðù ñitam, ù ñitam).

Према облику ген. ове заменице који одговара данашњем књижевном језику *ни[h]* (od ñi Vr I 24₁₆, 74₉, ñi 126₂₅, 183₂₀, svr[h]ju ñi 236₁₇) у данашњем говору Липе и околине имамо облике са дуалским завршетком: *iza ñju*, *imā ù ñiju*, *òd ñiju*. (Исп. облик *овију* у Дугом Селу, крај Бјеловара — Št. D. 180).

Осим тога, партикула *зи*, која се најчешће додаје показним заменицама (исп. т. 161) налази се у овом говору и као саставни део ове заменице: *òd ñizi*, *imadu ñzi dvā* (исп. т. 72)

158. Од присвојних заменица такође се треба посебно осврнути на заменице 3 лица. Заменица 3 лица јд. *ñihov*, -а, -о, која се јавља у

употреби тек почетком XVII века (исп. Вајан, II, 167), код Анчића је још доста ретка: *ńiova imena* (ак.) Vr I XXXIV₁₁, *ńiovim slugami* (дат.) 4₄, по разуму *ńiovu* 12₃₂, братје *ńiove* 35₃₉, *duh ńiov* 66₂₃, *ńiove slaviteje* 128₁₃, *milostimam ńiovim* (инатр.) Vr I^a 13₃₁ (Облик *ńigovo* Vr I 177₁₆ добијен је аналогјом према *ńegovo* (исп. у Прчњу *ńigov*, Št. D., 184; замена *h* са *g* не долази у обзир).

Чешће од овог новијег облика Анчић употребљама у значењу ове посесивне заменице ген. личне заменице *ńi* (*h*): *ńi imena* Vr I XI, у *ńi tilesi* 12₃₂, *ńi molitve* 42₂₁, *zlo ńi* 62₁₅, за *ńi dobro* 63₃₁, за *ńi dila* 105₁₉, *ńi kriposti* (ген.) 151₁₇, *ńi dila* 151₃₈, *bilig ńi* 179₂₈ и сл.

Облик ж. рода *ńen,-a,-o* јавља се тек у XVIII веку (исп. Вајан, II, 167) и, разумљиво, Анчића га нема. У том значењу редовно имамо ген. личне заменице ж. рода *ńe*:

ńe uprava Vr I 2₁₈, за *ńe ljubav* 4₈, *ńe uspomenom* 5₁₇, за *ńe pravdu* 29₃₈, у *ńe kipu* 33₃₀, од *ńe srdžbe* 43₃₈, *ńe razlozi* 44₂₇, *ńe posle* (ак.) 53₂₉, *ńe posli* 58₃₇, *ńe voće* 117₃₆, *misto ńe* 135₃₀, у *ńe stidi* 145₁₀, *ńe čina* (ген.) 264₁₂, међу *ńe* 314₂₀, за *ńe* Vr I^a 109₂₉, *progonite!i ńe* O 29₂₈ и др.

Ову употребу посесивног генитива личне заменице место свих падежа присвојне заменице имамо код старијих писаца и за присвојну заменицу м. рода *ńegov* (исп. у језику хрватских протестантских писаца 16 века: *ńega sini*, *ńega tavařiši* и сл., Рад 214, 95; код Марулића: по *ńega voju*, Вајан, II, 167). Код Анчића већ имамо само присвојну заменицу *ńegov*: *ńegovom pomoćju* Vr I XIII₅, у *ńegovo vreme* XXXIV₄, *ime ńegovo* I₃, *uskrsnutja ńegova* 2₁₂ и др.

Б. Ђорђевић (Глас 52, 137) само набраја заменице које Дивковић употребљава у појединим падејима. У том списку, да га тако назовемо, налазимо једном само *ńеговој* (лок.), из чега можемо закључити да Дивковић још није употребљавао присв. заменицу *ńихов* (и, разуме се, *ńен*).

У чакавском је и данас у употреби посесивни ген. *ńe* поред *ńезин* (исп. Кушар, Рад 118, 46).

Руски језик није ни образовао присвојну заменицу 3 лица, већ је за означавање припадности 3-ем лицу задржао ген. личне заменице (напр. *ego*, *eđ*, *ix* дан).

У облицима присвојне заменице 3 л. *ńегов*, *ńихов* имамо атрибутизован ген. личне заменице 3 лица као што код присвојног придева имамо атрибутизован ген. или дат. именице од које је придев постао (исп. Белић, O јез. природи..., 77).

Зашто се најдуже очувао посесивни ген. *ńe* у значењу присвојне заменице 3 лица, Решетар је објаснио разликом у синтаксичкој вези у синтагмама у којима је зависни члан генитив *ńe* или генитив *ńega*, *ńић*. У првом случају, објашњава Решетар, синтаксичка веза је јаснија него у другом (напр. *ńe otac* према *ńega otac*, *ńић otac*) јер се у другом случају *ńega*, односно *ńић* може схватити и као акузатив а тим и као објекат именице уз коју стоји (исп. Št. D., 185).

И у Његошеву и Љубишину језику налазимо ову особину (исп. М. Стевановић, ЈФ XIX, 22).

159. Од осталих присвојних заменица за заменице 1 и 2 лица и присвојну заменицу сваког лица, као што смо рекли у т. 64, Анчић употребљава само сажете облике.

Поред *čiji* и *či* (исп. т. 84) налазимо једном и аналошки облик *čigov* Vr I 92₃₁, који вероватно претставља утицај далм.-дубров. писаца.

Данашњи говор Липе не разликује се у погледу присвојних заменица од књижевног језика (исп. *ńlov*, *ńlovo*, *ńézino* и др.).

160. Од демонстративних заменица редовно су у употреби облици са додатим *i* (под утицајем придева одређеног вида, — исп. Решетар, Рад 136, 144, — и заменица *ki*, *koi*, исп. Белић, Глас 62, 218): *ovi*, *oni* (*ovi trud* Vr I XIII₃, *ovi je prav* 10₇, *ovi put* 10₂₈, *ovi daje život* 125₃₅ и сл.; *oni dan* Vr I XVII₂₉, XXXIV₁₀, *oni dio* 8₃₆, *oni rani tilo* 125₃₅ и сл.).

Демонстрат. заменица 2 лица м. рода има облик без *j* (< *i*): *ta* (за *ta posao* Vr I 38₂₈, *ta* 90₄), тј, стари облик *ta* (< *тъ*).

Ови облици демонстративних заменица и данас су обични у говору Анчићева родног краја: *đni Míjo*, *đni mđmak*, *đigni đni* [онај] *dvista* *ńjadá*; *tá Milisav*, *tá Túrčin*, *tá prátar* (исп. *ta* у Прчвју и Озринићима, Št. D., 182).

Поред *ta* данас је у употреби и облик *tđji* (*tđja*, *tđjo*): *tđji čđvik*, *tđju kđmu*, *tđjizim*, *ispod tđji kósá*.

Два пута налазимо код Анчића облик ном. јд. м. рода *onia* (онија): *Misnik onia* Vr I 35₁₅, *onia reče* 35₁₆.

Поред ген. *onoga* имамо једном и *onega* Vr I 224₂₈, што, уколико није штампарска грешка, вероватно претставља утицај дубровачких писаца, у чијем је језику наставак *-ega* у показној заменици дошао под утицајем меких основа (Вајан сматра, с обзиром на то да је ово ограничено на показне заменице, да је заменица *saj*, *sega* пренела своју промену на друге показне заменице — исп. Вајан, II, 153).

161. Често је код Анчића додавање одн. уметање испред наставка партикуле *zi* у показним заменицама (исп. т. 72), ограничено на инстр. јд. м. и ср. рода и ген. лок. и дат.-инстр. мн. сва три рода: *od ovizi* Vr I 135₂₆, 136₈, 151₂₆ итд., *onizi* 61₁₆, 124₁₈, 163₂₈, 165₂₈; *od tizi grija* Vr I 10₃₀, *s tizi planina* 14₂₃, *za tizim* 71₂₇, 152₂₉, 154₁₇, итд., *tizim činom* 244₂ и *tizi* (лок. мн.) 192₁₇.

Употреба речце *zi* у зависним падежима, између заменице и наставка, дошла је вероватно под утицајем неких придева (*drazi*, *druzi*, *mnozi* и др.) код којих се палатализовани сугласник пренео и у зависне падеже (исп. т. 112), па су се заменица и партикула осетиле као органска целина на коју су се додавали падежни наставци (исп. Ђ. Шкарић, Рад 229, 239).

У данашњем говору Липе употреба партикуле *zi* проширена је и на оне показне заменице којих код Анчића нема (исп. ген.) *tđjizi* *ńudí*.

162. Упитна заменица за лица има обично облик *tko* (Vr I XIII₂₈, 8₂₀, 11, итд., в. често), ређе *ko* (Vr I 5₁, 10₁₀, 26₃₁, 70₁₀, 81₂₉, 145₃₀,

193₁); složene *niko* Vr I XIV₁, 21₁₈, 169₁₈, 299₁₀ и *niko* Vr I 8₁₉, 289₂, 299₉, *iiko* Vr I 24₂₀, *svako* 76₁₅.

Упитна заменица за предмете *što* (Vr I XII₃₅, 4₉, 7₂₈, 8₄ итд.) у ген. има најчешће облик *šta*: од *šta* Vr I 86₂₅, 260₂ (често се *d* предлога губи, в. т. 102), *oda šta* 210₁₉, *radi šta* O 151₂₅, али и старији облик *česa* (уз предлог *radi*): O 12₁, 31₁₈. Новог облика ген. *čega* нема у Анчићеву језику.

Облик *česa* обичан је у употреби, поред чакавских, и код многих штокавских писаца. У говору се сачувао до данас и код штокаваца (исп. Št. D., 183). У лекционарима се редовно налази (Рад 136, 145), а и у познијим делима, нарочито дубров.-далм. писаца (исп. Ист. обл., 159, Вајан, II, 156). Један пример тога облика записао је и Ђ. Борђевић код Дивковића (Глас 52, 137).

Међутим, употреба ген. *šta* у прва три дела Анчићева, а *česa* у последњем (O) указује на то да би овај други облик могао бити примљен са стране, од дубров.-далм. писаца, на шта нас упућује и употреба *ki* у истој књизи (исп. т. 164).

Сасвим ретко налазимо ном. *šta* и то у једном случају у значењу количинске заменице: *šta je lupeža* Vr I 243₂₈, и једном у упитном значењу: *šta reći* Vr I 290₃₀.

У неким примерима употребе ове заменице у облику *šta* имамо ген. уз негацију: *šta ne podniše* Vr I 236₂₈, у оном *šta ne имају* SI VIII₈.

163. У одричној сложеној заменици напореда се јављају оба облика ном.: *ništo* и *ništa* (на првих 100 страна Vr I налазимо 11 пута *ništo* и 19 пута *ništa*). Овај други облик добивен је, како га је Реше-тар објаснио, из генитива, који се често употребљава у одричним реченицама (исп. Рад 136, 145). А одавде се *šta* пренело и у ном. простог облика заменице. У већини штокавских говора ово је *šta* касније добило упитно значење, а *što* је преузело релативно значење, али је у неким говорима (Дубровник, Бока Которска) остало само *što* у оба значења (исп. Št. D., 183, Вајан, II, 158). Облик *ništo* временом је сасвим ишчезао.

Није искључено да је бржем продирању облика *ništa* помогло код икаваца постојање неодређене заменице *ništo* (=нешто) Vr I 21₂₁, 63₁₄, O 152₁₇ итд. Од других сложених заменица налазимо само једну са *što* као другим делом: *svašto* Vr I 184₂₆.

164. Редовно је код Анчића у употреби релативна заменица *kojī* било да јој је додата, одн. уметнута речца *zi* или да није (исп.: *kojīm nadodav neglasna* Vr I XII₂₄, и: *kojizim nadodav neglasna* SI XI₄): *koji* XII₉, 23, XV₁₁, XVI₈ итд. Два примера употребе краћег облика *ki* (А *misnici ki ne vide slike svoje brez svitlosti* O XI₁₅, *grišne duše ki vladaju* O XI₁₉) претстављају несумњиве позајмице, односно највероватније је да је Анчић позајмио оба стиха из дела неког дубров.-далм. писца, тим пре што је краћи облик ове заменице облик дубров.-далм. поезије (исп. Вајан, II, 160).

И Алексић је у Рељковићеву језику нашао у стиховима тај облик и окарактерисао га као утицај деглметинских писаца (Г.Е.В. д.. 93).

Слично употреби ген. личне заменице 3 лица место присвојне имамо и један случај употребе ген. упитно-односне заменице за лица *ko* место упитно-одн. за присвајање *čiji*: на кога пристоју Vr I 101₃₀.

165. Према показним заменицама за каквоћу *ovaki, taki, onaki*, (take molitve Vr I 39₂₃, ovake molioce 42₂₁, ovakom molivom 51₁₂, ovaka molitva 53₁₄, ovaki prilika (ген. мн.) 53₂₂, svi taci 61₁₇, taku ljubav 88₂₂, take drži za ... 92₂₁, onaka dila 92₂₆, taki (ном. јд.) 107₄, 120₂₂, 150₂₆, take pokore 119₁₅, ovaki svitova 124₁₂, ovaci 149₅, nisu taki 150₁₉, od ovaci 151₁₇, ovaki čudesa 203₂₁, ovakim 251₆ и сл.) стоји упитно-односна за каквоћу *kakav* (заправо једном облик м. рода *kakov*, а два пута облик ж. рода од основе *kakv-* коме би у мушком роду морао одговарати облик *kakav*; облика *kakova* нема у Анчића): *kakva* је ljubav *onaka* su dila Vr I 92₂₂, *kakov* је plod *onako* је stablo Vr I² 24₂₀, *kakva* dila budu, *onaka* će ... Vr I² 73₂₇.

166. Општа заменица *svak* има редовно тај облик у самосталној употреби (pomisli svak Vr I XVI₆, svak ima držati 6₂₂, svak procini 22₁₉, svak znade 24₂₉, svak more 27₁ и сл.) Изузетак је пример: proklet svaki који Vr 12₂₁. У придевској употреби има облик одређеног придева (svaki dan XXXIV_{5,7} svakoga imena 2₂₈, на svaki koračaj 8₁, čovik svaki 24₁₉ и сл.).

167. Данашње *sav* редовно има у м. роду старији облик *vas* (XIII₂₂, 8₁₇, 33₂₈ итд.) према којему стоје облици *sve* (ж. род) XIII₂₇, 8₁₂, svega XVI₂₉, 148₂₄, svi 2₁₅, 5₂₆, sva 3₂₁, svemu 40₂₆ и др.

Исти однос је и у сложеној заменици: vaskolik Vr I 92₂₉, Vr I² 71₂₅, svekolikom požudom 34₂, svukoliku 111₂₇, svekoliko stvorenje 144₂₈, svakolika svrha 145₂₅, svikolici 179₂₀, 246₂₇, Vr I² 67₂₀ и сл.

4. Бројеви

168. Облик. Бројеви 11—19 редовно имају секундарно *j* између вокала *a* и *e* (писано увек *y*): petnajest Vr I XIII₁₉, 50₂₈, 180₇, dvanajest XV₅, XVII₁, 143₈, jedanajest XVII₁₁, XXXI₂₅, 133₂₄, и сл. Изузеци су ретки (напр. dvanajest 142₂). Старији облик, са очуваним почетним денталом другог броја, који код писача XVII века није тако редак (исп. у РЈА II код речи *dvanaest*), налазимо код Анчића само једном: *dvanaeste* (Vi ćete suditi sa mnom *dvanaeste* kolina Vr I 219₁₅).

У савременом говору имамо облике са *j* (<*i*) место *e* (jedanajest, dvanajest).

169. Код бројева 20-90 Анчићев језик се налази на оном ступњу на коме и савремени књижевни језик (dvadeset, trideset итд.), са изузетком броја 60, који Анчић употребљава у редуцираном облику који је обичан и у савременим говорима нашим: šeset Vr I XVIII₁₂, 131₁₂, 270₁₀, SI 47₆. Сем ове последње употребе редуцираног облика броја налазимо за број 40 једном редуцирани облик *četrest* (писано: četargest) Vr I XXIV₁₂. Међутим, поред овог облика и правилног *četrdeset* (писано: četardeset) Vr I 44₂, 83₇, најчешће се овај број јавља у облику

četerdeset Vr I 98₂₂, 100₁₀, 132₄, 163₃₁, SI 30₁₀. С обзиром на то да г Анчић редовно обележава са *ar*, вероватно је *e* испред *r* и изговарао. У броју 4 имамо код Анчића само *i* (*četiri* Vr I XV₇, XVII₂₂, 9₁₇ итд.). Даничић је у РЈА (II, 7) посумњао у изговор групе *er* код писца 18 века, зато што су они тако писали и *r*, укључујући ту и М. Рељковића, код којег је Алексић забележио *čet-rest* (нав. д., 98). Карактеристично је да је Даничић сматрао непоузданим облик *četerdeset* и код В. Кашића (XVII век) иако је овај доследно употребљавао у простом броју облик *četer* (в. РЈА II, 5).

Данас се у говору Липе чује и *četeri*, поред *četiri*.

У сложеним бројевима последњи број редовно је везан свезом *i* за претходни: *sto osamdeset i pet tisuća* Vr I 52₁₄ *trideset i tri* 55₃₀, *od trideset i jedne tisuće* 133₃₉, *dvista i pedeset* 243₁₃.

Карактеристичан је начин употребе сложених бројева уз именице. Налазимо неколико конструкција у којима именица стоји испред последњег броја, тј. налази се међу деловима сложеног броја, као напр.: *za trideset godina i tri* Vr I 18₃₉ (али два пута: *za trideset i tri godine* Vr I 55₃₀, 158₂₇), *za tri godine i po* 37₁₁, *četrdeset godina i devet* 313₂₇).

170. 100—1000. Поред *dvista* SI 8₁₀, које је добивено под утицајем правилног *tri sta*, *četiri sta*, имамо и новије *dvije stotine* SI 201₈. За 400 имамо само старије *četirista* SI 201₈. Уз бројеве веће од четири стоји ген. мн. *sat* (< сѣтъ) са једним примером, у коме се врши стапање *t* и *s* африкату *c* (в. т. 107): *pecat godina* Vr I 50₁₉.

За број 1000 Анчић наизменично употребљава *tisuća* и *ilada*.

За ту наизменичност карактеристично је место где даје поређење слова „ilirički“ и латинских: *Slide brojevi ilirički ... stotine, ilade, deseci ilada, stotine tisuća* (Vr I XI); *tisuća* ипак преовлађује. Често се јавља прилошка употреба ових именица: *tisuću rogana* Vr I 51₃₁, *nakon tisuću ... ali tisuću tisuća godina* 74₂₇, *za tisuću O* 171₂₂, *do iladu O* 171₂₄.

Промена бројева

171. Карактеристика Анчићева језика је промена не само бројева 2—4, која је доследна, већ и оних од 5—10.

Анчић је међу првим писцима (в. Ист. обл., 233) који су употребљавали облик броја *два* за м. и ср. род од основе *два-*, а не *дѣ-* (исп. напр. код Дивковића: *od ovie dvju sinova, dvjema сѣтарцем*, Глас 52, 138). У тој употреби Анчић је доследан: *brez dvaju sinova* Vr I 88₃₉, *oni dvaju* 88₃₁, *ovizi dvaju O* 35₁₉, *ovim dvamami sinovom* Vr I 88₃₉, *s dvamam kjučim O* XX₂₂, *vlada dvamam* 26₁₂, а тако је и са бројем *оба*: *obaју* Vr I 90₁₃, *od obaju kipa* S II 147₆, *obamam* (инстр.) Vr I 22₁₀, S II 8₆, *u obamam* S II 125₈, *daje svoju milost obamam O* 167₃₀¹.

¹ Погрешно је П. Будмани у РЈА II, 914 Анчићев пример: *kano se štije od dviju sluga* S II 22₃₀ укључио међу примере са м. родом од основе *дѣ-* јер се Анчић у погледу рода ове именице колеба, употребљавајући је час у мушком, а час у женском роду (исп. т. 146). Према томе, овде је *od dviju sluga* ж. род.

У ж. роду имамо: од двију рибца Vr I 35₂₄, заради двију ненаредба 72₃₀, к овим двимам sisami Vr I² 71₂₈ протива двимам smrtimam 104₂, двимам sisam (инстр.) 105₁₆.

Именице су, као што видимо, уз бројеве 2—4 у одговарајућим падежима множине.

172. Исту, дуалску промену имају и бројеви *три* и *четири*: трију краја Vr I XXII₁₁, трију кира 1₂₄, с четирју страна 3₁₆, од трију затајани 5₂₁, од четирју страна 9₁₇ ови трију сврха 93₂₈, од сви трију 96₈, од четирју патријарки 101₃₁, и сл.; противу четиримам kripostimam Vr I 9₁₂, четиримам анделом (дат.) SI 192₉, trimam vrstam (инстр.) SII XXX₁₇.

173. Анчић је мењао и бројеве од 5—10 и то у дат. и инстр. у беспредлошким конструкцијама, али два пута и са предлогом (*s*): onim petimam ranami (дат.) Vr I 187₇, sedmimam strilami (инстр.) 288₁, sedmimam darimam (инстр.) 380₂₈, sedmimam sičilamam (инстр.) 311₃₂, sedmimam radostimam (дат.) SI 24₇, desetmimam zapovidimam (инстр.) SI 50₁₉, zdesetimam grisism SII 43₂₈, z devetimam korim 125₃.

Из материјала што га је дао Деничић (Ист. обл., 241—243) видимо да је од XV до XVII века променљивост бројева 5—10 доста ретка. У лекционарима имамо колебање између променљивих и непроменљивих ових бројева (исп. Рад 136, 158/9), код Златарића су они непроменљиви (исп. Вајан, II, 161), а код хрв. протестантских писаца XVI века обично су променљиви (Рад 214, 28).

После Анчићева времена далматински писци XVIII века — „*rijetko sklaňaju brojeve 5, 6, 7 i t. d.*“ (Рад 209, 237), а код славонских писаца истога века — „*vrlo malo ima primjera gdje se brojevi 5, 6, 7 i t. d. sklaňaju*“ (Рад 180, 179).

174. Ретки су примери са променом бројева од 11—19. У прегледаној грађи нађен је само један такав пример: поге *dvaneštiju* (са сажетим *ae* у *e*) misnika O 53₃₀, а у РЈА (II, стр. 921) забележен је пример из Vr II инструментала *dvanešestimat* (такође окарактерисан као погрешан).

175. Редни бројеви од 1—90 не разликују се од тих бројева у савременом језику. Међутим, у сложеним редним бројевима обично је и десетица у облику редног броја: *dvadeseto i prvo* Vr I 232₁, у *dvadesetomu i drugomu* 250₁₉ (али: *dvadeset i drugo, i treće ...* 307₁₈), *pet ilada sto devedesete i devete godine* Vr I² 66₂₂.

Маретић је ово забележио, али као ретко, и у језику далматинских писаца XVIII века (Рад 209, 239), као и у језику славонских писаца тога века (Рад 180, 180).

Број 100 као редни има облик *stotini*: *tri stotina prva (godišta)* nisu pristupna Vr I XV₃₁, *četvrto stotino godišće* Vr I XV₃₃.

На истом месту (стр. 915) Будмани проглашава погрешним Анчићев облик дат.-инстр. *dvamat*: „У два писца XVII и XVIII вијека има и (гријешком) *dvamat*“ (други је Јероним Филиповић, такође босански фрањевац, а то чини и са облицима *desetimam (grisism)* (стр. 348) и *devetimam (korim)* (стр. 363). Маретић, међутим, у обради *oba* само издваја *obamat* као једини такав облик дат., инстр. и лок. (РЈА VIII, 295 и 296).

176. Збирни бројеви од *четири* навише имају редовно наставак -ero: *četvera* vrimena Vr I 16₃₇, *sedmero* S II 217₃₇, *osmero* 217₃₇.

То је и особина савременог говора Анчићева родног краја.

У збирном броју изведеном од броја 12 оба дела су збирна (као што су у сложеном редном броју оба броја редна): *dvojenaestera* vrata тојест дванајест *članaka* од *vire* Vr I 256₁₅, *dvojanaestera* vrata S I 51₁₅, (са колебањем између *dvoje* и *dvoja*), али: има vrata дванаестра Vr I 327₃₁. Дакле, колебање као и код редних бројева.

У РЈА (II, 922) налазимо из Дивковића пример: *dvoenaestera* vrata, који Ђ. Борђевић није забележио.

177. Бројни придев *обоји* не разликује се по употреби од броја *оба*: *обоји* *pričešćenici* Vr I 122₂₈, *обоји* *zli* 151₁₄, *обоја* *dila* 317₃₇. У РЈА забележен је из Vr II и један пример у коме се *обоји* односи на две групе појмова: *Jedno su Farizeji a drugo Šaduceji, обоји* *puni* *grija* (II, 421), употреба која је у савременом књижевном језику потиснула ону прву.

178. Мултипликативни бројни изрази имају као други део израза -*krat* (*trikrat* Vr I XXXVII₂₃, 34₉, 36₂₄ итд., *devetkrat* XXXIX₅, *dvakrat* 64₃₄ и др.) или *put* (*jedanput* Vr I 6₂₄, 113₃₈, 132₁₃, *pedeset* *puta* 6₃₀, *два* *puta* 133₃₀, *sedam* *puta* 255₁₄, *sedamdeset* и *sedam* *puta* 311₁₁).

Редни мултипликативни бројни изрази имају као други део израза *put* (*četvrti* *put* Vr I 54₃₈, 208₆, *drugi* *put* 199₃₀, 208₄, *treći* *put* 208₅, 229₆) или је то инстр. јл. ж. рода редног броја (*trećom* Vr I 145₃₃, 84₂₅, Vr I² 63₂₈, *petom* Vr I 45₃₈, 231₁, *jednom* Vr I 64₁₉, *četvrtom* 230₁₂, *šestom* Vr I² 63₃₅).

Поређење *придева*

179. Поређење *придева* (и *прилога*) у Анчићеву језику готово се и не разликује од данашњег *поређења* у књижевном језику:

брже Vr I 69₄, 115₂₃, *срња* 114₂₃, *бији* 114₂₉, *младе* 123₉, *чеšће* 181₃₇, *драже* 184₂₉; *најтежи* 50₂₈, *сладе* 135₃₅, *најдаје* 145₁₁; *дужнији* 22₃₃, 143₁₃, *најпогоднији* 32₁₅, *најстаријега* 33₁, *старијим* 48₂₃, *најпlemenитије* 78₄, *ружнија* 114₂₃ и др.

Од појединих компаратива треба поменути:

lagle Vr I, 4₇, 80₁₁, *lašće* 7₁₅, 12₂₈, 38₃₃ итд., *ораџије* 95₁, *инаџијему* 107₉, *могуџији* 190₄, *горџија* S I 114₆, *горџији* O 189₁₇, *најмрза* O XXIX₁₃, *мрзјега* 117₂₂, (*koliko* *su*) *množiji* (*na* *svijetu*) 125₉ (исп. и *прилог*: *veće* и *množije* Vr I 265₁₃), *pritiji* O 267₅.

Необичан је компаратив *придева* *svet* (*heilig*): *ne* *imade* *većega* и *svećega* *imena* Vr I² 92₃₄, *svećem* *stvorenju* S I 198₆, *pravedniji* и *sveći* O 90₃₉.

Судећи по једном поузданом примеру, који наводи и РЈА (III, 472), компаратив *придева* *grub* (= *ружан*) Анчић гради *наставком* -*ји*: *најgrубији* *smrt* S II₂₁. У примеру *најgrубију* Vr I 82₁₂ вероватно имамо штампарску грешку, а *најgrубијом* Vr I 101₁ треба читати *најgrубијом*. Поред ова три примера има једном и компаратив на -*ји*: *најgrубијом* O 27₁₄.

Једном налазимо код Анчића и компаратив глагола *волејти*: *пaj-voli паџи Vr I 236*, што се и данас чује у говору Липљана: *опi пajvolidu*.

Вид *придева*

180. У језику Анчићеву преовлађује неодређени придевски облик. Чак и придеви који имају у ном. јд. само облик одређеног вида, као напр. они на *-ски* или редни број *други*, у зависним падежима добијају промену неодређеног вида: *Ne prašca ni . . . žensku ni mušku Vr I 276*₃₈, *mušku i žensku (дат.) 284*₁₃, *muška alti ženska (ген. јд.) SI 163*₁₄, *od ženska 260*₃; *druga vladanja neće nego svoje (ген. уз негацију) Vr I 152*₂₀. Ову особину, као ретку, забележио је и Маретић код славонских и далматинских писаца XVIII века (исп. Рад 180, 170 и Рад 209, 223).

У самосталној употреби (а такав је и први горњи пример), придев је обично у неодређеном облику: за *zla smo držani Boga moliti Vr I 25*₃, *varati ucvičena 29*₁₈, *čini od grišnika sveta 53*₃₇, *nečistu ulisti se ne da u raj 68*₃₇, у *raj se ne da doći nekršćenu 80*₃, *danas te činim sveta 86*₅, *Da bi ga . . . scinila za velika, za pametna, za naučena, za razumna, za dobra 105*₃₅₋₃₆, *od mrtva učineno 113*₈, *Ne prašca ni staru ni mladu 267*₃₇, *dobru raj a zlu vične muke, jao zlu Vr I² 45*₆₋₇, *kano sveta od Boga posvečena O 18*₃₈ и сл.

Одређени облик придева у оваквој употреби је врло редак: *Plaša . . . pravednotu . . . a zlomu ne Vr I 25*₇, *Bog romaže njegova devotoga 28*₂, *da ubogoga osude Vr I² 45*₂₃.

Код познијих писаца (XVIII век) имамо обрнуту слику: одређени облик је знатно чешћи (исп. Рад 180, 213; Рад 211, 53; Алексић, нав. д., 124). Маретић у својој Граматици и стилистици (II изд., стр. 419) наводи низ примера самосталне употребе придева у језику Вукову и Даничићеву и у народним умотворинама констатујући „*da se pridjev uzima i u određenom i u neodređenom liku, a ne može se postaviti pravilo, kad biva jedno, kad li drugo*“ дајући један пример за оба облика у истој реченици. Таквих примера има и у Анчићевим делима: *da ubogoga osude, a bogatu prisude Vr I² 45*₂₃.

181. Оваквога мешања оба придевска облика има и кад је придев употребљен уз именицу, као атрибут: *od kruha pšenična i vina loznoga Vr I 204*₁₁₋₁₂, *kruha pšenična i loznoga vina S II 56*₁₄, *Kano sveta, od Boga posvečena, sveta govornika, svetoga naučitelja . . . svetoga vođa i vojvodu O 18*₂₈₋₃₀, *od svoga sveta i apostolskoga života O 56*₂₇.

Тако је и у синтагмама са два атрибута који су у зивисном односу: *radi tila Isusova istinitoga Vr I 215*₁₁, *istinitoga namisnika Petrova Vr I² 49*₃₄, *na tuda druga vinčanoga Vr I² 111*₂₈, *nesričnoga grišnika nepokorna O XIII*₈, *od truda velika misničkoga O 110*₃₄, само што у овим примерима има случајева када је облик, одређени или неодређени, условљен неким другим моментом: присвојним придевом или означавањем (придев са именицом) одређеног појма (исп. т. 184).

Да је Анчићево језичко осећање за употребу придевског вида било несигурно, показују и следећи примери, у којима у истој кон-

струкцији имамо оба облика: radi ubojstva u razbojstvu *učinena* Vr I 9₂₆: grija *učinenoga* 288₃₂, ta će i biti post *dobri* Vr I 134₂₅; tu će i biti post *koristan* 134₂₉, na čovika *uzvišena* Vr I 205₁₁: niki posao *uzvišeni* 205₁₂, nošaše glas *velik* Vr I² 39₂₇; nošaše glas *veliki* 39₃₂, a такође и пример: nađe *jedan novi* način Vr I 94₂₆.

182. Уз заменице имамо такође колебање: по криžu tvome svetomu Vr I 13₃₁, k' ocu momu vlastitomu 60₁₈, u dvoru svetomu negovu 98₉, ovi narod zli i opaki 196₃₈, protivu zakonu njegovu staromu 214₁₁, po negovu neizmirmomu milosrđu 25₂₉, svoga dara dobrog 255₂₃, negovu svetomu redu S I 119₇, od novoga negova zakona O 41₁₀; али: u svoj grob nov Vr I 26₂₇, videći njegov opak način 43₁₃, za svakoga dobra i zla čovika 177₁₈, i svakoga nauka dobra 189₁₈, po njegovu vladanju nepravednu 224₃₃, od svoga lica strašna Vr I² 83₃₂, od svoga sveta i apostolskoga života O 56₂₇.

И овде је на употребу одређеног облика могло утицати значење одређеног појма (sveti križ, stari zakon и др.).

Код далматинских писаца XVIII века у оваквим конструкцијама знатно преовлађује неодређени облик (исп. Рад 211, 56).

Као привремени артибут („предикатски атрибут“) придев је у неодређеном облику: videći me gola... nemoćna Vr I 25₁₅, Davida našao si pravedna 154₂₄, viđaše Isus malana ponizna 181₁₀, vidiše ga uskrsnuta 200₇ (исп. Рад 211, 54).

183. Уз број *jedan* придев је у неодређеном облику: jednoga vidina a drugoga nevidina Vr I 279₁₄, jednoga rođena romca Vr I² 51₂₅, od jednoga nemoćna redovnika S I 142₁₉, jednomu svetu redovniku 206₃₆, jednomu dobru razumnu, devotu i naučenu misniku S II 18₁₈, jednoga dobra i sveta misnika 28₁₈ (исп. Алексић, нав. д., 125).

184. Одређени облик придева налазимо обично када придев са именицом чини одређен појам: duhu svetomu Vr I 1₂₆, brez grija smrt-noga 7₃₃, kano čovika istinitoga 10₂₅, Boga istinitoga 14₂₇, kano istiniti čovik 14₃₃, izvan zakona pisanoga 15₃₁, kationik od zlata čistoga 31₂₁, duha svetoga 47₁₇, u grijui smrtnomu 89₂₀ и сл.; или када се односи на нешто познато: poslušā sina zloga 41₂, Olofernu oholomu 51₁₈, ovi narod zli i opaki 196₃₈, od života zloga na dobri 107₂ и сл.

Ни једно ни друго значење немамо у примерима: nađe *jedan novi* način Vr I 94₂₆, uze *čisti* sapun 114₂₆; међутим, у примеру *kruh pšeničan* S II 175₂₄ имамо одређен појам, а придев је у неодређеном облику (исп. и т. 181).

185. *Sam* има само неодређени облик: u samu križu Isusovu Vr I 18₃₂, samu Bogu 260₃₆, tebi samu 261₁₀, od mene sama 262₁₇, izvan sama pape O 10₄, samu misniku 65₂₄ и сл.

186. Присвојене придеве употребљава Анчић доследно у неодр. облику: križa Isusova Vr I XXX₁₇, iz Gospina oficia XXXIV₉, u križu Isusovu 3₇, pitela Petrova 5₂₀, po raspetju Isusovu 9₈, od Adamova grija 13₂₄, po viđenju Ivanovu 32₈, od Marijina divičanstva O 12₁₈ и сл.

Исто тако и присвојне заменице *његов* и *њихов*: *uskrsnutja његова* Vг I 2₁₂, *od његова zlamenja* 4₂₂, *viđenja његова* 7₂₂, *razumu њиову* 12₂₂, *po њиову pravovirstvu* 19₂₅, *u његову тилу* 33₁₉, *ovoga grada његова* 80₂₂, *u dvoru svetomu његову* 98, и др. Од овога има само два изузетка: *u његовоту добру svitovñemu* Vг I 151₃₉, *u његовоту viđenju* 193₁₆.

У једном примеру имамо неодређени облик присв. заменице *наш*: *podlažu put našu duhu* Vг I 134₁₅.

Уз заменицу *ништа* стоји придев у ген. неодређеног облика: *ne otimaj ništa tuđa* Vг I² 115₂₂, *ne želiti tuđa ništa* 115₂₄.

187. Данас у говору Липе и околине преовлађује неодређени облик придева: *pòsio ga mrtva*, *nè dāj nìkome štvi*, *nàslušali smo se špa razgovora*, *slū svěcu*, *nejma šćura* (штупа) *žīta*, *slīpa čòvika*; *pismo od Ivanova drūga*, *od његова drūga*.

Б. ГЛАГОЛИ

Презентī

188. Нема неке битне разлике у промени глагола између језика Анчићева и савременог књижевног језика. Она је углавном у томе што поједини глаголи немају презент по истој глаголској врсти код Анчића и у савременом језику, затим у колебању између две врсте или у правилности облика неких глагола које у савременом књижевном језику нема.

Прегледаћемо их по осам Белићевих врста, указујући на разлике према давашњем књижевном језику.

189. Од глагола I врсте *рећи* има облике презента само по тој врсти: *реку* Vг I 157₂₂, 216₇, 240₂ итд.; *моћи* има презент по I врсти са променом *ж* у *р* (в. т. 116), док сложени имају правилне облике презента по овој врсти: *поможе* Vг I 36₁₅, 120₁₈, SI 188₁₅, *поможете* Vг I 262₂₅, *поможеш* Vг I 274₁, SI 14₂₂, (*da me*) *помогу* Vг I² 100₁₂, (*da me*) *primogu* Vг I 274₁₉; *ћасити* и сложени глаголи чувају правилне облике презента: (*da*) *pade* Vг I 14₇, 16₁₁, *padem* SI 130₉, *upadem* Vг I² 34₁₅, *upademo* S II 172₂₈, *upade* O 38₁₀, 131₄, *ispade* Vг I 51₁ (за савременом језику Липе исп. т. 103); правилан је облик *posidu* SI 119₇.

190. Неки глаголи, који у савременом књижевном језику имају промену по II врсти, у Анчићеву језику граде презент по VI врсти. Тако имамо: *роћића* Vг I XVI₂₈ и *роћиће* Vг I XXXIV₁₂, *prokliñaju* Vг I 105₁₇, *prokliñam* Vг I² 40₂₄, *prokliña* O 177₄, 182₂₂ (императ. *prokliñaj*), али: *prokliñeš* Vг I 105₇; *zakliñam se* O 189₂₁ (старијих облика, са *n*, нема); *razdiraju* Vг I 101₃₆, SI 156₂, *razdira* Vг I 115₂₈, али: *razdiru* Vг I 101₂₄ (у облику *razdirau* Vг I² 26₁₂, имамо и през. *razdiraju* и импф. *razdirahu*); *satiraju* Vг I 19₈, *umiraju* Vг I² 59₇, S II 208₁₅ али: *umire* Vг I 5₂₈; *propiñamo* Vг I 107₂₄.

Облике презента по VI врсти ових и сличних глагола употребљавали су многи наши старији писци, међу њима и босански (исп. Ист. обл., 265/6, 271, 282, 287, 289 и 296; Вајан, II, 354 и 358; Глас

53, 2), Маретић их бележи код далматинских и славонских писаца XVIII века као сасвим обичне (исп. Рад 211, 16 и Рад 180, 192), а Алексић код Рельковића (нав. д. 102), указујући на то да се, према Ившићу (Рад 197, 65—66), неки од ових облика употребљавају и данас у Рельковићеву крају.

У савременом говору Анчићева родног краја ови облици нису у употреби (исп.: *pròkličēm, zàkličēm, sàtirū, ùmirū*).

191. Од глагола III врсте треба поменути само глаголе изведене од основе *-че-* (<-*че-*), од којих је најчешћи *йочейи*. Овај глагол има код Анч ћа оба облика презента: *рòште* Vr I XIII₂₄, XVI₂₈, Vr I² 80₂₀ и *рòште* Vr I² 66₃₃, SI 11₉ (аналог.јом према *изети: изте*) (исп. Вајан, II, 301/302, Будмани, Рад 65, 176), али само *жаште* SII 154₃₀.

У Липи је данас у употреби облик презента од основе *-чме-* (*рòштме, рòштми*).

192. Два глагола IV врсте, *даваји* (и сложени с њим) и *йознаваји*, имају од најстаријих споменика наших двоструку промену: по IV врсти, *-аваји: -ајем*, и по VI врсти, *-аваји: -авам* (исп. Ист. обл. 265 и 266, 271 и 272, 282 и 284 итд.). Код Анчића налазимо: *дајем* Vr I XII₁₃, XVI₄, *даје* 36₂₀, 53₃₄, 142₁₉, (исп. прил. сад. *дајуч* Vr I 55₃₅) *издаје* и *продаје* 100₂₈, *придајем* 169₂₇, *удаје* 210₁₃ (али: *давају* SI 106₁₂), *познаје* Vr I 2₂, не *познајем* 141₂₈, (али: *познавају* Vr I 218₂₇, *познава* 227₉). (У облику *prikazivaš* O XI₁₄ по свој прилици, имамо слагање са *odkrivaš* у једном од два-три позајмљена стиха, колико их свега има у Анчићевим делима).

Није искључено да облици са *-ава-* у презенту претстављају утицај дубров.-далматинских писаца на првом месту (исп. Вајан, II, 337—339), а у прилог томе говори и чињеница што у данашњем говору Липљана тих облика нема.

193. Глагол *јахаји*, код којег у претериталним облицима долази, услед губљења *x*, до сажимања два *a* (исп. т. 76), нема, као у данашњем књижевном језику, облике презента по V врсти, већ по VII, као што је данас врло често у разговорном језику, у коме је овај глагол потпуно прешао у ту врсту, тако да имамо однос *јашији: јашиш*. Код Анчића налазимо: *он јаши* Vr I² 2_{25, 34}, *он ујаши* SI 32₂₁, *јашише* Vr I² 2₁₅. У говору Липе овај глагол има облике само по VII врсти.

И глагол *мирисаји* има, као и у неким савременим говорима, облике по VII врсти: *мирише* (3 л. мн.) Vr I 31₂₉, 205₂, *мириши* (3 л. јд.) Vr I² 12₂₀, O XII₁₅, а и у данашњем говору Анчићева родног краја има овај глагол промену по VII врсти, али са измењеном основном: *òvo svíce ĩpro miruši* (исп. именуцу *miruv*, такође у говору Липе и околине (*ĩmā ĩp mirūv*), коју је и Решетар забележио у облику *mīrūh* у Жепчу у Босни — Št. D., 241).

Од глагола *жeyи* налазимо два облика презента, један са основном као у савременом књижевном језику (*жаћу* O 158₁₇) и други са

истом основном као у инфинитиву (*žeću* O 158₁₄). Данас је у Липи у употреби овај други облик: *žēñū*, *žēñē* se.

194. Супротно поменутом глаголима IV врсте са односом *-авати*: *-ајем* који имају облике презента и по VI врсти, неки глаголи VI врсте место односа *-авати*: *-авам* имају, према глаголима типа *давати*: *дајем*, у презенту завршетак *-аје-*: *обећаје* Vr I 61₃₁, 128₁₁, 318₃₂ итд., *обећајем* SI 24₁₂, *обићаје* Vr I 79₁₈, *обићају* (3 л.мн.) 272₉, O 36₁₀, 71₂₇, *не облигаје* Vr I 131₁₉, *уздаје* 191₂₉, *омекшаје* Vr I² 17₅₅, *авизаје* Vr I² 103₂₉, SI 81₂₂ (али и: *авизава* Vr I 35₁), *скраћаје* тукe S II 14₂₂, 16₂₁, *не смањкаје* S II 16₂₂ (али: *не смањкава* Vr I 69₁₄), *не ромањкаје* O 4₁₆ (али: *ромањкава* Vr I 97₂₁, S II 177₁₅), *деспераје се* O 91₁₆. Само *-авати* имамо у *ровелићава* Vr I 104₆, којег глагола нема у РЈА.

Ове облике налазимо, знатно ређе, и код писаца XVI века (исп. Ист. обл. 266, 271, 281, Вајан II, 341), а нарочито су бројни код славонских и далматинских писаца XVIII века (исп. Маретић, Рад 180, 192 и Рад 211, 17, Алексић, нав. д., 102). Алексић (на истој страни) наводи Ившићеве примере из данашњег славонског говора *обећајето*, *издржајето* (Рад 197, 66). Први облик познат је и другим нашим говорима (Вајан наводи из језика Иве Андрића *обећају* (имперфективни), II, 341, а Решетар даје већи број таквих облика из црногорских говора — *већерајет*, *вјенчајет*, *вадржаје* итд. — Št. D., 207).

У данашњем говору Липе, изузев глагола *обећавати* (през. *обећајем*), други глаголи имају однос *-авати*: *-ават* (исп. *омекшавају*, *издржавља*).

Неки глаголи који се у савременом језику мењају и по VI и по V врсти имају код Анчића облике презента претежно по V врсти: *гибљу се* Vr I XVI₆, 65₃₂, Vr I² 16₃₃, *гибле се* Vr I² 16₃₃, *пригибље* Vr I² 711₅ (али: *гипауће* Vr I XVI₂₀, *пригипау* 51₄, *гипа се* 65₃₃), *зазивљем* Vr I 19₂₃ *ћерључи* 79₂₁, *узимље* 152₁₆.

Глагол *сумњајти* има презент по VII врсти: *посумљи* Vr I 36₁₁, *сумљи* 45₆, 232₂₄, Vr I² 85₅₂, S II 46₂₁, *сумљечи* Vr I 122₂₃, *не сумљим* 203₃₂ (исп. и аорист, т. 208).

Посебно стоји презент *смрзује* S II 1₁₃, вероватно аналошки облик према презенту глагола на *-ивати*, *-овати*.

Глагол *разумети* колеба се у 3 л. мн. презента између VI и VII врсте, што је последица једнакости осталих лица јд. и мн. икавског облика овог глагола са глаголима VII врсте (*razumiti*, *razumim*, ... као: носити, носим). Тако поред правилног облика 3 л. мн. по VI врсти *разумију* Vr I 26₃₁, 139₃₁, 152₈, 187₇, SI 114₂₄, често сусрећемо и облик по VII врсти *разумте* Vr I 40₂₇, 168₂₂, 182₂₄, 192₂, 221₃₅, 238₂₂ (овоме у савременом језику одговара у неким екавским говорима облик *разуму*, који је добивен аналогijом према завршецима презента I—V врсте).

195. Од глагола VII врсте према инфинитиву *живити* Vr I 1₁₄, 229₁₁ стоје облици презента по I врсти: *живе* Vr I 7₃₂, 34, 117₂₈, *сви живу* 40₃₀, *живе* (3 л. јд.) 84₁₇, 107₆, 112₃₃ итд., *живето* 125₃₄, Vr I² 38₇, SI 175₂,

ožive (3 л. јд.) Vг I 191₇, živуci 260₁₇. Изузеци су: živi (3 л. јд.) Vг I² 77₂₇ и živiju (3 л. мн.) O 128₄.

И данас имамо у Липи инфинитив по VII врсти (živiti), а презент по I врсти (òn živě dòbro, òni živū).

Глагол *iprimaīi* има редовно старије облике према инф. *prijeti, prijati* (< prijēti) (за *prijati* исп. т. 63): primu (3 л. мн.) Vг I 84₂₇, 224₁₉, 261₁ итд., prime (3 л. јд.) 138₁₉, 247₃₁, Vг I² 22₁₃ primemo Vг I 30₂₃, primeš Vг I 63₂₆.

Ових облика нема у савременом говору Липљана, већ само правилни облици по VII врсти: primiti — primim.

Истог је типа и презент *obijeti* (3 л. мн.) Vг I² 83₂₆. Од *vriti* 3 л. мн. през. је *vriju* Vг I² 23₇, 51₁₄, S I 108₁₉, а од *bđiti* — *bde* O 70₇.

196. Неколико глагола који се данас мењају по VIII врсти имају презент као глаголи II врсте: тају Vг I 67₂₈, *zaspem* (од *zasciāiū*) Vг I 273₄, *kleču* O 144₇₁.

У облицима: *trčem* Vг I 258₈, *prītče* (3 л. јд.) Vг I² 78₅, *trčemo* S II 62₁₄, *trču* (3 л. мн.) O 98₂₀ имамо презент глагола *īřkaiū*, који се мења по V врсти (*īřkaiū* — *īřčē*, исп. Вук. Pj).

197. О губљењу *j* између два самогласника у облицима презента глагола IV врсте в. т. 86.

Императив

198. Императив у делима Анчићевим готово се не разликује од императива савременог језика. Треба поменути облике: *ne približaj se* Vг I 5₂, *ne prokliñaj* 214₂₈, O 60₇, 182₇, *sprotiñaj se* S I 122₂₀, од којих је први правилан императив глагола VI врсте *īribližajai se* (имперфективни глагол према перфективном *īribližajai se*, исп. т. 228), а друга два одговарају облицима презента које смо поменули код глагола II врсте (исп. т. 190).

Презенту глагола VI врсте који у Анчићеву језику прелазе у IV врсту (исп. т. 194) одговара облик императива *ne desperaj se* Vг I 152₂₇, (исп. *daži* Vг I 175₂₈).

У два случаја јавља се код глагола IV врсте (I образац) у 2 л. поново додат наставка *i* иза наставка *j* (уколико није штампарска грешка): *štiji* Vг I XIII₁₉, *proliji* 253₂₁.

Аналогно презенту по VII врсти имамо и императив образован по тој врсти: *razumi* Vг I² 35₅, *razumite* O 146₇.

Крајње *j* императива обележено је обично са *i* (*gledai* Vг I XIII₂₇, *roakai se* 5₂, *ufaimo se* 5₁₈, *pitai* 18₂, *dai* 25₁₁, *počivaimo* 26₂ и сл.), изузев када стоји иза *i*, у ком случају се обележава знаком *j* или у (*varij* Vг I 30₂₁, *ubiyte* 136₂₉, *probij* 273₂₄, *štijte* S I VIII₂₄, *rijte* 192₁₇).

За 3 л. (јд. и мн.) императива Анчић употребљава конструкцију *nek(a) + ipresenij* (*nek uzme* Vг I 1₁₉, 20, *nek viruje* 30₂₁, *nek uzmu* 30₂₁, *neka sađe* 107₂₅, *nek ulize* 137₂₆, *nek ulizu* Vт I² 15₈ и сл.) или му пак као 3 л. служи 2 л. императива, обично од глагола *biāiū*, али и од

других глагола (Bog nam na pomoć svim budi Vr I XII₃₇, budi podložno XIV₂, ne daj nam Bog 43₂₅, zato se svak čuvaj i pazi 36₁₇, bdi i stoj svak svrhu sebe 42₂, ne daj Bog 43₃₀, zato budi kako očeš 49₂₉ и др.).

Прилог времена садашњег

199. Овај глаголски облик јавља се напореда са крајњим *i* и без њега (исп. т. 71), а напоредна је и употреба облика са очуваним и испуштеним *j* између два вокала (исп. т. 87).

Према презенту и у прилогу садашњем имамо образовања која се разликују од прилога садашњег у савременом језику. То је пре свега случај код неких глагола II врсте, који образују прилог садашњи као глаголи VI врсте: *umirajući* Vr I² 37₃₇, O 139₇, *umirauć* SI 10₂₃, *umiraućim* Vr I² 84₂₅, *umiraućije* људи O 100₆, *sproimaući se* O 12₂₆, *gorimauć* O 119₂ (исп. т. 190).

По VI врсти образује овај облик и глагол који у савременом књижевном језику има облике по I врсти: *црпциши* — *црпем*, који су новији, док су му старији облици по VI врсти: *црпциши* — *црпим* (исп. РЈА I, 849) као што имамо код Анчића: *српауći* O 125₂₃.

Према инф. основи образован је облик *plakajući* Vr I² 15₉.

Облици *živući* Vr I 260₁₂, Vr I² 37₃₈, *živuć* O 5₄ одговарају облицима презента, образованим по I врсти (в. т. 195).

Поред *gorećim* Vr I 72₆ чешће сусрећемо облике: *gorućoj* Vr I 53₆, 104₂₃, *goruća* 168₁₃, *gorućetmi* Vr I² 64₁₂, који се јављају код многих писца (исп. Ист. обл., 367).

Необичан је облик *nosuće* O 18₁₅, вероватно настао аналогично према облику презента од глагола сложених са **nesti*.

Према през. *obećaje* (в. т. 194) образован је облик *obećajući* Vr I² 30₂₇, а према *taји* (в. т. 196) *zataјуća* Vr I 106₃₇.

200. Од неких свршених глагола Анчић употребљава прилог садашњи у значењу прилога прошлог: *zataјуća* Vr I 106₁₂, *smilujući se* 159₁ (исп. Рад 180, 182), *uzdržec* O 117₁₆.

Глагол *казашти* је код Анчића несвршеног вида, што нам потврђује честа употреба прилога садашњег: *кажуći* Vr I 182₂₂, 239₁₀, 258₃, Vr I² 37₈, 72₁₂, *кажуć* Vr I 257₂₉, SI 118₁₀ (исп. Рад 211, 2, РЈА IV, 911, Јф XXI, 4). У савременом језику овај је глагол свршеног вида (код Вука је у презенту “auch impf.“, исп. Рј. 268).

Несвршеног је вида и глагол *везашти* (*vežući* Vr I 300₂₂).

Несвршено значење имамо и у примеру *protијуć ju* (тј. крв) O 30₃₅ (исп. Рад 211, 2/3).

201. Промена прилога сад. у придевском значењу, која се јавља код писца почев од краја XV века (исп. Ист. обл., 365), а која је дошла под страним утицајем (латинског, талијанског или немачког језика), код Анчића је честа: *svrбеćim* *ušimam* Vr 17₁₈, *zaradi puka oko-lostoјećega* 30₂₁, *Boga boјeću dušu* 30₃₅, *čovik...* *Boga boјeć* 31₂₉, *smrdeća*

izbina 46₃₃, u peći gorućoj 53₆, 104₃₃, jao narodu griućemu (< grihu-jućemu) 62₁₀, čovika priodećega 66₃₄, s paklom gorećim 72₆, sunca nemañkaiućega 89₂₅, zatajuća zapovid 106₃₇, crkve vojuiuce 125₁₄, dobro sve otućim 128₂₁, brzo pišućega 190₂₆, svića sijajuća 194₁₃, i sl.

Имперфект

202. Имперфекат је у Анчићеву језику још врло жива категорија.

Поменули смо напред (в. т. 73) да се *h* у овом облику редовно испушта било да је на крају, у 1 л. јд., или између два вокала, у 3 л. мн. У овом другом случају импф. се код глагола VI врсте не разликује од презента (3 л. мн.) у коме је испуштено *j* између два вокала (zazivaу Vr I XXXV₁, 2₁₀, ozdravlау 4₁, klañau se 43₃₆, varau 107₃₀ i sl.).

Сугл. *h* се испушта и у 1 л. мн. у наставку *-hmo* (< (homo): scñamo Vr I 227₆, mogamo 227₁₀, Vr I² 58₁₃, SI 34₃₀, rugamo 227₁₁, biјamo 261₂₉, Vr I² 58₁₃).

Облик са *xmo* забележио је Даничић само два пута: *xñijaxmo* (Исп. обл. 312) и *искаxmo* (Ист. обл., 315). Други је пример Бандулавићев, код кога је Даничић забележио и облике са *-xomo* (*йриби-вахомо*, *уздахомо*, Ист. обл., 315). Међутим, облика са *xmo* има код босанских писаца XVII в. знатно више. Они су обични код Дивковића (*биаxмо*, *иђаxмо*, *жељаxмо*, *искаxмо*, *чекахмо*, Глас 53, 4/5).

203. Наставак 2 и 3 л. јд. је као и у савременом језику: *-је* (чиñаше Vr I 2₁₃, mogaše 4₂₀, I4₃₄, 15₂₀ итд., psovaše 9₃₁, iskaše 10₁, kazaše 10₄, pitaše 10₄, govogaše 10₆, bižaše 10₁₅ и сл.). У грађењу облика имперфекта има код глагола II, V и VI врсте разлике између језика Анчићева и савременог језика.

Ту разлику нашао је Решетар и у лекционарима (Рад 136, 167), констатујући да се у њима „imperpekt gradi, kao i dandas“ а да се „razlikuje od današnjeg stanja, što primarni glagoli, koji u infinitivu pred *-i* imaju nastavak *-a*, u lektionarima još redovno uzimlju za imperpekt osnovu sadašnj. vremena“.

И у Анчићевим делима налазимо имперфекат глагола II и V врсте образован од презентске основе: zoviše (3 л. јд.) Vr I 75₁₈, 86₃₃, 258₈, 306₃₃, O 66₂₃ и zoviaše Vr I 314₁, periše SI 39₃₁, šalaše Vr I² 2₃₄, 19₃₉, S II 231₂₃, šalау Vr I² O₁ (исп. и т. 214). Наставак *-i-* (< *ѣ*) (исп. напред zoviše, periše), који Решетар налази често у лекционарима (Рад 136, 168/9), а и Маретић код далматинских писаца 18 века (Рад 211, 15/16), док га од славонских писаца има само Рељковић (Алексић, нав. д., 105), сусрећемо код Анчића, напоредо са наставком *-ia-* (*-ija*), доста често: biše Vr I 2₂₀, 4₁₄, 7₁₁, 8₂₇ итд., али biaše 28₃₁, 38₁₈, 48₉, итд.; imadiše 2₃₀, 14₁₈, 28₃₇, 50₇ итд., imadiu (< imadihu) 162₁₆, 186₁₆, 308₁₃, итд., али: imadia Vr I 116₃₅, imadiau (< imadiahу) Vr I 14₁₉; znadiše Vr I 84₁₁, 123₂₂, 182₃₄, 214₁, znadiu (< znadihu) 243₆, S II 66₃, али: znadia Vr I 30₁₉, 213₃₈, imadiaše Vr I

297³⁰; ne dadiše Vr I 270¹⁷, SI 109¹⁶, ne dadiu (< dadihu) Vr I 166¹⁵, 286⁹, S II 175¹⁶ ne tiše Vr I 3⁷, 11³⁷, 107²⁶ итд., али: ne tiaše 248²⁹, 310¹⁷; tresišе se S II 212²⁰, али: tresiaū se SI 38²¹, 107³⁶.

204. Необичан је облик 2 л. мн. имперфекта.

Ради лакшег разумевања наводим га у реченици, у свим примерима где га је Анчић употребио:

Kadno ne *davaute* ... meni ne *davaute* Vr I 176²⁵, Što bi bilo od puka ... da mu vi pameti ne *ptosvitlāute* 262²⁴⁻²⁵, ... da ga vi ne *pregledaute* 262²⁶, da ga vi ne *pokoraute* 252²⁷, da joj vi ne *dadiaute* proštenja 262³¹, i da je ne *skušāute* 262³², da ga vi ne *zovnaute* k' sebi 262³⁴, da nas vi ne *odkuplāute* 262³⁶, da ju vi ne *zaručāute* 262³⁸, ... ne *operaute* vašom krvju 262³⁹, ... ne *urešāute* sedmimami sakramentimam 262³⁹, Ne *znadiaute* li da sam u posli moga oca SI 31¹, jer *nemadiaute* takove vire O 172²⁵.

Према *-mo* (< *hmo*) у 1 л. мн. имамо у 2 л. мн. *-te* (< *hte*). Међутим, тај наставак није додат на основу, као што је случај са наст. *-mo*, већ на облик 3 л. мн., који је послужио као основни облик.

Није јасно зашто је дошло до овог додавања наставака на већ готов облик. (У тимочком говору имамо преношење наставака аориста у имперфекат, исп. Белић, Срп. дијал. зб. I, 550 и даље, а слично преношење наставака забележио је и Алексић код Рељковића, в. нав. д., 105/6).

Код Дивковића према облицима 1 л. мн. са наст. *-xmo* (в. т. 202) стоје облици 2 л. мн. са наст. *-хоиџе* (*чињахоиџе*, *говорахоиџе*, *хоиџахоиџе* — Глас 53, 5).

Поставља се питање да ли су можда наведени глаголи, с обзиром на то да су у облику имперфекта, несвршеног вида. Кад се има на уму начин на који се код Анчића од перфективних изводе имперфективни глаголи, нарочито они VII врсте (в. т. 228), могло би се претпоставити да је знатан део ових глагола несвршеног вида (тј. да је *prosvitlāute* имперфекат несвршеног глагола *prosvitlāti* према свршеном *prosvitliti*, а тако исто *odkuplāti* : *odkupiti*, *zaručati* : *zaručiti*, *urešati* : *uresiti* и сл.). Али међу тим глаголима има и таквих који су несумњиво свршеног вида. Од оних употребљених у 2 л. мн. то су напр. *pokazaute* и *operaute*, а има их и у осталим лицима (који нису цитирани) као напр. *pošalaše* Vr I 297²⁴, 301⁴, *obazdraše se* 298⁶, *izgublaše* Vr I² 69⁶, *rečijaše* SI 37⁷, *pođaše* S II 30², *sagrišau* Vr I 284³⁴. Из реченица у којима су ови облици употребљени види се значење свршености: Šta bi bilo od puka ... da ga tvoje mogućstvo ne *oslobodaše* 262²³⁻²³ ... da mu tvoja dobrotа ne *pošalaše* proroka 297²⁴, Da se Isus ne *obazdraše* na Petra i pogledom ga ne *ozdravlaše* 298⁷, Da ju Adam ne *izgublaše* ... ne bi ju ostali bili izgubili Vr I² 69⁶ ... da (ti) ne *pođaše* S II 30², da joj (on) *rečijaše* SI 37⁷, ... da prvi roditeli ne *sagrišau* Vr I 284³⁶. У свим овим примерима имамо, дакле, облик имперфекта свршених глагола. То нам потврђују и примери: Da ga tvoje milostdје ne *zovnaše* Vr I 297²⁸, ... da ga vi ne *zovnaute* k' sebi 262³⁴, јер су ово несумњиво

облици имперфекта сврш. глагола *zovuti*, према којима стоје облици имперфекта глагола несвр. вида: *zoviše* и *zoviаше* (исп. т. 203)¹.

Код познијих писаца имперфекат свршених глагола је врло редак. Тако Алексић (нав. д., 105) бележи код Рељковића само један пример (*dadiјаше*), напомињући да се такви облици налазе „и код других славонских писаца”. Маретић их, међутим, проглашава погрешкама: „Јамачно су погрјешке, кад се имперфект твори од свршенијех глагола: *obradoваше* (se, 3 l. sing.), *obujмаше*, *primлаше*“ (Рад 180, 181)².

205. Од појединих глагола треба поменути следеће: поред *čínau* (3 л. мн.) Vr I 16₂₄, имамо и облик *čínavau* Vr I 6₁₅; имперфективност глагола *kazati* (исп. т. 200) види се у следећем примеру са имперфектом: *он приовидаше, казаше* и . . . *учаше* Vr I 215₂₈; према: *ношаше* Vr I 25₂₇, 88₂₀, *podношаше*, 37₁₀, *прошаше* 43₂₄₋₂₈ стоји *ражаше се* Vr I 270₁₅, са нејотованим сугласником основе.

О имперфекту помоћних глагола в. у т. 214.

Трпни придев

206. Место *нађен*, које се јавља тек квајем XVIII века (в. РЈА VII, 241), Анчић редовно има старији облик, од осн. *иъд-*, у правом придевском значењу: *нашаст* SI 14_{25, 28}, O 83₁₁, *нашаста* Vr I² 67₂₇, *нашастје* Vr I XXVI₉, XXIX₅. Тако и: *дошасте* (godine) Vr I XVII₁₀, *дошасти* 198₁₇, *дошастога* 283₂₅, *прошасто* (slovo) Vr. I XXIII₂₈, *прошасти* 198₁₈, *прошастога* 283₂₅, (за браћу) *отишасту* S II 117₂₇. Ови облици трпног придева обични су и код других писаца XVII века.

Глагол *видети* има старији облик трпног придева *vidin* (< *viděn*), са правим придевским значењем: *vidini* ... *nevidini* Vr I 2₆, *vidinim* (načinom) 6₁₂, 52₉, 122₂₇, 216₂₈, *vidino* 197₁₈, *nevidini* 197₁₈, *vidine* 201₂₉ и др.

Поред бројних ових облика налазимо и новији облик, који се јавља већ од краја XV века (исп. Ист. обл., 396/7), а настао је под утицајем глагола на *-иши*: *виденога* и *nevidенога* Vr I 281₂₈.

У осталим случајевима овај се облик образује, као и у савременом језику, наставцима *-ен*, *-н* и *-т*, само је последњи наставак чешћи

¹ Питањем имперфекта глагола свршеног вида у словенским језицима, као синтаксичким питањем, позабавио се у подужој расправи Ю. С. Маслов у часопису *Вопросы славянского языкознания* I, 1954, стр. 68 — 138. Назвавши имперфекат глагола несвр. вида „нормалним“ типом имперфекта (стр. 71), Маслов указује на то да се имперфекат свршених глагола у старим словенским језицима јавља не као случајна „аномалија“, већ као закономерна појава, граматичка форма, која има потпуно одређено значење (стр. 103). Уз два примера (из Менчетића и Држића) он упозорава на употребу свезе да пред обликом имперфекта (стр. 122), а баш такву употребу, у условним реченицама, имамо у свим цитираним примерима са имперфектом глагола свршеног вида.

² Од једног старца у Липи забележио сам реченицу: „*Oni ti mōmak nāpravīše bādzū*“, тј. са имперфектом свршеног глагола. Посредно сам забележио (од једног студента у Сарајеву, родом са Дувањског Поља), примере: „*A ђи ti dōdoше da sīlvi kōd mene; A ђи ti rōpiше būkaru vīna*“.

него у савременом језику. Тако нап. глаголи IV₁ врсте имају образовања са -t од инф. основе: pridobit Vr I 6₁₄, dobita 22₂₈, dobite (ак. мн. м. р.) 167₂₉, dobitu (ак. ж. род) 201₃₂, prolite 41₃₄, 184₂₈, 257₂₂, prolita Vr I² 28₂, zavit 39₂₀, а истим наставком граде овај облик и глаголи IV₂ врсте: imenovati Vr I² 25₈, imenovate SI XVIII₁₃, zlamenovata SI 168₁₀, O 10₁₉, zlamenovat SI 168₁₃, darovate 168₂₂, darovato 174₁₄, darovat O 18₂₁, prorokovati SI 192₂₀.

Код глагола VI врсте имамо, као и у савременом језику, колебање: data Vr I 5₁₃, datoј 103₂₉, dat 156₁₃, 186₂₂, Vr I² 19₂₅ итд., dati 220₂; dana Vr I 9₂₂, 10₂, Vr I² 84₂₉, dane Vr I² 15₂₄, 104₁₇, дано 186₂, dan 187₂, Vr I² 19₂₄, 20₁₀, обећати (raj) SI 49₂₃, обећату O 161₄, slušata (misa) SI II 14₂₂; али: poslušani Vr I 34₂₂, poznane Vr I 141₃₀, poznani 159₂₆; prognat Vr I XIII₅, prognati O 8₁₃, али: prognan Vr I 11₆; sačuvata O 170₄; uštamplate VII XIII₂₁.

У V врсти преовлађује *n*: klani Vr I 4₁, poslan 49₁₄, 163₂₀, poslanc 82₇..

Према презенту *поможе* (исп. т. 189) имамо *помоћени* Vr I 267₁₂, Vr I² 105₅, а према *удрити* (исп. т. 60) — *удрен* SI 19₂₉.

Глагол *чуиши* има правилан облик трп. придева *čuvен* (stvari vidine i čuvене Vr I 201₂₉).

И у савременом говору Липе наставак -t је чест (исп.: đspovāto, pđčēto, tkāto i snđvāto и др.).

Инфинитив

207. У т. 71 видели смо да се напоредо употребљавају дужи и краћи облици инфинитива, са преовлађивањем оних првих, а да у данашњем говору имамо искључиво краћи облик.

Од глагола који се у савременом језику колебају између I и III врсте у Анчићевим делима налазимо *vrći* Vr I 8₈, и сложене с њим *odvrći* 46₈, *navrći* 132₂₂, само по I врсти. Даничић такође даје само тај облик ових глагола (Ист. обл., 247), док од неких других глагола имамо и облике по III врсти (Ист. обл., 251). Код Анчића налазимо само *dosegnuti* Vr I² 72₂₃.

Аналогијом према облицима са *r* данас се у говору Липе чује инфинитив *umrti, pomrti*, (Dā mi je vīdit vōz, nē bi žālila ūmrt).

Аорист

208. Карактеристика аориста је редовно губљење *h* на крају I л. јд. (исп. т. 73).

О облицима аориста у Анчићевим делима не би се имало нешто нарочито рећи.

Глаголи сложени са **nesti* граде овај облик од основе *nē-*: podni (3 л. јд.) Vr I 19₂₁, 23₂₄, 59₁ итд., doni 29₂₃, 33₃, 42₃₅ итд., doniše 77₂₁, podniše 82₃₀ (исп. podnesavši Vr I 141₂₆).

Код неких глагола са неправилним односом основа VI врсте разликују се основе у једнини од основа у множини: dade Vr I XV₂₇,

42₁₀, 55₁₀ итд., *dado* 225₃₂, *poznade* 77₇, *imade* 6₂₉, *imado* 145₂₄, али: *daše* (3 л. мн.) 39₂₂, 48₃₁, 72₃₄, 81₁₃ итд., *daste* 63₃₆, *dasmo* 63₃₉, *poznаше* 77₈, 9, 78₃₅, 79₂₃ итд., *prodaše* Vг I² 42₃₈, 94₂₈, *izdaše* 95₁₀, *imaše* Vг I 288₇, Vг I² 66₆ (једанпут: *imadoše* Vг I 288₁). -

Тако је и: *izide* (= изједе) Vг I 284₂₇; *iziše* (га *crvi*) S II 53₂₅. (И Даничкић је код глаг. *даиш* забележио проширену основу у једн. раније, у XIV в., а у множ. „истом XV и XVI вијека“ — Ист. обл., 334).

Глаголи сложени са *сѣиши* граде аорист само од основе *сѣи-*: *pristaše* (= при-) Vг I 13₂₇, *pristaše* (= пре-) 15₂₉, *osta* 25₂₂, *usta* 46₁₉, *ostaše* 213₃₃.

Слично је: *susriše* (3 л. мн.) S I 200₁₆ (од *susristi*).

Од *зѣиш* налазимо једном аорист начињен од основе презента: *zoviše* 270₁₆ (3 л. мн.), вероватно према 3 л. јд. импрефекта (исп. *zovte* Vг I 297₃₄).

Од *саѣриш* имамо правилно *satr* (3 л. јд.) Vг I 14₂₇, Vг I² 41₁₃.

Аналогно презенту (исп. т. 194) од *ѣосумѣиш* аор. је такође по VII врсти: *posumji* Vг I 36₈, Vг I² 83₁₂. По истој врсти је и *jašiše* (3 л. мн.) Vг I² 2₁₆.

Нејасан је облик 1 л. јд. *spomenito se* S I 133₂₅.

Аорист несвршених глагола код Анчића је доста обичан: *sla* 70₂₁, *dava* 70₂₃, *sluša* 76₃₉, *ima* 132₇, *gladova* 176₂₀ итд. (1 л. јд.); *pisa* 154₂₂, *putova* 156₉, *blagova* 174₂₀, 187₄, *plaka* i *uzdisa* 182₃₃ и др. (3 л. јд.); *sidiše* Vг I 101₃₃, 168₃₃, *pivaše* 104₇, *činiše* 108₈, *biše* (га) 168₃₃, *mučiše* 168₃₄, *prosiše* 174₃₁ и др. (3 л. мн.).

О аористу помоћних глагола в. у т. 216.

Код данашњих потомака Анчићевих чује се у 1 л. мн. аориста, аналогнијом према 3 л. мн., наставак *-što*: *dādošto*, *pādošto*, *ōdošto*.

Радни глаголски придеви

209. Самогласничка група на крају радног придева код Анчића се такође доследно чува (исп. т. 66).

Секундарно *j* ретко се јавља између *i* и *o* (исп. т. 89).

Треба забележити облик радног придева глагола *ошверднуши*, без *-ни-*: *otvrdao* Vг I 165₃₆, 249₃₀, 301₃₀, O 21₁₂, који се налази и код других писаца XVII века (в. РЈА IX, 470) (исп. у наредној тачки облик глаг. прилога прошлог овог глагола).

У свим осталим случајевима радни придев се слаже са савременим књижевним језиком.

О облицима радног придева у данашњем говору Анчићева родног краја в. у т. 66.

Као прави придев употребљава Анчић често радни придев глагола *умреши*, са измењеним значењем „смртни“: *umrlji život* Vг I 23₃₂, 117₁₃, *okom umrlim* 122₃₈, *čovika umrloga* 170₂₈, 260₃₈.

О облицима радног придева глагола *умреши* и др. в. у т. 91.

Глаголски прилог *прошли*

210. И глаг. прилог *прошли* мало се разликује од савременог књижевног језика.

Наставци *-(a)v* и *-(a)vši* напоредо се употребљају.

Од неких глагола гради се овај облик од основе презенте (без њеног завршног вокала), као напр.: *ročnav* Vr I XIII₂₄, *začnavši* O 175₁, *gazarNAV* Vr I 3₂₄, *gazaspavši* (од *gazasuti*) Vr I 296₆, *izvedav* Vr I 244₅, Vr I² 19₃₁.

Према једном примеру *kleknav* SII 93₁₁ стоје као обичнији облици образовани од инф. основе глагола *kleći* (klek-): *klekav* Vr I² 50₅, SI 93₄, *klekavši* SI 117₂₅, а према *otvrdnavši* Vr I 108₇ — *otvrdav* SI 166₁₁.

Облике прилога *прошлог* образоване од презентске основе забележио је Решетар у савременим босанским говорима (*uzmavši, bidavši, Št. D., 200*).

Необичан је, уколико није штампарска грешка, облик *gazaranši* Vr I 3_{35, 36}, 4₆ (исп. напред *gazarNAV*).

Од глагола несквршеног вида честа је употреба овог облика од глагола (*уз*)*имаџи*: *uzimav* Vr I 5₃₁, 84₁, 244₂₄, SI 136₈, *uzimavši* Vr I 310₂, *imavši* Vr I 49_{35, 36} (исп.: *uzimav puñal i ulizav pod šator probode oboje* Vr I 244₂₄, *Zato imavši viru* Vr I 49₃₆).

Футур

211. Футур се, као што је већ поменуто, гради на два начина: додавањем помоћног глагола на цео инфинитив или на крњи. Други је начин обичнији него први и он доводи до гласовних промена које су изнесене у т. 107. Прва од тих промена, губљење *и* испред *ћ*, особина је и данашњег књижевног језика, а другу, сажимање два *ћ* код глагола на *-ћи*, налазимо у разговорном језику. Примери и за једне и за друге облике дати су у поменутој тачки.

Остаје нам још да наведемо неколико примера са футуром образованим на пун облик инфинитива, који чине знатну мањину према оним првим: *biti će* Vr I 17₁₇, 73₂₉, 120₉ итд., *vikati će* 70₃₃, *ćutiti će* 73₁₈, *davati će* 73₂₉, *uġisti će* 89₁₃, *valiti će* 111₂, *biti ćeš* 135₁₆, *poslati ćete* 199₃₁ и сл.

Од глагола на *-ћи* бројнији су облици футура образовани од пуног инфинитива: *izaći će* Vr I 42₂₄, *potući ćeš* 51₂₅, *reći će* 63₃₉, *prići će* 97₄, 137₂₇, *paći će* 162₁₂, *reći ćeš* 176₃₁ и др.

Помоћни глаголи и сложени глаголски облици

212. Наглашени облици пом. глагола *јесам* исти су као и у савременом језику. 3 л. јд. је увек *jest* (Vr I 65₁₃, 75₁₇, 146₂₄ итд.). Исто је и са одричним и ненаглашеним облицима.

213. За образовање перфекта не би се имало нешто посебно рећи, сем да се *је* доследно чува иза заменице *se*: у којој *se је* *nado-*

dao Vr I XVII₂₄, jer se je izopaočio XXVIII₂₀, nu li se je na ђe povratila SI 51₁₈ и др.

Гради се од енклитичког облика помоћног глагола (да је боље složio Vr I XII₉, gdi sam se rodio XII₇, jer su ga metnuli XII₂₃ и сл.), изузев у цитатима — преводима са латинског, као на пр.: koji jesi na nebesi — qui es in caelis Vr I 65₆, ...učinena jest — ...factum est 75₁₇, 96₁₉, ...govorio jest — ...locutus est 127₁ и сл.

214. Имперфекат пом. глагола *биџи* има за 3 л. јд. два облика: *биџе* и *бијаџе* (исп. т. 203). Чешћи је први облик. Облици осталих лица (за 2 л. јд. и множ. нема примера) јесу: *бија* (писано: *бија* Vr I 26₁₂, 18₂, и *bia* Vr I 26₁₃, 116₃₈, 274₃, O 152₅), *бијато* (исп. т. 202), *бијау* Vr I XV₃₀, 3₂₉, 93₂₂, 108₂₈ итд.

У облику *budeџе* (да га не budeџе Pavle пауџио) Vr I 28₉, имамо, по свој прилици, имперфекат образован од презентске основе (исп. т. 203).

Једнакост у писању облика 3 л. јд. имперф. и 3 л. мн. аориста (в. т. 216) ствара извесне тешкоће при обради Анчићева текста (исп.: koji *биџе* *велика вода* (импф.) Vr I 51₁₂ и: *они не биџе луди* (аор.) Vr I 62₂₂).

215. Као помоћни глагол за образовање плусквамперфекта употребљава се за 3 л. јд. и *биџе* и *бијаџе*: *биџе* *прогоковао* Vr I 2₂₀, *биџе* *уписао* 4₁₅, *биџе* *рекао* 10₁₇, *биџе* *дошао* 10₂₇, *биџе* ... *покрала* 14₂₂, *биџе* *прошло* 93₂₂ и сл.; *бијаџе* *прогоковао* Vr I 2₂₀, *бијаџе* *поставио* 48₉, *бијаџе* *пописао* 48₁₃, *бијаџе* *остало* 88₂₁, *бијаџе* *приправио* 133₁₈ и сл. Примери за остала лица су ретки: *бија* *заспао* Vr I 274₃, *бија* *уговорио* O 152₅, *бија* *свршили* Vr I 213₃.

216. Облици аориста пом. глагола *биџи* исти су као и у савременом језику, без *h* у 1 л. јд.: *би* (1 л. јд.) Vr I 132₇, 196₂₂, 24₂, *би* (2 и 3 л.) 2₂₇, 6₅, 8₁₃, 10₁, 15₇ итд., *бисмо* 19₁₃, 24₂₈, Vr I² 12₃₈, *бисте* 70₁₉, *биџе* 3₃₁, 5₃₄, 8₇₇, 11₂₂ итд.

217. У потенцијалу и поред једнакости сва три лица једн. и 3 л. мн. пом. глагола (1 л.: *не би отио* 105₄, *свукао би* 196₂₂, *покрио би* 106₂₄; 2 л.: *ти не би отио* Vr I 15₇, *што би отио* 15₇; 3 л. јд.: *био би* 15₃₂, *да се не би свadio* 232₂₅, *да би ју понizio* 285₂₂; 3 л. мн.: *прождрили би* Vr I² 15₃₈, *једна би се молili* 81₂), 1 л. мн. (за 2 л. нема примера) чува свој пуни облик пом. глагола: *који бисмо разбили* Vr I 19₁₃, *како бисмо себи отили* 23₃₂, *удиђ бисмо се обратили у ништо* 66₁₇.

Код Анчића је још доста жива категорија потенцијал II: *били би се обратили* Vr I 13₁, *они би били ... га примогли* 29₂₉, *да су били се винčали* 210₁₁, *био би нам ... дао* 217₈, *не би ју били изгубили* Vr I 69₇, *који су били изгубили* 73₁₁.

218. Глаголи сложени са *биџи* (*sein*) (добити, придобити и др.) који се у савременом језику мењају по IV врсти изједначивши се тако са глаголом *биџи* (*schlagen*) и сложеним с њим (набити, убити и др.), код Анчића задржавају своју старију промену: *прдобуду* Vr I 243₃₀, 267₃₁, O 169₈, *прдобуде* Vr I 266₁₅, SII 4₂₈, *прдобудемо* Vr I 281₂₁, *добуду* SI 78₃. Ово изједначење са глаголима IV врсте почиње у XVII веку и међу савременицима Анчићевим налазимо те нове облике

напр. код Раднића (Ист. обл., 278), док старији од њега Дивковић и Бандулавић имају још оне старије облике (исп. РЈА II, 505).

219. Облици глагола *хити*, изузев презента, начињени су од две основе, *hot-* и *hi-*, са редовним губљењем *h*, али је употреба облика од једне и од друге основе издиференцирана: уз афирмацију — од основе *oti-*, уз негацију — од основе *ti-*:

oti-: *otiti* Vг I 103₂₀, 156₂₆, 157₉₉; *otijaše* 5₃₉, 50₃₄, 83₃₉, 129₁₀ итд. *otiau* 36₂, 194₁₃, 277₁₉, *otia* (1 л. јд. импф.) 180₁₉; *oti* XV₂₄, 8₂₅, 9₁₆, 30₁₅ итд. (в. често), *otiše* (3 л. мн. аор.) 201₁₇; *otiuć* XII₅, 103₃₉, *otiući* 102₁₃, *otiućega* 189₃₃; *otiv* 152₃₇; *otio* 24₁, 101₁₂, 155₂₈ итд., *otili* 24₃₈, Vг I^a 17₃₈, *otila* 141₃₉, *otilo* 278₃₈;

ti-: не *tiše* (3 л. јд. импф.) 3₇, 11₃₃, 107₂₆, 141₃₈, 200₁₇, не *tiāše* 248₂₉, 310₁₇; не *ti* 32₂₄, 76₃₁, 33₁₈, 39₂₁ итд. (в. често), не *tiše* (3 л. мн. аор.) 11₃₃, 107₂₆, 174₃₀, не *tiste* 63₃₇, 70₂₂, 154₆; не *tiući* 113₅, не *tivši* 152₃₂.

Ово диференцирање доследно је тамо где не стоји непосредно уз глагол (у том погледу можемо тај однос упоредити са односом *оћу*, *оћеш* . . . : *нећу*, *нећеш* . . .). Ако тога нема, онда у негацији може бити и облик од основе *oti-* и, обрнуто, у афирмацији облик од основе *ti-*. Неколико случајева такве употребе имамо у потенцијалу, не би *otio* Vг I 24₂₁, 76₇, 138₂₀ (поред: не би *tio* 64₁₅, 83₃₅, 117₃₅), не би *otili* 104₁₄, 164₃₉, не *bi[h]* *otio* 165₄; и једном: *tko* би *ovo* *tio* Vг I 107₁₀.

Међутим, у одричном облику перфекта стоји само радни придев од осн. *ti-*: *nisu* *tili* 62₂₇, *nije* *tio* 70₁₀, 73₇, 120₅, *nisi* *tio* 101₁₃, 184₁₁, 245₈.

220. О замени *h* са *k* у облицима од основе *hi-* в. т. 80. Јављају се подједнако и у афирмацији и у негацији.

221. Облици презента исти су као и у савременом језику (разуме се, без почетног *h*: *оци*, *оцеš* . . .). Међутим, поред облика 2 л. *оцеš* (Vг I 7₂₄, 32₂₄, 80₂₈, 159₁₅, 300₃₆) и *нецеš* (149₃₇, Vг I^a 6₈), често се сусрећу старији облици *оц* (Vг I 65₃₅, 103₇, 114₈, 117₉, 144₂₀, 164₁₂, S I 144₆) и *нец* (Vг I XVII₂₃, 5₃, 34₁₀, S I 131₂₀, 132₈), за које је Даничић мислио да су окрњени облици, „без личног наставка и вокала пред њим“ (Ист. обл., 270), док Решетар (Рад 136, 262) упућује на Миклошића, који доводи ове облике у везу са стсл. *хошѣи* (Vergl. Gramm. 3, 91). Вајан (II, 272) сматра најчистијим и најбоље очуваним облицима („les formes les plus nettes et les mieux conservées“) облике 2 л. једн. стсл. *хошѣи*, српскохрв. *хоћ*, а за данашње облике *хоћу*, *хоћеш* (и стсл. *хошѣж*, *хошѣиши*) мисли да су настали асимилацијом облика *хошј-* типу презента на *-је-*.

У облику *отиуи* Vг I^a 45₃₆, уколико није штампарска грешка, имамо, вероватно, 3 л. мн. имперфекта са *i* (< ђ) аналогно облику 3 л. јд. *отише*, са секундарним *j* на месту где је изгубљено *h* (*otihu* > *otiu* > *otiju*).

Појединачни глаголи

222. Од глагола *даѣи* и сложених с њим имамо у презенту обично млађе облике, од основе *дад-* образоване према 3 л. мн. *даду-* која се

јавља већ од XIV века (исп. РЈА II, 288): *dadem* Vг I 85₃₃, *dadeš* 42₃, *dade* XV₂₇, 31₃₄, 55₁₃ итд., *dadu* 107₃₈, 150₇₃, 160₃₃, *pridadem* SI 152₂, *pridade* Vг I 33₂₂.

Старији облици, без проширења *-de-*, врло су ретки: *da* (3 л. јд.) Vг I 15₁₁, 178₃.

Имперфекат је обично начињен од основе *dad(ě)-* (исп. т. 203): *ne dadiše* Vг I 270₁₇, SI 109₁₅, *ne dadiu* Vг I 166₁₅, 286_{9, 31}, SII 175₁₆ (два пута писано *dadiju*), једном од основе *da-*: *ne daše* SI 45₁₅. Облике са *-ija-*, које употребљавају Дивковић, Бандулавић и др. (исп. РЈА II, 289), код Анчића не налазимо.

У аористу преовлађују старији облици, од основе *da-*, и то у множ.: *dasmo* Vг I 63₃₉, *daste* 63₃₆, *daše* 39₂₂, 48₃₁, 79₂₄ итд., *izdaše* SI 95₁₀, *predaše* Vг I² 42₃₈, SI 94₂₈, док у једнини имамо облике од основе *dad-*: *dado* Vг I 190₁₀, 225₃₂, *dade* Vг I 42₂₀, 209₃₃ (овај је облик врло чест, али је, сем у конструкцијама са *da*, немогућно поуздано одредити да ли је 3 л. јд. презента или аориста. Само у једном случају означио је Анчић квантитет помоћу *h* (*dahde* Vг I 182₃₇) и двапут помоћу акцента ¹ (*dáde* SI 56₁₁, 253₃, исп. т. 30), па би се према томе могло претпоставити да у осталим примерима, изузев оних са свезом *da*, имамо аорист), *zadado* Vг I 98₁₅.

Остали су облици: *ne davši* Vг I 139₂₆, *dat* 186₃₈, 253₃, *dano* 186₂, *dan* 187₂.

223. Наставак *-dū*, одн. проширење *-dē-* пренело се и на друге глаголе VI врсте (*znati*, *imati* и др.).

У презенту глагола *znати* ови облици су код Анчића потпуно потиснули облике од основа *zna-*: *znadem* Vг I 157₅, *znadeš* SI 158₁₅, *znade* Vг I 24₃₉, 133₈, итд., *znadu* 142₂₁, 152₁₉, 175₂₄, 224₃₇, O 6₁₄, *poznade* Vг I 102₁₄, 268₅, *poznadu* 177₁₂, *uznade* 159₈, а само једном: (*nek se*) *rozna* Vг I 32₂₂.

Прилог сад. је само са *-du*: *znadući* SI 170₂₉, SII 67₁₁.

Имперфекат: *znadia* Vг I 30₁₉, 213₃₁, *znadiše* 84₁₁, 123₂₂, 182₃₄, 214_{1, 2, 3}, *znadiu* 243₆, 296₁₇, SII 66₂ (исп. и т. 203).

У аористу, као и код глагола *даћи*, имамо у 3 л. множ. (за 1 и 2 л. мн. нема примера) само облике од основе *zna-*: *roznaše* Vг I 77_{8, 9}, 78₃₅, 79₁₃ итд., један поуздан пример 3 л. јд. *rozna ga* Vг I 152₁₉, док је у неким примерима са проширењем *-de-* 3 л. јд. не може са сигурношћу утврдити да ли је аорист или презент: *znade* Vг I 126₂₀, 233₂₆, 290₂₉, *poznade* Vг I 77₇.

224. Са претходна два глагола слаже се и глагол *имати*.

У презенту знатно преовлађују проширени облици:

imadem Vг I 248₂, 289₂₆, *imade* Vг I XV₅, 31₁₂, 49₂₉, 56₃₉ итд. (в. често), *imademo* 264₁₇, Vг I² 74₂₈, *imadete* 225₃₁, *imadu* 42₂₇, 56₁₇, 67₃₀, 71₁₂, итд. (в. често). Према великом броју ових примера стоје неколико примера од основе *ima-*: *ima* Vг I 161₃₀, Vг I² 74₃, SI 43₁₁, SII 6₁₂, *imau* O 116₁.

Неколико пута у истој реченици имамо оба облика: *kako se ima ... da se imade* Vг I 161₃₀, *tko ima daće mu se, tojest tkq imade milost* Vг I² 24₃.

Међутим, уз негацију је обрнуто: непроширени облици су знатно бројнији, одн. за 1 и 2 л. јд. и мн. налазимо само такве облике (*neimat* Vr I 131₂₅, 218₂₀, 248₄, *neimaš* 7₃₄, 109₇₇, 115₂₀, 157₄, *neimato* 25₄, 36₂₅, 112₂₅), а само у 3 л. јд. и мн. стоје напореда оба облика (*neima* Vr I XVII₁₄, 8₂₀, 15₃₃, 16₂₂, итд. (в. често), али: *neimade* 169₃₁, 170₁, 261₇, 263₃₇, *neimaју* Vr I 128₁₇, O 58₁₀, али: *neimadu* Vr I 105₂₃, 136₃, 151_{22, 32}). Као што видимо, облици са проширењем бројнији су само у 3 л. мн., а баш у том лицу оба облика имају исти број слогова и преко њега је продрло и проширење *d* у ове глаголе..

У РЈА (књ. VII, стр. 868) дат је глагол *nejmati* с напоменом да се сигурно јавља тек у XVIII веку, али да се „*možda i prije toga vremenata tako govorilo, ali to se ne može potvrditi, jer u staroj ćirilici i glagolici nije se dobro razlikovalo i od j; od pisaca, koji su pisali latinicom, mnogi također nijesu na pismu dobro razlikovali ta dva glasa*“. Анчић по свој прилици потврђује ову претпоставку. Иако доследно пише *i*, он га вероватно није тако изговарао јер код њега *i* иза вокала врло често има вредност *j* (исп. т. 13), а у том положају *i* може прећи у *ј* (на то нас упућује и пример *неута* Vr I 11₃₈, где се Анчић повео за изговором).

У прилогу садашњем потврдни облик је са проширењем: *imađuc* Vr I 49₃₅, S I 173₂₁, O 83₆, *imađuci* Vr I 271₆, а одрични без проширења: *neimađuci* Vr I 168₂₉, 233₃₄.

Примери за имперфекат, који има само облике са проширењем, дати су у т. 203. Додаћемо још одрични облик, такође са проширењем: *neimadiu* Vr I 12₂₁.

У аористу напореда се јавља *ima* (*dok ima[h] zakon*) Vr I 132₂, и *imado* Vr I 195₂₄, 167₁₄, *imaše* Vr I 288₇, Vr I², 66₆ и *imadoše* Vr I 288₈, а само *imado* Vr I 6₇₉, 162₂₁.

225. Од других глагола треба напоменути облике: *vaја* Vr I 22₃₅, *ne vaја* 81₁₆, али: *vaјade* Vr I² 14₆, 25₃₁, 80₃₂, 86₂₃, S I 161₂₂, *vaјau* (3 л. мн. през.) Vr I 23_{7, 8}, али: *vaјadu* Vr I 23₁₅, 160₃₆, Vr I² 9₄₁, S II XVIII₂₀; *umidem* Vr I 37₂₄, *umidu* 151₂₇, 164₃₉, *ne umidu* Vr I² 37₇, *ne smidu* Vr I 19₁₅, 131₂₃.

Проширење *-de-* (*du*) обично је и у говору данашњих становника Липе и околине (*imáděm, imádū, znádě, али: ně znām, smíděm, ne smídū, vaјádě, velfdū, nājvalidū*).

226. Глагол *ići* бележи РЈА у том облику први пут код Раднића (РЈА IV, 92), дакле од XVII века. И Анчићу је он обичнији него старије *iti*: *ići* Vr I 86₂₃, 117₃₅, 310₁₇, *iti* Vr I 178₄. У осталим облицима од основе *-id* имамо, аналогично према облицима сложеног глагола, редовно *d* које се такође јавља од XVII века (в. РЈА IV, 93): *idem* Vr I 9₁₄, 60₁₆, *ideš* Vr I 9₁₃, Vr I² 64₂₅, *ide* 22₂, 48_{35, 37} итд., *idemo* 152₄, *idu* 11₁₈, 61₁₈, 83₁₇, итд.; *iduci* Vr I 4₂₅, 40₁₁, S II 24₁₆; *idite* Vr I 60₆, 74₁₉, 212₁₇; *otide* Vr I 35₃₅, 11₂₈ итд., *otidu* 294₃₄, *otidoše* 36₁, 52₂₃, 288₁₈.

И данас су у говору Липе у употреби само облици са *d* (*idě, iděmo, iděm* итд.).

О облицима глагола сложених са *ići* в. т. 56.

Глаголски вид

227. За Анчићев језик карактеристично је бројно извођење имперфективних глагола од сложених перфективних. У савременом језику такви глаголи су застарели или уопште нису у употреби, и у тој служби употребљавају се прости имперфективни глаголи или сложени имперфективни изведени од сложених перфективних наставком *-'авати* (и *-ивати*, док су се облици са *a* почели као дублети губити).

228. Од тих изведених глагола доста су бројни имперфективни глаголи изведени од сложених перфективних глагола VII врсте (на *-iti*) наставком *-a* (тј. *-'a*), обично са дуљењем кореновог вокала: *gazrušajuć* Vr I 4₁₈, *zagrlaju* (през.) 9₃₄, 10₁₉, 167₉, *zagrlja* 13₂₈, 144₁₈, *zagrlati* 165₂₀, 233₂₉, *pridvostručamo* 19₂₀, *priviraju* (прѣвѣ-) 23₂₉, *privirau* (импф.) 270₂₈, *paruћа* 66₂₈, *paruћajte* S II 187₈₀, *ispuћа* Vr I 156₁₈, *izpuћajte* 271₅, *nasića* 96₃₆, 111₉, *nasićau se* (импф.) 228₂₉, *ugrabљау* (през.) 104₁₃, 127₁₁, 147₄, 181₁₄, *ugrabља* Vr I* 53₃₂, *okušaući* 170₃₂, *okušau* (импф.) 187₃₁, *pogubљау se* 219₂₄, *izgubљау se* (импф.) O XXVIII₁₄, *napruđa* Vr I 113₇, 324₁₀, O 95₅, *napruđau* (през.) S I 90₄, *očišća* Vr I 191₁₇, S II 26₅, *očišćamo se* S I 166₁, *osvađau* Vr I 245₂₉, 277₁₅, *osvađati* 261₄, *približati se* 279₆, *približau se* (през.) Vr I* 33₂₀, *odaļa se* Vr I 328₃, *naudati* S I 46₁₄, *naudau* (през.) 90₅, 192₄, *nauda* O 95₅ и др.

Код неких изведених глагола са вокалом *o* у основном глаголу немамо дуљење основног вокала, тј. и у изведеном имперфективном глаголу остаје *o*, напр. *otvora* Vr I 8₁₉, 53₃₈, 71₂₈, итд. *otvorau se* (през.) Vr I* 10_{4,7}, *otvoraš* 15₁₀, *otvoraju* S II 61₅, *zatvora* Vr I 53₃₁, 270₃₀, 305₁₈, S I 93₃₀, *zatvoraju* 307₁₀, *umnožamo* Vr I 19₃₁, *umnoža* 53₃₅, 76₂₉, 94₃₁, итд., *umnožajte se* 208₁₀, S II 187₂₀, *umnožati* Vr I 210₁₅ (исп. Вајан, II, 362), *odgoñaše* 38₃₇, *pregoñaše* 39₃₆, *pregoña* 116_{39, 39}, *izgoña* (импф.) 216₂₉, *izgoñaу* (през.) S I 325₂₃; али *izprašau* (през.) Vr I 4₉, *izpraša* 137₃₅, *zgađa se* 192₁₄, 195₁₅, 285₂₃, *zadaја* Vr I* 70₁₅, 105₁₆.

Глагол (*o*)*tvorati* данас је у употреби у говору Липе (*štd se zàtvorajū bādže*), али се чује и књижевни облик *otvárati*.

Имперфективни глаголи изведени од перфективних сложених са *-govoriti* колебају се између *o* и *a*: *odgovora* Vr I 34₅, 49_{18, 18}, 73₁₆, итд. (10 пута), *odgovoram* 189₂₈, 307₂₀, *izgovorat* Vr I XII₁₅; али: *odgovaraju* Vr I XII₁, *odgovara* 49₁₈, 63₃₉, 91₁₈, 92₄, итд. (11 пута), *odgovarati* 125₁₁, *odgovaram* 215₃₅, *izgovarati* Vr I XII₁₁ (исп. слично колебање код далматинских писаца XVIII века, Рад 209, 182/3).

О облицима *oslobodaše*, *obazdraše se*, *ozdravљаše* и др. в. код имперфекта (т. 204).

229. Наставком *-iva* такође је изведен велики број итеративних глагола, обично од сложених перфективних глагола на *-iti*: *saraћuje* Vr I 12₁₈, *sagrišuje* 22₂₈, *sagrišivali* bi 208₃₉, *potvrђuje* 34₂₅, *potvrђivati* 37₂₃, *prosvitљuje* 53₃₈, 59₂₃, *podilјuje* 58₃, *pokraћuje* 69₁₂, *utvrђivaste* 70₂₉, *utvrђivali* 75₅, 248₂₁, *uvrђuju* 151₃₉, 177₁₅, 238₁₀, *uvrђivati* 211₄, *sјediћuje* 83₃₅, *dopušћuje* 91₃₉, *zataјuje* 100₂₅, *probuђuje* 134₁₀, *probuђuješ* 273₂, *promiћuje* 177₂₅, S I XXIII₃₅, *odrišivati* 258₄, *raћivati* 242₁₆ и др.

230. Наставком *-ova* изведени су глаголи: *naslidovati* Vr I 11₂₃ (*nasliduju* 11₂₄, *naslidujemo* 29₂₁), *ponukovati* 26₂₉, 27₁₀, 93₃₅ (*ponukuje* 55₂₄, 93₃₀, *ponukujem* 93₂₈, *ponukovala* Vr I₂ 72₁₈, *ponukovao* 78₂), *prisegovati* 106₁₇, *uskrsnovati* (*uskrsnujući* 169₈, *uskrsnujemo* 313₁₅), *ispraznovati* (*ispraznuješ* S I 122₁₀); *prilikuje se* Vr I 155₂₂ је презент деноминативног глагола *prilikovati.*, а *obrizovati* је перфективни глагол (*Isus se obrizova* Vr I 288₃₀, 289₄).

231. У презенту су дати глаголи изведени наставком *-avati* који најчешће имају однос завршетака *-avati*: *-ajem*, као и они са односом *-avati*: *-avam* (исп. т. 192 и 194).

Овој би групи припадао и глагол *čínovati* Vr I 6₁₅.

Глагол *okušati* (окушати), чији су облици поменути у т. 228, има према себи два перфективна глагола: *okusiti* и *okušati*.

За глагол *sasnuti* речено је већ (исп. т. 57) да је код Анчића несвршеног вида.

Анчић редовно употребљава глагол *scéniti* (примере в. у т. 36 I б под *сѣн-*), за који Вајан (I, 277) претпоставља да је првобитно претстављао облик глагола *сѣнити* са префиксом *с* и да су се та два облика, бар што се тиче значења „поштовати“, измешала. Овај глагол Анчић употребљава само у том значењу и несвршеног је вида.

Прости имперфективни глагол *prostiti* код Анчића се често налази (*prostiti uvriđenja* Vr I 27₂, *prostiti grije* 45₂₂, *da ... prosti uvriđenje* 27₁₂, *svakom prosti* S II XXIX₁, и сл.), поред којег су сусрећемо само један пример изведеног имперф. глагола *praštati* (који не *prašća* Vr I 27₁₃). Сложени перфективни глагол изведен од првог такође је чест: *oprostite* Vr I 248₂₆, *oprostite* 248₂₇, *oprostiti* 248₂₈ и сл.

Додајак глаголима

232. Један нарочит облик, данас редак у нашим говорима, често се сусреће у делима Анчићевим. То је употреба презента несвршених глагола са префиксом *уз* у значењу футура II: *ako što uzprosite ...* 46₂, *ako ne uzmoliš* 138₁₀, *ako uzčiniš i uzdiluješ pravdu ...* 149₃₆, *koliko većma uzišćete ...* Vr I₂ 32₂₂, *ako uzčini* S I 24₁₁, *kad užtiješ (< užštiješ) ... vidićeš* S II XII₁₉, *a tko vas uzsluža ...* 182₂, *tko užželi ...* O 96₂₃, *ako uzdilujemo ...* 75₂ и др.

Називајући ово „перфективирањем“ („perfectivation“), Вајан (II, 354) указује на разлику између ових глагола и оних правих перфективзованих. По њему, префикс *уз* даје простим имперфективним глаголима перфективни вид не мењајући им и не ограничавајући значење, а презент таког сложеног глагола добива значење футура у зависној реченици (футур II).

Међутим, промене вида овде заправо нема, већ глагол и даље задржава значење вида које има и без префикса *уз* (Исп. напр.: *tko vas uzpogrđuje, mene će pogrđivati, a tko mene uzpogrđuje, oni će Boga ... pogrđiti* Vr I 37₂₆₋₂₈).

Овај облик често се употребљавао у прошлости. Налазимо га доста код дубровачких писаца (исп. Вајан, II, 354), ређе код далматинских XVIII в. (исп. Рад 211, 75), а врло често код Рельковића и других славонских писаца XVIII века (исп. Алексић, нав. д. 128/9, Рад 180, 228).

Прилози

233. Један део прилога, углавном оних од ном. јд. ср. рода придева, поменули смо када смо говорили о квалитету (в. т. 31), а неке смо побројали код покретних самогласника (в. т. 67). Међу осталим поменућемо сложене прилоге: *zaludu* Vr I 16₃₀, 44₂₀, 138₂, *nasamu* 35₂₈, *partav* 120₂₂, 126₁₄, 129₁₈, 138₁₂ (предлог + придев); *izvan* Vr I 201₄, *paizvan* 236₂₄, 293₁₈, *uzgoru* (bi proget... *uzgotu*) O 9₂₂ (предлог + прилог) *doistine* Vr I 95₂₅, 141₂₁, 186₂₂ итд., *uistinu* 196₂₂, *napole* 314₂, *patragu* Vr I 57₁₁ (предлог + именица) и др.; затим прилоге од падежа неког имена: *istinom* Vr I 152₂₆, 213₂₉, 239₂₈ итд., *malim* 245₁₀ (инстр.) или од глаг. облика (парт. през.): *ote ili neote* SI 159₂₈, *muče* SII 154_{16,28} и друге прилоге као: *docna* (< *dockna*, в. т. 102) Vr I 11_{2,14}, 41₁₇, *inako* 7₂₂, 16₂, 22₂₅ итд. (комп. *inačije* 15₂₂, 17₁₇) (прилог *inače* савременог језика узет је из руског), *drugojako* Vr I 131₂₂, Vr I 4₁₂ и *drugojačije* SI 87₁₈, O 45₂, *gazliko* Vr I 212₂, 325₁₁; бројни су и прилози са крајњим *-le*, које се у прошлости налазило у показних заменица (исп. Ђ. Шкарић Рад 229, 209): *odovle* Vr I XXIII, 4₂₇, 109₁₆ итд., *odonle* 118₁, SI 4₇₀, *od tole* O 172₂₈, *dovle* XXIII, 2₂₆, SI 4₇₇, O 32₁₂, *odsle* 50₂₀, 20₂₇, 116₁₂ итд., *dosle* 116₁₁, и разни други прилози: *doli* Vr I 84₂₀, 145_{9,14,20}, *gori* 145_{14,22}, 146₂; *ondišni* O XII, 17, *protiva* Vr I 52₁₀, 213₂₁, *tute* Vr I 90₂₂, Vr I² 89₂, турцизам: *baška* Vr I 120₁₂ и др.

У једном случају Анчић је начинио прилог према именици: *da se ubije kameno* Vr I 243₂₄, иако на другом месту употребљава и глагол *kamenovati* O XIV₆.

Предлози и ипрефикси

234. О предлозима и префиксима *od/oda*, *s/sa* и предлогу *k* говорено је у вези са непостојаним *a* (исп. т. 54)

Предлог *brez* јавља се најчешће у том облику (Vr I 2₁₇, 3₁₁... Vr I² 20₁₀, SI 128₄, 234₁, итд.). Облик *prez* налазимо само једном као предлог (*prez nijedne pokore* Vr I 247₂) и једном као префикс (*prezdanstvo* S I 123₂₅).

У савременом говору Липе и околине имамо редовно *brez*.

Предлог *ob* налази се само у устаљеним изразима *ob desnu*, *ob livu* (тј. страну): *jedan ob desnu a drugi ob livu* Vr I 44₉, *ob desnu i ob livu* 44₁₀, *ob desnu oca* 60₂₀, 80₂₄ и сл. (али једном: *s desne oca* O 7₂₀) и у прилошким изразима *obdan* Vr I 136_{2, 2}, *obnoč* Vr I 111₈, 132₂₂, 136₂, 163₂₂.

Као префикс имамо га у примерима: *obslužiti* Vr I 110₁₂, *obsluživši* 143₂₈, *obslužicu* 165₉, *obeseliti* 64₁₀, *obeseli se* 76₂₇, 112₁₆, 160₂₂ (исп. т. 100), *oblakšane* 145₉, *oblakšaće* 258₂₀, *oblakšaj* SI 14₁₄.

Предлог *polak*, који употребљава велика већина старих писаца, а који је извонизат савременом књиж. језику, налази се и код Анчића (Vr I 2₂₂, 16₃₇, 17₃₈).

Чест је у Анчићевим делима предлог *protiva* (с дативом) Vr I 2₁₈, 4₃, 108₂₈ итд., док се *suprotiva* ретко налази (Vr I 214₃₀).

Обичан је у употреби и предлог *proz*: *proz koja ulazi* Vr I 89₁₅ (исп. т. 21), *proz drvo* SI 173₂, *prozañ* 254₃₄.

Поред *zaradi* (Vr I XV₁₆, XVII₂, 1₅, 11₁₁ итд.) и *radi* (Vr I 1₂₇, 11₁, 12₃₇, 14₃₈ итд.) јавља се, знатно ређе, и *cića* Vr I 1₂₀, 11₂₄, SI 50₁, S II 27₃₀.

Префикс *su-* налазимо у примерима: *suprotivi se* Vr I 184₁₇, 233₃₀, 290₃₁, *suprotivnik* 268₃₃, *suproć* 322₃₃, *suložnice* Vr I² 78₁₅.

Савременом језичком осећању необична је употреба префикса *o* у примерима: *opraznuje* Vr I 236₃₀, *oprazniće se* Vr I² 90₁, *oprazni* 105₂₅.

Остале речи

(свезе, речце, узвици)

235. Од свеза нарочито се често сусреће *jeda* (bi) Vr I XII₁₅, XV₁₄, XXXIV₁₇, 2₃₂ итд.

У значењу *oder* Анчић најчешће употребљава свезу *ali* (Vr I XIII₂₇, XXXIV₁₂, 22₄ итд.), врло често појачану енклитичким обликом датива личне заменице 2 лица: *aliti* Vr I 2₁₇, 5₉, 7₁₈ итд., *alti* Vr I XVIII₁, XXIV₂, 13₂₃ итд.

Свеза *ili* (такође појачана енклитиком *ti*) јавља се ређе и уопште је нема на првих 120 страна Vr I, што може да значи да је дошла под утицајем са стране. (Налазимо је једном у предговору, али он је свакако писан по завршеном делу): *ili* Vr I XIII₂₇, 137_{37:38}, 192₂₀ итд., *iliti* 120₃₄, 146₃₀, *ilti* SI VII₁₆, 55₆.

Поред енклитичког облика датива личне заменице 2 л. налазимо, као појачање свезе *ili*, само знатно ређе, и заменицу 3 лица *tu*, која се пише одвојено: *mogao bi... sve poslati ili mu u raj ili mu u pakao* Vr I 158₂₂, *ova tri zla ili mu gria* 283₃₀ (исп. т. 72).

За употребу свезе *ali* и *ili* у значењу *oder* карактеристични су следећи примери: *ali jedan broj ili poglavje* Vr I XIII₂₇, *ilti blagujete, alti pijete, ali što drugo poslušete* SI 55₆.

Енклитику *ti* употребљава Анчић, као појачање, и уз свезу *kano*: *Sveti Petar kanoti para* Vr I 101₁₇, *kanotije kršten* 218₈.

У значењу супротне свезе обичније је у употреби *ma*, што представља утицај дубров.-далм. писаца, ређе *ali*: *ma prije Isusa* Vr I 3₁₀, *ma brez kriposti* 3₁₁, *ma češ reći* 4₃₉, *ako je i sagrišila, ma... nije zatajala* 5₆ и сл.; *ali nisu poslušani* Vr I 34₂₂, *ali mu se odgovori* 34₃₉, *ali neće da spase* 63₁₅, *ali su mañe* 69₃ и сл.

236. За посебно истицање Анчић употребљава речцу *tja* (тја) увек са предлогом *do*: *tja do dneva* Vr I XVI₂₉, *tja do smrti* 82₁₀, 110₆, *tja do svrhe* 94₁₂, 95₂₂, 96₃₂ и сл.

Понекад налазимо ову партикулу у прилошкој употреби иза глагола кретања: *i od sebe odarne... tja Vr I 73₄, pođi diavle, svitu i tilo tja 131₃₁.*

Честа је у делима Анчићевим упитна речца *li*, много чешћа него у савременом језику, нарочито уз свезу *ako* (*ako li želiš, evo i druga slidi Vr I XVII₃₃, ako li se 5₂, ako li si dužan 23₃₀, ako li je zla 44₂₀, ako li bi se čutio 45₂₉* и сл.) и уз свезу *nu* у истом значењу (*nu li se ne more Vr I² 156₁₁, nu li se je na ĩe (њих) povratila S I 51₁₈, nu li bi ga učinio 52₆, nu li ostaviš O 139₁₀* и сл.).

Речца *li* јавља се и у другим конструкцијама, са значењем појачавања, истицања: *ovo li je moja prilika Vr I 114₂₂, ovo li je oni čovik 161₉, kakvu li mu dobrodošlicu dati 160₂₄; ako je... ako li nije 146₂₄, što gubimo, što li dobivamo 181₆, ako te posluša... ako li te ne posluša 299₂₆₋₂₇* и сл.

Карактеристично је да је свеза *a kamo* без *li*: *a kamo od tada gdi je muče svaki dan Vr I XXXIV₆, a kamo druga stvorenja 109₁₅.*

237. Од узвика чест је *ajme*, обично у облику *ajme*, али такође и у изворном талијанском облику *ahime*, а и са преметнутим *h* на почетак *haimе* (исп. т. 78).

Узвик *de* употребио је Анчић два пута, оба пута у облику *deh* *Vr I 153₃, Vr I² 15₁₇*, (*h* би могао бити знак дугог вокала, међутим у РЈА овај узвик има кратак акценат: *dě*).

ЧЕТВРТИ ДЕО

ЗАКЉУЧАК

238. Обележаване квантитета а не акцента (исп. т. 22-32) не даје нам могућност да поуздано одредимо какав је био акценат Анчићева говора, јер преношење акцента на претходни слог не значи и промену квантитета слогова — и један и други слог остајао је дуг, одн. кратак. Ако је то био дуги акценат, знак / могао је стајати у оба случаја (ген. мн. *nebesa* могао је означавати *nebesā* и *nebēsā*, *bogová* — *boǵvā* и *boǵvā*; *odkrivaš* — *odkrivāš* и *odkrivāš*, *diléci* — *dilēhi* и *dilēhi* и сл.). Исто је и са кратким акценатом и знаком \, с том разликом што је он више диференцијалне природе. Видимо напр. да се у императиву *dopusti* и презенту *odražā* (= постане драг) знак \ поклапа са местом новог акцента, а у радном придеву *okrūnio* (= окрунио) стоји на слогу који је носилац непренесеног акцента простог глагола (окрунио). Али овај знак Анчић употребљава и диференцијално, а то би могло значити да *okrūnio* стоји према *okrūnio* и да нема везе са местом акцента¹.

С обзиром на ове и сличне елементе, затим на географски положај овога говора (непосредна близина херцеговачког говора, под чијим се утицајем у неким икавским говорима од 15 до краја 17 века развила нова акцентуација — исп. Белић, Нар. енциклоп. Ст. (латин.) IV, 746) и на данашњи потпуно Вуков акценат у том говору, можемо са доста вероватноће претпоставити да је Анчићев говор имао нову акцентуацију.

239. Анчићево тврђење да своја дела пише језиком свога родног краја, Липе, мада у основи тачно, морамо примити са извесним ограничењем.

Нема сумње да је Анчић тежио за тим да пише народним говором краја из којег је потекао, али се он од њега рано одвојио, живео у разним срединама и био изложен различитим утицајима, који су могли учинити да у његов говор и у језик којим су писана његова дела уђу нови, туђи елементи.

¹ Чињеница да се глагол *окруниши* не налази код наших старијих писаца (прости глагол *круниши* јавља се тек у XVIII веку, код Ј. С. Рељковића, исп. РЈА V, 673) не значи да он није постојао у народном говору и да га Анчић није имао у својој свести.

Још више од тога, Анчић је могао пасти под утицај разне литературе коју је употребљавао при писању. Он изричито не помиње који су му писци служили као извор, сем једног случајног помена Посиловићева *Цвијета* (в. т. 37), али је ван сумње да се поред латинских и талијанских извора служио и делима на нашем језику.

Тај утицај је нарочито очигледан у употреби јекавизама, о чему се опширно излаже у т. 35-50. То је резултат књижевног утицаја јужног наречја, на коме већ дотада имамо богату литературу, и световну и религиозну. Анчић је из краја у коме је и данас становништво хрватске народности чисто икавско, а такво је морало бити и у време Анчићево¹. Ако писац из таквог краја има у својим делима знатан број јекавизама, а ови се — то треба истаћи — не налазе у свим његовим делима, већ у оним познијим, онда је очигледно да су они дошли однекуд са стране. Ти јекавизми — то је један од елемената књишког карактера у језику Анчићеву.

Мењање система обележавања квантитета после првог дела доказује Анчићево прилагођавање једном књижевном језику који је већ био изграђен у дубровачкој нњижевности (о систему обележавања акцента у XVI веку в. код Вајана, I, 93). И то показује да у Анчићевим делима има знатног књишког утицаја.

240. Карактеристика језика у Анчићевим делима је и употреба неких дублета. Они могу бити двојаког порекла: или је то особина његовог говора, или је пак у говору постојала само једна варијанта, а другу је Анчић унео, као књишку, под утицајем са стране.

Једно од чворних питања у одређивању карактера народног говора на коме је Анчић писао јесу прасловенске групе *stj*, *skj*, *sdj* и *zgj*. Код Анчића имамо напоредну употребу *št* и *šć* (исп. т. 96). Ако имамо на уму расијоред дијалеката у Босни и Херцеговини до половине XV века који је дао проф. Белић (исп. Нар. енциклоп. Ст. (латин.) IV, 746) и поремешаја који су се од XV века вршили у размештају тих говора, биће нам јасно откуд код Анчића та напоредност ових група. Према проф. Белићу, икавци који су се налазили око Неретве и преко ње на десној страни, а који су имали *shj* и *shd* у својој гласовној системи, померили су се на запад, где су се измешали са претставницима архаичнијег икавског говора, оног који се граничио са чакавским, а у коме је било *sh* и *shj*. Отуда у Анчићеву језику напореда *št* и *šć* односно *šd* и *šđ* (ту појаву имамо и у далматинским икавским говорима). Из овога такође можемо закључити да су пре времена Анчићева овде живели „шћакавци“, тј. претставници оног архаичнијег икавског говора, а да су у XVII веку већ били измешани са „штакавцима“. По даљем развоју ове језичке црте могло би се претпоставити да су старосе-

¹ Кад је реч о становништву Анчићева родног краја и о питању континуитета између тадашњег и садашњег живља хрватске народности, мислим да само постојање породице Анчић, у којој се чува предање о „пратру“ Ивану Анчићу, говори јасно о томе.

Проф. М. Филиповић у своме раду „Рама у Босни“ (Срп. стн. зб. 69, 1955) говори о бројном пресељавању католика на млетачко земљиште 1687 и доцније. међу којима је било и породица из околине Дувна, али додаје да их је „доста и остало“

деоци били бројнији, али је таква претпоставка врло несигурна. Чињеница је да су већ у Анчићево време „шћакавизми“ имали извесну превагу, а у данашњем говору Липе имамо искључиво *šć* и *šđ* (*šćar parašcaj*, *Budimprešca*, *zvižda* и сл.) а те је гласовне групе примила и досељена српска мањина, што претставља реткост у нашим дијалектима.

Поред *šć-šđ* има и других остатака тог архаичнијег говора, у основи чакавизама, као што је напр. а место *e* < *ę* иза *j* у *-jęti* (*prijati*, *obijati*) (исп. т. 63), једини чакавизам те врсте, док у свим осталим случајевима *ę* > *e*. Специфичну чакавску особину — замену *d* са *j* — налазимо само у две речи: *meju* (увек у облику *meu*) и *gospoja* (в. т. 90). Код прве имамо изразиту напоредност чакавског и штокавског облика. У данашњем говору у употреби је само облик *medu*. Од чакавских црта треба још забележити прелаз *c* у *s* испред *t* у речи *ocat* (*osta*) (в. т. 117).

Није сасвим поуздано да бисмо према данашњем говору, у коме имамо искључиво само *resti*, *vrebac*, могли претпоставити да су и у Анчићево језику постојали ови чакавизми; у његовим делима их нема (в. т. 63).

Облик *mier* биће да је Анчић примио са стране (исп. т. 49). Бројност његове употребе долази отуда што је то једна од врло честих речи у религиозној литератури.

Иако неке чињенице говоре у прилог томе да је краћи облик инфинитива био обичнији у Анчићево језику (исп. т. 71), ипак нам материјал из Анчићевих дела указује на то да су се у говору употребљавала оба облика. Данашња искључива употреба краћег облика показује у ком је правцу ишао развитак те црте.

Особина је Анчићева језика испуштање *h* у свим положајима у речи, што значи да га Анчић није имао у свом изговору (исп. т. 73—80). Врло често употребљава *h* без гласовне вредности, као графички знак за обележавање дужине вокала (в. т. 22—30).

Сугласник *j* карактеристичан је по својој колебљивости, одн. по свом губљењу и по јављању као секундарни глас у речима и међу речима у међувокалском положају, нарочито поред *i* и *e*. Већим делом то су гласовни појави, а мањим утицај, одн. ортографска традиција (в. т. 82—89).

Ново јотовање само се изузетно јавља код Анчића, а од његова времена до данас потпуно је извршено (в. т. 93).

241. Нарочито важан елемент за одређивање врсте народног говора Анчићева јесу облици речи, нарочито множина деκлинације именица. Три карактеристична падежа множине, дат., инстр. и лок., по својим најчешћим или врло честим наставцима, као што је *-om* у дат. именица м. и ср. рода, *-i* у инстр. именица м. рода, *-i [h]* у лок. именица м. и ср. рода и ж. рода на сугл., затим *-am* у дат., *-ami* у инстр. и *-a [h]* у лок. именица ж. рода на *-a* одређују овај говор међу архаичне икавске говоре (исп. т. 119—132). Међутим, истовремено видимо у овим падејима велико укрштање разних наставака (в. табелу у т. 130) које указује на то да се овај говор у своме развитку

кретао ка уједначавању ових падежа (*-it*, *-imat* у сва три падежа именица м. и ср. рода (са изузетком лок. именица ср. рода), *-at* и *-ati* у именицама ж. рода на *-a*, *-imat* код именица ж. рода на сугл.). Данашње стање овог говора показује да је тај процес завршен, а детаљнија испитивања треба да одреде његово тачно место међу најмлађим штокавским икавским говорима.

Облик ген. мн. (исп. т. 133—137) са новијим наставком *-ā*, који је најчешћи наставак именица м. рода на сугл. и ж. (и м.) рода на *-a*, а имају га у знатном броју и именице ср. рода, а који је данас једини наставак тих именица, такође показује да се овај говор развијао у духу најмлађих штокавских говора.

У деκлинацији придева (и неких заменица) поред старог наставка лок. мн. *-i[h]* већ је увелико продро у тај падеж наставак дат.-инстр. *-it*, тако да се за Анчићев језик може рећи да се већ знатно приближио потпуном изједначењу ова три падежа у промени придева (исп. т. 151-154).

Из промене личних заменица треба истаћи следеће: стари облик дат. *pat*, *vāt* као енклитички, а инструментала *pātī*, *vātī* као наглашени облик дат.-инстр.-лок. мн. (т. 155); уз предлоге стари облик ак. мн. *īe* за сва три рода који се и данас чује (т. 156); у дат., инстр. и лок. личне заменице 3 л. мн. налазимо, слично именицама, нове и старе облике, новије *īīta*, *īīmat* и *īītātī* (у сва три падежа) и старије *īīti* (у дат. и инстр.) и *īīm* (у дат.), међу којима је, према данашњем стању, победу однео облик *īīmat* (исп. т. 157).

Употреба ген. личне заменице 3 л. мн. м. рода *īi[h]* и 3 л. јд. ж. рода *īe* у значењу посесивних заменица *īīhov* и *īīep* обична је у језику Анчићеву (в. т. 158).

Једна од карактеристика Анчићева језика је свакако променљивост бројева 5-10, а такође и употреба облика *dva* за м. и ср. род (исп. т. 171-174). Дат., инстр. и лок. имају у промени ових бројева завршетак *-tat*, који је иначе карактеристичан наставак ових падежа у целокупној деκлинацији Анчићева језика, а и данашњег језика Анчићева родног краја. Из РЈА видимо да тај завршетак имају бројеви у делима Јеронима Филиповића (XVIII век) из Рање, па није без основа претпоставити да би поређење језика у делима ова два фрањевца дало корисне резултате за реконструкцију икавског говора XVII и XVIII века.

242. Код глагола тешко би било одредити шта је резултат утицаја, а шта нормални процес развитка глаголске промене (утицаји једних основа на друге и сл.).

Оно што је карактеристика глаголске промене XVI и XVII века — колебљивост у промени неких глагола на *-aiīi* (глаголи II, IV и VI Белићеве врсте), одн. колебање између односа завршетка *-aiīi*: *-ēm* и *-aiīi*: *-ām*, *-avaiīi*: *-avām* и *-avaiīi*: *-ajēm* — огледа се и у Анчићеву језику (исп. т. 188-194).

Глаголи са односом *-aiīi*: *-ām* који у савременом књижевном језику имају и однос *-aiīi*: *-'ēm*, тј. који се мењају по VI и по V

врсти (напр. *узимам* и *узимљем*), код Анчића се претежно мењају по V врсти.

Утицај језика на којима су била дела којима се Анчић служио као изворима види се нарочито у мењању прилога садашњег, што никако није особина народног говора (т. 201).

Анчићев се језик налазио у фази развитка када се наставици 1 и 2 л. множ. имперфекта још нису били искристалисали. У 1 л. имамо наставак *-то*, у другом *-те* (у оба случаја са изгубљеним *h*), али се овај други наставак, *-те*, не додаје на основу, већ на готов облик 3 л. мн. имперфекта (исп. т. 204). Имперфекат глагола свршеног вида Анчић доста често употребљава.

Анчићеви глаголи показују, у пресеку, ону фазу у развоју глагола када је за образовање учесталих глагола од сложених свршених, поред наставака *-оваши*: *-ујѐм*, *-иваши*: *-ивѐм*, био још врло продуктиван и наставак *-а*; таква образовања су карактеристика његова језика (исп. т. 227-231).

243. Испитивање Анчићева језика овим није завршено. Остаје да се, као други део, обради синтакса, која и поред несумњивих и снажних утицаја језика на којима су писана дела која су Анчићу служила као узор, на првом месту латинског, претставља у основи синтаксу говора Анчићева краја онога времена. О страном утицају говори нам и сам Анчић. У последњем свом делу, Огледалу мисничком, он вели: «Које [тј. папино писмо] *tomacheć, rić po rić ne more sè u naš jezik dobro razumiti ... ako li i učimo ne znamo ju [реторику] dobro naški jer pomišali smo naš jezik z družim jezici prem da je naš jezik obilatiji i razkošitiji u izgovaranje od mnozi, ali se u mnoge stvari ne služimo nim već tudinskim i uzelo se u običaj kano da je naš vlastiti jezik»* О 180з—12с.

У обради Анчићеве синтаксе потребно је, на првом месту, одвојити оно што је народно у њој — а то су, знатним делом, оне црте које налазимо у Анчићевој причању, — од оних бројних цитата преведених са латинског, било „*rić po rić*“, или пак слободно, јер у њима, несумњиво, има много елемената латинске синтаксе.

СПИСАК УПОТРЕБЉЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- Алексић Радомир, Језик Матије Антуна Рельковића, Београд 1931.
- Белић А., „Т. Маретић, Језик далмат. писца XVIII в.“, Јужнословенски филолог, књ. III, 1922—23.
- Белић А., Дијалекти Источне и Јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, Београд 1905.
- Белић А., О савременом правопису српскохрватског језика, Београд 1923.
- „Штокавски дијалекат, Народна енциклопедија Ст. Станојевића, књ. IV, Загреб 1929.
- Белић А., Замјетки по чакавским говорамъ, С-Петербург 1910.
- „О језичкој природи и језичком развитуку, Београд 1941.
- „О двојини у словенским језицима, Београд 1932.
- „Прилошки историји словенских језика, Глас СКА 62.
- Бошковић Р., О природи, развитуку и заменицама гласа х у говорима Црне Горе, Јужнословенски филолог, књ. XI, 1931.
- Budmani P., Dubrovački dijalekat, kako se sad govori, Rad JA 65.
- Vaillant André, La langue de Dominko Zlatarić. I Phonétique, Paris 1928. II Morphologie, Paris 1931.
- Вуковић Јован, Говор Пиве и Дробњака, Јужнословенски филолог, књ. XVII, 1938—1939.
- Вушовић Данило, Дијалект Источне Херцеговине, Срп. дијалектолошки зборник, књ. III, 1927.
- Даничић Буро, Српски акценти, Београд 1925.
- „Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека, Београд 1874.
- Борђевић С. Борђе, Матија Дивковић, Глас СКА 52 и 53, 1896.
- Ивић Павле, О говорима Баната, Јужнословенски филолог, књ. XVIII, 1949—1950.
- Ivšić Stjepan, Današnji pozavaki govor, Rad JA 196 i 197.
- Jagić Varoslav, Iz prošlosti hrvatskog jezika, Književnik I, 1864.
- Jelenić fra Julijan, Bio-bibliografija Franjevasa Bosne Srebreničke, sv. I, Zagreb 1925.
- Маслов Ю. С., Имперфект глаголов совершенного вида в славянских языках, Вопросы славянского языкознания, вып. 1, Москва 1954.
- Małeckі Miecziław, Przegląd słowiańskich gwar Istrii, w Krakowie 1930.
- Marčić T., Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima, Zagreb 1889.
- „Језик славонских писца XVIII вијека, Rad JA 180, 209.
- „Језик далматинских писца XVIII вијека, Rad JA 209 i 211, 1915 i 1916.
- „Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1931.
- Поповић Иван, О бачким буњевачким говорима, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. I, 1953.
- Rešetar Milan, Die Serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien 1900.
- „Der Štokawische Dialekt, Wien 1907.
- „Ikavsko-jekavski govor M. Radnića, Južnoslovenski filolog, knj. V, 1925—1926.
- Решетар Милан, Посилонивев икавско-јекавски говор, Јужнословенски филолог, књ. VIII, 1928—1929.
- Rešetar Milan, Primorski lekcionari XV vijeka, Rad JA 134 i 136.
- Ружицић Гојко, Језик Петра Зоранића. Задарски дијалекат у почетку XVI века, Београд 1930.
- Стевановић Михаило, Источноцрногорски дијалекат, Јужнословенски филолог, књ. XIII, 1933—1934.
- Стевановић Михаило, Неке особине Његошева језика, Јужнословенски филолог, књ. XIX, 1951—1952.
- Fancev F., Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI vijeka, Rad JA 212 i 214.
- Филиповић Миленко, Рама у Босни, Српски етнографски зборник 69, 1955.
- Škarić Djuro, Deiktične čestice xi i si u slavenskim jezicima, Rad JA 229.
- Šurmin Djuro, Sarajevski govor, Rad JA 121.

R É S U M É

Au début du XVIIe siècle, par suite d'une réaction contre les livres de la Réforme, commencent à paraître en Bosnie des oeuvres religieuses en langue populaire. Ces oeuvres étaient écrites par des franciscains bosniaques et imprimées tout d'abord en caractères cyrilliques et plus tard aussi en caractères latins. *Ivan Ančić*, écrivain de la deuxième moitié du XVIIe siècle, fut parmi les premiers dont les oeuvres étaient imprimées en caractères latins.

Ses oeuvres (3 oeuvres en 5 volumes), imprégnées d'un esprit religieux, sont uniquement importantes au point de vue linguistique, car elles sont écrites dans la langue du pays natal d'Ančić, à savoir le parler „douman“, comme le nomme Ančić lui-même (Ančić est né à Lipa, village situé dans la plaine de Douvanj).

Cette oeuvre se divise en quatre parties: la première traite des caractères, de l'orthographe et de l'accentuation, c'est-à-dire de la quantité, la deuxième se rapporte aux sons, la troisième s'occupe de la morphologie, tandis que la conclusion se trouve dans la quatrième.

1. De même que chez les auteurs des oeuvres en langue populaire écrites en caractères latins, qui modifiaient leur alphabet d'après les alphabets latin, italien, hongrois ou allemand, la graphie d'Ančić est également le résultat de différentes influences, surtout de l'influence italienne. Ce qui est caractéristique pour Ančić, c'est qu'il a adapté les signes pour *č* et *ñ* d'après l'alphabet cyrillique bosniaque, c'est-à-dire qu'il marquait *č* par *čl* (*chl*) et *ñ* par *čn* (*chn*).

Ančić n'avait pas le son *h* dans sa langue, de sorte qu'il employait le signe *h* comme signe graphique, mais dans des fonctions spéciales, ce qui résulte aussi des influences étrangères.

Dans les oeuvres d'Ančić l'orthographe est étymologique et phonétique. Il y a eu deux moments décisifs: 1. l'auteur était-il conscient de la valeur sonore réelle ou bien de la valeur originale? — la conséquence en était la façon phonétique ou étymologique d'écrire; 2. quel était le rapport morphologique entre deux sons: si deux consonnes se rencontraient dans la relation entre la préposition et le radical, nous avions en général la désignation étymologique; en cas de relation entre le radical et la terminaison, la désignation était en général phonétique, et tout cela dépendait également de la nature des consonnes.

Bien qu'un chapitre porte le nom „Accent et quantité“, il n'y est question que de la quantité, malgré qu'Ančić emploie les signes avec lesquels nous désignons aujourd'hui les accents ascendants (\ et /), car, par ces signes-là, il indiquait seulement la quantité des voyelles. A ce point de vue, les oeuvres d'Ančić diffèrent entre elles: dans la première oeuvre, la syllabe longue est indiquée par le signe *h*, alors que dans les autres oeuvres la longueur des voyelles est marquée par le signe */*.

En ce qui concerne la langue d'Ančić, nous pouvons seulement supposer qu'il avait une nouvelle accentuation — vu la proximité immédiate du parler d'Herzégovine et l'accent actuel de ce parler — car la désignation de la quantité nous empêche de déterminer si l'accent était vieux, non-transposé, ou bien nouveau, transposé.

2. La plus grande attention doit être consacrée au remplacement de *ě* (jat). Dans l'introduction du premier livre „Vrata nebeska“ Ančić écrit: „Ovo ja složi u naš jezik dumanski“ (J'exprimai ceci en notre parler douman). Il va sans dire que Ančić s'est efforcé d'écrire dans la langue de son pays. Dans quelle mesure y a-t-il réussi, c'est une question à part. Très jeune, il a quitté son pays natal et il a vécu dans différents milieux, où il a subi diverses influences, surtout celle des ouvrages littéraires variés dont il se servait pour écrire ses oeuvres. Sa langue dénote, dans une large mesure, des influences littéraires et l'influence de la tradition. Le remplacement de *ě* en est le meilleur exemple. Ančić était considéré comme un pur ikavien (Jagić, Belić, M. Pavlović et autres), ce qui est juste, mais toutes ses oeuvres ne nous le confirment pas. Un tel jugement fut apporté d'après sa première oeuvre „Vrata nebeska“. Or, dans les autres oeuvres, un nombre considérable d'iekavismes apparaît, uniquement dans les syllabes longues. En lisant deux autres oeuvres d'Ančić, „Svitlost krstjanska“ (2 tomes) et „Ogledalo misničko“, celui qui étudie la langue d'Ančić peut se demander si peut-être celle-ci se trouvait dans la phase de l'„iekavisation“ que Rešetar suppose pour la langue de Radnić et de Posilović (Južnoslovenski filolog, livres V et VIII). Même si ceci est vrai pour ces deux écrivains — et il n'est pas sûr que ce soit exact — il est difficile de le supposer pour Ančić. Sa première oeuvre est écrite presque entièrement en parler ikavien, avec un nombre insignifiant d'iekavismes qui pourraient représenter le début de l'influence iekavienne qu'Ančić devait forcément subir.

La gradation dans „l'iekavisation“ de la langue d'Ančić est évidente: dans les 476 pages du premier livre de „Vrata nebeska“, il n'y a qu'une dizaine d'iekavismes, tandis qu'il y en a environ 40 dans les cent premières pages du tome I de „Svitlost krstjanska“ et plus de cent dans la centaine de pages suivantes.

Ančić n'emploie les iekavismes que dans les syllabes longues. Si nous tenons compte du fait que la langue de Posilović est caractérisée, d'après Rešetar, par des ikavismes dans les syllabes courtes et surtout par des iekavismes dans les syllabes longues et du fait que Ančić nous révèle lui-même s'être servi de „Cvijet od kriposti“ de Posilović, cela veut dire qu'Ančić a pu assimiler les iekavismes dans les syllabes longues sous l'influence de Posilović.

D'après le texte des quelques premières dizaines de pages des oeuvres de Radnić et de Posilović, Rešetar en est venu à la conclusion que les langues de ces deux écrivains étaient le parler ikavo-iekavien mixte et il se réfère au même parler actuel des environs de Žepče et de Jablanica. Cependant, il ne faut pas oublier que Radnić est Bunjevac de la Bačka, et il ne faut pas négliger non plus la manière littéraire des écrivains de Dubrovnik du XVe et du XVIe siècles, qui employaient les formes

ikaviennes sous l'influence des auteurs ikaviens dalmates. Même Divković, le premier représentant des Franciscains bosniaques, qui a servi de modèle aux Franciscains bosniaques du XVIIe siècle, employait des iéka-vismes sous l'influence de cette manière littéraire.

Même dans le parler actuel du pays natal d'Ančić, il n'y a guère de signes qui pourraient soutenir la supposition que ce parler ait pu être un parler ikavo-iékavien mixte. Les Croates sont de purs ikaviens, et la minorité serbe est, pour la plupart, ikavisée.

En ce qui concerne l'apparition des iéka-vismes, il convient de souligner également que, après avoir écrit sa première oeuvre, Ančić a commencé à employer le système de désignation de la quantité, système qui était déjà adopté dans la littérature de Dubrovnik, c'est-à-dire qu'Ančić s'est conformé à une langue littéraire en dialecte iékavien.

Outre le signe *ě*, le son *h* est également important pour la langue d'Ančić. Ančić omet ce son dans toutes les positions. Sans parler de différents mots, les formes suivantes sont de même régulièrement sans *h*: la 1ère personne du sing. du passé simple et de l'imparfait, la 3ème pers. du pluriel de l'imparfait, le génitif pluriel des adjectifs et des pronoms et le locatif pluriel des substantifs. De même, dans les mots composés dont le deuxième commence par la consonne *h*, Ančić le laisse échapper d'habitude. Exception: mots composés dont le premier se termine par la même voyelle qui suit le *h* initial du second mot (*dohoditi*, *mimohodeći*, *pohodio*, *dobrohotinstvo*, mais: *naoditi*, *prioditi*). Il est très probable que le *h* indique ici la double prononciation de la voyelle (Ančić nomme le signe *h* „izdanutja bilig“ — „signe d'expiration“). Mais si on prononçait dans les mots précités un *o* long seulement, ceci pourrait être une autre manière de désigner une voyelle longue en intercalant un *h* entre la voyelle double, ce que Ančić fait également. C'est le même cas dans le mot *ohol* et ses dérivés, et Ančić met aussi le signe *h* après le *r*-voyelle quand ce *r* est suivi par une voyelle qui était précédée par un *h*.

Dans les mots turcs qu'Ančić assimilait par l'oreille, *h* était omis régulièrement, alors que dans les mots provenant d'autres langues (latin, italien), mots pris en général dans les livres, le *h* persiste.

On peut supposer pour la langue d'Ančić qu'elle se trouvait dans la phase où le son *h* avait déjà complètement disparu et que ses traces se trouvaient seulement dans les écrits.

Dans la langue actuelle des habitants de Lipa, ce son a complètement disparu, même dans l'abréviation B-H (Bosnie-Herzégovine), prononcée là-bas B — A.

La langue d'Ančić ne connaissait pas la nouvelle iotation, à part quelques exceptions constituées par quelques substantifs qui contiennent la consonne *l* dans leur radical. Dans la langue actuelle de Lipa, cette iotation, s'est complètement accomplie.

L'une des questions essentielles pour déterminer le caractère du parler populaire d'Ančić, ce sont les groupes préslaves *stj* et *sdj*. Ančić emploie parallèlement *št* et *šć* (*šd* et *šđ*). Si l'on tient compte de la répartition des dialectes en Bosnie et Herzégovine jusqu'au milieu du XVe

siècle, établie par le prof. A. Belić („Narodna enciklopedija“ de St. Stanojević, Zagreb, IV, 746), on peut supposer qu'à la base de la langue d'Ančić se trouve le parler archaïque ikavien, avec *šć* et *šd*, qui se trouvait sous l'influence du parler ikavien plus jeune avec les groupes *šr*, *šd*, dont les représentants s'étaient déplacés vers l'Ouest.

3. Les formes des mots, surtout les déclinaisons des substantifs au pluriel, représentent un des éléments les plus importants pour déterminer l'espèce du parler populaire d'Ančić. Trois cas caractéristiques du pluriel, datif, instrumental et locatif, par leurs terminaisons les plus fréquentes ou très fréquentes, placent ce parler parmi les parlers archaïques ikavien. Ces terminaisons sont *-om* au datif des substantifs du genre masculin et neutre, *-i* à l'instrumental des substantifs du genre masculin, *-i[h]* au locatif des substantifs du genre masculin et neutre et des substantifs du genre féminin se terminant par une consonne, ensuite *-am* au datif, *-ami* à l'instrumental et *-a[h]* au locatif des substantifs du genre féminin se terminant par *-a*. Cependant, nous avons dans ces cas, en même temps, un grand croisement de différentes terminaisons indiquant le fait que ce parler, dans son évolution, allait vers l'unification de ces cas (*-im* et *-imam* dans les trois cas des substantifs du genre masculin et neutre (excepté le locatif du genre neutre), *-am* et *-ami* dans les substantifs du genre féminin se terminant par *-a*, *-imam* dans les substantifs du genre féminin se terminant par une consonne). L'état actuel de ce parler montre que ce processus est terminé: ces trois cas sont unifiés et se terminent par *-m*, *-ma* ou *-mam*.

Ce parler s'est développé dans l'esprit des parlers štokaviens les plus jeunes, ce que démontre également la forme du génitif pluriel, où la nouvelle terminaison *ā-* est la plus fréquente terminaison des substantifs du genre masc. se terminant par une consonne et du genre fém. se terminant par *-a*, ainsi que d'un nombre considérable de substantifs du genre neutre, alors que c' est aujourd'hui la seule terminaison de ces substantifs.

Les autres formes des substantifs correspondent en général à la langue actuelle.

La langue d'Ančić complète, pour nous, le matériel que Daničić donne dans son „Istorija oblika“, surtout à cause du fait que, parmi les écrivains bosniaques du XVIIe siècle, Daničić n'a étudié plus à fond que Bandulavić et Matijević. Par exemple, les terminaisons *-imam* et *-imami*, qui sont les plus fréquentes chez Ančić, ne sont pas notées chez Daničić.

Pour ce qui est des adjectifs, le processus de l'unification du locatif pluriel d'une part et du datif et de l'instrumental pl. de l'autre est beaucoup plus poussé. On emploie aussi souvent les formes du loc. pl. avec l'ancienne terminaison *-i*, *-ie* qu'avec la terminaison plus récente du datif et de l'instrumental *-im* (comparez: *u niiovi dobri dili: po dobrim dili*).

Quant aux pronoms personnels, il convient de noter l'ancienne forme de l'instrumental *nam*, *vami*, en tant que forme tonique du datif, de l'instrumental et du locatif, alors que pour les formes enclitiques on emploie l'ancienne forme du datif *nam*, *vam*.

L'ancienne forme *nie* (moliti se za *nie*), que l'on peut entendre parfois même dans le parler actuel du pays natal d'Ančić, s'emploie plus souvent au masc. et au fém. que la forme plus récente de l'accusatif *ni[h]*.

De même, nous trouvons dans les pronoms des terminaisons doubles (comme les nomme Rešetar) au datif, instr. et loc. pl.: *nimam, nimami*.

D'une manière générale, la terminaison *-mam* caractérise ces cas dans la déclinaison entière de la langue d'Ančić, ainsi que du parler actuel du pays natal d'Ančić.

A la place du pronom possessif de la 3ème pers. du sing. *ni[h]ov*, qui est rare, on rencontre d'habitude le génitif du pronom personnel *ni[h]*, tandis que le gén. du pronom personnel *nie* est employé régulièrement à la place de *nen*.

En ce qui concerne les pronoms démonstratifs, l'ancienne forme du pronom masc. *ta* (c'est-à-dire *taj*) s'est conservée à côté de la forme *toji* qui est également employée; les pronoms *ovi, oni* (c'est-à-dire *ovaj, onaj*) se sont également conservés.

L'une des caractéristiques de la langue d'Ančić, c'est qu'il ajoute la particule *-zi* aux pronoms démonstratifs (od *ovizi, za tizim, onizi*, etc.); dans le parler actuel de Lipa, cet emploi s'est étendu à d'autres pronoms démonstratifs (*tojizi ljudi*).

D'après leur forme, les nombres dans la langue d'Ančić ne diffèrent pas de ceux de la langue actuelle, sauf quelques rares restes de la forme ancienne, où la dentale initiale du second nombre a persisté (*dvanadeste*). Parfois, Ančić place le substantif entre les parties du nombre composé (*četrdeset godina i devet* = quarante années et neuf).

Les nombres se déclinent, non seulement ceux de 2 à 4, mais aussi ceux de 5 à 10, et même, très rarement, ceux de 11 à 19 (*onim petimam ranami, noge dvanestiju misnika*). Ančić se trouve parmi les premiers écrivains qui ont employé la forme *dva* (deux) pour le masc. et le neutre, partant du radical *dva-* et non pas *dvě-*.

Quant à l'aspect de l'adjectif, c'est l'aspect indéfini qui domine chez Ančić, même dans les adjectifs avec la terminaison *-ski* et dans le nombre cardinal *drugi* (deuxième) (*Ne prašća ni žensku ni mušku; druga vladanja neće*). Dans l'emploi indépendant, l'adjectif a d'ordinaire l'aspect indéfini (*varati ucvičena, dobru raj a zlu vične muke*). Il arrive aussi que les deux formes se confondent dans la même phrase, surtout dans l'emploi attributif (*kruha pšenična i loznoga vina, od svoga sveta i apostolskoga života*).

Ančić emploie presque régulièrement les adjectifs possessifs, ainsi que les pronoms possessifs *negov* (son) et *nihov* (leur) dans l'aspect indéfini (od *Adamova grija, od negova zlamenja, razumu njegovu*).

Ce qui caractérise les verbes au XVIe et au XVIIe siècle — c'est-à-dire l'incertitude dans la conjugaison de certains verbes en *-ati* (les verbes du II, IV et VI groupes d'après Bélić) — se remarque de même dans la langue d'Ančić. Autrement, il n'y a pas de différence essentielle entre la langue d'Ančić et la langue littéraire de nos jours, exception faite des

formes de l'imparfait qui est chez lui une catégorie encore très vivante. Mentionnons tout d'abord les verbes du II et du V groupe, c'est-à-dire les verbes ayant *-a* dans le radical de l'infinitif. Parmi les verbes de ces groupes, certains forment l'imparfait à partir du radical du présent: *zoviše* et *zoviaste*, *periše*, *šalaše*, *šalau* (le double emploi de la forme en *i* (< *ě*) et *i[j]* est assez fréquent: *biše* et *biaste*, *imadiu* (< *imadihu*) et *imadia*, *imadiaše*, *tiše* et *tiaste*, *tresiše se* et *tresiau se*).

La forme de la 2me pers. du pl. de l'imparfait est intéressante. La terminaison *-te* (< *hte*) n'est pas ajoutée au radical comme c'est le cas de la terminaison de la 1re personne du pl. *-mo* (< *-hmo*), mais la 3me pers. du pl. a servi comme forme de base: *davautz*, *prosvitlaute*, *poглеdante*, *dadiaute*, etc.

Dans la langue d'Ančić, les nombreuses formes de l'imparfait des verbes perfectifs sont caractéristiques.

En comparaison avec la langue actuelle, les autres formes diffèrent très peu: certains verbes qui se conjuguent dans la langue littéraire contemporaine d'après le II groupe forment leur présent d'après le VI groupe chez Ančić (*počina*, *prokliňaju*, *zakliňam se*, *umiraju* etc), et cependant certains verbes du VI groupe ont au présent *-aje*, comme les verbes du type *davati*: *dajem* (*obecajem*, *obligaje*, *skračaje*, *desperaje*).

Les verbes qui, dans la langue actuelle, hésitent entre le VI et le V groupe font, pour la plupart, partie du V groupe chez Ančić (*gibju se*, *zazivjem*, *uzimje* etc.).

L'infinitif a deux formes: longue et courte (la langue d'aujourd'hui ayant seulement la forme courte).

Le passé simple des verbes imperfectifs est fréquent chez Ančić. Parmi les descendants d'Ančić, on entend aujourd'hui à la 1re pers. du pl. du passé simple la terminaison analogique *-šmo* (*dadošmo*, *padošmo*, *odošmo*).

Lorsque l'enclitique se trouve placée après le verbe, Ančić emploie régulièrement la forme contractée du futur.

Parmi les formes verbales composées, il faut mentionner le conditionnel passé comme une catégorie assez vivante (*bili bi se obratili*, *bio bi nam dao*).

La conjugaison des verbes composés avec *biti* (être) est ancienne (*dobudu*, *pridobudemo*).

Les formes du verbe *hteti* (vouloir), excepté le présent, sont formées du radical *hot-* et *ht-* (sans *h*), la première dans l'affirmation et la seconde dans la négation (*otiti*, *otijaše*, *otiuć*; *ne tiše*, *ne tiste*, *ne tiuć*).

Les verbes *dati*, *znati*, *imati*, *valati* (donner, savoir, avoir, valoir) et leurs composés ont d'habitude au présent des formes plus jeunes élargies (*dadem*, *imadete*) il en est de même à l'imparfait. Au sing. du passé simple, les formes sont élargies (*dade*, *poznade*, *imado*, mais également *ima*) et cependant au pl. elles sont non élargies (*dasmo*, *poznashe*, *imashe*, mais également *imadoše*).

Ići (aller) est plus employé que l'ancien *iti*.

Les formes provenant du radical *id-* ont régulièrement le *d* analogique (*idem, idu, iduci, otide*).

Ce qui est caractéristique dans la langue d'Ančić, c'est que les verbes imperfectifs sont dérivés souvent des verbes perfectifs composés, à la place desquels on emploie aujourd'hui de simples verbes imperfectifs (*rasrušati, sagrļati, napuñati, očišćati*, etc. à la place de: *rušiti, grļiti, puniti, čistiti*).

A partir de certains verbes avec *o*, on fait dériver des verbes imperfectifs sans prolonger la voyelle (*otvorati, zatvorati, izgoñati, umnožati, odgovorati*, et *odgovarati*).

On forme également des verbes imperfectifs avec des terminaisons *-iva* et *-ova* (*sagrišivati, potvrđivati, uvrđivati, ponukovati, uskrnovati*).

Les verbes d'Ančić montrent cette phase de l'évolution des verbes quand, outre les terminaisons *-ovati* (*-ujem*) et *-ivati* (*-ivam*), la terminaison *a* était encore productive pour la formation des verbes itératifs à partir des verbes perfectifs composés.

4. Jusqu'à présent on n'a étudié aucun des écrivains de la Bosnie occidentale qui avaient écrit en dialecte štokavo-ikavien, de sorte qu'on n'a pas pu comparer la langue d'Ančić à la langue de certains d'entre eux, excepté, dans de rares cas, à celle de Divković, qui est cependant de la Bosnie orientale. On pouvait parfois faire des comparaisons d'après le matériel fourni par Daničić dans „Istorija oblika“ et d'après le dictionnaire historique de l'Académie yougoslave, mais ce sont là des cas tout à fait exceptionnels. C'est le cas de la terminaison *-mam*, que l'on a traitée comme terminaison caractéristique du datif, de l'instrumental et du locatif pluriel dans toute la déclinaison de la langue d'Ančić, ainsi que du parler actuel du pays natal d'Ančić. Dans le dictionnaire de l'Académie yougoslave, nous trouvons que les nombres dans les oeuvres de Jeronim Filipović de Rama (XVIIIe siècle) ont cette terminaison de sorte qu'il n'est pas sans fondement de supposer que la comparaison des langues dans les oeuvres de ces deux Français donnerait des résultats utiles pour la reconstruction du parler ikavien des XVIIe et XVIIIe siècles.

Ce qui rend cette comparaison encore plus impossible, c'est le fait que tous ces auteurs écrivaient d'ordinaire en se basant sur leur parler local et que, par conséquent, des rapports mutuels plus étroits n'avaient pas existé entre eux. Ce n'est que lorsqu'on aura étudié aussi la langue de certains d'entre eux, que l'on pourra avoir une idée plus claire des parlers ikaviens de cette époque où la „langue bosniaque“ était la langue d'une littérature en langue populaire, c'est-à-dire du XVIIe et du XVIIIe siècle.

12

26